

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Випуск XVII (3)

Альманах

Херсон, 2017

УДК 378.4
ББК 74.580.4

Магістерські студії. Альманах. Вип. 17 (3). – Херсон. ХДУ, 2017 – 241 с.

Рекомендовано до друку вченою радою ХДУ (протокол № 6 від 27.11.2017 р.)

Редакційна колегія: *Тюхтенко Н.А.*, канд. екон. наук, професор кафедри менеджменту і адміністрування, проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи (голов. ред.); *Юркова Т.Ф.*, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту (відп. секр.); *Левченко М.Г.*, канд. пед. наук, професор кафедри культурології, заслужений працівник культури України, декан факультету культури і мистецтв; *Пилипенко І.О.*, д-р геогр. наук, доцент, декан факультету біології, географії і екології; *Мохненко А.С.*, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства; *Песчаненко В.С.*, д-р фіз-мат наук, професор кафедри інформатики, програмної інженерії та економічної кібернетики; *Голяка С.К.*, канд. біол. наук, доцент кафедри медико-біологічних основ фізичного виховання та спорту; *Кузовова Н.М.*, канд. іст. наук, доцент кафедри історії України та методики викладання; *Лось О.М.*, канд. псих. наук, доцент кафедри математично-природничих дисциплін та логопедії; *Полещук С.В.*, канд. біол. наук, доцент кафедри корекційної освіти; *Носова І.О.*, канд. пед. наук, доцент кафедри готельно-ресторанної справи; *Суворова Т.М.*, канд. філ. наук, старший викладач кафедри англійської мови та методики її викладання; *Гавловська А.О.*, доцент кафедри галузевого права; *Омельчук Ю.О.*, викладач кафедри мовознавства.

Автори опублікованих праць несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 378.4
ББК 74.580.4

© ХДУ, 2017
© Редакційно-видавничий
відділ ХДУ, 2017

Адреса: Херсонський державний університет,
вул. 40 років Жовтня, 27, (Університетська, 27), м. Херсон, Україна, 73000

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Береза Іван Геннадійович* – магістрант факультету культури і мистецтв
Берьозкіна Олександра Ігорівна – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Бірзул Анастасія Миколаївна* – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Бойко Галина Геннадіївна* – магістрант факультету культури і мистецтв
Борович Євгеній Андрійович – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Бровчук Ольга Олександрівна* – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Будз Катерина Василівна* – магістрант факультету іноземної філології
Варданыч Каріне Липаритівна – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Васюк Анна Миколаївна* – магістрант факультету культури і мистецтв
Вітюк Валерій Олександрович – магістрант факультету культури і мистецтв
Гибилінда Ганна Іванівна – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Голяк Марина Вікторівна* – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Гречана Анна Борисівна* – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Гридіна Марія Олегівна* – магістрант факультету культури і мистецтв
Гуляєва Наталія Олександрівна – магістрант факультету культури і мистецтв
Густей Ірина Володимирівна – магістрант факультету культури і мистецтв
Демиденко Ольга Миколаївна – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Дем'яненко Тетяна Андріївна* – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Дишловий Олексій Олександрович* – студент факультету економіки і менеджменту
Діловий Владислав Богданович – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Долбушенко Валерія Костянтинівна* – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Дяченко Богдан Володимирович* – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Ель Дар'я Олегівна* – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Єріна Олена Андріївна* – магістрант факультету культури і мистецтв
Завгородня Вікторія Вікторівна – магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
- Задорожня Вікторія Валеріївна* – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Зайцев Олександр Валентинович* – магістрант факультету культури і мистецтв
Звонарьова Олена Іванівна – бакалавр факультету економіки і менеджменту
Зеленський Микола Миколайович – магістрант факультету економіки і менеджменту
- Зілінська Ірина Анатоліївна* – магістрант факультету психології, історії та соціології
- Іванець Валерія Вадимівна* – магістрант факультету біології, географії і екології

<i>Іванова Маргарита Едуардівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Ільїна Катерина Ігорівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Ісаєнко Анна Дмитрівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Калініна Анастасія Володимирівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Капліна Євгенія Олегівна</i>	–	студентка факультету економіки і менеджменту
<i>Капуста Катерина Володимирівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Карпенко Олексій Віталійович</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Коваленко Марія Олегівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Ковтун Катерина Володимирівна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Козут Анна Володимирівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Колесник Анастасія Віталіївна</i>	–	магістрант факультету міжнародної економіки і менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
<i>Колпак Ольга Миколаївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Кононович Сніжана Миколаївна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Коржова Катерина Костянтинівна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Коротун Єлизавета Костянтинівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Кудрявченко Ганна Вікторівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Кулініч Владислав Олександрович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Левченко Марина Вадимівна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Лимаренко Юрій Сергійович</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Максімова Аліса Сергіївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Макуха Ганна Вікторівна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Мала Анастасія В'ячеславівна</i>	–	магістрант факультету біології, географії і екології
<i>Малиновська Ірина Ростиславівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Манжай Олена Вадимівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Марковець Анжела Андріївна</i>	–	магістрант факультету економіки і менеджменту
<i>Марчук Віолетта Олександрівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Масинець Ганна Михайлівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Махаєва Христина Олександрівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Мерзляков Сергій Сергійович</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Миронюк Марія Романівна</i>	–	студентка факультету економіки і менеджменту
<i>Мирошніченко Валерія Олександрівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Мозгова Ганна Василівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології

<i>Мощенко Ксенія Юріївна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Нудьга Олена Сергіївна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Нущик Аліна Віталіївна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Овченко Віталій Іванович</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Оніщук Катерина Миколаївна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Павелко Тетяна Олександрівна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Павлова Олена Сергіївна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Палазник Олена Сергіївна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Панфілова Дар'я Олегівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Панченко Юлія Олександрівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Пермякова Ірина Анатоліївна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Пислар Анатолій Борисович</i>	– магістрант факультету економіки і менеджменту
<i>Питлак Тетяна Олександрівна</i>	– магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Поляк Олена Олександрівна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Полякова Анастасія Олександрівна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Прокопчук Олена Дмитрівна</i>	– студентка факультету економіки і менеджменту
<i>Рижков Роман Олександрович</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Рулікова Наталія Олегівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Сафронова Тетяна Анатоліївна</i>	– магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Селезень Валерія Олександрівна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Сергєєв Євген Олександрович</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Сердюк Ганна В'ячеславівна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Сидорова Ірина Олексіївна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Сірченко Альона Олександрівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Смірнов Олександр Вікторович</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Солонар Юліана Вікторівна</i>	– магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Ставицька Романа Миколаївна</i>	– магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Стельникович Наталя Миколаївна</i>	– магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Стьопіна Яна Сергіївна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Сухенко Крістіна В'ячеславівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Таратута Анастасія Дмитрівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Татарінова Ганна Володимирівна</i>	– магістрант факультету економіки і менеджменту
<i>Татарова Ірина Юріївна</i>	– магістрант факультету культури і мистецтв

<i>Таточенко Наталя Сергіївна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Токарчик Антоніна Володимирівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Трубінова Ірина Леонідівна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Умнова Ганна Андріївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Філоненко Ірина Петрівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Фітьо Ілона Григорівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Фомін В'ячеслав Володимирович</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Хараїм Анна Олександрівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Хатунцова Катерина Едуардівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Черьомухіна Маргарита Олександрівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Чижма Катерина Геннадіївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Чумак Юлія Вікторівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Шачнєва Алла Олександрівна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Шпак Богдан Максимович</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Шур Єлизавета Віталіївна</i>	–	магістрант факультету природознавства, здоров'я людини і туризму
<i>Якіменко Альбіна Іванівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Яковенко Микола Анатолійович</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Яременко Анна Олександрівна</i>	–	магістрант факультету культури і мистецтв

РОЗДІЛ І
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

НАРАТОР ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ НАРАТОЛОГІЇ

У статті розглядаються структуралістське і класичне визначення наратології, функції та типи нараторів в художньому тексті.

Ключові слова: наратологія, наратор, тип наратора, функції наратора, антропологічний наратор, неантропоморфний наратор.

The article deals with the structuralist and classical approaches to define narratology, functions and types of narrators in the literary text.

Key words: narratology, narrator, type of narrator, functions of narrator, anthropological narrator, non-anthropological narrator.

Літературний текст як комунікативний акт має різні підходи до його вивчення, зокрема літературний текст досліджується з позиції наративного аналізу. В найбільш широкому значенні наратологія – це теорія, об'єктом якої є вивчення структури твору-розповіді [1, с. 262].

Наукова традиція наратології поділяється на «західну» і «слов'янську» [3, с. 18]. Німецький дослідник В. Шмід намагався поєднати російську (радянську) і західноєвропейську філологічні парадигми і додати до своєї концепції інші літературознавчі ідеї. Він довів, що деякі думки, які вважаються сучасними на Заході, обговорювались вітчизняними науковцями на початку ХХ сторіччя, і навпаки – те, що сприймається нашими ученими як щось нове, давно пройшло стадію обговорення на Заході. В. Шмід дійшов висновків, що в рамках наративної теорії можна виділити два підходи до його вивчення.

Класичне визначення наративності не тільки обмежується словесною творчістю, але й містить лише ті твори, де світ зображується наратором. Тобто, провідну роль відіграє відношення автора до подій історії, яку розповідає наратор [1, с. 263]. При цьому за межами наративного аналізу залишаються ліричні і драматичні тексти [4, с. 18].

Структуралістський підхід до вивчення наративності зорієнтований на дослідження таких творів, які тим чи іншим чином розповідають наративну історію, причому до складу наративних історій не входять твори-описи [7, с. 19]. Тобто наративними виявляються не лише роман, повість і розповідь, але й п'єса, кінофільм, балет, пантоміма.

Для визначення суб'єкта наративу вчені використовують різні терміни, серед яких: «повествователь-рассказчик», «рассказчик-повествователь», «подставной автор», «подставной повествователь», «фиктивный рассказчик», «придуманный оповідач», «наратор» та ін. У зарубіжній теоретичній літературі функціонують терміни 'narrator', 'fictional narrator', 'pretended author'.

За визначенням О. Ткачука наратор – це, «той, хто розповідає тексті» [5, с. 83]; В. Шмід називає наратора адресантом фіктивної наративної комунікації [7, с. 64]; В. Бут стверджує, що наратор – це «Я» тексту, проте воно не є ідентичним з образом письменника [9, с. 73]; П. Аббот визначає наратора інструментом, конструкцією, засобом, яким володіє автор [8, с. 63].

З часу виникнення наратології з'явилась необхідність типологізації поняття «наратор». Цим займалися П. Лаббок, Н. Фрідман, В. Фюгер [2, с. 11]. Найбільш всебічна типологія, яка враховує основні критерії і типи нараторів, запропонована В. Шмідом [7, с. 78]. Типи нараторів представлені в таблиці 1.

Типи наратора

Критерії	Типи наратора
спосіб зображення	експліцитний – імпліцитний
дієгетичність	дієгетичний – недієгетичний
ступінь обрамлення	первинний – вторинний – третинний
ступінь вияву	сильно – слабо виявлений
особовість	особовий – безособовий
антропоморфність	антропоморфний – неантропоморфний
гомогенність	єдиний – розсіяний
вираження оцінки	об'єктивний – суб'єктивний
інформативність	всезнаючий – обмежений знаннями
простір	всюдисущий – обмежений місцезнаходженням
інтроспекція	той, якого можна знайти – той, якого не можна знайти
професійність	професійний – непрофесійний
надійність	ненадійний – надійний

Розглянемо детальніше деякі типи нараторів, запропоновані В. Шмідом. За першим критерієм В. Шмід виділяє експліцитного і імпліцитного нараторів. Експліцитне вираження засноване на самопрезентації наратора, що реалізується за допомогою займенника 1-ої особи «Я». Імпліцитний образ наратора є результатом композиції тексту-розповіді, мовної (лексичної і синтаксичної) презентації елементів і їх оцінки, а також коментарів, обособлень і роздумів наратора [7, с. 66].

Дієгетичність характеризує наратора в двох планах – як суб'єкта і об'єкта історії. Наратор виступає одночасно в ролі оповідача і персонажа. У деяких випадках один із персонажів розповіді виконує роль наратора, у той час як в інших розповідях наратор ніколи не з'являється як персонаж. Наратор подеколи виконує функцію важливого для твору самостійного персонажа, може бути й пасивним слухачем або позбавлятися статусу літературного героя (недієгетичність) [2, с. 11].

Наратор може бути сильно виявлений або зливатися з абстрактним автором. Критерій особовості поділяє нараторів на особових і безособових. Наратор може володіти яскраво вираженими рисами індивідуальної особистості або ж бути безособовим носієм певної оцінки, наприклад, іронії по відношенню до героя. Але інстанція, яка веде розповідь, може бути особовою і в той же час не бути людиною (аніمالістичний наратор, фантастичний наратор, предмет-артефакт) [7, с. 71].

Саме ця точка зору знаходиться в основі положення В. Шміда про поділ нараторів на антропоморфних і неантропоморфних. Але дослідник не пояснює, кого слід класифікувати як неантропоморфних.

Тому необхідно звернутися до «Філософського енциклопедичного словника», де антропоморфізм визначається так: це наділення людськими властивостями предметів, явищ неживої природи, небесних тіл, рослин і тварин [6, с. 33]. Тобто, ми маємо систему переносу людських якостей на об'єкти, що і дає можливість цим об'єктам виступати наратором.

Можна зробити висновок, що класичне визначення наративності звертає увагу на наявність наратора в тексті, а структуралістське – на наявність історії, що робить можливим аналіз інших форм мистецтва в межах наративного аналізу. Нашу увагу привернули наративні тексти-розповіді, до яких належать роман, повість і розповідь. При усьому різноманітті найбільш вживаними термінами для визначення суб'єкта нарації є "повествователь", "narrator" і "оповідач", а найбільш вдалою і всебічною типологією нараторів можна вважати типологію, запропоновану В. Шмідом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арцыбашева К. И. Фильм/кинопроизведение в контексте нарратологического похода // философия XXI века: вызовы, ценности, перспективы: Сборник научных статей / Под ред. А. В. Логинов, О. Н. Томюк. – Екатеринбург : Издательско-полиграфическое предприятие «Макс-Инфо», 2016. – С. 262-267.
2. Бехта М. П. Алгоритм функцій наратора в сучасному художньому тексті / М. П. Бехта // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. – Львів, 2013. – № 207. – С. 10-12.
3. Вдовенко Т. А. Лингвостилистические особенности перепорученного повествования от 1-го лица (на материале англоязычной прозы XX–XXI вв.) : дис. ... кандидата филол. наук : спец. 10.02.04 / Т. А. Вдовенко. – Херсон, 2011. – 231 с.
4. Кухаренко В. А. Интерпретация текста: Учебник для студентов филологических специальностей. – 3-е изд., испр. / В. А. Кухаренко. – Одесса : Латстар, 2002. – 292 с.
5. Ткачук О. Наратологічний словник / Олександр Ткачук. – Тернопіль : Астон, 2002. – 173 с.
6. Философский энциклопедический словарь / Ред. кол. С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989, – 815 с.
7. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 159 с.
8. Abbott H. Porter The Cambridge Introduction to Narrative / H. Porter Abbott. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 203 p.
9. Booth W. C. The Rhetoric of Fiction / Wayne C. Booth. – Chicago : The University of Chicago Press, 1961. – 455 p.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В. В. Гізер

УДК 82'25

Ільїна К.І.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНЕ ВКЛЮЧЕННЯ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

У цій статті розглянуто феномен інтертекстуального включення як джерела імпліцитної інформації культурно-специфічного характеру.

Ключові слова: переклад, інтертекстуальність, інтертекстуальне включення, культурна специфіка.

This article is aimed to research the phenomena of the intertextual inclusion as the source of implicit information of specific cultural nature.

Key words: translation, intertextuality, intertextual inclusion, cultural specificity.

Аналізуючи літературу другої половини ХХ – початку ХХІ сторіччя неможливо оминати увагою такий літературознавчий феномен, як інтертекстуальність, яка опинилася в інвентарі майже усіх сучасних письменників та поетів. Використання інтертекстуальності дозволяє автору створювати власні художні смисли на основі паралелей з іншими текстами. Кожен текст, незалежно від його приналежності до будь-якого функціонального стилю, містить в собі інтертекстуальні зв'язки, які закріплюють його в ментальній парадигмі знань реципієнта, а також утворюють асоціативні ланки, які автор може використовувати як прийом вводу імпліцитної інформації будь-якого характеру.

Термін «інтертекстуальність» [фр. *intertextualite*] був введений болгарським літературознавцем і семіотиком Юлією Крістевою в 1967 році для позначення текстової діалогічності. Дослідниця визначила інтертекстуальність як властивість текстів, що

виражається в наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти здатні явно або неявно посилатися один на одного.

Вивченням інтертекстуальності займалися такі вчені-дослідники, як: Ю. Крістева, М.М. Бахтін, В.Я. Чернявська, Р. Барт, Ж. Женетт, Х. Блум, М. Ріффатер, І.П. Смірнов, О.В. Спіридовський, Б.М. Гаспаров, Н.А. Кузьміна, Н. Пьеге-Гро, І.В. Арнольд, М.В. Вербицька, М.В. Ігнатович та ін..

Переклад інтертекстуального становить для перекладача певні труднощі, адже необхідною умовою функціонування інтертекстуальності, а тобто її сприйняття реципієнтом, необхідна синхронізація тих фонових знань, які репрезентує автор в тексті твору, з тими, які наявні у читача. Якщо інтертекстуальна вставка не викликає у реципієнта задуманої автором асоціації, імпліцитна інформація не реалізується, що призводить до втрати прагматики тексту. Переклад інтертекстуального насамперед залежить від того, чи зможе перекладач спершу розпізнати інтертекстуальну вставку, зрозуміти її та правильно інтерпретувати в тексті перекладу. Ця вимога здійснюється тільки за умови наявності у перекладача достатніх фонових знань у культурі оригіналу.

Наступна трудність, з якою стикається перекладач при відтворенні інтертекстуального є культурна специфіка інтертекстуальної вставки, адже автор часто надає їй культурно-забарвлений характер, тобто вона відображає натяк на об'єкт чи дію, який відсутній в культурі перекладу. Такі інтертекстуалізми відомі як культурно-специфічні представляють для перекладача найбільшу складність.

Кандидат філологічних наук Ігнатович М.В. запропонувала наступні способи перекладу культурно-специфічних інтертекстуальних включень:

- Дослівно-семантичний переклад;
- Доместикація;
- Культурна адаптація.

У результаті своєї розвідки вона зробила висновок, що дослівно-семантичний спосіб перекладу і русифікація недоречні при перекладі інтертекстуальних включень, що відрізняються яскравою національним забарвленням, так як дані способи перекладу не відповідають основним критеріям репрезентативності перекладу. При застосуванні дослівно-семантичного перекладу інтертекстуалізми піддаються нейтралізації, в результаті якої виводиться прагматичний потенціал повідомлення. Доместикація з'являється в тексті перекладу, коли перекладач намагається компенсувати інтертекстуальне включення через експлуатацію культури приймаючої мови шляхом пошуку такої відповідності, який виконував би подібну з оригіналом функцію. Як правило, в результаті використання цього способу текст іноді набуває абсурдний сенс. Культурна адаптація повністю відповідає усім вимогам відтворення репрезентативності тексту з мінімальною кількістю смислових втрат.

Таким чином, можемо підсумувати, що переклад інтертекстуального є актуальним питанням сучасної теорії та практики перекладу, адже кількість текстів з інтертекстуальними включеннями зростає кожен рік; найбільшою складністю при відтворенні інтертекстуальності є її диференціація як імпліцитного елементу тексту, а також відтворення культурно-специфічних інтертекстуальних включень через їх культурну забарвленість; переклад культурно-специфічних інтертекстуальних включень бажано проводити з використанням способу культурної адаптації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: Сборник статей. С.-Пб.: изд-во С.-Пб ун-та, 1999. – 444 с.
2. Игнатович М.В. Культурная адаптация интертекстуальных включений при переводе произведений английской литературы XX века: автореф. дис. на присвоение науч. степени канд.филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / М.В. Игнатович . – М., 2011. – 38 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Гізер

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА МІЖМОВНОЇ ПЕРЕДАЧІ АВТОРСЬКИХ НОВОТВОРІВ У ТЕКСТАХ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ

У статті розглядається специфіка функціонування та міжмовної передачі авторських новотворів у текстах наукової фантастики.

Ключові слова: фантастика, наукова фантастика, оказіоналізми, авторські новотвори.

The article deals with the specifics of the functioning and interlingual transfer of author's novelties in the texts of science fiction.

Keywords: fantasy, science fiction, occasional, author's novelties.

Науково-фантастична література посідає помітне місце в сучасному літературно-художньому процесі. Її бурхливе, ще далеко не завершене вторгнення в художній простір, почалося у другій половині ХХ століття.

Найвищого розвитку наукова фантастика як жанр набула в США, і пік її популярності припадає на 50–60 роки минулого століття. Жанр наукової фантастики має унікальну історію розвитку – будучи закономірним дітищем постмодернізму, він розвивався за власною парадигмою. З розвитком НТП цей жанр захопив уми мільйонів читачів і дав світовій літературі цілу плеяду яскравих імен. Проте наукова фантастика на початку ХХІ ст. почала занепадати, в основному через науково-технічне підґрунтя сюжетів і розглянутих тем. На противагу «несерйозному» фентезі, чия легкість і близькість до жанру казки забезпечили йому незмінну популярність, наукова фантастика була відкинута критиками на узбіччя світової літератури як жанр, що вичерпав себе [5, с.45].

У 20–30 роках 20-го ст. у США починається бурхливий розвиток жанру наукової фантастики. Жанр набуває класичних ознак: жорстка науковість, сухість стилю, відмова від белетристики. Значну роль у формуванні жанру відіграв Х. Гернсбек, на честь якого названо найпрестижнішу премію в галузі наукової фантастики. Х. Гернсбек увів у вжиток поняття «science fiction», що є результатом перекладу поняття «науковий роман». Згодом з'являється поняття «наукова фантастика» та його міжнародний еквівалент «sciencefiction» з прийнятою аббревіатурою SF.

За останні десятиліття минулого сторіччя багато проблем, що стосуються історії виникнення і розвитку науково-фантастичної літератури, естетичної природи, розходжень щодо таких понять, як фантастика, наукова фантастика і фентезі, в основному вирішені. Практично всі дослідники одноставно визнають, що фантастика як літературно-художнє явище має давню історію і що своїми коренями вона пов'язана з глибоким минулим, іншими словами, «була відома мистецтву з незапам'ятних часів» [4, с. 90].

Невід'ємною рисою фантастичних творів є те, що їх автори експериментують у галузі лінгвістики, стилю, психології, етики, філософії, змішують напрями, теми, сюжети. Згідно з П. Амнуелем, науково-фантастичний твір обов'язково містить високий рівень деталізації, за допомогою якого досягається максимальний контакт з читачем на рівні психологічної та перцептивної структур. Основний метод такого впливу – вигадання нових реалій, кожній з яких відповідає певна авторська номінація. Від їх кількості залежить якість науково-фантастичного твору.

Отже, маючи справу з науковою фантастикою, ми маємо справу з авторським винахідництвом, авторським словотворенням, культурно-релігійними та історичними особливостями самого автора і його героїв. Перекладаючи таку лексику слід пам'ятати, що вона вживається автором з певною метою і завдання перекладача – передати цю мету

читачеві у тому вигляді, значенні, саме з тією думкою, з якою це робив автор в оригіналі [1, с. 50].

Однак, багато перекладачів не вбачають у авторському словотворі ні зразку для копіювання, ні моделі для творчого засвоєння. Оказіоналізми у перекладі або відновлюються безсистемно, або взагалі пропускаються. Інколи їх смисл передається блідою описовою перифразою. Надзвичайна «фантастична» мова тексту оригіналу стає скупю, сухою мовою тексту перекладу. При цьому відбувається відчутне жанрове відхилення. Переклад зводиться до переказу головної сюжетної лінії та нудної популяризації наукових фактів, що руйнує авторський задум. З'явившись в мові оригіналі, окказіоналізми при перекладі підлягають транскрипції і, таким чином, становляться транснаціональними [2, с. 80]. Проте нашому дослідженню підлягають слова, які в мові перекладу набувають нових значень. З набуттям нових значень розширюється семантичний об'єм слова, і його словарний еквівалент в мові перекладу не завжди має таку ж багатозначність. Для перекладу таких слів широко використовуються такі перекладацькі засоби як – генералізація, конкретизація, логічний розвиток значення та описовий переклад [3, с. 44].

Наукова фантастика є дійсно надзвичайно цікавим жанром, і справа перекладачів – залишити її такою ж цікавою, якою її запропонував автор в оригіналі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрова О. И. Неологизмы и окказионализмы / О. И. Александрова // Вопросы русского современного словообразования, лексики и стилистики: Научн. тр.: Куйбышев. гос. пед. ин-та. – Т. 145. – Куйбышев : Государственный пед. ин-т, 1986. – С. 11–19.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / Арнольд И. В. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
3. Бабенко Н. Г. Окказиональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ: учебное пособие / Н. Г. Бабенко. – Калининград : Калинингр. ун-т, 1997. – 354 с.
4. Выродова Т.П. Актуальные проблемы научной фантастики в творчестве А.Азимова/ / Міжвузівський зб. наук. праць Харківського державного університету / Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. – Харків : Константа, 1996. С. 42-43.
5. Геворкян Э. Фантастика 1997: Что показало вскрытие / Э. Геворкян // Литературное обозрение.– 1998. – № 1. – С. 86–92.

Рекомендує до друку науковий керівник старший викладач О. М. Шапошник

УДК 82'25

Максімова А.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглядаються особливості перекладу текстів юридичної тематики з точки зору збереження їх інваріантної складової – лексико-граматичної структури.

Ключові слова: переклад, юридичний текст, способи перекладу, лексико-граматична структура.

The article deals with the peculiarities of the juridical texts translation from the perspective of their invariant feature preservation – their lexical and grammatical structure.

Key words: translation, juridical text, means of translation, lexical and grammatical structure.

Бурхливий розвиток міжнародних відносин в області права створив нагальну потребу в перекладах текстів юридичної тематики. Так званий юридичний переклад, так само як і військовий, науково-технічний чи медичинський, належить до різновидів спеціального, або галузевого перекладу і має певні особливості, які потрібно враховувати в процесі перекладу.

Перекладач повинен враховувати існування великої різниці між англо-саксонською та українською правовими традиціями, обумовлену історичними, культурними та етнічними факторами, які, в свою чергу, безпосередньо впливають на лексичний склад мови права, її граматичну та синтаксичну структуру, тобто на особливості українського та англійського юридичного дискурсу.

Адекватна передача змісту юридичних текстів вимагає від перекладача оволодіння перекладацькими трансформаціями на високому рівні, а також бездоганного знання особливостей їх використання саме в перекладі юридичних документів. Необхідно зазначити, що лексичний склад мови права в англійській культурі значно відрізняється від українського і, таким чином, вимагає від перекладача використання таких лексичних трансформацій, які вже закріплені в теорії та практиці перекладу саме юридичних текстів. Окрім лексичного рівня, існує значна різниця і в граматичній структурі англійських та українських юридичних текстів, що також вимагає пильної уваги перекладача [2, с. 73].

Тож, перш ніж починати переклад юридичних текстів, перекладачу необхідно проаналізувати статус англійських правових документів та виокремити їх основні характеристики. Тобто йому необхідно провести доперекладацький аналіз, який буде включати в себе аналіз екстралінгвістичних факторів на кшталт вивчення правової традиції країни тексту оригіналу, адже англо-саксонські, або англійські юридичні тексти можуть належати до різних правових традицій, а саме до: безпосередньо англійської, або великобританської, американської, австралійської, канадської тощо [3, с. 97]. Кожна з них має свої особливості, які вважаємо інваріантними для перекладу. Також перекладачу необхідно ознайомитися зі специфікою юридичного дискурсу в культурі тексту оригіналу та тексту перекладу. Порушення дискурсивної домінанти під час перекладу текстів юридичної тематики може призвести до катастрофічних результатів, особливо, якщо мова йде про переклад міжнародних правових документів та політичних виступів в сфері права.

Перекладачеві юридичних документів необхідно знати терміни виконання замовлення, бажаний замовником переклад назв сторін, що вступають в договірні відносини, власних назв, формат і призначення перекладу. При перекладі договорів та інших юридичних документів необхідно враховувати особливості складання юридичних текстів і дотримуватися встановлених правил їх написання.

Окрім екстралінгвістичних факторів перекладач має засвоїти традиційні способи перекладу англійських усталених слів та речень в галузі юридичного перекладу, які вже закріплені в теорії та практиці перекладу, адже юридичний переклад, як такий, що належить до спеціалізованого, вимагає абсолютної точності. Будь-яке варіювання під час відтворення лексико-граматичної структури юридичного тексту може призвести до повної ануляції документу, як такого, що не відповідає нормам мови права [1, с. 68].

Передбачаються наступні варіанти вирішення перекладацьких проблем при перекладі документів фізичних та юридичних осіб. Текст документа перекладається по аналогії до тексту документа, існуючого в мові перекладу, де одиницею перекладу буде словосполучення чи речення (рідше – слово). Якщо аналоговий текст відсутній, домінантами перекладу в будь-якому випадку є мовні засоби канцелярської різновиди писемної літературної мови: канцелярські кліше, складний синтаксис, номінативні стилі, форми теперішнього часу. Серед видів відповідностей практично відсутні варіантні. Переважають однозначні еквіваленти і однозначні трансформації.

Таким чином, до основних завдань перекладача перед початком перекладу належить вивчення екстралінгвістичних факторів тексту перекладу, виявлення особливостей юридичного дискурсу, а також засвоєння специфічної юридичної термінології та фразеології, особливостей побудови речень, специфічну лексику, лексичні шаблони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гамзатов М. Г. Техника и специфика юридического перевода / М.Г. Гамзатов// С.-Пб. – 2004. – 67с.
2. Левитан К.М. Юридический перевод. Основы теории и практики / К.М. Левитан// Учебное пособие. – М.: МГИМО, 2011. – 352с.
3. Томсон Г.В. Курс юридического перевода (гражданское и торговое право) / Г.В. Томсон// М.: МГИМО, 2004. – 235 с.

Рекомендує до друку науковий керівник старший викладач **О.М. Шапошник**

УДК 81'255.4+811.111

Махаєва Х. О.

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

У статті розглядаються особливості відтворення англійських фразеологізмів українською мовою, подається їх класифікація, описано особливості їх трансформації українською мовою.

Ключові слова: переклад, фразеологізми, способи і прийоми перекладу.

The article deals with the problems of translating English phraseological units in the Ukrainian language, describes their classification and peculiarities of their transference into Ukrainian.

Key words: translation, phraseological units, ways of translation.

Під час роботи з лексикою англійської художньої літератури певні труднощі для розуміння і перекладу становлять фразеологізми, тобто словосполучення, які не виникають у процесі мовлення, а існують як стійкі фразеологічні звороти [3]. В них знаходимо відображення історії народу, своєрідність його культури та побуту. У фразотворенні величезну роль відіграє людський фактор, тому що переважна більшість фразеологізмів пов'язана з людиною, різними сферами її діяльності.

Зазначимо, що проблема перекладу фразеологічних одиниць ґрунтовно розглянута у роботах Виноградова В. В. [1], Комісарова В. Н. [3]. Такі науковці, як Шанський Н. М., Кунін А. В. [4], Сміт Л. П., Амосова Н. Н., широко досліджували питання класифікації фразеологізмів. Проблемою визначення поняття фразеологічних одиниць займалися Баллі Ш., Кунін А. В. [4], Телія В. Н., Арнольд І. В.

Не дивлячись на те, що фразеологія широко вивчалась на матеріалі як англійської, так і української мов, вивчення особливостей перекладу фразеологічних одиниць залишається актуальним. Без розв'язання даної проблеми неможливим є забезпечення якісного перекладу.

У фразеологізмах часто міститься метафоричний елемент, тому їх не можна перекладати дослівно, оскільки у багатьох випадках вони мають явно виражене національне забарвлення. Це все та ряд інших факторів призводить до того, що фразеологічні одиниці часто не мають абсолютних відповідників в іншій мові. А складність перекладу полягає у тому, що перекладач повинен уміти підшукати відповідний український варіант.

В. В. Виноградов виділяє такі типи фразеологізмів [3]:

1. Фразеологічні зрощення або ідіоми – немотивовані одиниці, які виступають як еквіваленти слів: *to go between* (бути посередником), *a quiet wedding* (негучне весілля), *to be dead with cold* (промерзнути до кісток).

2. Фразеологічні єдності – мотивовані одиниці з єдиним цілісним значенням, яке виникає із злиття значень лексичних компонентів: *horn of plenty* (повна чаша), *to rise to the occasion* (бути на висоті), *to do somebody proud* (надавати честь комусь).

3. Фразеологічні сполучення – звороти, в яких у одного з компонентів фразеологічно пов'язане значення, яке виявляється лише у зв'язку з чітко визначеним колом понять та їх мовних значень. Наприклад: "набирати страху", "давнитися зі сміху" [1, с. 142].

До зазначених типів фразеологічних одиниць Н. М. Шанський додав ще один – фразеологічні вирази:

To share one's last shirt with somebody – поділитися останньою сорочкою. *If you run after two hares, you will catch neither* – якщо поженешся за двома зайцями, жодного не спіймаєш.

Підсумовуючи вищесказане, подамо основні способи перекладу фразеологічних одиниць:

1. На нашу думку, одним із найбільш прийнятних способів відтворення фразеологізмів – є переклад фразеологізму фразеологізмом. Це є можливим тоді, коли англійська та українська мови запозичили фразеологічний зворот з інших мов (найчастіше класичних): *Strike while the iron is hot*. – Куй залізо, поки гаряче.

2. Переклад фразеологічним аналогом, тобто використання в українській мові фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але які побудовані на іншому образі. При такому перекладі слід враховувати, що український образ повинен бути нейтральним щодо національного забарвлення: *Can the leopard change his spots?* – Природу не виправиш. Горбатого могила справить.

Фразеологічні еквіваленти також поділяються на дві групи: повні еквіваленти та часткові еквіваленти. Багато фразеологізмів взагалі не мають еквівалентів у інших мовах. Ми можемо перекладати такі фразеологізми за допомогою калькування або описового перекладу.

При перекладі калькою (тобто спробою скопіювати англійський образ і створити нову фразеологічну одиницю) варто пам'ятати, що образ повинен бути зрозумілим; метафоричне, переносне значення повинно виходити з прямого значення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – С. 140 – 161.
2. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Л. : Вища школа, 1983. – 172 с.
3. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів / А. Р. Зубрик // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2013. – Вип. 36. – С. 317-318. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_36_98
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – С. 128 – 139.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент К. С. Французова

ДО ПИТАННЯ ПРО ЖАНРОВУ СВОЄРІДНІСТЬ ФЕНТЕЗІ ТА СПЕЦИФІКУ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються шляхи відтворення вторинних світів у перекладах текстів фентезі та особливості цього жанрового різновиду.

Ключові слова: переклад, фантастика, фентезі, вихідна культура, цільова культура, перекодування, безеквівалентна лексика, okazіоналізми, вторинний світ.

The article deals with the ways of reproduction of secondary worlds in fantasy texts' translations as well as this genre's peculiarities.

Key words: translation, fantasy, source culture, target culture, transcoding, culture-specific lexis, nonce words, secondary world.

Фентезі займає помітне місце у сучасній літературі. Велику популярність мають твори таких закордонних авторів як Дж. Роулінг, Дж. Р.Р. Толкін, Джордж Мартін, Тед Вільямс, Роджер Желязни та багато інших. Особливою популярністю цей жанр користується серед молоді.

Перед тим як окреслювати специфічні риси жанру фентезі, потрібно звернутися до його предтечі, а саме фантастики. Почати потрібно з визначення фантастики та фантастичного в цілому. Тлумачний словник російської мови С.Н. Ожегова та Н.Ю. Шведова визначає фантастику таким чином: «Те, що основане на творчій уяві, на фантазії, художній вигадці». Друге визначення цього поняття згідно з тим же джерелом: «Літературні твори, котрі змальовують вигадані, надзвичайні події» (Переклад наш. – Ч.К.) [5; с. 234]. Енциклопедичний словник термінів визначає фантастику як «літературний жанр – тип художніх творів, в конкретних образах, що відображають вірогідність наукового проникнення в невідоме, що випереджає художнє припущення» [1; с. 498]. Фантастичний твір часто ґрунтується на протиставленні реального і вигаданого світу. Якщо мова йде про наукову фантастику, то, як правило, цей вигаданий світ – це нова спільнота, що існує на іншій планеті. Хоча можливі й інші варіанти, наприклад, автор може створити свій альтернативний світ, а не протиставляти реальний і ірреальний світи. Але фантастичний текст повинен спонукати читача сприймати світ персонажів як світ реальних людей, що живуть і відчувати деякі коливання між природним і надприродним поясненням зображуваних подій.

Термін «фентезі» походить від англійського слова «fantasy» – «фантазія». Цим словом ще в XVII столітті в англійській літературі позначали екстравагантні-феєричні твори, де уява автора нічим не була обмежена. Жанр фентезі був сформований на початку XX століття і базується на використанні міфологічних та казкових мотивів. До 1950 року жанр фентезі поширюється досить швидко та набирає аудиторію. Це відбувається завдяки твору Ховарда «Конан Варвар». Цей твір істотно впливає на формування субжанру меча та чаклунства, а потім у 1950-х світ побачила трилогія «Володар Перснів» Дж.Р.Р. Толкіна. Саме цей твір епічного фентезі допоміг жанру чітко окреслитися. Але не дивлячись на успіх «Володаря Перснів» у Великій Британії, популярність у Сполучених Штатах він отримав лише у 1960-х роках XX століття. Неможливо переоцінити вплив, який зробила трилогія Дж.Р.Р. Толкіна на жанр фентезі, а також як саме сприяла перетворенню літератури цього жанру на маркетингову технологію. Він створив безліч тем, які пізніше використовувалися іншими авторами в інших творах.

Автори Літературного енциклопедичного словника визначають жанр фентезі як «різновид художньої літератури, де авторський задум незвичайних, неправдоподібних явищ зароджує особливий, вигаданий, нереальний, «дивовижний світ» [3, с. 231].

Е. Харитонов, відомий московський дослідник фантастики і фентезі, стверджує що «фентезі – жанр епічний, побудований на протиставленні єдності реального-нереального, та такий, що не допускає у тексті сумнівів у достовірності (об'єктивності) вигаданого світу. Створення вторинних світів, що існують за законами магії, – непорушний закон фентезі»[8, с. 466-471]. Відомий письменник С. Лук'яненко зазначає деякі аспекти жанру, в якому пише: «Кожен текст – це створення світу. Іноді – зовсім нового»[4; с. 1]. Фентезі нашого часу малює нереальні світи, однак, за словами Дж.Р.Р Толкіна, «легко вигадати зелене сонце, важко винайти світ, де воно було б природним»[7]. Однак, коли завдяки майстерності письменника реалістичність сприйняття такого світу досягнута, можна додати і незвичайні, фантастичні елементи.

На думку К. Строевої, відомого знавця і критика фентезі, цей жанр можна охарактеризувати як «світ, такий що підкреслено, демонстративно не збігається з повсякденним уявленням про дійсність. Світ зі своєю географією, своєю історією, своїми расами і народами [6, с. 223]. Крім того, К. Строева виділяє абсолютну необхідність чарівної атмосфери, адже фентезі визнає існування магії, і «саме надлюдські, божественні, містичні і подібні до них сили, як правило, лежать в основі описуваної в фентезі світобудови» [6, с. 223].

Жанр фентезі є особливим літературним жанром зі специфічно побудованим сюжетом. Головною особливістю творів жанру фентезі є створення автором власного світу, в якому діють особливі закони, живуть незвичайні істоти, а магія є звичним явищем, і ця особливість жанру фентезі вимагає особливих стратегій при перекладі. При художньому перекладі не так важливо наскільки точно і вірно передані всі деталі, скільки те, яке відчуття залишає перекладений текст у читача, який образ формує в його свідомості. Кожен переклад має справляти на читача таке ж враження, яке оригінал справляє на читача вихідної культури. У художньому перекладі все має бути передано вірно, мета – замінити оригінал для тих, хто не володіє мовою, якою написаний твір.

Переклад англійських текстів у жанрі фентезі викликає певні труднощі, і це пов'язано не тільки з розумінням змісту оригінала, але й з необхідністю пошуку лексичних відповідників для оказіональних слів і словосполучень. Твори насичені авторськими неологізмами, які також можна віднести до безеквівалентної лексики, і які, в свою чергу, не мають еквівалентів у мові перекладу. Кожного разу перекладач має створювати власний варіант перекладу оказіоналізмів, застосовуючи креативні способи і прийоми перекладу.

Безеквівалентна лексика як невід'ємний елемент тексту у жанрі фентезі відображає національно-культурну своєрідність мови на лексичному рівні, називає такі поняття та явища у сфері певної культури, які не властиві іншим. Кількість безеквівалентної лексики у тексті залежить від авторського стилю, змісту самого твору, часу його створення та багатьох інших факторів. Виокремлюють декілька способів перекладу безеквівалентної авторської лексики у жанрі фентезі: транслітерація, транскрибування та підбір такого еквіваленту, що постає максимально наближеним до культури та реалій читача.

Лексика жанру фентезі надзвичайно різноманітна та барвиста. За допомогою такої лексики автори створюють та презентують паралельні або альтернативні світи, де чудеса і вигадка нашого світу є реальністю [2]. В межах цього народжуються мільйони світів, котрі кожний читач інтерпретує у свій власний та незалежний спосіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боров Ю.Б. Эстетика. Теория литературы : энциклопедический словарь терминов / Ю.Б. Боров. – М. : ООО «Издательство Астрель», 2003. – 575 с.
2. Карелин А. Фэнтези, которого мы не знаем. Истоки жанра / А. Карелин – М. : ЭКСМО, 2003. – 138 с.
3. Кожевников В. М. Литературный энциклопедический словарь / В.М. Кожевников, П.А. Николаев. – М. : Сов. энцикл., 1987. – 231 с.

4. Лук'яненко С.В. Именем земли / С.В. Лук'яненко. – М. : ООО «Издательство Астрель», 2015. – 45 с.
5. Ожегов С.Н. Толковый словарь русского языка : 4-е издание, дополненное / С.Н. Ожегов, Н.Ю. Шведов. – М. : Москва, 2002. – 234 с.
6. Строева К. ФЭНТЕЗИ-2004. Фантастические произведения / К. Строева. – М. : ЭКСМО, 2004. – 672 с.
7. Толкієн Дж.Р.Р. Mobility and Fantasy in Visual Culture [Електронний ресурс] : Quotes of J.R.R. Tolkien / Дж.Р.Толкієн – Режим доступу до статті : <https://www.goodreads.com/quotes/503267>.
8. Харитонов Е. Теплый свет далекой сказки / Е. Харитонов // Н. Перумов. Разрешенное волшебство. – М. : ЭКСМО, 1996. – С. 466 – 471.

Рекомендує до друку науковий керівник старший викладач О.М. Шапошник

**ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОЛОГІЇ**

МАРГІНАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ФЕНОМЕН СУСПІЛЬСТВА

У статті дається аналіз специфіки маргінального статусу молоді й особливостей його прояву; розкривається суть і роль молоді в суспільстві; аналізуються причини і наслідки маргіналізації сучасної молоді; розглядаються специфічні молодіжні проблеми у контексті кризових явищ і процесів, що відбуваються в Україні.

Ключові слова: маргінальність, молодь, суспільство, соціальний статус, молодіжні проблеми, конфлікт, соціальний розвиток.

The article analyzes the specificity of the marginal status of youth and the peculiarities of its manifestation; reveals the essence and role of youth in society; the reasons and consequences of marginalization of the modern youth are analyzed; specific youth problems in the context of the crisis phenomena and processes happening in Ukraine are considered.

Key words: marginalization, youth, society, social status, youth problems, conflict, social development.

У сучасному суспільствознавстві існують різні уявлення про місце та роль молоді в суспільстві, що змінюється. Молодь – це окрема (відносно велика) соціально-демографічна група, яка вирізняється за сукупністю вікових характеристик, особливостей соціального становища та обумовлених тим і іншим соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням в умовах певного суспільства [1]. Особливістю вивчення цієї соціальної групи в умовах сучасної України є аналіз специфічних молодіжних проблем у контексті кризових явищ і процесів, що відбуваються в нашій країні. Ускладнюються різні форми взаємодії молоді з усіма соціальними підсистемами, активізуються конфліктні явища як усередині цієї групи, так і між молоддю і суспільством загалом. Це актуалізує цілий ряд проблем, серед яких є і проблема маргінальності молоді.

У сучасному соціологічному знанні немає визначеної відповіді на питання про місце і роль молоді в суспільстві, чітко не виявлені пріоритети її соціального розвитку і функціонування, звідси виникає потреба в аналізі сутнісних характеристик цієї соціальної групи [1, с. 145].

Діяльність молодого покоління є результатом зміни навколишньої дійсності, запровадження чогось нового, може розцінюватися деякими як руйнування колишніх підвалин і культурних зразків. Це цілком природний, об'єктивний процес. Ряд учених намагається поєднати ці позиції, аналізуючи характеристики молоді й обґрунтовуючи причини різних типів поведінки цієї групи (як соціально схвалюваних, так і тих, що відхиляються від норм). Так, наприклад, Н. Паніна в дослідженні, присвяченому вивченню структури цінностей і соціального самопочуття молоді, зауважувала про низький рівень соціального самопочуття й аномічної деморалізованості сучасної молоді [3]. Р. Ануфрієва вважає молодь найбільш маргіналізованою частиною нашого суспільства. Маргінальність – це пограничний стан індивіда або соціальної групи щодо суспільства чи певної суспільної верстви [2].

Особливістю стану молоді в будь-якому суспільстві є те, що, з одного боку, вона входить у той соціальний простір, що був створений попередніми поколіннями без її участі, з іншого боку, той заряд енергії, котрий містить ця група, реалізуючись, здатний змінити, зламати, переформувати створене раніше [4, с. 199].

Отже, для сучасної української молоді характерні феномени так званої «подвійної» маргінальності. Перебороти цей стан «подвійної маргінальності» не можливо, оскільки

позбутися характеристик внутрішньої маргінальності можна лише в процесі дорослішання, а ситуативна маргінальність, що виступає результатом макросоціальних змін, стає своєрідним супутником перетворень, каталізатором активності молоді, змушуючи її створювати способи життєдіяльності, у підсумку, більш високого порядку, що ведуть до змін [4, с. 122].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковалева А. И., Луков В. А. Социология молодежи: теоретические вопросы. – М.: Социум, 1999. – 351 с.
2. Ануфриева Р. Маргинальная личность: характерные черты // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2000. – № 3. – С. 176–179.
3. Панина Н. Молодежь Украины: структура ценностей, социальное самочувствие и моральнопсихологическое состояние в условиях тотальной аномии // Социология: теория, метод, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 5–26.
4. Чупров В. И., Зубок Ю. А., Уильямс К. Молодежь в обществе риска. – М.: Наука, 2001. – 230 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор І.В. Шапошникова

УДК 94(477)

Бірзул А.М.

НОГАЙЦІ НА УКРАЇНСЬКОМУ СТЕПОВОМУ КОРДОНІ

У статті розглядаються українські степові кордони в період Ногайської Орди. Та зв'язок ногайців з жителями степових кордонів.

Ключові слова: ногайці, запорожці, степові кордони, кочівники.

The article deals with the Ukrainian steppe boundaries during the Nogai Horde. That connection of the Nogais with the inhabitants of the steppe borders.

Key words: Nogai, Zaporozhye, steppe boundaries, nomads.

Упродовж XVI-XVIII ст. Північне Причорномор'я виступало місцем зосередження Великого Кордону – наочно невиразної межі між землеробським і кочівницьким світами, що періодично зміщувалася зі смуги лісостепу в межі степу і тяжіла в напрямку до самого чорноморського узбережжя. Ця його наочна невиразність, протяжність на сотні кілометрів завширшки і, в політичному розумінні, аморфність, відсутність чіткого документального визначення є тими характеристиками, що не дозволяють співставити означуваний нами кордон із будь-якими іншими кордонами доби пізнього Середньовіччя та ранньомодерного часу [1, с. 95].

З виникненням стабільних кордонів на початку XVIII ст. умови перебування кочовиків-ногайців на степовому порубіжжі істотно змінилися.

Будь-який кордон має функцію бар'єру і межі поширення певного політичного і етнокультурного простору. Але такий бар'єр цілком не виключає контактів між прикордонними суспільствами. Д.І. Олейніков вважає доречним розмежувати напрацьовані на матеріалі американської історії поняття border і frontier. У першому випадку позначається лінія, що відділяє одну країну від іншої, в другому – смуга, яка з'єднує країни. Кордон-фронтір таким чином є провідником контакту між порубіжним населенням і сам означає зону етнічного контакту [1, с. 100].

Відносно безпечні кордони дозволяли ногайцям прокладати маршрути кочівок упритул до лінії кордону (що не спостерігалось раніше) і здійснювати повний цикл кочування за менш рухливим порядком. З часом стабілізується територія розселення орд. Розподіл кочовищ між ордами і загальна регуляція процесу кочування стає першорядною

прерогативою влади кримських ханів над ногайцями. При цьому стабільний кордон перетворюється на серйозну перешкоду для відтоку кочовиків на схід, виступаючи також і в якості чинника унормування відносин підданства [2, с. 157]

За станом на березень-травень 1725 р. переведені з Прикубання ногайці кочували на просторі від Кизикермена до Олешківської Січі, поблизу Перекопа, біля Качкар та Каланчака, а також вздовж р. Конки і впритул до російського кордону; частина їх перейшла на правий берег Дніпра і розташувалася поблизу Січі. Кочування ногайців запорозькими займищами фіксується по річках Томаківка і Кінська, у Великому Лузі, на півночі кочовища досягали слободи Кодак [2, с. 163].

Запорожці дозволяли тюркомовним сусідам користуватися своєю землею не лише з доброї волі. Використання степового порубіжжя по обидва боки кордону задля господарських потреб ногайців, запорожців та кримськотатарських чабанів було передбачено у Білградському договорі та пов'язаних з ним конвенціях. На них посилається інструкція Коша від 4 серпня 1754 р. щодо кримських чабанів, які пасли отари на р. Кінській [3, с. 342]

Отже, ногайське населення Кримського ханства наприкінці XVII ст. складало стійкі територіальні спільноти, представлені Буджацькою та Кубанською ордами, а також дрібними відгалуженнями, які ситуативно перебували на території, контрольованій губернаторами Очакова, Перекопа та Азова, не складаючи цілісних етнографічних груп. Єдисанці, єдичкульці та джембуйлуківці кочували поза межами Кримського ханства. Взаємини ногайців із запорозьким козацтвом у даний період найчастіше диктувалися мотивами здобичництва, явищем органічним для українського степового порубіжжя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грибовський В.В. Запорожці і ногайці в контексті Великого Кордону / В. В. Грибовський // Козацька спадщина. Альманах Нікопольського регіонального відділення Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України. – Вип. 1. – Нікополь-Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2005. – С. 95-131.
2. Грибовський В. В. Ногайські Орди Причорномор'я у XVII на початку XIX століття : дис.. канд. іст. наук / В. В. Грибовський. – Запоріжжя, 2006. – 237 с.
3. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів. 1734-1775. – Т. 3. – К., 2003. – 952 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Г. Водотика

УДК 94(477)

Варданян К.Л.

ВІРМЕНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглядається становище вірменської національної меншини у незалежній Україні за даними перепису 2001 року. Характеризується демографічний, соціально-економічний та релігійний розвиток українських вірменів.

Ключові слова: вірмени, перепис, Вірменська церква, ідентичність, Небесна Сотня.

The article examines the position of the Armenian national minority in independent Ukraine according to the 2001 census data. The demographic, socio-economic and religious development of Ukrainian Armenians are characterized.

Key words: Armenians, census, Armenian church, identity, Heavenly Hundred.

Кількість вірмен в Україні постійно зростає. У 1979 р. постійно проживало 39 тис. чол., у 1989 р. – 54 тис. чол., у 2001 р. – 99,9 тис. чол. Серед населення України вони

складають 0,2%. Найбільша кількість вірмен проживає у Донецькій (15,7 тис. осіб), Харківській (11,1 тис. осіб), Одеській (67,4 тис. осіб) та Дніпропетровській (10,6 тис. осіб) областях. Переважна більшість вірмен – міські жителі [1].

У листопаді 1991 р. офіційно зареєстровано статут Української єпархії Вірменської Апостольської церкви. Намісник голови Української єпархії Вірменської Апостольської церкви – архімандрит Натан Органесян [3, с. 185].

В Україні відбувається процес створення національно-культурних товариств вірмен. В 1993 р. створено товариство «Україна-Вірменія». Голова товариства – О. Божко. Головна мета товариства полягає у розвитку й зміцненні всебічного співробітництва і дружби між громадянами України та Вірменії. Почали працювати недільні школи для дорослих та факультативи для дітей з вивченням вірменської мови та літератури. Уроки вірменської мови ведуться на базі українських шкіл [2, с. 12].

Дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р. дають можливість проаналізувати інформацію щодо демографічних і соціально-економічних характеристик вірменського населення, зокрема його кількість, розподіл за статтю, віком, рівнем освіти, шлюбним станом, основним джерелом існування, рідною мовою, місцем народження, а також за кількістю дітей (для жінок, які визначили себе вірменками). Важливо уточнити, що в матеріалах перепису 1989 р. не передбачалися дані щодо осіб, які ідентифікували себе «вірменами» [5].

На сьогодні в Україні, за неофіційними (але звіреними) даними, мешкає понад 400 тис. вірмен. Точну інформацію можна буде одержати після проведення чергового перепису населення. За період 1989 – 2001 рр. число вірмен в Україні збільшилося в 1,8 разів (з 54,2 – до 99,9 тис. осіб). Тенденція зростання простежувалася в усіх регіонах, зокрема й центральному. На початку XXI ст. найбільше вірмен мешкали на території Полтавської, найменше – Чернігівської обл. При цьому кількісно переважали чоловіки, що є спільним для всіх означених областей. Лише в окремих вікових групах жінок виявилось більше, але їхня перевага незначна (більше на 1–7 осіб). Показовим є і віковий зріз вірменського населення Центральної України. Найбільше чоловіків і жінок мали від 5 до 19 та від 25–30 до 44 років. Тобто, переважали особи дитячого, юнацького та першого працездатного віку. Траплялися і довгожителі: 2001 р. у Полтавській обл. мешкала жінка, якій виповнилося 96 років, у Черкаській – двом жінкам було 91 і 92 роки, а у Київській – один чоловік мав 93 роки [5].

Особливий інтерес викликають дані щодо місця народження вірмен, котрі в різний час переселилися до України. Більшість їх, звісно, народилась у Вірменії, але також і в Азербайджані, Грузії. Згідно переписів, у Київській обл. було найбільше вихідців з Азербайджану та Грузії. У Черкаській обл. більшість вірмен вказали місцем народження Грузію. Кількість вірмен, що народилися у Росії, сукупно не досягає 100 осіб. За місцем народження, серед інших держав Азії, зазначені Іран, Казахстан, Монголія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Сирія, Киргизстан, Ліван. Середній показник щодо цих країн коливається від 1 до 8 осіб. Серед держав Європи, вірмени-іммігранти прибували з Білорусі, Латвії, Молдови, Німеччини, Греції, Литви, Сан-Марино, Естонії, Угорщини. Характерно, що кількість народжених у цих країнах набагато менша і не перевищує 5 осіб [5].

Повну вищу освіту мають особи від 21 року і старше. Найбільша вікова група вірмен із повною вищою освітою для Київської обл. становить 40 – 49 років, Полтавської – 35 – 44, для Черкаської – 30 – 44, Чернігівської – 35 – 39. Окремі особи, від 20 років і старше, не мають початкової загальної освіти. У трьох областях (крім Чернігівської) вказано також кількість неписьменних вірмен різного віку. Жінки-вірменки народжували найчастіше одну, дві чи три дитини. З-поміж них, кількісно переважають жінки, які мають двох дітей. Лише для Черкаської обл. характерним є те, що жінок, які народили троє дітей, більше, аніж жінок, у яких одна дитина. Рідкісним явищем можна вважати, якщо жінки народжували п'ять і більше дітей (це жінки віком від 35 років і старші). Згідно з переписом 2001 р., можна також простежити економічну діяльність і добробут вірмен. Більшість із них зайнята на роботі підприємств та установ державної власності, в особистому підсобному господарстві –

мешканці Черкаської та Київської обл. Також вони засновують власні підприємства, хоча зафіксована і зайнятість на індивідуальній основі [5].

Також варто сказати про розподіл вірмен за рідною мовою у Черкаській обл., адже помічаємо таку особливість: серед міського населення 709 осіб вважають рідною мову вірменську, 116 – українську, 288 – російську. Склад вірмен за рідною мовою у сільській місцевості має дещо інший вигляд: для 484 осіб рідною є вірменська мова, для 81 – українська і лише 49 вірмен вважають рідною російську мову. Отже, серед сільського населення області кількісно переважають вірмени, які визнали рідною українську, порівняно з російською.

Українські вірмени є активними свідомими громадянами та проявляють хоробрість у боротьбі проти російської агресії. Двоє вірмен загинули за незалежність України – були застрелені снайперами взимку 2014 року – це Сергій Нігоян та Георгій Аругюнян.

Отже, у незалежній Україні з'явилися можливості для національно-культурного самовизначення вірменської національної меншини, для чого створюються вірменські національні громадські організації, відкриваються школи та церкви – відповідно кількість вірмен поступово зростає.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божко О. Вірмени / О. Божко // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34713.
2. Вірмени України: довід. вид. / упоряд.: М. Чепіжко; редкол.: С. Асланян та ін. – Київ: Сигла, 2013. – 141 с.
3. Гаюк И. Армянская церковь как уникальный феномен христианского мира / И. Гаюк. – Львов: Логос, 2005. – 228 с.
4. Комаренко Т. Вірмени в Україні / Т. Комаренко // Українська діаспора. – 1994. – № 6. – С.155 – 169.
5. Розподіл населення за національністю та рідною мовою: Всеукраїнський перепис населення 2001 / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Г.В. Батенко

УДК 364.46:17.022.1

Голяк М. В.

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглядаються основні методи, засоби, складові компоненти та технологічні етапи формування позитивного іміджу громадської організації.

Ключові слова: імідж організації, складові іміджу, розробка позитивного іміджу, етапи формування іміджу.

The article deals with the main methods, means, constituent components and technological stages of forming a positive image of a public organization.

Key words: image of organization, components of image, developing a positive image, stages of image formation.

Зростання конкуренції на ринку товарів і послуг зумовило те, що керівництво різних організацій почало замислюватися над тим, як вони сприймаються суспільством.

Правильний імідж організації формує відповідне ставлення громадськості, сприяє виникненню атмосфери довіри до неї та забезпечує стабільний і досить тривалий діловий успіх.

Імідж організації – цілісне сприйняття (розуміння й оцінка) організації різними групами громадськості, що формується на основі інформації, яка зберігається в їхній пам'яті про різні аспекти діяльності даної організації [4, с. 51].

У повсякденній практиці громадська організація стикається з паралельним існуванням трьох різних іміджів: ідеального, дзеркального і реального. Ідеальний імідж відображає плани організації на майбутнє, її основні цілі діяльності. Дзеркальний імідж відбиває уявлення співробітників про привабливість та значущість організації в суспільстві. При цьому дзеркальний образ в уявленні персоналу і керівництва організації повинні збігатися. Реальний імідж характеризує дійсне ставлення представників різних категорій громадян і соціальних верств до організації.

Складові іміджу громадської організації поділяють на дві групи – основні та супутні. До основних складових відносять загальну популярність і репутацію, швидкість реагування на зміну потреб споживачів, інноваційний потенціал, престиж наданих послуг, рекламну політику, зарубіжні зв'язки, фінансову сталість, конкурентні позиції. Супутні складові включають: характер і стиль відносин з клієнтами, корпоративну культуру, образ персоналу компанії (професійний і особистісний), уявлення про стилі організації (роль і місце на ринку, внутрішня атмосфера), зовнішню атрибутику (місія, традиції, форма), образ керівника, образ споживача [4, с. 23].

Позитивний імідж сприяє залученню партнерів і клієнтів, посилює конкурентоспроможність організації, робить відкритим доступ до фінансових, інформаційних ресурсів і кваліфікованого персоналу. У своїй структурі він містить наступні компоненти [1]:

1. Імідж послуги – це поширене і досить стійке уявлення про відмінні або ж виняткові характеристики послуги, що додають йому особливої своєрідності і виділяють з розряду аналогічних продуктів.
2. Імідж споживачів послуги, що включає уявлення про їх стиль життя, суспільний статус і характер.
3. Внутрішній імідж організації – уявлення працівників про свою організацію. Основними його детермінантами є культура організації та соціально-психологічний клімат в колективі.
4. Імідж лідера, що включає уявлення про наміри, мотиви, здібності, установки, ціннісні орієнтації і психологічні характеристики керівника на основі сприйняття відкритих для спостереження характеристик, таких як зовнішність, соціально-демографічна приналежність, особливості вербальної і невербальної поведінки, вчинки і параметри неосновної діяльності, або точніше контекст, в якому діє керівник організації.
5. Імідж персоналу – збірний узагальнений образ персоналу, що формується на основі безпосереднього контакту з працівниками організації.
6. Візуальний імідж організації – уявлення про організацію, основою яких є зорові відчуття, що фіксують інформацію про інтер'єр і екстер'єр офісу, зовнішній вигляд персоналу, а також фірмову символіку.
7. Соціальний імідж організації – уявлення широкої громадськості про соціальні цілі й ролі організації в економічному, соціальному і культурному житті суспільства. Він формується за допомогою інформування громадськості про соціальні аспекти діяльності організації, таких, як спонсорство, меценатство, підтримка громадських рухів, участь у розв'язанні актуальних проблем суспільства, сприяння конкретним особам.
8. Бізнес-імідж організації – уявлення про організацію як суб'єкта певної діяльності.

Розробка позитивного іміджу організації – це досить складна та довготривала робота професіоналів у галузі маркетингу, дизайну, психології, лінгвістики і реклами, PR-фахівців.

Заявити про себе будь-яка організація може проводячи різноманітні презентації, семінари, конференції, симпозиуми та конкурси. Серед сучасних методів формування позитивного іміджу громадської організації вчені виділяють в основному засоби маркетингових комунікацій, серед яких можна назвати: PR, рекламу, спонсорство, створення фірмового стилю та просування в мережі Інтернет [3, с. 46].

На думку Ф. Панкратова, організація процесу формування позитивного іміджу передбачає використання таких основних засобів [2, с. 251]:

- фірмовий стиль – основа іміджу, що включає фірмовий знак, логотип, слоган, фірмовий одяг та фірмову колірну гаму;
- візуальні засоби – дизайнерські прийоми формування іміджу, що включають оформлення вітрин, офісів, виставок, розробку макетів оголошень;
- оригінали-макети;
- вербальні (словесні) засоби – спеціально підібрана стилістика, орієнтована на клієнта;
- рекламні засоби – використані в конкретному випадку засоби, що сприяють формуванню сприятливого відношення споживача до організації;
- PR-заходи – продумані, сплановані, постійні зусилля по встановленню і зміцненню взаєморозуміння між організацією і громадськістю через виставки, презентації, прес-конференції, спонсорські заходи, які відповідають специфіці організації.

Безперечно формування іміджу – це довготривалий процес інтенсивної роботи керівника та персоналу громадської організації над створенням позитивного уявлення громадськості про її діяльність та саму організацію загалом. Таким чином він передбачає реалізацію наступних етапів:

1. Визначення мети формування іміджу.
2. Визначення цільової аудиторії.
3. Розробка концепції іміджу.
4. Оцінка можливостей громадської організації.
5. Формування і впровадження іміджу.
6. Оцінка стану іміджу громадської організації.

Тож, урахувавши все вище викладене, варто зазначити, що залучення відповідних методів та засобів до реалізації складових етапів технології створення позитивного іміджу громадської організації є запорукою ефективного посилення позитивного іміджу та популярності організації, зацікавленості громадськості в її діяльності, забезпечення важливості та престижності послуг та роботи в ній.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко С. М. Імідж організації: сутність, зміст та основні етапи формування / С. М. Бондаренко, К. В. Ліфар // Вісник Київського національного університету технології та дизайну. – 2014. – № 2 (11). – С. 1-7.
2. Панкратов Ф. Г. Рекламная деятельность: учебн. / Ф. Г. Панкратов, Ю. К. Баженов, В. Г. Шахурин. – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: ИТК «Дашков и К», 2005. – 526 с.
3. Рогалева Н. Л. Современная концепция имиджа организации / Н. Л. Рогалева // Управление персоналом. – 2013. – С. 14-15.
4. Шавкун І. Г. Формування іміджу організації: [навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Менеджмент»] / І. Г. Шавкун, Я. С. Дибчинська. – Запоріжжя: ЗНУ, 2016. – 111 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор І.В. Шапошникова

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ ІЗ ЗАЛЕЖНІСТЮ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена виявленню організаційно-правових передумов надання соціальної допомоги особам із залежністю в Україні

Ключові слова: особи, що вживають психоактивні речовини; соціальна підтримка; соціальна реабілітація

The article is devoted to the identification of organizational and legal preconditions for providing social support to persons with dependence in Ukraine.

Keywords: persons whose use psychoactive substances; social support; social rehabilitation

Організація надання соціальної допомоги особам, що вживають психоактивні речовини, передбачає діяльність служб різного профілю.

Мета статті: виявити організаційно-правові передумови надання соціальної допомоги особам, що вживають психоактивні речовини.

Наркологічна допомога в Україні почала створюватись з кінця 1959, коли було організовано відділ наркології психоневрологічного інституту – Республіканський організаційно-методичний та лікувальний центр щодо проблем наркології. Станом на 01.01.2007 р. в Україні існує 48 територіальних наркологічних установ (25 з них – обласні наркодиспансери) та 4 наркологічних лікарні [1, с. 7]. Найбільш поширені форми отримання медичної допомоги особами з наркотичною залежністю такі [1]: стаціонарна детоксикація; амбулаторна детоксикація; лікарські консультації (амбулаторні та стаціонарні); замісна підтримувальна терапія; реабілітаційні програми (амбулаторні); реабілітаційні програми (стаціонарні); терапевтичні спільноти; програми духовної психотерапії та релігійної реабілітації (стаціонарні).

Основним компонентом програм наркологічних диспансерів є детоксикація, яка триває від 7 до 20 днів. Другий етап лікування – консультування та психотерапія – триває від 2 до 4 тижнів і складається з 8-10 сесій, які проводить психіатр-нарколог або психолог. Проте практично в усіх наркологічних диспансерах консультування та психотерапію застосовують епізодично, а зміст роботи зазвичай полягає в раціональній аргументації задля підтримки абстиненції. Досвід переконує, що програми, які не мають терапевтичних та консультативних методів лікування, орієнтованих на когнітивні зміни не мають достатньої ефективності – більшість пацієнтів упродовж першого року після лікування повертається до вживання наркотиків (95-98%). Ремісія після проходження програм детоксикації є короткочасною, що зумовлює потребу в амбулаторних програмах реабілітації спрямованих на попередження зривів.

Починаючи з 2002 року у роботу з організації допомоги наркозалежним включились структури, створені або такі, що їх координують Міністерство у справах сім'ї молоді та спорту України. Передумовою була постанова Кабінету Міністрів «Про розвиток мережі центрів ресоціалізації наркозалежної молоді «Твоя перемога». Ця постанова пропонувала створювати та підтримувати на місцях реабілітаційні центри, незалежно від форми власності та заохочувало їхню діяльність, виходячи з того, що в своїй роботі вони будуть спиратися на накопичений досвід наркологічної служби [4, с.201]. Новою для України формою реабілітації наркозалежних став денний центр, спрямований на застосування біопсихосоціального підходу до реабілітації наркозалежних в умовах проходження принаймні тримісячної щоденної амбулаторної програми. Центр ресоціалізації наркозалежної молоді є спеціалізованим закладом, у якому на добровільних засадах перебуває молодь, що пройшла курс лікування від наркотичної залежності в закладах охорони здоров'я та потребує

отримання соціальних послуг. Його метою є ресоціалізація молоді шляхом надання комплексу соціально-реабілітаційних і інших послуг, профілактична робота з молоддю [2].

За даними Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, на 01.01.2007р. організовано 124 реабілітаційних центри для наркозалежних осіб, у тому числі – 37 центрів ресоціалізації наркозалежної молоді «Твоя Перемога» [3]. Такі центри переважно розраховані на 10 – 15 ліжок-місць. За 2006 рік до центрів за допомогою й консультуванням звернулося 4 556 осіб, успішно закінчили повний курс ресоціалізації 587 осіб. Більшість центрів працюють цілодобово, їхні програми розраховані на різні терміни реабілітації – від 3 місяців до 1,5 року. Станом на 1.01.2007р. в центрах на різних етапах ресоціалізації перебувало понад 600 осіб [1, с. 7].

Завданнями центру ресоціалізації молоді є: надання послуг із соціальної реабілітації (психологічних, соціально-педагогічних юридичних, соціально-медичних, соціально-економічних, соціально-побутових та інформаційних); проведення соціально-профілактичної роботи. Послуги надаються на безоплатній основі. Центр забезпечує: розроблення та виконання індивідуальних програм соціальної реабілітації та адаптації отримувачів соціальних послуг; надає соціальні послуги; проводить психологічну діагностику з метою психологічної корекції та соціальної реабілітації отримувачів соціальних послуг; організовує для отримувачів соціальних послуг індивідуальне навчання, їх дозвілля, проводить з ними виховні та корекційні заходи; забезпечує захист прав та інтересів отримувачів соціальних послуг, надає допомогу в оформленні правових документів; проводить заходи щодо соціальної реабілітації та адаптації отримувачів соціальних послуг; створює умови для проживання та забезпечує харчування отримувачів соціальних послуг; забезпечує поширення інформації про діяльність центри та його основні завдання; інформує через ЗМІ населення про наслідки вживання наркотичних засобів та психотропних речовин [2].

Водночас в Україні терапевтичні заходи щодо наркозалежних та наркоспоживачів порівняно з іншими розвинутими країнами здійснюються недостатньо ефективно. У лікуванні застосовують підходи, які використовувались за часів панування репресивних принципів в наркології; як результат лише невеликий відсоток осіб, що потребують допомоги, отримують сучасну терапію (менш ніж 10%), і дуже багато споживачів наркотиків повертаються до вживання невдовзі після проходження лікування (понад 90%). Неопубліковані дані, отримані за результатом проведеної оцінки ефективності лікування наркозалежності в 2004 році, вказують на низьку ефективність терапевтичних інтервенцій щодо наркозалежних, недостатню їх структурованість [1].

Допомога наркоспоживачам та наркозалежним повинна надаватися у різних формах. Цілісний підхід забезпечується проведенням діагностики, лікування та реабілітації. На першому етапі лікування застосовуються медично-біологічні методи, а на наступному проводяться психосоціальні заходи, спрямовані на повернення пацієнтів до повноцінної соціальної активності (реабілітація). Лікувати хворих на наркоманію можуть тільки спеціалізовані наркологічні заклади державної або комунальної форми власності. Державні наркологічні диспансери та психіатричні клініки, як правило, надають допомогу при гострих порушеннях, викликаних вживанням наркотиків, тоді як реабілітацію можуть проводити також приватні, громадські, благодійні та релігійні організації.

Отже, в Україні існують організаційно-правові передумови для здійснення соціальної реабілітації вживачів психоактивних речовин. Законодавством передбачена діяльність наркологічних диспансерів, центрів ресоціалізації наркозалежної молоді. У роботі з людьми, які вживають наркотики, переважають програми медикаментозної детоксикації, релігійного спрямування або «12-крокові» програми самопомоги. Перспективним є поширення групової соціальної роботи у діяльності зазначених закладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вієвський А.М. Лікування наркозалежності і оцінка її ефективності: звіт про дослідження (проект Всеукраїнської наркології асоціації за фінансової підтримки

- Міжнародної програми зменшення шкоди інститут «Відкрите суспільство»/ А.М. Вієвський, С.В. Дворяк, С.В. Сидяк. – К., 2004. – 168 с.
2. Про затвердження Типового положення про центр ресоціалізації наркозалежної молоді: Постанова Кабінету міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 979 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/979-2009>
  3. Сердюк О. О., Рущенко І. П. «Молодь та наркотики – 2008»: звіт за результатами соціологічного дослідження [Електронна публікація] // Новини української психіатрії. – Київ–Харків, 2009. – Режим доступу: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper292.htm>
  4. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під редакцією В.Полтавця. – К.: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 236 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.В. Копилова

УДК 159.922.2

Діловий В. Б.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті розкрито проблеми виникнення адиктивної поведінки, подано короткий опис психологічних характеристик людини, схильної до виникнення адикції. Представлені емпіричні результати дослідження психологічних особливостей адиктивної поведінки особистості.

Ключові слова: адикція, адиктивна поведінка, залежність, інфантилізм, егоцентричність, вольові якості, сила волі, деструктивність.

The article reveals the problem of the origin of addictive behavior, a brief description of psychological characteristics of a person prone to addiction. The presented empirical results of research of psychological features of addictive behaviour personality.

Key words: addiction, addictive behavior, dependency, immaturity, egocentricity, willpower, will power, and destructiveness.

Постановка проблеми. У виникненні адиктивної поведінки, а потім залежної поведінки мають значення психологічні особливості особи, які сприяють розвитку і формуванню цього виду відхилення. А. Ю. Акопов в своїй монографії «Свобода від залежності» перераховує загальні психологічні особливості адиктивної особистості, які в сукупності утворюють психологічний портрет майбутньої залежної людини [1, с. 36]. До них, на думку дослідника, відносяться надмірна потреба в задоволеннях, насолодах. Ця споконвічна потреба в задоволенні, насолоді, завжди позитивній відповіді середовища, навколишнього світу, інших людей на їх дії народжує неперервні бажання і, перш за все, бажання споживати, брати, отримувати. Заради отримання нових задоволень у все більших дозах ці люди готові піти і фактично йдуть на все, спокійно переступаючи через найдорожче для себе.

Для формування залежності необхідне внутрішнє представництво об'єкта майбутньої адикції в організмі, психіці, особистості, певна психофізіологічна спорідненість з цим зовнішнім об'єктом (наприклад, наявність певних психологічних рис характеру, бажань, уподобань і та ін). Потрапити в залежність можна тільки від того, що тобі близьке, що вже є спочатку в тобі. Тому, по суті, будь-яка залежність – це обмеження ступенів своєї свободи, це несвобода від самого себе [1, с. 38], але точніше як ми вважаємо від свого емоційного стану в результаті оволодіння об'єктом залежності.

Залежна особистість відрізняється нездатністю адекватно планувати і прогнозувати своє майбутнє. Їй властиво підкорятися спонтанно утвореним умовам, при цьому, не враховуючи ймовірнісний прогноз. Ще одна характеристика – ригідність – негнучкість всієї психічної діяльності, відсутність здібності при об'єктивній необхідності змінити думку, ставлення, установку, мотиви і т. п.

Слід відзначити, що важливою особливістю особистості, схильної до адиктивної поведінки, є розбіжність психологічної стресостійкості у важких ситуаціях та у повсякденному житті. Зазвичай здорові особистості швидко адаптуються до буденності і менше пристосовані до кризових умов, намагаються уникати складних життєвих ситуацій.

У зв'язку з вищесказаним, нами, було вивчено взаємозв'язок вольових якостей особистості та міжособистісної залежності серед юнаків та дівчат, оскільки міжособистісні стосунки мають визначальне значення в становленні особистості, саморозвитку і самовизначення.

У емпіричному дослідженні брали участь 54 особи у віці від 18 до 23 років – студенти Херсонського державного університету, серед яких 11 осіб чоловічої статі і 43 – жіночої статі.

Гіпотеза: низький та середній рівень розвитку вольових якостей особистості може послужити поштовхом формування залежної поведінки.

Нами був сформований блок методик: тест «Самооцінка сили волі»; опитувальник для самооцінки терплячості; опитувальник для оцінки наполегливості; методика для визначення міжособистісної залежності.

Тест «Самооцінка сили волі» описаний Н. Н. Обозовим і призначений для узагальненої характеристики прояву сили волі [4, с. 56].

У дівчат переважає середній рівень – 27 (63 %) і у юнаків – 7 (62 %) осіб. Однак слід зазначити, що у дівчат високий рівень зустрічається частіше, ніж у юнаків – 14 (32 %) осіб і 3 (34 %) людини, а низький рівень спостерігається у 2 (2 %) дівчат і у 1 (4 %) юнаків.

Опитувальник для самооцінки терплячості спрямований на вивчення одного з найважливіших вольових якостей особистості [4 с.56].

Серед юнаків переважає середній рівень – 6 (52 %) осіб і серед дівчат – 21 (50 %) осіб. Але юнаки більш терплячі, ніж дівчата, так як високий рівень зустрічається частіше у юнаків – 4 (44 %) осіб, ніж у дівчат – 20 (38 %), а низький рівень, навпаки, зустрічається рідше у юнаків – 1 (4 %) особа, у дівчат – 2 (12 %) осіб.

Опитувальник для оцінки своєї наполегливості призначений для вивчення випробуваними даного вольового якості у себе [4, с. 56].

Дівчата більш наполегливі, ніж юнаки, оскільки високий рівень розвитку наполегливості спостерігається у 27 (63 %) дівчат і 6 (55 %) юнаків. Середній рівень зустрічається частіше у юнаків – 4 (39 %) людини, ніж у дівчат – 12 (27 %), а низький рівень не має сильних розбіжностей між юнаками і дівчатами – 1 (6 %) і 4 (10 %) людини, відповідно.

Міжособистісна залежність вивчалася нами з допомогою адаптованого О. П. Макушиної тесту профілю відносин Р. Борнштейна [9, с. 19]. Методика спрямована на діагностику таких міжособистісних феноменів, як надмірна міжособистісна залежність, нормативна здорова залежність і деструктивне відділення.

У дівчат переважає середній рівень – 31 (73 %) і у юнаків – 6 (56 %), але слід зазначити, що у юнаків високий рівень вираженості деструктивної над залежності спостерігається частіше, ніж у дівчат – 4 (33 %) і 8 (18 %) осіб відповідно, а низький рівень спостерігається рідше і серед хлопців, і серед дівчат – 1 (11 %) і 4 (9 %) осіб.

При порівнянні кількісних показників тесту «Самооцінка сили волі», опитувальника для самооцінки терплячості, опитувальника для оцінки своєї наполегливості та шкали – деструктивна над залежності (тесту профілю відносин Р. Борнштейна) з допомогою коефіцієнта кореляції r-Пірсона були отримані значення, наведені в таблиці 1.

**Результати статистичного аналізу рівнів розвитку вольових якостей і шкали
деструктивної надзалежності (значення R XY)**

Шкали	Сила волі	Терплячість	Наполегливість
Деструктивна надзалежність	0,005	-0,014	-0,04

При кількості випробовуваних 54 особи критичні значення такі: $p_{0,1} \leq 0,117$, $p_{0,05} \leq 0,139$, $p_{0,01} \leq 0,182$, $p_{0,001} \leq 0,231$.

Таким чином, позитивна (прямий) зв'язок спостерігається за шкалою сили волі, що частково підтверджує гіпотезу про те, що вольові якості беруть участь у формуванні залежної поведінки, зокрема міжособистісної залежності.

Висновок. Вплив вольових якостей на формування міжособистісної залежності неоднозначний, оскільки високий і середній рівні розвитку вольових якостей особистості сприяють закріпленню як позитивних, так і негативних форм поведінки. Отримані нами результати про якості залежної особистості дозволяють розробити програму превентивних заходів, орієнтовану на формування соціально активної особистості, що має соціально значущі інтереси, потреби, досягає поставлених цілей, здатної самостійно робити вибір і самореалізуватися.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2006. – 415 с.
2. Головей Л.А. Практикум по возрастной психологии: учеб. пособие / Л.А. Головей, Е.Ф. Рыбалко. – С.-Пб.: Речь, 2006. – 688 с.
3. Дмитриева Н.В. Аддиктивная идентичность виртуально зависимой личности: монография / Н.В. Дмитриева, О.В. Дубровина. – Ишим: Изд-во ИГПИ им. П.П. Ершова, 2010. – 200 с.
4. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: навч. посібник / Н.Ю. Максимова. – К.: Київський ун.-тет, 2002. – 343 с.
5. Максимова Н.Ю., Толстухова С.В. Соціально-психологічний аспект профілактики адитивної поведінки підлітків та молоді.–К., 2000.– 200 с.
6. Психологическая профилактика недисциплинированного поведения учащихся / Под ред. Л. Н. Прокопиенко, В.А. Татенко. – К.: Вища шк., 1989. – 254 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І. С. Попович

УДК 801.675.2

Дяченко Б. В.

УЧАСТЬ ЗАПОРОЖЦІВ В РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІЙНАХ ХVІІІ СТОЛІТТЯ НА ХЕРСОНЩИНІ

У статті розглядаються бойові дії Війська Запорозького Низового на території Херсонщини в ході російсько-турецьких війн 1735-1739 і 1768-1774 років.

Ключові слова: Херсонщина, козацька флотилія, бойові дії козаків.

The article deals with the fighting of the Zaporozhian Army troops on the territory of the Kherson region during the Russian-Turkish wars of 1735-1739 and 1768-1774 years.

Key words: Kherson region, Cossack flotilla, fighting of the Cossacks.

Головне місце у бойових діях запорозької флотилії посідала оборона гирла Дніпра. Російське командування, виходячи з досвіду війни 1735-1739 рр., відмовилось від створення власне російської Дніпровської флотилії, покладаючись на запорожців.

В кампанії 1769 р. запорозька флотилія налічувала 38 дубів, озброєних 38 фальконетами і 1690 чоловік команди (в т. ч. один ієромонах і 15 старшин) на чолі з військовим старшиною П. Стегайло. Згідно наказу російського командування флотилія мала протистояти ворогу в пониззі Дніпра та в районі Очакова [34, с. 134]. В 1769 р. запорожці неодноразово вступали у збройні сутички з турками. Найвідомішою стала перемога над турецькою ескадрою 8 червня 1769 р. в Дніпровських (Костирських) плавнях. Турецька ескадра Гасан-Кизил-Ісармі ефенді у складі 20 морських кораблів (8 галер з командами до 600 чоловік кожна) вийшла з Очакова для розгрому Січі. Козацька розвідка своєчасно сповістила своїх і козаки влаштували засідку в Костирських плавнях, що тоді знаходились вище Каховки – плавні отримали назву від впадіння лівобічної притоки Костирка. Запорожці добре замаскувались у найвужчому місці плавнів для знищення турок легкою артилерією дубів в ближньому бою, що мало компенсувати далекобійність важких гармат турок за рахунок використання рушничного вогню. Пошкоджені турецькі кораблі перекрили фарватер і турецька ескадра відступила. Втрати козаків у бою з переважаючими силами османів склали 11 вбитих і 10 поранених [37, с. 170]. Таким чином бій довів здатність козацької флотилії захистити пониззя Дніпра від морських кораблів турок.

Взимку 1770-1771 рр. запорозька флотилія розгорнула мережу прикордонних постів. Головний зимовий сторожовий пост знаходився до кінця війни на Кизому мисі. В нього входило трохи більше 300 козаків на 6 дубах. Особовий склад посту складався переважно з сіроми, а очолював їх полковий старшина Михайло Потапенко. Особливістю цього посту було те, що козаки несли бойову службу на дубах і верхи. Козаки спостерігали за діями турок і татар, супроводжували військову пошту і військові перевезення, складали лоції (офіційна навігаційна інструкція щодо плавання) під керівництвом російських військово-морських офіцерів, охороняли запорозьких рибалок на рибних промислах тощо.

Взимку козаки були задіяні на сторожовій службі. Так, взимку 1772-1773 рр. Запорозький Кіш у пониззі Дніпра додатково виставив три пости з 800 піхотинців на дубах і 340 вершників, в т. ч. один пост було розташовано неподалік гирла р. Кам'янка. В урочищі Кизий мис взимку 1773-1774 рр. Кіш залишив 338 піхотинців на 6 дубах на чолі з полковим старшиною М. Потапенком. Цей пост відіграв ключову роль в оборонній системі Запорожжя, а тому він залишався до часу ліквідації Січі у 1775 р. [35, с. 30].

Таким чином, в цілому дії Дніпровської запорозької флотилії у пониззі Дніпра і Дніпро-Бузькому лимані впродовж російсько-турецької війни 1768-1774 рр. відзначались помірною активністю. Проте це не можна пояснити низькою боєздатністю флотилії, яка продемонструвала в боях в пониззі Дніпра на воді та суходолі притаманні запорожцям тактичну майстерність – чіткий розрахунок, вдале маневрування, влучність гарматного та рушничного вогню, чудове знання місцевості в межах сучасної Херсонщини, вміння тримати ініціативу в бою, розпочинаючи і закінчуючи його за вигідних умов, неабияку сміливість тощо. Важливо, що все це було продемонстровано в боях з чисельно і технічно переважаючим ворогом, оскільки запорозька флотилія не мала важкої, великокаліберної та далекобійної артилерії. Проте ці обставини запорозькі командири не лише враховували, але й вміло компенсували за рахунок вмілої розвідки, вдалого вибору позиції, концентрації комбінованого вогню гармат з рушницями.

Мала активність запорозької флотилії пояснюється комплексом об'єктивних факторів, що склалися в нашому краї в часи означеної війни. Мова йде про різке зменшення бойових можливостей запорожців у пониззі Дніпра через виділення кращої частини для дій на Дунаї, де козаки внесли суттєвий внесок в перемогу над Османською Портою. По-друге, Туреччина не мала достатніх сил флоту для проведення активних наступальних дій в нашому регіоні й обмежилась захистом своїх останніх після захоплення росіянами Криму військових баз в Північному Причорномор'ї – Очакова і Кінбурна. Нарешті, російська Азовська флотилія

віце-адмірала О. Сенявіна, до складу якої входило 6 фрегатів, 15 бригад, 2 бомбардирських кораблі (порівняно великих суден) і 65 малих парусно-гребних кораблів, зуміла практично відтіснити турецький форт з північно-східної частини Чорного моря. До того ж вона отримала зручну базу у Севастополі. З урахуванням перенесення основних бойових дій у віні у Подунав'я все привело до того, що у 1772 р. пониззя Дніпра втратило своє стратегічне значення, а діяльність Дніпровської запорозької флотилії не мала для російського командування великого значення.

Підсумовуючи зазначимо, що в російсько-турецькій війні 1768-1774 рр. Військо Запорозьке Низове складало близько 1/10 чисельності збройних сил Російської армії на театрі бойових дій і до 1/4 у складі 2-ої російської армії, яка діяла в Північному Приазов'ї, Південному Подніпров'ї та в Криму. Чисельність запорожців в діючих частинах впродовж війни складала 10-12 тис. чоловік, в т. ч. 7-8 тис. кінноти і 3-4 тис. піхоти [37, с. 177]. Для охорони кордону, гарнізонної служби і в якості резерву Запорозька січ мала біля 2 тис. козаків.

Запорозька флотилія в ході війни приймала участь у бойових операціях проти турецького флоту і кримськотатарської кінноти на переходах через Кінбурнський півострів та військових перевезеннях. При проведенні охоронно-прикордонних та розвідувальних дій в пониззі Дніпра і Дніпро-Бузькому лимані флотилія самостійно протистояла турецькій очаківській ескадрі. Запорожці забезпечили ефективний захист пониззя Дніпра від ворожих зазіхань, завдавши туркам декількох дошкульних і відчутних поразок, що яскраво свідчить про високий рівень воєнного мистецтва запорозького козацтва. Проте для Російської імперії важливим було не задіяння Війська Запорозького Низового в боях, а використання Запорозьких Вольностей як території стратегічного плацдарму для наступу на Кримське ханство і Османську Порту, тобто створення баз, складів, комунікацій, місць для концентрації військ тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заруба В. Українське козацьке військо в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVIII ст. / В. Заруба. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2003. – 464 с.
2. Зубков А. В. Історія запорозьких та чорноморських козаків на Кінбурнській косі (2 пол. XVII – XVIII ст.) / А. В. Зубков // Таврійський степ (між край). – Каховка – К., 2000. – С. 39-66.
3. Історія Запорозької Січі / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Арій, 240 с.
4. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол. В. А. Смолій та ін. – Т. 1 – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 800 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.Г. Водотика

УДК 346.04; 346.06.

Задорожня В.В.

ЕТАПИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАТРОНАЖУ СІМ'Ї, ЩО ВИХОВУЄ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розкриваються мета, етапи і завдання соціального патронажу сім'ї, що виховує дитину з особливими потребами.

Ключові слова: соціальний патронаж, відновлення, компенсація, життєдіяльність, реабілітаційні заходи.

The article reveals the purpose, stages and tasks of the social patronage of a family that cares for a child with special needs.

Key words: social patronage, recovery, compensation, livelihoods, rehabilitation measures

Актуальність дослідження. Проблеми сім'ї, що має дитину з особливими потребами, можуть виникати і загострюватися на різних етапах життя. Відомо, що навіть самі дбайливі і оптимістично налаштовані батьки, виховуючи таку дитину, випробовують величезне емоційне і психологічне навантаження, що врешті-решт може привести до зриву. Тому соціально-психологічну допомогу таким сім'ям покликані надавати такі фахівці як психологи, соціальні педагоги і соціальні працівники.

Аналіз різноманітних аспектів проблем сім'ї що виховує дитину-інваліда відображено у працях Н. Мазурової, Г. Мішиної, В. Ткачевої, І. Мамайчук, Є. Мастюкової, А. Московкіної, А. Співаковської та інші.

Мета статті – розкрити етапи здійснення соціального патронажу сім'ї, що виховує дитину з особливими потребами

Одним з методів соціальної підтримки сім'ї є соціальний патронаж, що здійснюється спільно з психологами, соціальними педагогами та соціальними працівниками.

Соціальний патронаж – це обстеження сім'ї з метою виявлення соціально-психологічних, демографічних, житлово-комунальних особливостей і розробка індивідуально для кожної сім'ї програми соціально-педагогічної реабілітації. Соціальний працівник має вивчити деякі аспекти життєдіяльності дитини в родині: як дитина розвивається, як до неї ставляться члени родини, чи комфортно їй в сім'ї.

Метою соціального патронажу є пристосування сім'ї до задоволення потреб дитини, відновлення або розвиток здібностей дитини до побутової, суспільної, майбутньої професійної діяльності.

Основними завданнями соціального патронажу сім'ї з дітьми, що мають особливі потреби є:

- створення умов для усунення обмежень життєдіяльності дітей, відновлення і компенсації їх порушених або втрачених можливостей до побутової, професійної, суспільної діяльності;
- визначення основних завдань системи реабілітації, видів і форм реабілітаційних заходів;
- розмежування повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;
- регламентування матеріально-технічного, кадрового, фінансового, наукового забезпечення системи реабілітації дитини;
- структурно-організаційне забезпечення державної соціальної політики по відношенню до дітей-інвалідів;
- сприяння залученню громадських організацій до реалізації державної політики у цій сфері.

Етапи здійснення соціального патронажу сім'ї з дітьми, що мають особливі потреби:

1. Збір первинної інформації про сім'ю та дітей, що мають особливі потреби, отриманої від педагогів, вихователів, близьких, спеціалізованих установ.
2. Обговорення отриманих результатів (оцінка статусу сім'ї, постановка цілей та очікуваних результатів, пошук відповідних видів та форм реабілітації).
3. Реалізація поставлених цілей та завдань з застосуванням різних видів реабілітаційних заходів. Тут паралельно має проводитися робота як з дитиною-інвалідом, так із з сім'єю в цілому. Робота з дитиною-інвалідом повинна полягати у вивченні соціального статусу дитини в сім'ї, особливостей стосунків дитини з батьками. Робота з батьками полягає в обстеженні матеріально-побутових умов, вивченні сімейного мікроклімату і стиля виховання.
4. Аналіз результатів роботи.

Узагальнюючи зазначимо, що соціальний патронаж є важливим напрямком у роботі соціальних працівників і спеціалізованих установ, що надають допомогу сім'ям з дітьми, що мають особливі потреби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зверева І.Д., Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка як основа соціальної роботи// Довіра і надія: Інформ. – метод. бюлетень. – 1994. – № 2. – С. 16-41.
2. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К., 2000. – 171 с.
3. Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. Зб. теоретичних та методичних матеріалів соціальних служб для молоді./ Упор. І.Д. Зверева – К.: А.Л.Д., 1995. – 312 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.В. Федорова

УДК 94(477) «1917/1921»

Зілінська І.А.

УКРАЇНСЬКО–РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917– 1921 РОКІВ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

У статті розглядаються історіографічні доробки українських вчених щодо українсько – російських взаємовідносин у період Української революції 1917–1921 років.

Ключові слова: українська революція, історіографія, російсько-українські відносини .

The article deals with the historiographic work of Ukrainian scholars on Ukrainian - Russian relations in the period from 1917 to 1921.

Key words: modern historiography, Russian–Ukrainian relations.

Українська революція 1917–1921 років – один з найважливіших і найскладніших періодів в історії українського народу. Вона розпочалася в умовах потрясінь, що охопили Російську імперію у лютому 1917–го. Тема українсько–російських відносин є дуже актуальною, адже воєнні конфлікти між Україною та Росією тривають. Основною проблемою взаємостосунків двох країн є імперські амбіції Росії з одного боку, а з іншого – відчайдушне прагнення України до суверенітету.

З проголошенням незалежності України спостерігається своєрідний дослідницький сплеск щодо Української революції. За цей час накопичено багатий історичний матеріал: монографічні праці, статті з різноманітних аспектів українсько-російських відносин у період Української революції, що умовно можна поділити на три етапи.

Перший етап Української революції (1917–початок 1918 рр.) розпочався відразу після перемоги російської революції у Петрограді і ознаменувався для України створенням УЦР, проголошенням Української Народної Республіки, а згодом і оголошенням її незалежності.

В. Верстюк першим в сучасній історіографії у своїй монографії «Українська Центральна Рада: документи і матеріали» [1] представив результати дослідження про ЦР, проаналізувавши її політику та діяльність, відносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом і Раднаркомом. Проблеми масштабного втручання радянської Росії в українські справи, яке переросло у війну з УНР досліджувалися такими українськими вченими як В. Солдатенко [12], О. Реєнт [9], О. Лупандін [7] тощо. Вони вважали, що вплив військ радянської Росії на події в Україні того часу був набагато сильнішим, ніж здавалося.

Останнім часом українська історіографія поповнилася низкою праць, присвячених другому етапу Української революції, так званій Добі Гетьманату. Сім з половиною місяців (з січня 1918 р.) проіснувала очолювана П. Скоропадським Українська Держава. Цей період детально висвітлено у другій книзі В.Ф. Солдатенка з чотиритомного видання історичних

хронік – есе «Україна в революційну добу» [11]. Автор відтворює повну історію гетьманської Української Держави: її народження, розвиток і загибель. Руслан Пиріг у своїй роботі «Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір» [8] зосередився на ідейно–політичній сутності Гетьманату, його місці в історії української державності, на внутрішній та міжнародній політиці Української Держави та причинах її падіння. Складнощі у зовнішньополітичних відносинах Української Держави і Росії О. Реєнт розкриває у статті «Українсько–російські відносини Доби гетьманату П.Скоропадського як наукова проблема» [10]. Кілька спеціальних розвідок О. Лупандін присвятив проблемі мирних договорів делегацій Української Держави і РСФРР [7]. Діяльність П. Скоропадського за приєднання півострова Криму до України висвітлено в працях О. Копиленка [4], В. Сергійчука [13].

Найменш дослідженим у сучасній українській історіографії є третій етап Української революції – Доба Директорії УНР, що була фактично третьою спробою утворити соборну Україну після Центральної Ради та Гетьманату. Саме в цей період відбулася друга війна радянської Росії проти УНР. Взаємовідносини радянської Росії і УНР того періоду відтворено у монографії М. Ковальчука «Невідома війна 1919 року. Українсько–білогвардійське збройне протистояння»[5]. Автор висвітлює невідому сторінку історії – війну Української Народної Республіки з білогвардійськими Збройними Силами Півдня Росії. У роботі досліджено перебіг бойових дій під час українсько–білогвардійської війни восени 1919 року та розкрито причини військової поразки УНР у цій війні. О.П. Реєнт у своїй статті «Ідея соборності України і спроби її реалізації у ХІХ–ХХ ст.» [9]. висвітлює політику російської держави, спрямовану на розчленування українських етнічних земель.

Підсумовуючи, можна сказати, що сьогодні картина українсько – російських відносин періоду 1917– 1921 років набагато ясніша, ніж раніше і представлена сотнями праць, але багато аспектів осталися поза увагою вчених і потребують відтворення історичного процесу 1917– 1921 рр. у всій його повноті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: документи і матеріали / В.Ф. Верстюк: У 2 т. – К. : Наукова думка, 1996. - 589 с.
2. Верстюк В. Ф. Громадянська війна в Україні 1917–1921 / В.Ф.Верстюк // Енциклопедія історії України : У 10 т. – К. : Наукова думка, 2004. – Т. 2. – С. 213.
3. Гай-Нижник П. Повстання Директорії чи успішна спроба державного військового перевороту / П. Гай-Нижник // Київська Старовина. –2008. – № 2 . - С. 62–71.
4. Копиленко О. Л. Україна і Крим: "Переговори у справі нового ладу" /О. Л. Копиленко. – К. : Парламентське видавництво, 2001. – 232 с.
5. Ковальчук М. Невідома війна 1919 року. Українсько–білогвардійське збройне протистояння / М. Ковальчук. - К.: Темпора, 2006. –576 с.
6. Корольов Г. О. Ідея федералізму як парадигма історичної перспективи доби Української революції 1917-1921 рр. / Г. О. Корольов // УІЖ. – 2010. – № 5. - С. 103–117.
7. Лупандін О.І. Українсько-російські мирні переговори 1918 року / О.І. Лупандін. – К.: Інститут історії України, 1994. – 42 с.
8. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / Р. Я. Пиріг. – К.: Інститут історії України, 2016. – 518 с.
9. Реєнт О.П. Ідея соборності України і спроби її реалізації у ХІХ–ХХ ст. /О.П. Реєнт // УІЖ. – 2004. – № 8. – С. 7-15.
10. Реєнт О. П Українсько-російські відносини доби гетьманату Павла Скоропадського як наукова проблема / О.П. Реєнт // Український селянин. – 2008. – № 11. – С. 6– 9.
11. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки / В.Ф. Солдатенко: У 4-х. – Київ: Світогляд, 2010. - 459 с .

12. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія / В.Ф. Солдатенко. – К.: ПВА «Книга пам'яті України», 1997. – 416 с.
13. Сергійчук В.І. Український Крим / В.І. Сергійчук. – Вишгород: ПП Сергійчук М. І., 2016. – 362 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л.О. Цибуленко

УДК 159.31.31

Калініна А. В.

АНАЛІЗ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті реалізовано теоретичний аналіз специфіки дитячо-батьківських відносин. Ключові слова: дитячо-батьківські відносини, виховання, сім'я.

The article provides a theoretical analysis of the specifics of child-parent relationships. Keywords: child-parenting relations, education, family.

Вивчення дитячо-батьківських відносин є важливим для розуміння факторів, які мають вплив на становлення особистості дитини в умовах сім'ї, а також для ефективної організації виховного процесу. Саме взаємодія із батьками формує в дитини перший досвід спілкування з навколишнім світом. Контакти з дорослими визначають напрямлення та темпи розвитку малюка.

У психолого-педагогічній науці накопичено значний теоретичний матеріал з проблеми дитячо-батьківських взаємин. Їх вплив на формування дитячої особистості розглядався в працях Ю. Аркіна, О. Вишневського, О. Духновича, Н. Лубенець, А. Макаренка, Я. Мамонтова, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги. Експериментальний аналіз специфіки батьківсько-дитячих взаємин проведений у дослідженнях Г. Варги, Ю. Гіппенрейтер, В. Гарбузова, О. Захарова, Е. Ейдемільера, О. Сидоренко та ін.

Вітчизняні дослідники Г. Я. Варга та В. В. Столін визначають батьківське відношення як систему різноманітних почуттів стосовно дитини, поведінкових стереотипів, що реалізуються при спілкуванні з нею, особливості сприймання та розуміння характеру й особистості дитини, її вчинків. Ними виокремлено наступні типи батьківського відношення:

- прийняття – відторгнення;
- кооперація
- симбіоз;
- авторитарна гіперсоціалізація (контроль);
- «маленький невдаха» (ставлення батьків до невдач дитини)

Нами проведено емпіричне дослідження, метою якого було визначення домінуючого типу батьківського відношення до власної дитини. Вибірку становили батьки дітей віком від 2,5 до 3,5 років (загальна кількість 35: 16 чоловіків і 19 жінок). У якості психодіагностичного інструментарію було обрано методіку «Опитувальник дитячо-батьківських відносин» (Г. Я. Варга, В. В. Столін) [3].

Проаналізувавши отримані дані, маємо наступні результати:

високі бали за шкалою «Прийняття – відторгнення») мають 32 особи (91,4%), що свідчить про здатність таких батьків приймати власну дитину такою, яка вона є насправді, поважати та підтримувати її індивідуальність. Низькі бали за цією шкалою у 3 осіб (8,6%) говорять про переважання в дорослого до своєї дитини таких почуттів як роздратування, неповага, відраза, злість;

- високі бали за шкалою «Кооперація» отримали 29 осіб (82,9%), що означає присутність у дорослого щирого інтересу як до захоплень дитини, так і до її

особистості в цілому. Такі батьки схвалюють ініціативність і самостійність дитини. Низькі бали за цією шкалою отримали 7 осіб (17,1%). Батьки з такою установкою займають протилежну позицію по відношенню до дитини та не можуть бути хорошим педагогом для неї;

- високі бали за шкалою «Симбіоз» у 31 особи (88,6%). Такі результат дають змогу припустити, що дорослі не прагнуть психологічно дистанціюватися від дитини, намагаються бути ближче до неї, задовольняти життєві потреби. Низькі бали за шкалою у 4 осіб (11,4%), що свідчить про наявність у батьків прагнення встановити психологічну дистанцію між собою та дитиною;
- високі бали за шкалою «Контроль» отримали 5 осіб (14,3%), що говорить про намагання встановити жорсткі поведінкові обмеження для дитини. Низькі бали за шкалою отримали 4 особи (11,4%), що свідчить майже про повну відсутність контролю за вчинками дитини. Середні бали за шкалою контроль у 26 осіб (74,3%), що є свідченням оптимального застосування батьківського контролю з можливістю дитини проявляти самостійність;
- високі бали за шкалою «Ставлення до невдач дитини» мають 10 осіб (28,6%), тобто такі батьки вважають власну дитину маленькою невдахою та відносяться до неї як до не дуже розумної особистості. Низькі бали за цією шкалою отримали 25 осіб (71,4%), що свідчить про переважання тенденції сприймати поразки дитини як випадкові та збереження віри в майбутні досягнення.

Таким чином, проаналізувавши отримані результати, бачимо, що серед опитаних батьків переважають такі аспекти типів відношення до власної дитини, які можна назвати позитивними та конструктивними. Взаємодія батьків і дітей у атмосфері таких відносин є передумовою для зростання гармонійної особистості, формування моральних цінностей, засвоєння соціальних стереотипів поведінки та здатності до навчання.

З огляду на це, вважаємо за необхідне заохочувати батьків до відвідування лекцій, навчальних і просвітницьких заходів із метою формування ефективних стратегій поведінки. Особливо, це має бути застосовано до батьків, чиї типи відношення до дитини є несприятливими для зростання благополучної особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варга, А.Я. Системная семейная психотерапия: краткий лекционный курс / А.Я. Варга. – С.-Пб.: Речь, 2001. – 144 с.
2. Гиппенрейтер, Ю. Б. Продолжаем общаться с ребенком. Так?/ Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2009. – 256 с.
3. Тест родительского отношения (А.Я. Варга, В.В. Столин) / Психологические тесты. Ред. А.А. Карелин – М., 2001, – Т. 2., – С. 144-152.

Рекомендує до друку науковий керівник старший викладач А.М. Одінцева

УДК 94 (477) «ІХ-ХІ»

Карпенко О.В.

ЕТНІЧНІ СЕГМЕНТИ КНЯЗІВСЬКОЇ ДРУЖИНИ В РУСІ КІНЦЯ ІХ-ХІ СТ.

У статті розглядаються роль різних етнічних компонентів у формуванні дружини кийських князів доби становлення Русі.

Ключові слова: дружина, князь, варяги, торки, слов'яни.

The article examines the role of various ethnic components in the formation of the wife of the Kievan princes of the era of the formation of Rus.

Key words: druzhina, prince, varangians, torks, clans.

Актуальність теми визначається тою роллю, яку відіграє військо, у цілому, та військова еліта, зокрема, у захисті країни від зовнішньої загрози та збереженні засад державності. Саме роль військової еліти – князівської дружини в Русі потребує детального вивчення у контексті усвідомлення її ролі у розбудові державних інститутів, захисті країни, формуванні зовнішньої та внутрішньої стратегій розвитку, формуванні суспільно-політичних відносин та правового і культурного простору.

Саме тому головним завданням статті є розкриття етнічної складової у формуванні самої дружини, її взаємовідносин з владою і громадою та впливи різних етногруп на характер стратегії військового будівництва в ході становлення Руської держави. Для цього нами ставиться завдання: розкрити характер інтеграції у поле дружини варязького, торкського та слов'янського компонентів.

Проблематика розвитку та місця дружини в політичній, військовій та соціальній структурах Русі знову виходить на порядок денний. У монографії В.М. Рички [3] розглянуто феномен влади Київської Русі та проведено антропологічний аналіз її соціокультурної природи, умов складання та засобів реалізації і визначено в цих процесах роль інституту дружини. Т.Л. Вілкул [2], розглядаючи інститут віче в державній системі Русі, визначила ключову роль у ньому соціальної верхівки та князівської дружини, що, частіше за все, й уособлювали його. В.М. Бодрухин [1] торкнувся окремих моментів ролі дружини у розвитку князівської влади в умовах розпаду Русі. В дослідженні О.М. Филипчук [5] здійснив комплексний аналіз груп русів найманців і союзників у Візантії та встановив їх функції, склад, формування та структуру. Т.Ю. Тайді [4] розглянув причини й умови запрошення тюрків на руську службу у другій половині XI ст. Визначено передумови й етапи формування союзу кочових племен на базі торчеського корпусу. Виявлено функції військового тюркського контингенту на руській службі. Та попри певний доробок власне сам інститут дружини не досліджувався як ключовий самодостатній суб'єкт, а тільки в контексті інших інститутів та соціальних груп.

З моменту формування Руської держави постає унікальний інститут – княжа дружина. Ми погоджуємося з В.М. Ричкою, що це була розбійницька зграя, яка несла в собі зародки державності, радше того самого апарату була, очолювана князем і становила суспільний інститут привілейованих людей – професійних воїнів. На відміну від народного ополчення, що було первісним елементом воєнної організації слов'ян у більш ранні часи, дружина стала постійною організацією професійних воїнів, яка стояла поза общиною і над нею [3, с. 29].

Першим компонентом дружинних формувань стали варяги, які склали основу військової ватаги Рюрика та його нащадків. Саме вони опанували київський стіл. Цей компонент довгий час був ключовим форматом. Це відбилося в прізвищах дружинного оточення Ігоря, занесених до угоди з Візантією, та проходить рефреном в «Повісті», де перші князі від Олега до Святослава оточені саме варязькими воїнами. За правління Володимира і Ярослава Мудрого відбулось залучення до дружинного контингенту ще й найманців зі Швеції, що було зумовлено їх боротьбою за київський престол. Проте з часом варязько-скандинавський компонент або поглинався ослов'янюючись, або через вороже ставлення до нього місцевого населення та самих князів виштовхувався з Русі, як то при Володимирі, який спровадив бунтівних варягів у 980 р. до Візантії на службу [5, с. 12].

Другим потужним компонентом став власне слов'янський. Русифікація правлячої князівської династії зумовила і поступове просування в Рюрикове найближче оточення слов'янського компоненту. Рух цей здійснювався через досить різні соціальні ліфти. Частина руського дружинного контингенту, без сумніву провідну, поступово займають кияни і представники державоутворюючого полянського племінного союзу. До них долучалися контингенти інших слов'янських племен. Добровільні прихоськи, що в умовах формування

централізованої держави залишали соціально-кар'єрно безперспективні регіони і йшли на службу до київського князя. Інша група формувалась примусовими методами, як то переселення військової еліти з приборканих регіонів в південне прикордоння (новгородці, полочани), або в Київ та його оборонне кільце у статусі залежних (древляни).

Третя група дружинного війська складалася з торків – тюркських племен, які були осаджені на південному кордоні для боротьби з половцями у 1060-1080 рр. На базі їх поселень в Київщині та Переяславщині було зорганізовано торчеський корпус, що дозволило військам Русі вперше здійснити походи в глибину степового простору. А роль торкського дружинного компоненту був настільки вагомим, що їх голос іноді був вирішальним у обранні київських князів, а самі вони були головними виконавцями по знищенню опонентів влади [4, с. 8, 10-11].

За цих обставин можна констатувати, що дружина за своєю соціальною структурою суттєво відрізнялась від інших верств Русі через те, що складалась або з чужинських етнічних компонентів, або з відірваних від своїх етнокультурних спільнот вояків. Такий конгломерат був значною мірою залежним від центральної влади і особисто князя. Це дозволяло останнім дуже легко використовувати дружину в боротьбі за владу та в усуненні інших самоврядних інститутів слов'янських племен Русі й боротьбі з їх визвольними потугами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бодрухин В.М. Князівська влада і проблеми державотворення в Україні (XII-XIV ст.): Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / В.М. Бодрухин; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2005. – 39 с.
2. Вілкул Т.Л. Віче в Давній Русі у другій половині XI-XIII ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Т.Л. Вілкул; НАН України. Ін-т історії України. – К., 2001. – 19 с.
3. Ричка В.М. «Вся королівська рать» (Влада Київської Русі) / В.М. Ричка. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – 180 с.
4. Тайді Т.Ю. Союз чорних клобуків (тюркське об'єднання на Русі в XI-XIII ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Т.Ю. Тайді; НАН України. Ін-т сходознавства ім. А.Кримського. – К., 2005. – 16 с.
5. Филипчук О. М. Руси серед «військ народів» у Візантії IX-XI ст.: найманці та союзники: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О.М. Филипчук; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 20 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Г.В. Цибуленко

УДК 94(477)

Коваленко М.О.

НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ КРИМСЬКИХ ТАТАР У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК ПРИЧИНА ДЕПОРТАЦІЇ 1944 РОКУ

У статті розглядається процес організаційного становлення кримськотатарського національного руху періоду Другої світової війни. Характеризуються напрямки діяльності основних лідерів кримських татар та їх погляди на майбутнє Криму.

Ключові слова: кримські татари, національний рух, війна, колабораціонізм, депортація.

The article deals with the process of organizational formation of the Crimean Tatar national movement during the period of the Second World War. The directions of the main leaders of the Crimean Tatars activity and their views on the future of Crimea are characterized.

Key words: Crimean Tatars, national movement, war, collaboration, deportation.

Військово-політичне керівництво нацистської Німеччини не мало чіткого плану щодо майбутнього статусу Кримського півострова: існувало кілька проектів, які передбачали або приєднання півострова до «васальної України», або перетворення його на частину «Третього рейху», але з особливим статусом «німецького Гібралтару». У другому проекті Крим мав бути повністю очищений від місцевого населення і заселений німцями з Трансїстрії, Тироля й Палестини. Ці плани ухвалювалися і знову змінювалися впродовж окупації півострова, але так і не стали реальністю. Проте навіть у незавершеному стані вони зробили величезний вплив на кримськотатарський національний рух.

Наприкінці грудня 1941 року в Бахчисараї був створений так званий Мусульманський комітет, який очолив Джеміль Абдурешидов. Через кілька днів комітет переїхав до Сімферополя. За задумом його засновників, ця установа мала представляти усіх кримських татар і керувати всіма сферами їхнього життя. Сімферопольський мусульманський комітет складався з 18-ти осіб: президента, 2-х заступників і 15-ти членів, кожен з яких відповідав за певну сферу діяльності. Члени комітету затверджувалися начальником поліції безпеки і СД генерального округу «Крим» [1, с. 51]. Головною метою діяльності комітету було сприяння німецькій окупаційній адміністрації. Вирішенням конкретних питань займалися відповідні відділи: по боротьбі з радянськими партизанами; по комплектуванню добровольчих формувань; по наданню допомоги сім'ям добровольців; пропаганди й агітації (при цьому відділі перебувала редакція газети «Azat Kırım» («Звільнений Крим») – головного органу мусульманських комітетів); релігії. У січні – березні 1942 року подібні комітети були створені в Алушті, Бахчисараї, Євпаторії, Карасубазарі (нині м. Білогірськ), Старому Криму, Судаку і Ялті. Місцеві мусульманські комітети мали таку саму структуру й у своїх діях неофіційно керувалися вказівками столичного комітету [3, с. 154].

З боку окупаційної адміністрації була накладена сувора заборона на будь-яку політичну діяльність мусульманських комітетів. Проте лідери кримськотатарських націоналістів не полишали надії отримати ширші повноваження. Боротьба за поширення повноважень мала два етапи, які за місцем дії можна умовно назвати «кримським» і «німецьким». Перший етап тривав до квітня – травня 1944 року. Літо 1944 – весна 1945 року – період боротьби за політичні права в еміграції.

У квітні 1942 року Джеміль Абдурешидов, Ільмі Керменчикли, Гжік Аппаз та інші розробили новий статут і програму діяльності Сімферопольського комітету, які передбачали в кінцевому підсумку створення Кримськотатарської держави під протекторатом Німеччини [2, с. 206]. Документи були подані на розгляд до міністерства в справах окупованих східних областей. Після негативної реакції окупантів керівники руху поділилися на 2 угруповання: колабораціоністів, роль яких зводилася до звичайного пособництва німецькій адміністрації, і прихильників «третьої сили», які відтепер вважали своїм ворогом не тільки сталінізм, а й гітлеризм. Перших очолив Джеміль Абдурешидов. Діяльність їх опонентів пов'язана з іменем одного з лідерів національного руху 1917 – 20 років Амета Озенбашли. Свої погляди на програму співпраці з Німеччиною він відобразив у меморандумі, написаному в листопаді 1942 року. Хоча цей документ був навіть поміркованішим, ніж попередній, окупаційна влада не послала його до Берліна. Боротьба між угрупованнями національного руху тривала з перемінним успіхом ще рік. У листопаді 1943 року прихильники «третьої сили» зазнали поразки, а їх лідер, побоюючись репресій, виїхав до Румунії. Мусульманські комітети припинили політичну активність: їхня діяльність була зведена до вирішення господарських та добродійних питань.

Літо 1944 – весна 1945 рр. – другий етап боротьби за політичні права, який пов'язаний з ім'ям Едіге Киричала – емігранта з СРСР, який від 1932 року мешкав у Туреччині. У грудні 1941 року він і Мустеджиб Улькюсаль при підтримці німецького посла в Туреччині Франца фон Папена прибули до Берліна, де спробували вступити в переговори з представниками німецького політичного керівництва. У ході зустрічей вони висловили побажання отримати

гарантії щодо майбутньої незалежності Криму і попросили допустити їх у табори військовополонених на території південної України і Криму, де утримувалися кримські татари. Розмови про незалежність Криму німці залишили без коментарів. У проханні ж відвідати табори вони відмовили, пославшись на карантин [4, с. 325].

Проте головним результатом поїздки до Берліна стало те, що цим емігрантам вдалося залишитися в Німеччині та закласти тут засади для майбутнього кримськотатарського представництва. Навесні 1942 року з Е. Кирималом уже працювало 12 осіб. У липні 1942 року генеральний комісар округу «Крим» Альфред Фрауенфельд повідомив Едіге Киримала, що уряд Німеччини визнає його штаб, як повноважне представництво кримських татар, але тільки у сфері економічних і гуманітарних інтересів. Восени 1944 року Е. Киримал залишився єдиним лідером кримськотатарського національного руху, якого визнавала Німеччина. Але, фактично, він уже нікого не представляв: Крим був звільнений. Та навіть у таких умовах ключовим пунктом програми Е. Киримала було досягнення незалежності Криму в межах півострова [5, с. 182].

Кримськотатарський національний рух у роки Другої світової війни не можна оцінити однозначно. З одного боку, він був типовим проявом колабораціонізму. З іншого – не можна заперечувати його підтримку (до осені 1943 року) більшістю татарського населення Криму, завдяки чому окупаційній адміністрації вдалося завербувати в поліцейські формування близько 15 тис. осіб і, фактично, поставити на грань знищення радянський партизанський рух. Вся історія взаємин нацистського військово-політичного керівництва з національним рухом кримських татар свідчить про те, що воно не розглядало їх як рівноправного союзника. І мусульманські комітети на території півострова, і національний центр на території Німеччини були потрібні нацистам як інструмент окупації та пропаганди, за допомогою якого вони планували впливати на основну масу татарського (і нетатарського) населення. Проте, зробивши кримських татар фактичною опорою свого режиму, окупанти протиставили їх решті національних груп, що не могло не позначитися в майбутньому на системі міжнаціональних відносин у Криму та національній політиці радянської влади зокрема. Співпраця кримськотатарського національного руху з німецькими окупантами стала аж надто зручним приводом до звинувачень та подальшої депортації кримських татар у 1944 році.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гилязов И. Коллаборационизм тюрко-мусульманских народов СССР в годы Второй мировой войны – форма проявления национализма? / И. Гилязов // *Ab Imperi* – 2001. – № 1. – С. 51 – 59.
2. Губогло М., Червонная С. Крымскотатарское национальное движение: в 2 т. / М. Губогло, С. Червонная. – М.: Наука, 1992. – Т. 1. – 287 с.
3. Губогло М., Червонная С. Крымскотатарское национальное движение: в 2 т. / М. Губогло, С. Червонная. – М.: Наука, 1992. – Т. 2. – 315 с.
4. Романько О. Національний рух кримських татар у роки Другої світової війни / О. Романько // *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.* – Т. 7 : Мл – О. – С. 325.
5. Хаяли Р. Очерки истории общественно-политической и культурной жизни крымских татар в XX веке / Р. Хаяли. – Сф., 2008. – 276 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Г.В. Батенко

ІНВЕКТИВНА ЛЕКСИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглядається проблема вживання інвективної лексики та фактори, що її обумовлюють.

Ключові слова: інвективна лексика, лихослів'я, комунікативна поведінка, вербальна агресія.

This article discusses problem of use swearing language and the factors that determine it.

Keywords: swearing language, foul language, communicative behavior, verbal aggression.

Мовне спілкування є основним засобом побудови взаємин людей. Від чистоти, краси, багатства і виразності використовуваної в спілкуванні мови безпосередньо залежить підтримання морального здоров'я суспільства, розвиненості розумової і естетичної життя, збереження духовного стрижня народного життя. Лексичний склад української мови у його відображенні в мові засобів масової інформації досить швидко реагує на зміни як у різних сферах життя, так і в поглядах суспільства на доцільність і прийнятність нормативно-стилістичної основи літературної мови в той чи інший період її розвитку.

Як екстралінгвістичні фактори, а саме: зняття політичної цензури, протест проти відсталості суспільства, криміналізація суспільства, необхідність номінації явищ, що не були характерними для попередніх років, так і зміна мовних смаків у бік спрощення, лібералізації, бажання висловити експресію будь-якими засобами, ситуація українсько-російської двомовності приводять до перегляду поняття «літературна норма» та ширшого залучення розмовних, просторічних, жаргонних та діалектних елементів у мову публіцистики [2].

Слово є знаком, який називає предмети, явища дійсності, їх властивості та відношення між ними. Але слово не лише називає, але й виражає оцінку. Значна кількість слів української мови, номінуючи явища дійсності, одночасно висловлюють ставлення до них, тому в певному контексті значення слів змінюється, передаючи відтінки думки. Але є слова, значення яких і полягає в оцінці, їхня сутність оцінна само по собі. Конкретна лексична одиниця може реалізовувати пейоративне значення в умовах певного контексту, якщо у структурі цієї одиниці присутній емотивно-оцінний аспект. Пейоративами називають лексеми з конотативним аспектом «негативної емотивної семи», за допомогою якої виражається ставлення мовця до адресата. Це може бути вульгарна, розмовно-просторічна, жаргонна лексика.

Проблема мовного етикету таким чином відходить на другий план, і мовлення невідготовленого сприймача інформації «збагачується» просторіччям, арго, стьобом, жаргонізмами, сленгом, вульгаризмами.

Ненормативна лексика привертає увагу оточуючих, робить мовлення більш емоційним. В. Жельвіс уважає, що інвективну лексику можна вважати функціональним регулятором, «запобіжний клапаном» для негативних емоцій [1]. Інвективність як мовна категорія відображає і втілює природну функцію мови як реалізацію його загальної експресивної функції, тісно пов'язаної з когось комунікативною і когнітивною функцією. Інвективна функція мови є однією з її природних функцій, яка нерозривно пов'язана з можливістю (і життєвою необхідністю) творчого використання слова. Використання цієї функції для носія мови так само природно, як і виконання комунікативної та інших функцій [2].

Психологія лайки дуже неоднозначна. Психолог Ганна Давлетова розглядала основні причини вживання інвективної лексики. Вона стверджує, що існує прямий зв'язок між потребою людини в нецензурних виразах і його психофізіологічним станом. Іншими словами, інвективи завжди є симптом хворої людини, її психологічного та / або фізичного

дискомфорту. Мова є відображенням особливостей мислення. Найпростіший приклад: нецензурна лайка заповнює вбогість мови при інтелектуальній патології (при дебільності).

Але є і позитивні приклади використання лайки. Дослідження, що проводяться серед дорослих чоловіків в травматологічному відділенні НДІ ім. Н. В. Скліфосовського (Л. А. Китаєв-Смик), показали, що рани рубцювались і кістки зросталися швидше в тих палатах, де інвективи звучали з ранку до ночі. Пояснюється це тим, що мова, насичена нецензурним сексуальним забарвленням, сприяє виділенню гормонів, знеболювальних ендорфінів і чоловічих статевих гормонів - андрогенів, які дозволяють організму швидше відновлюватися.

Таким чином, інвектива як мовне явище, що реалізує певні комунікативні та експресивні інтенції автора - це вербальна атака, що далеко не завжди виражена в формі власне лайки або лихослів'я, але, безумовно, реалізує мовну агресію, будучи одночасно однією з основних форм мовного насильства над особистістю. Інвективна як мовна категорія, пов'язана з виконанням відповідної функції природної мови, не має повної лінгвістичної інтерпретації, а її конкретні прояви в окремій мові, зумовлені національно-специфічними формами свідомості і повинні піддатися лінгво-культурологічному аналізу [2].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жельвис В. И. Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира / В. И. Жельвис // М.: Ладомир, 2001. – 349 с.
2. Крюкова И. В. Феномен инвективности как языковой агрессии в речевой коммуникации [Текст] / И. В. Крюкова // Приоритетные направления развития науки и образования: материалы III междунар. науч.-практ. конф. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2014. – С. 215–216.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.І. Тавровецька

УДК 364.28:343.226

Коротун Є.К.

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті виявляються ознаки соціальних проблем і обґрунтовуються, що проблема насильства у сім'ї відповідає ознакам соціальних проблем

Ключові слова: насильство у сім'ї, життєва проблема, соціальна проблема

In the article the attributes of social problems were highlighted. The problem of domestic violence corresponds to attributes of a social problem

Key words: domestic violence, life problem, social problem

Насильство у сім'ї – це будь-які умислі дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [1]. Насильницькі дії членів сім'ї по відношенню один до одного мали місце у всіх суспільствах та у всі часи, але не завжди розглядалися як соціальна проблема. Виправдання або засудження насильства залежить від соціальної орієнтації суспільства та відповідно може посилюватися або ставити більш слабким. Однак в останні кілька десятиліть насильство у сім'ї усвідомлюється як серйозна та масштабна проблема, яка породжує безліч інших соціальних та індивідуальних проблем.

Мета статті: виявити ознаки соціальних проблем і обґрунтувати належність насильства у сім'ї до даного типу проблем. Для досягнення мети насамперед необхідно уточнити сучасне розуміння сутності поняття «проблема».

Будь-яке з визначень поняття «проблема» розкриває наступні аспекти: проблема – це трудність, що об'єктивно існує; питання, що вимагає рішення; суперечність, що суб'єктивно мислиться та переживається [2, с.177]. З урахуванням адаптивного підходу проблему слід розглядати як динамічну систему. Увагу слід акцентувати на трьох головних аспектах: об'єктивний (трудність, що виникає незалежно від людини); діяльнісний; ціннісний (стан суб'єкта, для якого характерне переживання). Проблема розглядається як значуща ситуація на життєвому шляху особистості.

Поруч з поняттям «життєва проблема» зустрічаються проблеми, які називають соціальними. Соціальна проблема характеризується: 1) наявністю «значної кількості людей», що зачіпаються тим або іншим суспільним явищем; 2) визнанням цього явища негативним, соціально небажаним; 3) наявністю переконання або віри в те, що негативне явище можна якось змінити, виправити; 4) достатністю сили соціального впливу для такої зміни в бажаному напрямі, тобто для вирішення проблеми [2]. Отже, соціальну проблему слід розглядати як обставину, що містить три основні ознаки: зачіпає значне число індивідів; є соціально небажаною; є такою, що піддається усуненню засобами соціального впливу.

Статистичні дані підтверджують, що значна кількість людей страждає від насильства. Як вказує Р. Петрова, за статистикою від насилля у сім'ї щорічно гине 12-14 тисяч жінок. Причому чоловіки вбивають у 8 разів частіше, але зростає і жіноча злочинність. Біля 30% від загальної кількості навмисних убивств здійснюється у сім'ї; половина всіх злочинів, пов'язаних із побутовими мотивами (ревнощами, алкоголізмом, хуліганством), передують тривалі сімейні суперечки [3, с. 112].

Визнання проблеми насильства в сім'ї соціально небажаним явищем підтверджується рядом законодавчих актів. В Україні прийняті і діють: Закон «Про попередження насильства в сім'ї» (2001); Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок узяття на профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку осіб, які вчинили насильство в сім'ї» (2002); постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства»; Наказ Мінсім'ямолодь України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» (2004); Наказ Мінсім'ямолодьспорт України, МВС України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» (2009).

Нарешті про прагнення і можливість соціального впливу на насильство в сім'ї як негативне явище свідчить наявність у суспільстві відповідних соціальних інститутів. Так, відповідно до законодавства в Україні передбачена діяльність кризових центрів, Центрів медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї, Центрів соціально-психологічної допомоги. Кризові центри (для членів сімей, в яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення) – установи, що здійснюють заходи з попередження насильства в сім'ї (організують надання необхідної психологічної, педагогічної, медичної, юридичної допомоги членам сім'ї, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї; відповідно до можливостей надають притулок для тимчасового перебування членам сім'ї, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї. Центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї – установи, що здійснюють заходи з попередження насильства в сім'ї, а саме: надають жертвам насильства в сім'ї первинну медико-санітарну і психологічну допомогу, окремі види психіатричної допомоги. Центр соціально-психологічної допомоги є

закладом, що подає допомогу особам (у тому числі з дітьми) у складних життєвих обставинах (зокрема спричиненому стихійним лихом, учиненням стосовно них злочину, насильством в сім'ї).

Висновки. Насильство в сім'ї на сучасному етапі цивілізаційного розвитку слід розглядати як соціальну проблему, що доводить необхідність активізації зусиль для удосконалення й пошуку нових механізмів соціального впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про попередження насильства» № 2789-III від 15 листопада 2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 10, ст. 70
2. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників. – К.: ДЦССМ, 2004. – 192 с.
3. Петрова Р.Г. Гендерология и феминология: Учебное пособие /Р.Г.Петрова. – 5-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2009. – 272 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.В. Копилова

УДК 159.922.6

Кудрявченко Г. В.

ПСИХІЧНА КУЛЬТУРА МОРЯКА ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВПРОДОВЖ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

У статті розглядаються особливості психічної культури моряків, її складові компоненти та вплив психічної культури на специфіку комунікації моряків.

Ключові слова: загальна культура, професійна культура, психічна культура, комунікація, професійна діяльність.

The article deals with the peculiarities of the psychic culture of sailors, its constituent components and the influence of the psychic culture and the specifics of communication of seafarers.

Key words: general culture, professional culture, psychic culture, communication, professional activity.

Діяльність моряків завжди належала до професій надзвичайно складних і одночасно ризикованих, що висуває специфічні вимоги до плавскладу суден. Тривале плавання пов'язане з постійним перебуванням членів екіпажа в умовах обмеженого простору, монотонності діяльності, різкого звуження зовнішніх соціальних зв'язків, підвищеної небезпеки виникнення аварійних ситуацій тощо. Таким чином, професійна діяльність моряка може бути ефективною тільки при високому рівні особистої психічної культури.

Проблему формування психічної культури працівників водного транспорту доцільно розглядати в межах удосконалення їх загальної та професійної культури. Під загальною культурою вчені визнають набуття особою. Комплексу елементів, що акумулюють досвід поколінь у різних сферах життєдіяльності і дозволяють їй бути продуктивно включеною в процес суспільної діяльності.

Загальна культура будь-якого спеціаліста включає в себе поняття «професійна культура». Під професійною культурою вчені розуміють високий рівень соціальної зрілості фахівця будь-якого профілю, комплекс його професійно значущих якостей та властивостей, уміння використовувати знання у межах професійної діяльності [1]. Високий рівень професійної культури будь-якого фахівця, в тому числі і моряка, є гарантією запобігання

виникнення наступних проблем: а) професійної психологічної відчуженості співробітника від мети його діяльності; б) формалізму у процесі реалізації функціональних обов'язків; в) байдужого відношення до сприйняття результатів своєї професійної діяльності тощо.

У межах загальної професійної культури вчені виділяють психічну культуру. Під психічною культурою розуміють різнопланове, багаторівневе та динамічне утворення в структурі особистості моряка, яке дозволяє йому досконало володіти особистою психікою, зокрема її актуальними та резервними механізмами [2]. Високий рівень психологічної підготовки працівника морського та річкового транспорту виступає передумовою запобігання прояву «людського фактору». Це досягається завдяки високому рівню сформованості основних компонентів психічної культури.

До завдань психічної культури моряка належить:

1. формування навичок індивідуальної психічної гігієни;
2. розвиток умінь психічної свідомої саморегуляції з метою оптимізації резервних фаз психіки-потенційної та інтуїтивної;
3. цілеспрямоване вдосконалення усіх психічних пізнавальних процесів та психологічних властивостей, зокрема відчуттів, сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, уяви, рис характеру і т.д.
4. оволодіння технологією користування методами свідомого психічного самовпливу тощо.

Виходячи із завдань, що стоять перед працівниками морського транспорту стосовно подолання певних протиріч, є необхідним визначити *основні елементи психічної культури моряка:*

1. знання в галузі психології, що забезпечують грамотне відношення до своєї психіки, її актуальних та потенційних можливостей;
2. високий рівень розвитку актуальної фази психіки, що є підставою повноцінного функціонування та розвитку усіх пізнавальних процесів та психологічних властивостей моряка;
3. навички індивідуальної психічної гігієни;
4. уміння свідомої психічної саморегуляції на підставі звернення до методів свідомого психічного самовпливу.

Одним із основних показників високого рівня психічної культури є також рівень грамотності моряка щодо розуміння ним основних закономірностей та механізмів функціонування особистої психіки. Саме грамотність відносно сутності та механізмів функціонування особистої психіки є об'єктивною підставою подолання так званого «людського фактору» в межах морського судноплавства.

Професійна психологічна підготовка фахівців водного транспорту вимагає вміння використовувати психологічні знання в професійній роботі, ставити мету та досягати її, самостійно знаходити адекватні шляхи вирішення проблемних завдань, користуватись прийомами психічної саморегуляції, а також уміти формувати ефективну комунікацію між працівниками плавскладу.

Тому, на нашу думку, ще одним показником високої психічної культури є саме здатність до ефективної комунікації між працівниками плавскладу. Враховуючи особливості професійної діяльності моряків та постійний вплив несприятливих факторів на психіку фахівців водного транспорту, уміння формувати коректні відношення зі співробітниками, враховувати особливості їх індивідуальності є передумовою зниження рівня дії «людського фактору» на професійну діяльність моряків.

Проаналізувавши основні компоненти та показники психічної культури моряків, ми можемо зробити припущення про зв'язок між рівнем психічної культури моряків та їх особливостями комунікації. Високий півень психічної культури є запорукою успішної комунікації впродовж виконання професійних обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зайцева Т. Г. Психічна культура моряка як фактор психоемоційної стійкості моряка / Т. Г. Зайцева. – Херсон: ХДМА, 2009. – 99 с.
2. Зайцева Т. Г., Ходаковський В. Ф. Теорія і практика самоменеджменту психофізичних станів моряка з активізації людського ресурсу та подолання проблеми аварійності на флоті: моногр. / Т.Г.Зайцева, В.Ф.Ходаковський. – Херсон: ХДМА, 2012. – 133 с.
3. Корольчук М. С. Психофізіологія працездатності корабельних спеціалістів в екстремальних умовах: дис. док. психол. наук. : спец.19.00.02 «Психофізіологія» / М.С. Корольчук. – Київ : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2003. – 45 с.
4. Семькин С. Е. Особенности индивидуально – психологических характеристик моряков до и после рейса / С. Е. Семькин // Российский психологический журнал. – 2007 – № 4 – С.54 – 61.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С. І. Бабатіна

УДК 94(477)

Лимаренко Ю.С.

РОМАН ШУХЕВИЧ – ПРОДОВЖУВАЧ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розглядається, на якому ґрунті відбувалось становлення поглядів майбутнього очільника Української повстанської армії Романа Шухевича, як сімейне оточення та цінності впливали на цей процес.

Ключові слова: УПА, командувач, родина, сімейні цінності, незалежність.

The article examines on what grounds the formation of the views of the future leader of the Ukrainian Insurgent Army Roman Shukhevych took place, as the family environment and values influenced this process

Key words: UPA, Commander, Family, Family Values, Independence.

В умовах захисту українською армією східних кордонів своєї країни від російської агресії особливо актуальним є історичний досвід створення військових структур українським загалом, роль їх очільників, умови становлення їх ідеологічних засад, вплив сімейних традицій на становлення особистості.

Немало праць висвітлюють діяльність УПА або її командира, але серед них слід виділити роботу І.К. Патриляка, котру присвячено безпосередньо Українській повстанській армії, її завданням, становленню та військовим операціям, та О. Вовка, що стосується безпосередньо Романа Шухевича як першого командира УПА.

Метою роботи є: прослідкувати на якому ґрунті відбувалось становлення поглядів майбутнього очільника Української повстанської армії Романа Шухевича, як сімейне оточення та цінності впливали на цей процес.

Сімейні традиції з покоління в покоління відіграють визначну роль у вихованні справжнього патріота та громадянина, вірного своїй Батьківщині, і родина Шухевичів також не є винятком. Роман Шухевич, який став видатною постаттю в історії України, пройшов інститути, перш за все, сімейного виховання. Його патріотичні погляди закладено було ще з дитинства. Родина Шухевичів приймала активну участь у боротьбі за українську державність у бурхливих 1918 – 1919 рр., коли за західноукраїнські землі точилась боротьба між поляками та українцями. В умовах тиску з польського боку було започатковано військову структуру української сторони – Українську Галицьку армію, продемонструвавши розуміння необхідності створення власної української армії, не обмежуючись народною міліцією. Такого розуміння не вистачало Наддніпрянській Україні. Дядько Романа, брат батька,

Степан був членом Української Галицької армії [1, с. 155], що справляло не аби яке враження на майбутнього командира УПА.

Його погляди та ідеї були підкріпленні розповідями в сім'ї. Він докладав усі зусилля для того, щоб втілити це все в реальність, родина його в цьому завжди підтримувала та допомагала в скрутні часи. Наприклад, його дядько Степан Шухевич був адвокатом над справами багатьох членів УВО-ОУН у 1920-30 роках, зокрема був адвокатом і самого Романа у 1936 році на «Львівському процесі». За результатами розгляду справи Шухевича було засуджено до довічного ув'язнення, але на підставі урядової амністії звільнено у 1937 році [2, с. 110].

Навіть після відбуття терміну покарання, його ніколи не покидали сімейна ідея та мрія про вільну та незалежну Україну, і з початком Радянсько-німецької війни у нього з'явилась така можливість, коли 14 жовтня 1942 року було створено Українську повстанську армію, на чолі котрої Роман Шухевич під псевдонімом «Тарас Чупринка» виборював соборність та незалежність України в тяжкі роки Другої світової. Не зважаючи на всі проблеми, що ставали на його шляху: спочатку конфлікт з польською Армією Крайовою в роки війни, потім радянською військовою «машиною», не зважаючи на всі ці труднощі, він не плекав думку про поразку чи про наміри зупинитись. Він був рішуче налаштованим у своїх ідеях та переконаннях, котрі не зміг змінити в ньому ні польський, ні радянський режими, що вилились в його непримириму боротьбу лише за незалежність, на менше він був не згоден. І все це ґрунтувалось на його вихованні та любові до України, що передалось йому від його родини. 5 березня 1950 року головний командир УПА загинув у с. Білогорща (з 1956 року в складі м. Львіва) внаслідок сутички з НКВС [3, с. 454].

Таким чином, бачимо, що Роман Шухевич дійсно був продовжувачем сімейних цінностей. Вплив таких патріотичних розповідей і прищеплення любові до всього українського допомогло Шухевичу в майбутньому створити та очолити воєнізовану структуру – українську армію, що в буремні роки Другої світової війни активно діяла і робила все для відновлення державності та незалежності України. Сімейні цінності допомогли йому ніколи не піддавати сумніву те, що незалежна Україна – є бажанням і сенсом всього його життя, заради якого він віддав власне.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовк О. До питання про першого командира Української Повстанської Армії / О. Вовк // Український визвольний рух: наук. зб. – Львів, 2003. – Збірник 1. – С. 151-158.
2. Патриляк І.К. Літопис УПА// Енциклопедія історії України Т.6: Редкол.:В.А .Смолій (голова) та ін. НАН України Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2009. – С. 108-111.
3. Смолій В. Шухевич Роман / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін // Малий словник історії України. – К., 1997. – С. 453-454.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л.О. Цибуленко

УДК 930.1:94(477)

Малиновська І.Р.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПІДХОДУ. ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті досліджено сутність понять «цивілізація» та «цивіліологія», проаналізовано наукові надбання видатних дослідників зазначеної проблеми. Здійснено спробу дослідити проблему цивілізаційного вибору України.

Ключові слова: цивілізація, цивіліологія, цивілізаційна ідентичність, між цивілізаційна взаємодія.

The article studies the essence of the concepts "civilization" and "civilopedia". It reviews the scientific achievements of some researchers. Also it was made the attempt to explore the issue of civilization choice of Ukraine.

Keywords: civilization, civilopedia, civilizational identity, inter-civilizational interaction.

У сучасному глобалізованому світі особливої гостроти та актуальності набувають проблеми «розмивання» національних культур, конкурентоспроможності постколоніальних держав, а також формування і збереження колективної ідентичності громадян багатьох країн світу. Ці проблеми тісно пов'язані з між цивілізаційною взаємодією. Відомо, що в процесі розвитку сучасного світу простежується посилення впливу цивілізаційних факторів, що визначають досить велику частину змін, що відбуваються в світі. Цивілізаційні фактори, у свою чергу, відіграють все більш помітну роль у формуванні світової політики і економіки [2, с. 29].

Історіографія проблеми розуміння сутності термінів «цивілізація» та «цивіліологія» займає досить велике місце у сучасній історичній науці. Одним з перших цю проблему порушив французький історик Люсьєн Февр у своїй роботі «Цивілізація: еволюція слова та групи ідей». Цивілізацію як стадію суспільного розвитку свого часу вивчали такі вдатні науковці як Льюїс Морган, Фрідріх Енгельс, Адам Фергюсон. Локальні цивілізації вивчали Франсуа Гізо, Генріх Рюккерт, Микола Якович Данилевський, Освальд Шпенглер, Арнольд Джозеф Тойнбі, Деніел Белл, Елвін Таффлер та інші.

Поняття «цивілізація» в сучасному розумінні слова – для позначення певного етапу в розвитку суспільства – з'явилося ще у XVIII ст. Його вперше вжив Оноре Габріель Мірабо в опублікованому в 1756 р. трактаті «Друг людей». Взагалі виникнення цього поняття було пов'язано з поширенням в епоху Просвітництва уявленням про перевагу раціонально мислячих і діючих європейців над іншими, «неосвіченими», «варварськими» народами. З того часу європоцентризм став причиною широкого розповсюдження поняття «цивілізація». До середини XIX століття уявлення про цивілізацію як результат добробуту, виховання і добродійності європейців усе більше ставало предметом самолюбівання, ідеологізованим нормативним поняттям, що втрачало пояснювальну силу як категорія науки [2, с. 51].

У сучасній історичній науці немає єдиного уніфікованого поняття «цивілізація», тлумачення якого задовольнило б усіх. У різні часи існувало й існує кілька пояснень терміну «цивілізація».

За найпоширенішим визначенням, терміну «цивілізація» є синонімом терміну «культура» – історично визначеного рівня розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, який виражається насамперед у створюваних нею матеріальних і духовних цінностях.

Сучасні соціологи, політологи, історики найчастіше під цивілізацією мають на увазі сукупність унікальних економічних, соціальних, політичних, духовних, моральних, психологічних, ціннісних та інших структур, які відрізняють одні історичні спільноти людей від інших. Тобто, поняття «цивілізація» означає в першу чергу рівень соціального прогресу суспільства на певному історичному етапі його розвитку [3, с. 44].

Поняття цивілізація вивчає наука цивіліологія – науковий напрям, прихильники якого вважають, що його завданням є дослідження генезису, розвитку і загибелі цивілізацій, проблеми цивілізаційного типу розвитку людства, взаємин цивілізацій і культури.

Проблема цивілізаційного вибору для України знову стала актуальною з початку 90-х рр. XX ст. у зв'язку з розпадом СРСР, трансформацією політичних і соціально-економічних систем країн Східної Європи, новими політичними реаліями у світі, глобалізацією всіх сфер життя.

Світова культура визначила цінності, які можуть стати нормою поведінки всіх людей у ХХІ ст., фундаментом «нового гуманізму» («шанобливість до життя», «етика сорому», «категоричний імператив», «екологічний імператив» тощо).

Існує три магістральні шляхи глобального розвитку людства – ринковий, директивно-плановий та шлях конвергенції. Показники та індикатори глобального розвитку все більше соціалізуються, тобто все частіше ставлять людину як творчу і конкретну особистість, а не як класово-знеособлений індивідуум [1, с. 73].

Глобалізація супроводжується певними парадоксами – суперечностями, наприклад, «глобальність – регіональність», «сталість – змінність», «свобода – необхідність».

Безпечний глобальний розвиток, пов'язаний зі створенням «нової цивілізації». Україна свій цивілізаційний вибір зробила понад 1000 років тому, коли прийняла християнство, а також робить його зараз, у наш час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Михальченко М.И. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее / М.И. Михальченко. – К.: ИПиЭНИ, 2013.
2. Кузык Б.Н., Яковец Ю.В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее: в 2 т. / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М.: Институт экономических стратегий, 2006. – Т. 1: Теория и история цивилизаций. – 768 с.
3. Ростю В.В. Стадии экономического роста: Некоммунистический Манифест / В.В. Ростю. – М., 1992.
4. Ионов И.Н. Рождение теории локальных цивилизаций и смена научных парадигм / И.Н. Ионов // Образы историографии. – С.-Пб. – М.: РГГУ, 2001, С. 59 – 84.
5. Прокофьева Г. П. Становление категории «Цивилизация» как универсальной единицы анализа исторического процесса :дис. канд. филос. наук: 09.00.11. – Хабаровск, 2001. – 141 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Г. В. Батенко

УДК 364:376.353

Марчук В.О.

СТРУКТУРА РОБОТИ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ ПО СЛУХУ

У статті розглядається структура роботи і навчання людей з порушенням слухової функції у спеціальних навчальних закладах для інвалідів по слуху.

Ключові слова: втрата слуху, глухота, спеціальна школа, корекція.

The article discusses the structure of the work and training of people with impaired hearing function in special schools for the hearing-impaired.

Key words: hearing loss, deafness, special school, correction.

За порушення слуху передусім страждає мовлення ; при глухоті та глибокому зниженні слуху людина без спеціального навчання мовленням практично не оволодіває. Відсутність чине до розвитку мовлення не лише ускладнюють контакти людини з навколишніми, а й порушують процес формування її пізнавальної діяльності та особистості в цілому. Відповідно, чим раніше починається корекційний вплив, тим швидше й ефективніше можна подолати наслідки порушень слухової функції.

Під час організації шкільного навчання враховується стан слухової функції та мовлення у дітей. Відповідно існує два типи спеціальних шкіл [3, с. 248]:

- для глухих дітей – I-III ступенів (I ступінь – підготовчий, 1-4 класи; II ступінь – 5-10 класи; III ступінь – 11-13 класи);
- для дітей зі зниженим слухом – I-III ступенів (I ступінь – підготовчий, 1-4 класи; II ступінь – 5-10 класи; III ступінь – 11-13 класи).

Такі діти характеризуються середньою втратою слуху в мовному діапазоні понад 80 децибел частоти від 500 до 40000 герц.

До спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей зі зниженим слухом приймаються діти 6 (7) років, які [1, с. 28-31]:

- мають середню втрату слуху в діапазоні від 30 до 80 децибел, розрізняють мовлення (слова і словосполучення звичайної розмовної гучності на відстані 3 метрів) і мають унаслідок часткової втрати слуху різні рівні недорозвинення мовлення;
- утратили слух у шкільному або дошкільному віці, але зберегли мовлення (повністю або частково);
- розрізняють мовлення розмовної гучності на відстані 3 метрів від вуха, але мають значний недорозвиток мовлення, що зумовлює труднощі в навчанні таких дітей у загальноосвітньому навчальному закладі.

Залежно від стану сформованості мовлення діти направляються до I або II відділення спеціальної школи [4, с. 45]:

- до I відділення приймаються діти зі зниженим слухом, пізнооглухлі діти, які володіють розмовним мовленням з деякими недоліками (недорікуватість, не різко виразний аграматизм та недоліки на письмі);
- до II відділення приймають дітей зі зниженим слухом і глибоким мовленнєвим недорозвитком; дітей, які користуються фразовим мовленням, але зі значними порушеннями граматичного оформлення і обмеженим словниковим запасом.

Наповнюваність класу школи для глухих дітей – 8 учнів, школи для дітей зі зниженим слухом – 12 школярів. Освітня робота у школах поєднується із корекційною, яка передусім спрямована на розвиток слухового сприймання та формування вимови у дітей. Окрім того діти оволодівають певною професією.

Порушення слухової функції [2, с. 19-21].

За ступенем виразності та складністю порушення слухової функції поділяються на такі види:

- глухота – глибоке стійке двостороннє порушення слуху, вроджене або набуте у ранньому віці до того, як у дитини сформувалось мовлення;
- туговухість – часткова слухова недостатність з різним ступенем виразності, яка є причиною порушень мовленнєвого розвитку;
- пізнооглухлість – втрата слуху після того, як мовлення було сформованим.

На мою думку, людина, яка має важкі порушення слухового аналізатора, не має змоги самостійно навчитись розмовляти, тобто оволодіти звуковою стороною мовлення, оскільки вона не чітко сприймає звукове мовлення, не має можливості отримати слухові зразки. Вона не контролює свою вимову, внаслідок чого виникає спотворене мовлення, іноді усне мовлення не розвивається взагалі. Все це негативно позначається на оволодінні всією складною системою мовлення, що не лише обмежує можливості дитини в навчанні і пізнанні навколишнього світу.

Таким чином аналіз наукової літератури дав змогу визначити особливості навчання та виховання людей з вадами слуху. Проте наявність недостатньої вивченості подолання бар'єрності навколишнього середовища людей з вадами слуху, особливо глухі, які перебувають у повній звуковій ізоляції, потребують додаткової, більш виразної візуальної інформації, у визначенні цього явища підтверджує необхідність подальшого вивчення проблеми у роботі спеціальних навчальних закладів для інвалідів по слуху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Засенко В. В. Спеціальна освіта в Україні: стан, пошуки, перспективи//Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами:Збірник наукових праць. – К.: Університет “Україна”, 2002. – С. 28-31.
2. Засенко В. В. Удосконалення навчання осіб з вадами слуху. // Дефектологія. – 1999. – № 4. – С. 19-21.
3. Петер Антон Янн. Виховання і навчання глухої дитини: Сурдопедагогіка як наука: Академія, 2003. – М. – 248 с.
4. Синьов В. М., Коберник Г. М. Основи дефектології. – К.: Вища школа, 1994.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.К. Костючков

УДК 378.4:37.091

Мозгова. Г. В.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СПІЛКУВАННЯ

У статті аналізується поняття “комунікативної компетентності”, способи її формування, структура, а також складові.

Ключові слова: комунікативної компетентності, спілкування, комунікативна ситуація.

At statti analizuetsya ponimaetja "komunikativnogo kompetentnosti", the way of form, structure, and takozh warehouses.

Key words: komunikativnoï kompetentnosti, spilkuvannya, komunikativna situatsiya.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування.[4,с.45] Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера із спілкування. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх ви рішень.

У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичує з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм. Якщо спиратися на прийняту в соціальній психології структуру спілкування, що включає перцептивний, комунікативний й інтерактивний аспекти, то комунікативну компетентність можна розглядати як складову спілкування, а відтак комунікативний процес розуміється як “інформаційний процес між людьми як активними суб’єктами, з урахуванням стосунків між партнерами” [4, с. 78]. Тобто, виникає “вузьке” поняття “комунікація”. Однак часто “комунікацію” розуміють як синонім спілкування, підкреслюючи, що “комунікативний вплив є – психологічним впливом одного комуніканта на іншого з метою зміни його поведінки ” [3, с. 56]. Це означає, що відбувається зміна самого типу стосунків, що склався між учасниками комунікацій. Є широке розуміння “комунікації”, яке застосовується у зв’язку з розвитком системи масових комунікацій в суспільстві. Вид окремлюють такі складові комунікативної компетентності: орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших за постійної видозміни психічних станів,

міжособистісних відносин і умов соціального середовища, адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації; готовність і вміння будувати контакт з людьми; внутрішні засоби регуляції комунікативних дій. Таким чином, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить як складові цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, вміння, навички. В. Я. Ляудіс, А. М. Матюшкіна, А. Я. Пономарьова виділяють два типи діяльності і відповідно два типи завдань: творчі (продуктивні) і рутинні (репродуктивні), що відображаються в аналізі процесу спілкування [2, с. 37]. Ситуація, яка потребує виходу за межі стереотипів, установок, ролей, що склалися, завжди передбачає продуктивне спілкування. Репродуктивне, або стандартизоване спілкування передбачає взаємодію “за стандартом”, “за сценарієм”. Людина завжди перебуває в контакті з іншим – партнером реальним, уявним, обраним, нав'язаним і т.п. Інваріантними складовими спілкування є такі компоненти, як партнери-учасники, ситуація, завдання. Варіативність же пов'язана з характеристиками власне складових – партнерів за спілкуванням, ситуаціям, цілями спілкування. Однією із складових комунікативної компетентності є вміння усвідомлювати і долати комунікативні бар'єри. Такі бар'єри можуть виникати, наприклад, за відсутності розуміння ситуації спілкування, що викликається розходженнями між партнерами (соціальними, політичними, релігійними, фаховими, які породжують різну інтерпретацію тих самих понять, що обумовлює різноманітне світовідчуття, світогляд, світосприймання). Бар'єри у комунікації можуть носити також психологічний характер, відображаючи індивідуальні психологічні особливості тих, хто спілкується, їхні сформовані стосунки: від дружби до ворожості по відношенню один до одного.

Отже можна твердити, що комунікативна компетентність включає не тільки особистісні властивості індивіда, але й певним чином організовані пізнавальні процеси та емоційну сферу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бібик Н. М. Компетентність і компетенції в результатах початкової освіти / Н. М. Бібик // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 1–4.
2. Головань М. Математична компетентність чи математичні компетентності? / М. Головань // Математика в сучасній школі. – 2013. – № 4. – С.23-27
3. Павлютенков Є.М. Орієнтуватися на життєву компетентність людини. Школа життєтворчості особистості: науково-методичний збірник / Ред.кол. В.М. Доній (голова), Г.М. Несен (заст.голови), І.Г. Єрмаков (наук.ред.)
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / Олена Іванівна Пометун. – К., 2004. – 194 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.В. Коршун

УДК 159.95

Мощенко К.Ю.

ПОНЯТТЯ «ВЗАЄМОДІЯ» В ПСИХОЛОГІЇ

У статті розглядається поняття «взаємодія» в психології, а також такі процеси як: взаєморозуміння, відносини та ставлення.

Ключові слова: взаємодія, взаєморозуміння, відносини, ставлення.

The article deals with the concept of "interaction" in psychology, as well as such processes as: mutual understanding, relations and attitudes.

Keywords: interaction, mutual understanding, relationship, attitude.

Взаємодія – це процес безпосереднього чи опосередкованого впливу суб'єктів (об'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємозумовленість і взаємозв'язок між ними [2].

Особливістю взаємодії є її детермінованість, коли кожна з сторін взаємодії виступає як причина певної поведінки та ставлення іншої і, як наслідок, одночасного зворотного впливу протилежної сторони. Якщо в процесі взаємодії між людьми виникають суперечності, то це призводить до необхідності пошуку шляхів і засобів їхнього розв'язання. Це стимулює розвиток здатності людини до саморозвитку, самовдосконалення та встановлення нових взаємин, як між окремими групами людей, так і соціальних взаємовідносин, загалом, які складаються в процесі міжособистісної взаємодії. Така взаємодія опосередковується і визначається змістом, цілями, цінностями та особливостями організації спільної діяльності людей і є основою для формування соціально-психологічного клімату в різних професійних, політичних об'єднаннях та об'єднаннях за інтересами. Позитивний аспект взаємодії у процесі становлення і розвитку взаємин між людьми передбачає необхідність взаєморозуміння між ними.

Взаєморозуміння – це спосіб налагодження відносин між окремими людьми, соціальними групами, що передбачає обмін думками, цінностями, вивчення досвіду, при якому максимально враховується на практиці погляд чи позиція сторін, які спілкуються. Взаєморозуміння – найважливіший показник успішності соціально-психологічного спілкування, об'єктивною основою якого є спільність інтересів, поглядів, цілей тощо. Воно має винятково важливе значення для успішної спільної діяльності людей, їхньої міжособистісної взаємодії як певної форми життєдіяльності, способу передачі форм культури та суспільного досвіду. У процесі такої взаємодії суб'єктивний світ однієї людини розкривається для іншої. Людина самовиражається і самостверджується, виявляючи свої індивідуальні властивості, реалізуючи цілу низку соціальних функцій, тобто міжособистісна взаємодія та спілкування – явища поліфункціональні [3].

В свою чергу, міжособистісні відносини – психологічний феномен, що неминуче виникає в процесі спілкування і стосується всіх сфер людського суспільства – політики, економіки, культури, побуту тощо.

Міжособистісні відносини і життєдіяльність мають каузальний, тобто взаємозумовлений характер. Скажімо, дружні доброзичливі стосунки в шкільному класі допомагають ефективніше справлятися з завданнями навчально-виховного процесу, а це, своєю чергою, стимулює розвиток взаємин для ще більшої товариської групової згуртованості учнів.

В основі людських відносин лежить ставлення особистості. Ставлення – це позиція особистості щодо оточення і до самої себе, що зумовлює певний характер її поведінки стосовно кого-небудь (чого-небудь). Вияви ставлення пов'язані з емоційними переживаннями.

Таким чином, міжособистісні відносини – це суб'єктивні зв'язки і ставлення, які існують між людьми в соціальних групах. Це певна система міжособистісних настанов, ціннісних орієнтацій, очікувань, які визначають зміст спільної життєдіяльності людей.

У міжособистісних відносинах вирізняють три основні компоненти регулювання поведінки людей: 1) когнітивний; 2) емоційний; 3) інтеракційний [2].

Когнітивний компонент особистості людини, яка спілкується з іншими суб'єктами, включає всі психічні процеси (сприймання, пам'ять, мислення та інші), пов'язані з пізнанням оточення і самої себе.

Емоційний компонент обіймає все, що може бути зафіксоване на рівні фізіологічних реакцій і суб'єктивних ставлень. Це передусім позитивні та негативні переживання, конфліктність-узгодженість емоційних ставлень, внутрішньо особистісна, міжособистісна емоційна чутливість, задоволення – незадоволення собою, партнером, роботою, умовами життя взагалі тощо.

Інтеракційний компонент (взаємодія) регулюється першими двома і включає в себе конкретні відкриті чи завуальовані дії стосовно партнера.

Взаємодія цих трьох компонентів визначає міру міжособистісної привабливості партнерів, яка опосередкована сумісністю-несумісністю людей. Вона може виникнути навіть при першому візуальному контакті та перейти (якщо не зникає) після реального, безпосереднього і досить тривалого спілкування в приятельські, товариські, а за відповідних обставин – інтимно-любовні стосунки (дружба, кохання); або ж при негативній взаємодії – у ворожість, самотність, тощо. Міжособистісна привабливість (непривабливість) виникає і закріплюється внаслідок повторюваності позитивних (негативних) стосунків між суб'єктами.

Таким чином, взаємодія – це важливий соціальний процес, що породжує взаємозумовленість і взаємозв'язок людей в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винославська О. В. Психологія : Навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. В. Винославська. – К.: ІНК ОС, 2005. – Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/psychology/vinoslavska_psihologiya/part1/1302.htm
2. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания [Текст] : научно– популярная литература / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – К. : Политиздат Украины, 1999. – 189 с.
3. Орбан–Лембрик Л. Е. Соціальна психологія [Текст] : навчальний посібник / Лідія Ернестівна Орбан–Лембрик. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с.
4. Реан А. А. Психология изучения личности: Учеб. пособие. / А. А. Реан. – С.-Пб., Изд-во Михайлова В. А., 1999. – 288 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.М. Дудка

УДК 364.07

Нущик А.В.

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК СПОСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ЖІНОК

У статті аналізуються різні способи задоволення потреб ВІЛ-позитивних жінок. Пропонується підхід до розширення спектру соціальних послуг, що надаються.

Ключові слова: ВІЛ-позитивні жінки, соціальні послуги, медико-соціальний супровід, групи самодопомоги

The article is devoted to analysis of different ways of meeting the needs of HIV-positive women. An approach is proposed to expand the range of social services provided.

Key words: HIV-positive women, social services, medical and social support, self-help groups

Специфіка потреб жінок з ВІЛ зумовлює необхідність створення системи доступних послуг. Обмеженість доступу та недосконалість існуючих сервісів для жінок, що живуть з ВІЛ сприяють погіршенню ситуації через зниження прихильності лікувальним та профілактичним заходам, а звідси – до втрати контролю над захворюванням, підвищенню ризику народження інфікованих дітей і навіть можливої смерті жінки внаслідок розвитку СНІДу. Необхідний комплексний підхід, що включає вирішення психологічних і соціальних проблем, задоволення різних актуальних потреб жінок, що знижують прихильність диспансеризації, лікування та профілактиці передачі ВІЛ від матері до дитини. Це також важливо для підтримки сім'ї, профілактики відмов від дитини.

Мета статті: оцінити достатність існуючої системи соціальних послуг для задоволення потреб жінок з ВІЛ та їхніх дітей.

Основною формою надання послуг є медико-соціальний супровід. Це комплексна професійна діяльність, направлена на формування мотивації клієнтів до відповідального ставлення до власного здоров'я, що підвищує можливості до самостійного конструктивного вирішення проблем, що виникають. Метою медико-соціального супроводу є підвищення якості життя клієнта та збереження його здоров'я через усунення факторів, що перешкоджають формуванню та підтриманню прихильності лікувально-профілактичним заходам. Завданнями є: встановлення контакту з медичними та соціальними службами, забезпечення доступності послуг, мотивація та навчання клієнта самостійному вирішенню актуальних проблем, сприяння в отриманні додаткових медико-соціальних послуг, які можуть бути надані Центром СНІД [3]. Основний контингент, що потребує супроводу – це найменш соціально адаптовані клієнти, для яких одержання послуг медичних та інших закладів утруднене. Технологія супроводу передбачає: встановлення контакту, оцінку життєвої ситуації та спільне складання плану надання допомоги, контроль доступності всіх видів послуг та їх відповідності потребам, за необхідності – полегшення доступу до потрібних послуг, завершення випадку.

Ключовим елементом медико-соціального супроводу є партнерська мережа, до якої входять організації та заклади, що надають послуги, затребувані серед клієнтів. Найбільш затребуваними послугами є: допомога у відновленні документів, працевлаштуванні або постановці на облік у центр зайнятості, видача направлень у медичні заклади (жіноча консультація, протитуберкульозний диспансер, наркологічна клініка тощо). Одним із результатів медико-соціального супроводу є скорочення витрат на медичне обслуговування у результаті зменшення числа «занедбаних» випадків. Своєчасне обстеження та лікування попереджає розвиток СНІД, отже, і необхідність стаціонарного лікування при важкому стані клієнта [1].

Спеціалізована телефонна служба як вид немедичного сервісу для ВІЛ-інфікованих може існувати у двох формах: інформаційна лінія з ВІЛ та Телефон довіри. Основне завдання Гарячої лінії: надання достовірної інформації з питань Віл-інфекції, ППМР та АРВТ, а завдання Телефону довіри – кваліфікована психологічна допомога. Жінки обирають телефонні служби через те, що побоюються розкриття статусу. У зв'язку із залученням у епідемію категорії соціально благополучних жінок, актуальність сервісу зростає. Він також актуальний для жінок, що мають маленьких дітей.

Надання заміників грудного молока жінкам з ВІЛ, що народили дитину має на меті профілактику передачі ВІЛ від матері до дитини, профілактику соціального сирітства та формування мотивації на своєчасну диспансеризацію. Завданням є підвищення привабливості СНІД-центру та підвищення прихильності диспансеризації та лікуванню. Безкоштовне надання заміників грудного молока вирішує проблеми ВІЛ-позитивних жінок з низьким соціальним статусом, які не мають можливості набуття якісних суміші [2].

Існують і інноваційні проекти по забезпеченню послугами ВІЛ-інфікованих жінок. Проте подібні сервіси носять одиничний характер або взагалі відсутні. Організація дитячих розвивальних і розважальних заходів має на меті підвищення мотивації до диспансеризації та лікування у ВІЛ-позитивних жінок з дітьми. Завданням є встановлення партнерських стосунків з молодіжними рухами міста, некомерційними організаціями та закладами дитячого дозвілля (театри, цирки, дитячі клуби та ігрові комплекси); забезпечення пільгового відвідування дитячих заходів; підвищення привабливості СНІД-центру. Для соціально неблагополучних сімей цей сервіс є іноді єдиною можливістю організувати дозвілля дітей.

Палата «мама та дитина» має на меті зниження числа відмов від госпіталізації ВІЛ-позитивних жінок, що виховують дітей; підвищення прихильності процесу лікувально-профілактичних заходів у ВІЛ-позитивних жінок з дітьми. Завданням є організація у стаціонарних відділеннях спеціалізованої палати надання медичної та психолого-педагогічної допомоги парі «мати-дитина» під час госпіталізації матері; підвищення

привабливості стаціонарних відділень для ВІЛ-позитивних жінок з дітьми. При необхідності стаціонарного лікування для жінок, що виховує дитину, спеціалізована палата надасть можливість знаходження у стаціонарі дитини разом із матір'ю. Жінці не доведеться відмовлятися від госпіталізації або шукати когось, кому можна залишити дитину. Вона і дитина не будуть відчувати стрес від розлуки [8].

Таким чином, ситуація у сфері надання послуг ВІЛ-позитивним жінкам складається таким чином, що існуючі сервіси в цілому не є достатньо ефективними. Це пов'язане з обмеженим спектром послуг, недостатнім охопленням цільової аудиторії, відсутністю взаємодії між різними службами допомоги. Наявні сервіси розрізнені, не завжди враховують особливості ВІЛ-позитивних жінок та дітей та не охоплюють весь спектр їх потреб. Відсутність комплексного підходу та фрагментарність допомоги не дозволяє усунути бар'єри на шляху проведення повноцінної профілактики передачі ВІЛ від матері дитині. На думку А. Злобіна, найкращим варіантом сервісів, що надають усебічну допомогу пацієнтам з ВІЛ-інфекцією, є комплексні немедичні сервіси, засновані на медико-соціальному супроводі та об'єднанні розрізнених послуг у рамках одного організаційного процесу. Актуальним вважається об'єднання зусиль служб медичної, психологічної й соціальної допомоги [8].

На нашу думку, особливі потреби ВІЛ-позитивних жінок диктують необхідність модифікації наявних сервісів та створення нових. Недостатність наявних послуг та обмежені ресурси громади для розширення їхнього спектру, не завжди толерантне ставлення з боку медичного персоналу актуалізує необхідність використання можливостей груп самопомоги як форми і методу надання соціальної підтримки. Вони дозволяють у найбільшій мірі урахувати особливості цільової групи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Злобин А.А. Практическое руководство по организации социального обслуживания пациентов с ВИЧ-инфекцией (с использованием опыта «Школ пациента») / А.А. Злобин, С.В. Смирнов, М.С. Онуфриева и др. – Москва, 2011. – 68 с.
2. Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей: спільний наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства праці та соціальної політики України від 23.11.2007 N 740/1030/4154/321/614a [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1405-07>
3. Соціальна робота з людьми, які живуть із ВІЛ/СНІДом: Метод. посіб. для проведення курсів підвищ. кваліфікації /Т. Семигіна, О. Банас, Н. Вендиктова та ін.. – К: Вид дім «Києво-Могилянська акад.», 2006. – 620 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.В. Копилова

УДК 316.4:347. 639

Оніщук К. М.

СИРІТСТВО В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

У статті проаналізовано вітчизняне законодавство, праці науковців щодо визначення та тлумачення поняття “соціальна сирота”. Аргументовано необхідність визначення правового статусу соціальних сиріт; запропоновано обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства; досліджено нормативно-правову базу щодо забезпечення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; визначено основні причини збільшення кількості сиріт.

Ключові слова: дитина, дитина-сирота, державна соціальна політика, нормативно-правова база, права дітей, позбавлених батьківського піклування, правовий статус, соціальна сирота.

The article analyzes the domestic legislation, written works of academicians related to the definition and interpretation of the concept of a “social orphan”. Justifies the need to determine the legal status of social orphans, and offers justified recommendations to improve the current legislation.

Key words: child, orphan child, governmental social policy, legal and regulatory framework, rights of children deprived of parental care, legal status, social orphan

Сирітство як соціальне явище існує в будь-якому суспільстві: завжди були, є і будуть діти, які з різних причин залишаються без батьків, а їх розвиток відбувається або в іншій сім'ї, або в спеціально створених для цього установах. Однак на сьогодні в Україні особливо гостро постала проблема соціального сирітства. Соціальне сирітство – соціальне явище, спричинене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до дитини. Причини, через які діти залишаються без батьківського піклування та виховання, різні, однак наслідок один – дитина позбувається конституційного права на сімейне виховання, тому багато в чому подальша доля таких дітей залежить від ставлення до цієї проблеми як суспільства, так і держави загалом.

У таких ситуаціях держава бере на себе зобов'язання щодо утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Ставлення держави до проблем дітей, а особливо до проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є показником розвитку суспільства. Саме тому необхідною умовою захисту дітей сиріт в українському суспільстві є вироблення державної соціальної політики, зокрема через створення дієвої нормативно-правової бази, завданнями якої є не тільки дотримання основних правил, але й гармонійний розвиток кожної особистості.

Однак, незважаючи на нормативно-правові документи, які діють в українському праві, на сьогодні в Україні дитина залишається найменш захищеною ланкою суспільства, чії права часто порушуються або не визнаються взагалі. Збільшення кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є наслідком соціально-економічних, морально-етичних і психологічних негараздів проживання в державі, що спричиняє порушення основного права дитини – зростати у сімейному оточенні.

Метою статті є дослідження нормативно – правової складової механізму державного управління щодо забезпечення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і розробка практичних рекомендацій щодо покращення ефективності механізмів виконання та дотримання прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на регіональному рівні. Важливим є визначити основні причини збільшення сиріт в Україні, та сформулювати авторське визначення терміну «дитина-сирота».

В Україні не існує однозначного трактування поняття “соціальні сироти”.

Так, у науковій і спеціальній літературі, у періодичних виданнях, у результатах соціологічних досліджень для позначення цієї категорії дітей вживають різні терміни, зокрема: “бездоглядні діти,” “безпритульні діти”, “бездомні діти”, “діти вулиці”, “діти, позбавлені батьківського піклування” тощо. Однак вважаємо, що ці поняття необхідно чітко розмежовувати і доцільно використовувати для визначення вказаної категорії дітей термін “соціальні сироти”.

Сучасне сирітство, включаючи такі нові його прояви, як дитяча безпритульність, є наслідком недостатньої уваги суспільства, насамперед органів опіки та піклування до соціальних проблем сімей з дітьми. Невчасне виявлення проблемних сімей, зволікання з вилученням дітей з таких сімей, недостатній контроль суспільства за вихованням дітей у неблагополучних сім'ях – все це призводить до розвитку важко керованої ситуації, за якої діти часто залишаються напризволяще.

Найбільш ефективним, що може сприяти вирішенню проблем соціального становлення різнобічного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, є передача їх на виховання у сім'ю, у природне соціально-педагогічне середовище, що спроможне впливати на виховання дитини. Саме в сім'ї формуються світогляд, морально – естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири дитини, тобто усі ті якості, які згодом становитимуть її сутність як особистості.

Саме шляхом створення альтернативних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, можна реалізувати вимоги міжнародних документів щодо забезпечення права дитини, перш за все дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування – зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та взаєморозуміння. Такою альтернативною формою соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є прийомна сім'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кияниця З. Захист прав дитини як пріоритет державної політики /Кияниця // Права дитини: сучасний досвід та інновації : зб. інфор. і метод. матер. ; за заг. ред. Г. Лактіонової. – К. : Либідь, 2005 – С. 12–21.
2. Кучеріна І. Молоде покоління потребує надійного правового захисту / І. Кучеріна // Вісник прокуратури. – 2006 – № 7 – С. 38–42.
3. Батенчук М. Удосконалення організаційних механізмів забезпечення майнових прав дітей на регіональному рівні / М. Батенчук // Ефективність державного управління [Електронний ресурс] : зб. наук. пр. – 2010 – Вип. 25 – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Edu/2010_25/fail/Batenchuk.pdf.
4. Постанова Кабінету Міністрів від 26 квітня 2002 р. N 565 Про затвердження Положення про прийомну сім'ю : www.donoda.gov.ua. – Назва з екрану.
5. Бевз М., Капська А.І., Волинець Л.С. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї: соціальний супровід: Учеб. Допомога. – М.: Рос .. інститут соц. Досліджень, 2000 – 127 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л.А. Лопатко

УДК 159.922.6

Панфілова Д.О.

МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА ЯК СПРОСІБ САМОВИРАЖЕННЯ ТА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

У статті розглядаються сутність молодіжної субкультури, проаналізовані її основні характеристики, розглянуто особливості, напрями та стратегії професійної взаємодії соціального психолога з представниками молодіжних субкультур.

Ключові слова: молодіжна субкультура, культура, соціалізація, референтна група, просоціальна спрямованість, переорієнтація, дезорганізація, індивідуальний підхід.

The article deals with the essence of youth subculture, analyzes its main characteristics, reviews the features, direction and strategy of the social psychologist professional interaction with representatives of youth subcultures.

Key words: youth subculture, culture, socialization, reference group, prosocial orientation, reorientation, disorganization, personal approach.

Надмірно швидкий розвиток суспільства вимагає орієнтації особистості у всіх сферах життя, неординарного підходу до вирішення проблемних питань, оскільки шаблонна система

вже є застарілою і у меншій мірі ефективною. Усе це зумовлює необхідність творчої участі в них усіх членів суспільства. Особливої уваги потребують завдання формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості, здійснення регульованого та цілеспрямованого комплексного впливу з боку усіх суб'єктів соціалізації підлітків.

Незалежно від суспільства у підлітка формуються асоціальні цінності і погляди на суспільно важливі проблеми. На жаль, спрямованість діяльності більшості молодіжних субкультур різниться із завданнями освіти, визначеними в даному державному документі. Вони суттєво впливають або на односторонній розвиток підлітка, або взагалі передбачають формування аморальної особистості. Тому важливим є не лише дослідження становлення молодіжних субкультур, а й їх безпосередній вплив на розвиток особистості майбутнього громадянина [1].

Різні аспекти становлення та діяльності молодіжних субкультур досліджували як вітчизняні науковці, так і зарубіжні: Д. Аусубель, К. Мангейм, М. Титма, С. Фріт; О. Бабосов, В. Бобахо, М. Боришевський, А. Бистрицький, Ю. Давидов, Л. Жуховицький, С. Косарецька, С. Левиков, В. Левічева, Л. Павлішевська, М. Розін, І Роднянська, С. Сергєєв, З. Сикевич, М. Топалов, Т. Щепанська та інші.

Частіше всього до молодіжних субкультур вступають підлітки. Підлітковий вік є віком бурхливого дозрівання як статевого, так і психологічного. Для нього характерна нова соціальна ситуація розвитку. Формуються притаманні цій віковій стадії психічні новоутворення, які впливають на розвиток та формування підлітків: почуття дорослості, рефлексія, самооцінка, пошук ідеалу, «Я-концепція», почуття дружби. У підлітків з'являється безліч суперечностей, прагнення до повної просторової і психологічної автономії.

На основі аналізу літератури та нової соціальної ситуації розвитку, можна визначити ряд причин, що спонукають підлітка до вступу до тієї чи іншої молодіжної субкультури [2].

Перш за все, підліток прагне до самовизначення. Він шукає усілякі можливі способи виділитися серед загалу. Найтиповішими є зміна зовнішнього стилю, вподобань у музиці, що будуть контрастно виділятися на загальному фоні суспільства. В цей час підліток переживає період, коли прагне все спробувати. Часто зацікавленість тим чи іншим молодіжним об'єднанням є проявом саме цього інтересу.

Крім того, в цей час підліток переживає кризу ідентичності, коли він не бажає і навіть боїться бути схожим на інших і знаходить вияв оригінальності в субкультурі.

Зацікавлення певною молодіжною субкультурою може бути спровоковано і самим суспільством. Якщо дитина за своє життя не побачила нічого позитивного в оточуючих людях з тих чи інших причин, то вона буде шукати «позитивні моменти» в угрупованнях, що відмежовуються від цього соціуму

Будь-яка субкультура – це спосіб самовираження. Це є позитивним моментом, оскільки підліток може самовиразитися у справі, яка йому до вподоби, тобто, самоствердитися. Це якісь нахили в літературі, в стилістичних формах мистецтва даної субкультури, музиці тощо.

Особливу небезпеку становлять молодіжні субкультури кримінального спрямування (гопники, скінхеди), оскільки спрямування (гопники, скінхеди тощо), оскільки передбачають насилля, а нерідко – навіть смерть «неблагонадійних». Крім того, ці угруповання часто тягнуть за собою вживання алкоголю, наркотичних засобів, безладних статевих стосунків.

Підліток переживає депресивний стан, коли залишає субкультуру. Це пов'язано з своєрідною новизною і неадаптованістю в широкому соціумі, яким виступає суспільство. Він залишається без свого маленького соціуму, при цьому не навчився, як поводитися в великому, загальному. В дітей спостерігається стан порожнечі і невизначеності [3].

Вплив субкультури на особистість підлітка немалою мірою обумовлений дорослими: батьками та особливо педагогами. Від їх сприйняття чи несприйняття неформала залежить ефективність корекції та координації подальших дій дітей в бік власного удосконалення через принципи

Молодіжні субкультури мають різносторонній характер впливу на психіку підлітка. Педагог має виступати в даній ситуації як психолог і зважувати всі «за» і «проти», щоб, по можливості, якщо це необхідно, врятувати дитину, або ж сприяти подальшому розвитку в цікавій їй справі, яка проявилась в «неформаті». І при цьому спрямувати її на добробут суспільства і забезпечення власного психологічного здоров'я особистості [4].

Субкультура це не бік підростаючого покоління, а те, що дозволяє молодим людям і дівчатам оцінити свої погляди, розставити пріоритети, навчитися спілкуватися і грати різні соціальні ролі, щоб надалі вибрати вірний життєвий шлях.

Термін "субкультура" є недостатньо визначеним і досить багатоманітним, вперше застосованим американським соціологом Т. Розаком у 30-х рр. ХХ ст. Поняття культури у традиційному тлумаченні як панівної етичної, естетичної, світоглядної системи, яка підтримується і створюється елітами, передбачає, що все існуюче за її межами, є профанне, побутове і позбавлене статусу "культури". У такому розумінні субкультура має другорядний, невизнаний статус. "Sub" означає "під-", прихований, неофіційний пласт культури, андерграунд (підпілля), контркультура, що визначають ідеологію молоді як таку, що руйнує всяку культуру взагалі.

Такий погляд на субкультуру характерний для структурно-функціональних і субкультурних підходів, представлених у соціології. У межах даних теорій молодіжна субкультура розглядається як простір генезису ідентифікацій, соціалізації. Субкультура утворюється в результаті відповідного ставлення певної групи до процесів, які відбуваються у соціальній структурі суспільства та в домінуючій у ньому культурі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баева И. Психология молодежной субкультуры: риск и перспективы роста / И. Баева // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 7. – С. 45-49.
2. Битянова М.Р. Социальная психология: наука, практика и образ мыслей. – М.: Изд-во ЭКСМО – Пресс, 2001. – 576 с.
3. Бородина М. В. Мотивация самораскрытия личности в юношеском возрасте: дис. ... канд. психол. наук. – Ростов н/Д, 2001 – 234 с.
4. Брикунова С. С. Педагогические условия развития творческого самовыражения детей средствами искусства в системе начального образования: дисс. ... канд. пед. наук. – Ростов-на-Дону, 2005. – 19 с.
5. Булах І.С. Ціннісні орієнтації в контексті особистісної позиції сучасного підлітка / І.С. Булах // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2009. – Вип. 1. – С. 115–131.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.І. Бабатіна

УДК 159.99

Панченко Ю. О.

ОСОБЛИВОСТІ ГРАФІКУ РОБОТИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОЯВИ СТРЕСОВИХ СТАНІВ У СПІВРОБІТКІВ CALL – ЦЕНТРІВ

У статті реалізовано теоретичний аналіз специфіки професійного стресу у операторів call-центрів та обґрунтовано його причини та наслідки. Розкрито психологічні змістові особливості професійної діяльності операторів call-центрів.

Ключові слова: стресові фактори, емоційна напруженість, працездатність.

This article discusses the theoretical analysis of the specifics of professional stress from operators of call-centers is realized and its causes and consequences are substantiated. The psychological content features of professional activity of operators of call-centers are revealed.

Keywords: stress factors, emotional tension, efficiency.

Сучасні організації, що працюють у сфері обслуговування, прагнуть до цілодобової та оперативної взаємодії з реальними та потенційними клієнтами. Підтримка постійного контакту зі споживачами призводить до того, що діяльність персоналу організовується за нестандартними графіками, що передбачає позмінну роботу в різний час доби. Позмінна робота є значущим робочим стресором і призводить до змін біологічних ритмів людини. Нестандартний графік роботи негативно впливає на фізичний і психічний стан людини, робочу мотивацію і продуктивність праці, особисте і сімейне життя.

Робочий час персоналу чітко регламентований, перериви на обід і відпочинок фіксовані. На думку самих операторів, організація роботи за нестандартним графіком негативно позначається на їхньому стані: порушується режим харчування, змінюється звичний час сну, знижується увага, з'являється хронічна втома, розвиваються захворювання шлунково-кишкового тракту та ін. Таким чином, зазначені стрес фактори змістовно-організаційних характеристик праці обумовлюють напруженість персоналу call-центрів, негативні наслідки стресу проявляються в погіршенні здоров'я, зниженні психічних показників людини і накопиченні хронічних ефектів. При порушеннях природного ритму зовнішніх умов виникає десинхронізація добових ритмів різних фізіологічних функцій, що в подальшому призводить до захворювань. Довготривала робота в нічний час супроводжується перебудовою добових ритмів і виявляється важкою для багатьох людей не стільки через зниження працездатності вночі, скільки через порушення режиму життя. Змістовні особливості та організаційні аспекти діяльності операторів call-центрів дають підставу віднести дану групу фахівців до категорії підвищеного ризику з точки зору розвитку особистісного стресу [1]

Дослідження вираження особистісного стресу в персоналу продемонструвало, що для більшості працівників, трудова діяльність в call-центрі є стресогенною. Співробітники сприймають роботу як просту за змістом, малозначиму для інших колег і таку, що не вимагає прийняття самостійних рішень. Постійний контроль за діяльністю оператора і неефективна система зворотного зв'язку є факторами напруженості. Негативна симптоматика стресу проявляється в зниженому самопочутті, труднощах в поведінці і спілкуванні, когнітивній напруженості, підвищенні агресивності. Таким чином, персонал усуває робочу напруга за допомогою шкідливих для здоров'я звичок: інтенсивного куріння, вживання алкоголю після робочого дня, переїдання та ін.

Для співробітників, графік яких включає роботу в нічний час, характерний вищий показник загального стресу. Зокрема, серед фахівців, які працюють вночі, кожен другий оператор має високий і гранично високий рівень особистісного стресу. Графік з нічними змінами видається співробітникам більш напруженим і включає наступні стресори: інтенсивність трудових навантажень, умови і особливості змісту праці. Персонал, що працює за таким графіком, виразніше відчуває коливання навантаження впродовж доби (в «години пік» – більше, вночі – менше), переважний тип контактів (вдень – спілкування по телефону, вночі – інші канали зв'язку), зміна умов роботи і відсутність природного світла [3]

У даної групи співробітників більш виражені негативні переживання гострого і хронічного стресу. Стресовий стан операторів виражається в емоційній напруженості, хронічні ефекти – в тривозі, астенії, депресивних і психосоматичних проявах. Невротичні реакції є ознакою особистісних і поведінкових деформацій у цієї групи фахівців у call-центрах.

Оператори, що працюють у денний час демонструють нижчий показник загального та особистісного стресу. Це пов'язано із нормованим добовим ритмом, їм легше сформулювати особистий розпорядок дня, виділивши час на відпочинок та особисті справи. Такі

співробітники показують більшу продуктивність, швидше і чіткіше виконують поставлені завдання [2]

Отже, велика частина співробітників call-центрів переживає професійний стрес на робочому місці. Пусковим механізмом у розвитку стресу у співробітників є неактивний спосіб роботи і типові суб'єктивні труднощі, що виникають при виконанні професійної діяльності, а також графік роботи з нічними змінами, що є більш напруженим і визначає специфічні прояви особистісного стресу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жеглова К. Ю. Особенности динамики формирования психического выгорания в профессии оператора телекоммуникационной связи : автореф. / К. Ю. Жеглова. – Ярославль, 2007. – 26 с.
2. Картрайт С. Стресс на рабочем месте / С. Картрайт, К. Л. Купер. – Харьков : Гуманитарный центр, 2004. – 236 с.
3. Крушельницька Я.В. Фізіологія і психологія праці / Я. В. Крушельницька. – К. : КНЕУ, 2000. – 232 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І. С. Попович

УДК 94(477.72):070«1917»

Рулікова Н. О.

РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ 1917 РОКУ В ОСВІТЛЕННІ ХЕРСОНСЬКОЇ ПРЕСИ

У статті розглядаються дослідження революційних подій 1917 року в Херсоні за матеріалами місцевих періодичних видань.

Ключові слова: Херсон, революція 1917 року, національно – визвольний рух.

The article discusses the study of the revolutionary events of 1917 in Kherson on materials of local periodicals.

Key words: Kherson, the 1917 revolution, the national liberation movement.

Періодика становить джерело великої пізнавальної інформації. Преса є частиною історії. За допомогою преси інформація швидко потрапляє до населення та дає змогу ознайомитися з останніми подіями. При джерелознавчому аналізі треба з'ясувати характер та ідейну спрямованість видання. Найбільш поширеною місцевою газетою були «Губернские ведомости». «Херсонские губернские ведомости» виходили з 1838 року, підписка на рік коштували два рублі. Газета складалась з офіційної частини – розпоряджень та наказів місцевої влади – та неофіційної, посвяченої історичним матеріалам, економіці, етнографії губернії. «Херсонские губернские ведомости» з 1838 р. виходили кожного дня, а з № 32 від 1865 року – два рази на тиждень[1, с. 477].

В 1917 році газета подає відомості про загальноросійські новини, постанови Тимчасового уряду. З появою в місті українських партій та організацій неофіційна частина доповнилась рубрикою «Український відділ», в якому освітлювалися універсали Української Центральної Ради, заклики до громадян, населенню роз'яснювалося основні засади автономії, друкувалися літературні твори, також публікувалися листи громадян.

Також щоденною газетою є «Солдат и рабочий», газета являлася органом Херсонської ради робітничих і солдатських депутатів, почала випускатися з 16 травня 1917 року. Це періодичне видання виражало погляди Херсонської ради робітничих і солдатських депутатів,

закликало інтелігенцію, робочих та солдат до підтримки свого керівного органу. Під час проведення передвиборчої кампанії до міської Думи проводили активну агітацію.

На місцях видавалися й інші газети. Прикладом може бути газета «Копейка», «Родной край», які виходили з 1913 року. На сторінках таких видань вміщувалися урядові повідомлення, оголошення, а також місцева хроніка, різноманітні краєзнавчі матеріали. Ось, для прикладу номер газети «Херсонские новости», саме зі сторінок цієї газет населення міста дізналося про зречення царя з престолу, котре відбулося 2 березня 1917 року, а херсонці отримали ці відомості тільки 5 березня. Також в перші дні після зречення населення отримало заклик від губернського комісара: «Граждане Херсонской губернии!

Сохраняйте спокойствие: порядок и спокойствие больше всего нужны в настоящее время для получения победы над врагом, сила его надломлена, но еще не сломлена»[4, с. 1].

Цікаві відомості подають газети «Известия Херсонского губернского комитета спокойствия и безопасности» та «Известия Алешковского исполнительного комитета». На сторінках цих газет оприлюднюються акти допитів колишніх поліцейських та списки охоронної служби Миколи II.

Газета «Вісник товариства «Української хати» в Херсоні», яка відображає позиції українського культурно-просвітнього руху. Саме українські партії та культурні організації почали друкувати україномовні статті в херсонських місцевих газетах та випускати україномовну газету «Вісті товариства «Українська хата». За свідченнями з преси більшість населення Херсонщини навіть не знало українського алфавіту. Для зручності читання українських статей в газетах редактори робили роз'яснення як правильно читати українські літери. Перший номер вийшов 12 квітня 1917 року, газета виходила періодично. На першій шпальті газети надруковано заклик населення приєднуватися до українського національно – визвольного руху: «Організуймося! І тепер вся Україна пристосувалась до організації сили народної. І в Херсоні для цього головним чином заснувалось товариство «Українська хата». Печатним органом цього товариства буде наш «Вісник». І ми кличемо до нього усіх, кому дороге рідне слово, чие серце боліє муками, які тепер народ наш, і хто радується його радостями»[1, с. 1].

Члени товариства «Українська хата» підраховали приблизну кількість населення Херсонщини за національною ознакою, але офіційного перепису не проведено. Певно ці заходи робилися для встановлення в місті української мови та переходу під владу Української Центральної Ради. У «Віснику товариства «Українська хата» в Херсоні» представлено статтю «Якими національностями заселена Херсонщина»: «Для нас тепер інтересно знати скільки живе в Херсоні українців і скільки великоросів.

Великороси думають, що вони тут складають і через це гнуть кирпу.

У своїх відозвах вони хочуть дати ті чи інші права «меншостям», а на далі і виходе, що меншість та і є вони самі.

Ось вам що каже перепис про людність херсонську.

По селах і городах разом живе українців (малоросів, хохлів)-53 % (тобто на 100 душ людяності 53 душі українців).

Великороси (кацапи) – 21%, євреїв-12%, молдован – 5%, німців – 4,5%, поляків і болгар – 1%.

Виходе, що тільки 1/5 частина з усієї людності складає із себе великоросів. От вам і більшість»[1, с. 2].

Протягом зазначеного періоду в Херсоні відбувається культурний розвиток з допомоги товариства «Українська хата», яка пізніше буде переорганізовано в освіту. За діяльності М. Ф. Чернявського херсонці могли сприйняти українську культуру та мову, як підтвердженням цього можна вважати відкриття мережі україномовних шкіл на території Херсонщині, вистави та вечори основною метою яких було поширення української літератури. Активне залучення населення до співпраці з товариством. З самого початку українське товариство виступало як і політичною організацією.

Під час революційних подій в Херсоні починають діяти осередки українських партій. Які сприяли створенню української державності та автономії. Великим успіхом було те, що українські партії отримали змогу брати участь у виборчій кампанії 1917 року до міської Думи, за результатами виборів отримати 23 % від всієї кількості. Для національно-визвольного руху це було дійсне вагоме досягнення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вісник товариства «Українська хата» – Херсон, 1917. – № 1. – № 7.
2. Гвоздик В. Південна Україна у революційних подіях 1917-1918 рр. / В. Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорозького університету. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 20. – С. 416-425.
3. Родной край – Херсон, 1917. – № 1425.
4. Херсонские новости – Херсон, 1917. – № 1072 – № 1106.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Г. Водотика

УДК 316.477

Сірченко А.О.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються основні поняття та характеристики професійного самовизначення особистості.

Ключові поняття : професія, професійна діяльність, професійне самовизначення, стадія оптації, оптант.

In article the basic concepts and characteristics of professional self-determination of the personality are considered.

Key words: profession, professional activity, professional self-determination, option stage, optant.

Глобальність змін, які відбуваються в сучасному світі, і проблеми, що виникають у процесі модернізації освіти, не можуть бути вирішені тільки завдяки впровадженню більш досконалих методів і технологій, а вимагають переоцінки методологічних підстав діяльності майбутнього професіонала. Під терміном "професія" розуміється рід трудової діяльності, що вимагає визначеної підготовки і є звичайно джерелом матеріального забезпечення існування людини. Професія також характеризується як система знань, умінь і навичок, властива певній людині [5, с. 37].

Розвиток і формування професійної самосвідомості є одним з центральних моментів становлення професіонала. Професійне самовизначення і професійна самосвідомість розвиваються, проходячи різні етапи свого розвитку і більш зрілі рівні розвитку можна спостерігати лише в дорослому житті особистості. Традиційна модель вибору професії містить у собі: аналіз умінь або інших здатностей, необхідних для роботи; пошук тестів або інших способів виміру таких здібностей; пошук міри успішності в цій роботі.

Професійна діяльність – основа індивідуальної самореалізації особистості. Реалізаційна спрямованість відображається в ієрархічній структурі мотиваційної сфери особистості, виявляється у цілеспрямованих вчинках і поведінці, сприймається на емоційному рівні як інтерес, захоплення, відчуття перспективи. Професійне самовизначення, у найбільш загальному розумінні, являє собою вибір людиною напряму і змісту свого подальшого розвитку, сфери і засобів реалізації індивідуальних якостей і здібностей,

соціального середовища для втілення своєї життєвої мети і моральних цінностей; це – цілісний, інтегративний процес, у якому реалізуються основні життєві цінності людини і конкретизуються аспекти її життєвого, особистісного, соціального самовизначення [4, с. 16]. Професійне самовизначення розглядається як процес, що охоплює весь період професійної діяльності особистості, від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності. Він пронизує весь життєвий шлях людини. Піком цього процесу, переломним моментом у житті людини є акт вибору професії. За часом він зазвичай збігається із закінченням школи і тісно пов'язаний з попередніми етапами професійного самовизначення. Переважна більшість учених пов'язують професійне самовизначення з підлітковим та юнацьким віком, розглядаючи його як найважливіше новоутворення для даних періодів розвитку особистості [2, с. 5-25]. Є. Клімов увів спеціальний термін «стадія оптації» – період, коли відбувається «підготовка до життя, до праці, свідоме і відповідальне планування, вибір професійного шляху» [3, с. 58-59]. Але при цьому вчений зазначає, що поняття “оптант” не є вказівкою на підлітковий вік людини, оскільки проблема планування і вибору професійного шляху може виникнути у людини в будь-якому віці. У контексті розуміння професії як вибору діяльності основною детермінантою правильного вибору є професійний інтерес або професійна спрямованість особистості. З цього випливає, що вибір професії – соціально задане явище, визначене передусім соціальними характеристиками професії. У галузі теорії професійного самовизначення є суттєвий досвід наукових праць таких учених, як Л. Божович, Л. Виготський, Є. Клімов, І.Кон, Г. Костюк, С. Крягжде, В. Маркін, О. Мельник, Ж. Піаже, К. Роджерс, у яких досліджено професійне самовизначення у підлітковому та юнацькому віці; роботи з проблем формування професійної придатності, профвідбору і профконсультування, з дослідження професійного розвитку та професійної особистості. Найбільш продуктивним є підхід до вибору професії як однієї з найважливіших подій в цілісному житті людини.

Вибір професії пов'язано з минулим досвідом особистості, а процес професійного самовизначення бере участь у формуванні загального образу "Я" людини, визначаючи хід її подальшого життя. Під час вибору професії варто враховувати закономірності розвитку ринку праці. Дослідники виділяють загальні закономірності з ринку праці в ХХІ столітті:

1. Більшість людей змушена буде змінювати вид діяльності.
2. У всіх галузях професійної діяльності буде потрібним високий рівень кваліфікації працівників.
3. Перевага буде за універсальними знаннями.
4. Буде потрібно вміння пристосовувати свої навички до виробництва.
5. Зросте залучення працівників у підвищенні якості й продуктивності праці.
6. Нові сфери діяльності зажадають високого ступеня освіти.
7. Від працівників будуть вимагати здатності приймати самостійні рішення.
8. Пріоритетну увагу одержать потреби людини.
9. Стрімкий розвиток набуде сфера послуг.
10. Структура ринку праці зазнає істотних змін.
11. Від працівника буде вимагатись все більша професійна гнучкість.

Професійне самовизначення – це самостійне й усвідомлене знаходження сенсу виконаної роботи та усієї життєдіяльності в конкретній культурно–історичній (соціально – економічній) ситуації. Воно припускає формування суб'єкта, який має високу мобільність, широку орієнтацію у світі професійної праці, не обмежуючи можливості особистісного розвитку, тобто відбиває єдність життєвого (професійного) та особистісного самовизначення. Професійне самовизначення не лише акт вибору професії, але й динамічна процедура формування професіонала на усьому життєвому шляху.

Таким чином, можна зробити висновок, що процес професійного самовизначення полягає не тільки у виборі майбутньої професії в юнацькому віці, але й у постійному пошуку сенсів конкретної професійної діяльності, в усвідомленні особистості себе як суб'єкта цієї діяльності. У сучасних умовах професія стає не тільки засобом досягнення матеріального

благополуччя, але й провідною сферою соціальної реалізації особистості. Професійне самовизначення можна визначити як пошук і знаходження особистісного сенсу в обраній, а потім в освоюваній трудовій діяльності. Таким чином, особистість проходить певні етапи професійного становлення, а саме: професійне самовизначення, вибір професії, розвиток професійно важливих якостей, необхідних для досягнення успіху в обраній професійній діяльності, проходження стадій професіоналізації, становлення професіоналізму та подальше самовдосконалення особистості в цій професійній сфері, а відтак професійне самовизначення особистості стає важливим кроком на шляху до професійного успіху особистості у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Климов Е. А. Общая типология ситуаций (казусов) и структура мыслительных задач, возникающих в практике работы профконсультанта. Научные труды ВНИИ профтехобразования. – Л., 1976. – № 32. – С. 5–25.
2. Климов Е. А. Психолого–педагогические проблемы профессиональной консультации. – М.: Знание –1983. – 96 с.
3. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. – К.: ДП "Інформ.–аналіт. агенство", 2012. – 200 с.
4. Решетова З.А. Психологічні основи професійного навчання. – МГУ, 1985. – 264 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.В. Волошин

УДК 614.2:613.84-05

Смірнов О.В.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті розглядаються форми і методи профілактики шкідливих звичок у підлітковому віці.

Ключові слова: проблема, форма, метод, соціальний, виховання

The article deals with the forms and methods of prevention of harmful habits in adolescence.

Key words: problem, form, method, social, education

Серед методів, котрі застосовуються в процесі соціально-педагогічної профілактики шкідливих звичок у підлітків, варто застосувати методи профілактичної інтервенції. За допомогою цих методів здійснюється безпосередня взаємодія суб'єктів, які реалізують профілактичні програми, та підлітків, на котрих ті спрямовано. Поряд із профілактичними заходами на макрорівні, спрямованими на підвищення соціального рівня суспільства, застосування методів профілактичної інтервенції передбачає стимулювання активності підлітків для попередження та подолання проблеми шкідливих звичок, підвищення можливостей підлітків у розв'язанні особистих проблем. Профілактична інтервенція – це цілеспрямований вплив на підлітків, включених у групу профілактики, з метою зміни їхнього ставлення до залежностей та подолання їх суб'єктивних уявлень, поглядів, переконань, мотивів, інтересів, звичок, стереотипів поведінки, ціннісних орієнтацій, які призводять до даної проблеми. Профілактична інтервенція повинна допомогти змінити свою поведінку – навчити контролювати її. Умовно розрізняють три компоненти, котрі визначають поведінку підлітка: когнітивний (думки, міркування, уявлення, погляди, переконання, стереотипи мислення); афективний (емоції, переживання, почуття, спонукання, бажання тощо); поведінковий (стереотипи поведінки, звички, вміння, навички). Саме ці компоненти

формують установку, яка визначає поведінку в конкретній ситуації. Тому в процесі профілактичної інтервенції повинні сформуватися стійкі установки щодо негативного впливу залежностей, необхідні вміння та навички для їх попередження та подолання. Основні методи профілактичної інтервенції: бесіда – обговорення проблеми з метою виявлення, формування або корекції їхньої позиції з цього питання; диспут – спеціально організоване обговорення даної проблеми, котре передбачає зіткнення різних точок зору; створення ситуацій морального вибору – відтворення в лабораторних умовах проблемних ситуацій; вправлення – виконання певних дій, спрямованих на розвиток умінь та формування навичок соціально значимої поведінки [1].

Формами соціально-педагогічної профілактики шкідливих звичок у підлітків є наступні: тематичні виховні години; соціально-психологічні тренінги; зустрічі з медичними працівниками, представниками правоохоронних органів; добродійні акції; зустрічі з підлітками, які позбавилися шкідливих звичок; тематичні вечори; вечори запитань і відповідей; конференції; спортивні свята; круглі столи; профілактичні консультації; ігрові години; вечори відпочинку; тематичні виставки; тематичні конкурси тощо [2].

Для кращого результату застосування форм та методів профілактики, вона має ґрунтуватися на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення в психологічному та соціальному розвитку дітей, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля.

Ефективність профілактичної роботи залежить від дотримання основних її принципів: забезпечення права підлітка на вільний вибір своєї поведінки, обмеженої таким же правом інших людей, відмова від намагання маніпулювати ним; гуманний характер профілактики; добровільна участь у профілактичних заходах; безпечність профілактичних дій для дітей; відповідність профілактичних дій віковим та індивідуальним особливостям; переконуючий характер профілактики. Отже, профілактика шкідливих звичок у підлітків буде ефективною лише в результаті систематичного, комплексного використання різних форм, методів, засобів у поєднанні з діяльністю, спрямованою на створення умов для їхньої повноцінної життєдіяльності та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методичні рекомендації та матеріали для практичного використання у профілактичній роботі з учнівською молоддю //Позакласний час. – 2000. – № 3.
2. Анісімов Л.М. Профілактика алкоголізму і наркоманії серед молоді. – М.: Педагогіка, 1984.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.В. Коршун

УДК 364.272:316.36-053.6

Стьопіна Я.С

АЛКОГОЛІЗАЦІЯ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті розкриваються негативні наслідки алкоголізації в молодіжному середовищі, обґрунтовується необхідність посилення профілактичної роботи серед молоді.

Ключові слова: алкоголізація, алкоголізм, пияцтво, зловживання алкоголем, профілактика

The negative consequences of alcoholization in the youth environment, the necessity of improve the preventive work among young people is substantiated in the article.

Key words: alcoholization, alcoholism, drunkenness, alcohol abuse, prevention

Сучасне суспільство стоїть перед проблемою алкоголізації молоді, яка набуває катастрофічний характер. Алкоголізація розуміється як цілеспрямований процес збільшення споживання алкоголю. Алкоголізація, пов'язана зі збільшенням виробництва алкоголю, терпимим ставленням до сп'яніння, культурними традиціями у відношенні до вживання алкоголю, з урбанізацією, інтенсифікацією сучасного життя та пов'язаними з цими явищами переживання стресу та депресії, які виходять на перші позиції серед психічних захворювань сучасної людини. Алкоголізація є наслідком дії цілого комплексу соціально-економічних, соціально-психологічних, історико-культурних та інших факторів. Її рівень у більшій мірі визначається прийнятими в суспільстві соціокультурними нормами відношень до алкоголю, ніж біологічними особливостями індивідів. Вона виступає реакцією подолання соціального стресу, що породжується змінами, які відбуваються в суспільстві.

Мета: обґрунтувати необхідність удосконалення профілактичної роботи з урахуванням алкоголізації в молодіжному середовищі

Актуальною проблемою є алкоголізація молоді. Середній вік, у якому молодь починає вживати алкоголь, складає 13 років. З поняттям алкоголізації пов'язане поняття алкоголізму. З медичної точки це хронічне захворювання, що характеризується нездоланим потягом до спиртних напоїв; це непомірне вживання алкоголю, що здійснює пагубний вплив на здоров'я, добробут та моральні підвалини суспільства. Алкоголізм – хвороба, що характеризується патологічною залежністю від спиртного з поступовою соціально-моральною деградацією особистості.

Існують різні класифікації алкоголізму та пияцтва, що розроблені з урахуванням клінічних, психологічних, юридичних та інших критеріїв. Найбільш простою є така: ті, хто не вживають алкогольні напої; ті, хто помірно вживають алкогольні напої (безпроблемне пияцтво); ті, хто зловживає спиртним (поява проблем, пов'язаних з пияцтвом, у сім'ї або на роботі), але без ознак алкогольної хвороби; хворі на алкоголізм [4]. У літературі існують і інші класифікації явища, що розглядається. Розрізняють: 1) епізодичне вживання алкоголю; 2) зловживання алкоголем – часте вживання спиртних напоїв (від одного до кількох разів на тиждень) або, хоча і рідке, але у значній кількості (більше 200 мл); цю стадію називають звичним пияцтвом, вона може привести до алкоголізму 3) алкоголізм – хронічне захворювання, що характеризується патологічним (нездоланим) потягом до спиртних напоїв [2]. Поняття «зловживання алкоголем» поєднує пияцтво та алкоголізм.

Алкоголізм є не тільки медичною, але і соціальною проблемою. Алкоголізм – форма девіантної поведінки, що характеризується патологічним потягом до спиртного й наступною соціальною деградацією особистості. О.Безпалько визначає девіантну поведінку як систему дій і вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки. Поведінка, що передує різним видам хімічної залежності, називається адиктивною. Вона виникає в результаті вживання різних груп наркотичних речовин і характеризується наявністю пов'язаних із цим проблем. При адиктивній поведінці негативна пристрасть до вживання речовин ще не досягла стадій психічної або фізичної залежності, тобто стадій захворювання. Особливість пияцтва та алкоголізму як девіантної поведінки також полягає у тому, що ці явища виступають як каталізатор, що сприяє прояву інших видів соціальних відхилень: злочинності, адміністративних правопорушень, соціального паразитизму, самогубств, аморальної поведінки тощо [3]. Якщо у дорослої людини перехід від пияцтва до алкоголізму займає 5-10 років, то у підлітка формування алкоголізму відбувається у 3-4 рази швидше, що пов'язано з анатомофізіологічною будовою організму. Вживання алкоголю утруднює розвиток особистості молодої людини. Існує припущення, що кожне наступне покоління починає вживати алкогольні напої раніше попереднього та залучається тим самим до спиртних напоїв у всі більш ранньому віці.

Про ступінь розповсюдженості пияцтва та алкоголізму можна судити за трьома взаємопов'язаними показниками: рівнем виробництва спиртних напоїв, рівнем їх споживання на душу населення та числом осіб, що страждають на алкоголізм. Змінюється структура населення, що вживає алкоголь. Все більше залучаються жінки та молодь. З 1990 по 2001 рік число жінок, хворих на алкоголізм, збільшилося в 1,4 рази (з розрахунку на 100 тис. жінок відповідно 377,1 та 41,9). Відсутність офіційної інформації не дозволяє навести дані по молоді. Відомча статистика ведеться тільки по хворим, що хворі на алкоголізм. Алкоголізм як хвороба розвивається поступово та вражає осіб, що досягли 30-40 років і старше [1]. Найсильніше ризик вживання алкоголю виражений у молоді у віці 14-18 років. Вживання алкоголю та тютюну передре вживанню наркотиків.

Наслідки пияцтва та алкоголізм завдають шкоду особистості і суспільству. Загальноновизнано, що навіть наявність малих доз алкоголю шкодить людському організму; систематичний прийом більше 20 гр. алкоголю на добу може супроводжуватися алкогольним отруєнням.

ВООЗ констатує три основні види наслідків пияцтва та алкоголізму: проблеми для того, хто п'є: короточасні функціональні розлади й втрата самоконтролю; агресивність; нещасні випадки; отруєння алкоголем; проблеми для сім'ї того, хто п'є: конфлікти у сім'ї, невиконання подружніх, батьківських та материнських обов'язків; втрата поваги; матеріальні труднощі; внутриутробне враження плоду; неправильне виховання та юнацький алкоголізм серед дітей алкоголіка; злочинність; проблеми для суспільства: порушення громадського порядку; дорожньо-транспортні пригоди; нещасні випадки; зниження продуктивності праці та прогули; економічний збиток, пов'язаний з витратами на лікування та допомога ми з непрацездатності; витрати на охорону правопорядку [3].

При алкоголізмі виникають численні соматичні розлади: страждає шлунково-кишковий тракт, ураження нирок, серцева недостатність, сприяє появі хронічного бронхіту, туберкульозу тощо. Алкоголізм часто сполучається з психічними розладами (депресія, шизофренія, психопатія, постстресові порушення, неврози). Алкоголь негативно впливає на протікання психічних процесів, дезорганізує важливий для поведінки процес збудження та гальмування, руйнує свідомість та волю. У стані сп'яніння людина втрачає адекватну реакцію на різні зовнішні подразники, стає нав'язливою, грубою, розв'язною. Під впливом алкоголю здійснюється 2/3 злочинів проти особистості. Фізичні, психічні, неврологічні розлади приводять до психологічної, фізичної та соціальної дезадаптації, деградації особистості та вторинної соматичної патології. Алкоголізм супроводжується поступовою зміною особистості. Особам, що страждають на алкоголізм, властива безтактність, схильність до грубого гумору, хвастовство та брехливість, зневажливе ставлення до своїх обов'язків.

Таким чином, алкоголізація в молодіжному середовищі є гострою, складною, багатоаспектною соціальною проблемою, яка потребує подальшого пошуку та обґрунтування шляхів її вирішення. Насамперед виникає потреба виділення та аналізу чинників, які зумовлюють її появу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веселовский В.В. Алкоголь и разрушение личности / В.В. Веселовский. – М.: Наука, 1987. – 312 с.
2. Сидоров П.И.. Ранний алкоголизм / П.И. Сидоров, А.В. Митюхляев. – Архангельск: Изд-во АГМА, 1999. – 306 с.
3. Соціальна педагогіка: підручник / за ред. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.– 256 с.
4. Энциклопедия Брокгауза и Ефрона [Электронный ресурс] С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890–1907 – Режим доступа: www.academic.ru

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.В. Копилова

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ СУЧАСНОЇ НЕПОВНОЇ СІМ'Ї

У статті розглядаються виховні можливості сучасної неповної сім'ї, розкриваються умови, за яких можливий позитивний виховний вплив на дитину, яка виховується у неповній сім'ї.

Ключові слова: неповна сім'я, виховний вплив.

The article deals with educational opportunities of a modern incomplete family, reveals the conditions under which a positive educational effect on a child who is raised in an incomplete family is possible.

Key words: incomplete family, educational influence.

Для сучасного суспільства проблема сім'ї як першого виховного інституту має першорядне значення. Від її стану залежить відтворення населення, збереження, створення і передача культури та досвіду молодшому поколінню. Виховний вплив батьків на дитину дуже стійкий і залишається на все життя.

У сучасному суспільстві, на жаль, зростає число неповних сімей, що виникають внаслідок розлучення, смерті одного з батьків, або у випадку, коли незаміжня жінка (чоловік) виховує дитину самотійно. За статистичними даними, сьогодні кожна третя дитина виховується в неповній сім'ї [2].

Вивчення виховних можливостей сучасної сім'ї, а також батьківського виховання в умовах неповної сім'ї, збереження психічного та морального здоров'я дитини є досить актуальним.

Основні теоретико-методологічні напрями з питань дослідження неповної сім'ї розкрито в працях відомих педагогів, зокрема, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського, М. Стельмаховича.

Деяким проблемам життєдіяльності неповної сім'ї присвячено праці Ю. Вавілова, А. Демидова (загальні проблеми виховання дітей у розлученій сім'ї); В. Костіва (вплив неповної сім'ї на моральне виховання підлітків); Т. Лютової (дефіцит спілкування дорослих з дітьми із неповних сімей); О. Максимович (соціально-педагогічні проблеми розлученої сім'ї); Г. Філонова (основні передумови деформації процесу виховання в неповних сім'ях).

Виховний вплив сім'ї залежить від ставлення батьків до своєї дитини. Повага і єдність вимог батьків до дитини, вміння погоджувати виховні рішення та виконувати їх є показником високого рівня батьківського впливу на дітей.

Науковцями доведено закономірний зв'язок між моральною вихованістю дітей та характером взаємовідносин між батьками. Усім членам родини потрібно усвідомити негативні наслідки збереження порушених сімейних стосунків, але батькам треба усвідомити, що, незалежно від їх стосунків, розлучення для дитини є сильним потрясінням, наслідки якого виявляються обов'язково.

Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й позанавчальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси сім'ї збігаються з інтересами суспільства, формується свідомий громадянин країни.

Виховний вплив значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних сімейних правил

Провідний науковий співробітник Інституту проблем виховання В. Г. Постовий виділяє такі фактори створення оптимальних педагогічних взаємовідносин: передача досвіду батьків дітям, їх соціалізація, зміцнення сімейного колективу в нових умовах, створення довірливих взаємовідносин; особистий приклад батьків, залучення дітей до

ведення домашнього господарства, розумне використання домашнього бюджету, взаємоповага, взаємодопомога, виховання бережливого ставлення до речей, вшанування сімейних традицій; розумне поєднання любові та вимогливості до дитини, недопустимість конфліктів між матір'ю та батьком у поглядах на виховання дітей; створення у дітей уявлення про батька і матір як про людину зі своїми позитивними і негативними рисами, спілкування дитини з родичами батька і матері, за умови, що вони не підбурюватимуть дитину проти матері чи батька; забезпечення колишнім подружжям єдності виховних вимог до дитини, підкріплення зусиль основного вихователя (матері чи батька), прояви такту і терпіння з обох сторін; підвищення рівня психолого-педагогічних знань і педагогічної культури батьків, формування необхідних умов і навичок виховання дітей [1, с. 140].

Суттєвою помилкою у вихованні є надмірна опіка і контроль над дитиною, в результаті чого можна її виростити абсолютно непристосовану до життя, безініціативну, нерішучу. Часто самотні матері все спілкування з дітьми будують на навіюванні їм почуття вдячності, створенні культу самопожертви, забуваючи, що не можна вимагати від дитини подяки за появу на світ, за турботу і любов, що є природним.

Учені виділяють три основні умови, котрі мають позитивний виховний вплив на дитину, яка живе з матір'ю (батьком) після розлучення:

- - батьки домовляються, як будуть спілкуватися і впливати на виховання дитини, відвідувати школу, розв'язувати проблеми, пов'язані з хворобою дитини, її відпочинком під час літніх канікул;
- - після розлучення батьків підтримуються взаємостосунків у дитини з батьком (матір'ю), дідусем, бабусею, іншими родичами;
- - батьки мають домовитися про вирішення проблеми, яка раптово виникла, і вносить відповідні зміни у їхнє спілкування з дитиною [5, с. 123].

Отже, виховний вплив неповної сім'ї залежить від процесу і характеру міжособистісної взаємодії між колишнім подружжям та дітьми. Таким чином, у загальному комплексі факторів, які впливають на виховання особистості, найвизначнішим є характер взаємин батьків та дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виховна діяльність сучасної сім'ї: зб. наук. праць / ред. В. Г. Постового. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 135 с
2. Головка М. Соціально-педагогічні умови виховання дитини у неповній сім'ї [Електронний ресурс] / М. Головка – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2010_9/10
3. Дементьєва В. Негативні фактори виховання дітей у неповній сім'ї / В. Дементьєва // Соц. дослідж. – М., 2001. – № 11. – С. 108 – 118.
4. Максимович О. М., Постовий В. Г. Особливості виховання дітей із розлучених сімей: навч.-метод. посіб. / О. М. Максимович, В. Г. Постовий. – К.: ДЦССМ, 2004. – 140 с
5. Рось Л. М. Оцінка рівня особистісної тривожності у підлітків з неповних сімей / Л. М. Рось, О. Левицька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2009. – Вип. 74. – Т. 2. – С. 121-125.

Рекомендує до друку науковий керівник старший викладач Т.О. Черкашина

СТАВЛЕННЯ ДО ОСОБИСТОЇ СМЕРТІ ТА ПЕРЕЖИВАННЯ СТРАХУ СМЕРТІ

У статті розглядається ставлення до смерті, переживання індивідом власної смерті, описуються основні механізми формування страху смерті.

Ключові слова: страх смерті, фрустрація, механізми страху смерті.

The article deals with the attitude to death, the experience of the individual of his own death, describes the main mechanisms for the formation of fear of death.

Keywords: fear of death, frustration, mechanisms of fear of death.

Страх смерті є природним для людини. Динаміка людського життя має певні етапи і закінчується смертю. Цей неминучий фінал життєдіяльності людини закладено самою природою, як і народження. Смерть на психологічному рівні – припинення відчуттів та роботи психіки в цілому, залишення людей, справ, шлях у невідоме. Смерть – складна тема для вивчення психологією, оскільки нема ніяких фактичних даних про неї, бол коли людина помирає, її мозок перестає функціонувати. [2]

Сприйняття кожною людиною наближення смерті є індивідуальним [3]. З огляду на це психологи стверджують, що пристосування людей до смерті долає такі стадії:

1. заперечення – людина відмовляється визнати можливість своєї смерті, шукає обнадійливих думок і діагнозів;
2. гнів – усвідомлення неминучості смерті і пов'язане з цим руйнування планів викликають у людини стан фрустрації – переживання невдачі. Внаслідок цього її охоплюють образа, гнів, заздрість до інших;
3. торги – сподіваючись продовжити своє життя, людина дає різні обіцянки (кинути вживати алкоголь чи палити, поглибити свою віру в Бога тощо);
4. депресія – свідченням її є втрата інтересу до життя, відчай, безнадія. Неминучість смерті, розлуки з рідними і близькими викликають у людини переживання горя;
5. прийняття – людина вирішує змиритися зі своєю долею та неминучістю смерті, в її душі встановлюється мир, і вона спокійно доживає останні дні.

Виділяють ряд найважливіших механізмів, що лежать в основі сучасної культури, які виявляють походження страху смерті [4]:

1. екзистенціальний вакуум: відсутність мети і сенсу в житті. Пусте існування – це вже не життя, а щось проміжне між життям і смертю, щось наближене до смерті. Внутрішнє відчуття людини підказує йому, що таке життя не набагато відрізняється від смерті, і він гостріше відчуває її близькість і неминучість. Можна сказати, що сильний страх смерті – це страх перед безглуздістю життя. Така людина не сприймає кінцівку свого існування, свою смерність, оскільки низка фрагментів не припускає завершення. Руйнування даного стереотипу при близькому зіткненні зі смертю може призводити до неврозу. Людина не справляється з ідеєю власної смерті поза спроби осмислити своє життя, вийти за свої межі і відшукати сенс свого існування;
2. самотність, соціальна ізоляція і роз'єднаність людей. Ряд дослідників вважає, що в смерті багатьох людей лякає неможливість бути з іншими. Потреба в спільності з іншими людьми розглядається як вроджена, базова потреба людини [4]. Блокування цієї потреби веде до психічної патології. Самотність і соціальна ізоляція загострюють страх смерті. Цей страх починає активніше нагадувати про себе, тому що самотність позбавляє нас почуття зв'язку з життям через інших людей, воно також символічно наближає нас до смерті;

3. непереработаний і неінтегрований досвід зіткнення зі смертю. Життя і смерть взаємозалежні; вони існують одночасно, а не послідовно; смерть безперервно проникаючи в межі життя, має великий вплив на наш досвід і поведінку;
4. obsesивно-компульсивні риси особистості – таких як перфекціонізм, високі стандарти, порядок, контроль. Міф про можливість і необхідність повного контролю над тим, що відбувається несумісний з ідеєю смерті. Думка про те, що смерть може наступити в будь-який момент життя, здається сучасній людині, що звикла планувати кожен хвилину, цілковито недоречною, руйнує такий дорогий для неї порядок, що позбавляє її необхідного контролю, почуття того, що все йде за планом;
5. спрямованість сучасної культури. Смерть на екрані, яка масово обрушується на сучасну людину в потоці новин програм і кінопродукції, не сприймається як реальність, що має пряме відношення до кожного. Типова реакція захисту: «До кожного – може бути, але не до мене»[6].

Т. Алексеєнко та ін. [1] вважають, що в деяких випадках, коли життєва ситуація безпосередньо зіштовхує індивіда зі смертю іншої людини, цей факт фруструє особистість у три способи:

- смерть інших, яка в якійсь мірі є наша власна соціальна смерть, викликає у нас глибоку тривогу, а цей емоційний стан є переконливою ознакою фрустрованості особистості;
- смерть інших призводить до передбачення власної смерті, внаслідок чого у людини виникає страх перед небуттям;
- фрустрації, викликані очікуванням смерті, є причиною глибоких психосоматичних змін в організмі людини.

Основними причинами страху смерті є: [5]

1. страх перед невідомим і невизначеним;
2. сумніви щодо свого безсмертя;
3. небажання розлучатися з усім, що було цінним людині;
4. ототожнення себе зі своїм фізичним тілом і жах перед можливістю втратити його.

До важливих джерел страху смерті сучасної людини відноситься:

- самотність;
- несправжнє, позбавлене екзистенціального сенсу буття;
- егоїстичне прагнення до переваги;
- obsesивна потреба у контролі.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексеєнко Т. Ф. Рельєфи ідентифікаційного пространства студенчества: монографія / Т. Ф. Алексеєнко, И. А. Рудакова, Л. И. Щербакова. – Новочеркасск: ЮРГТУ (НПИ), 2004. – 137 с.
2. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. – М., 1992. – 197 с.
3. Гаврилова Т.А. Экзистенциальный страх смерти и танатическая тревога.// Прикладная психология. – № 6. – 2001. – С. 1-6.
4. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – С.-Пб.: Питер, 2011. – 352 с. – (Серия «Мастера психологии»).
5. Рязанцев С. В. Тайна смерти. Танатология – учение о смерти / С. В. Рязанцев. – С.-Пб.: АСТ, 2004. – 463 с.
6. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия [Электронный ресурс] / И. Ялом. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – Режим доступа: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/yalom01/txt02.htm>.

Рекомендує до друку науковий керівник професор О. Є. Блинова

РОЛЬ ГРУП САМОДОПОМОГИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ МАТЕРІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті аналізуються функції груп самодопомоги у вирішенні проблем матерів, які виховують дітей з особливими потребами. Увага звертається на роль групи у розширенні можливостей соціальної участі й впливу на соціальні відносини.

Ключові слова: група самодопомоги, активізація ресурсів, механізми впливу групи

The article is devoted to analysis of the functions of self-help groups in solving of the problems of mothers who educate children with special needs. Attention is drawn to the role of the group in expanding the possibilities of social participation and influence on social relations.

Key words: self-help group, activation of resources, mechanisms of influence of the group

Матері, які виховують дітей з особливими потребами, дуже часто стикаються з низкою проблем, які самостійно вирішити не можуть. Виникає необхідність активізації ресурсів суспільства. Перспективним напрямом є використання потенціалу груп взаємо- і самодопомоги. У сучасних умовах для вразливих верств населення доступними є групи само- взаємодопомоги, створені на базі недержавних громадських організацій. Організація груп взаємодопомоги батьків, що виховують дітей з особливими потребами, стала об'єктом вивчення українських науковців: Р. Кравченко, В. Петровича.

Мета: проаналізувати функції груп самодопомоги матерів, які виховують дітей з особливими потребами.

Аналіз теорії й соціальної практики свідчить, групи взаємо- і самодопомоги об'єднують певну кількість людей (від 6 до 20), які самостійно визначають напрями своєї діяльності, тематику й методи роботи групи, організовують свої зустрічі з певною періодичністю; на своїх засіданнях члени групи обговорюють проблеми, з якими стикаються, отримують полегшення, підтримку від інших учасників, усвідомлюють, що не лише вони мають подібні проблеми, набувають навичок усвідомлення своїх проблем і шляхів їх подолання [1].

Клуб Самодопомоги–цеутворення, метою якого є надання до- помоги індивідуальним особам, а також їх родинам у відновленні та підтримці уміння давати собі раду з проблемами у житті опираючись на ідею самодопомоги. Клуб будується опираючись на цінності: участь, партнерство, співпраця, опертя на досвід членів клубу [3, с. 23].

Н. Заверіко зазначає, що суспільні процеси, які відбуваються в Україні, сприяють зростанню рівня активності громадян у вирішенні власних проблем і проблем своїх близьких, збільшенню кількості громадських організацій, які об'єднують людей з різними проблемами, зокрема батьків, котрі виховують дитину-інваліда. На відміну від груп підтримки, група само- і взаємодопомоги базується на активній участі людей, які живуть у проблемі (захворювання, ВІЛ, складна життєва ситуація). Це дає можливість активізувати власні ресурси, розвинути здібності, вирішувати проблеми, контролювати власне життя [2].

В Україні поширюється створення груп батьків дітей інвалідів на базі центрів ранньої медико – соціальної реабілітації (діти з розумовими вадами, хворобою Дауна, дитячим церебральним паралічем тощо). Завданням групи самодопомоги є: психологічна підтримка батьків дітей інвалідів, формування здорової мотивації у житті, обмін досвідом вирішення проблем, розвиток дружніх зв'язків між батьками, організація дозвілля, розвиток світогляду, хобі тощо. Потенціал групи самодопомоги в тому, що всі у групі мають рівні права, панує атмосфера довіри, кожна думка може бути проговорена та почута, можливе обговорення, консультації тощо [3, с. 67].

Більшість груп вибирають такі види діяльності: регулярні зустрічі з метою взаємної допомоги; телефонний зв'язок між членами групи; надання інформації; проведення різних заходів (навчальних, оздоровчих); надання допомоги тим, хто може брати участі у роботі групи; боротьба за зміни у державних (муніципальних) службах для цієї групи; запрошення на зустрічі групи фахівців і лекторів.

Групи самопомоги корисні своїм учасникам, а їх позитивний ефект виявляється у наступному: подолання почуття ізоляції; взаємна підтримка; інформація і консультування, яке доповнює державні та суспільні служби; повернення у суспільстві; практична допомога; підвищення знань (ситуації); формування корисних навичок і відчуття впевненості у собі; конкретні результати (працевлаштування; стабілізація матеріального становища).

Таким чином, групи самопомоги активні у пошуках ефективних механізмів вирішення проблем своїх членів, колективному захисті своїх інтересів, проведенні акцій і кампаній, обміні досвідом на рівноправній двосторонній основі. Атмосфера довіри й підтримки, що складається у групі, допомагає відчуттю у собі і впевненості, необхідних подолання внутрішніх та зовнішніх труднощів й у боротьби за права. Особливо важливо для таких людей, котрі потерпають від дискримінації і ворожого ставлення, або небажання держави і визнати їх проблему гідної уваги. Діяльність груп самопомоги сприяє розв'язанню ряду завдань: розширення мережі соціальних, медико-психологічних та інших служб, як державних, і громадських. Вони довели, що можуть ефективно доповнювати існуючі державні та суспільні системи підтримки, змінювати на краще життя багатьох сімей, що виховують дітей з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заверико Н.В. Групи взаємодопомоги у системі соціально-педагогічної роботи з населенням // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Педагогічні науки / Головний редактор Локарева Г.В. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. – № 1 – С.125-128
2. Заверико Н.В. Групи само- і взаємодопомоги як засіб активізації спільноти вразливих верств населення // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Вип. 36. – С.163-169
3. Самопомога: технологія соціальних змін (помічник) // Колектив авторів: Є. Шмагалскі, Й.Маршал, П. Йордан; упорядкування: Б. Маслич [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gurt.org.ua/uploads/news/2009/01/13/samodopomoga.pdf>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.В. Копилова

УДК 159.95

Умнова Г.А.

ТРИВОЖНІСТЬ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

*У статті розглядається проблема феномену «тривожності» в підлітковому віці.
Ключові слова: тривожність, підлітковий вік.*

*The problem of the phenomenon of "anxiety" in adolescence.
Keywords: anxiety, adolescence.*

Поняття тривожності було введено в психологію З. Фрейдом [4, с. 25], який розводив страх як такий, конкретний страх і невизначений, підсвідомий страх.

Тривожність – це індивідуальна психологічна особливість, яка полягає в підвищеній схильності відчувати занепокоєння в різних життєвих ситуаціях, та за різних обставин або переживань [1, с. 17].

Розробкою даної проблеми також займалися багато науковців, представники різних галузей науки. Наприклад Р. Мея (розуміння тривоги, яка породжується сексуальними чинниками, з точки зору втрати суспільно-особистісних цінностей), О. Ранка (проблема виникнення феномену страху внаслідок родового травматизму). Розробки представників радянської та російської психологічних шкіл спрямовані на пояснення статевовікової динаміки тривожності: Є.П. Ільїн, В.Р. Кисловська, Б.І Кочубей, Є.В. Новікова, А.М. Прихожан та інші.

Проблема тривожності займає чільне місце в сучасному науковому знанні. Напевно існує небагато феноменів, значення яких ми б одночасно оцінювали і надзвичайно високо, і досить посередньо.

Сучасний стан розробленості психології тривожності демонструє такі тенденції: певну двозначність, поєднання загальноприйнятих норм і їх недостатню експериментальну і клінічну доказовість; розходження між теоретичною доказовістю і експериментальними дослідженнями.

Особливо гостра проблема тривожності є для дітей підліткового віку. У силу ряду вікових особливостей підлітковий вік часто називають «віком тривоги». Підлітки тривожаться з приводу своєї зовнішності, із приводу проблем у школі, взаємин із батьками, вчителями, однолітками. І нерозуміння з боку дорослих тільки підсилює неприємні відчуття.

Підвищена тривожність – це проблема, з якою підліток не завжди здатен впоратися самостійно, потребує активної доброзичливої підтримки і допомоги, насамперед психологічної. Тому прояви тривожності у поведінці підлітків активізують питання своєчасної діагностики її причини та планування адекватних заходів корекційного впливу.

Варто зазначити, що в підлітковому віці тривожність виникає і закріплюється як стійке особистісне утворення на основі головної потреби в цей період, в задовольняючому, стійкому відношенні до себе. Внутрішній конфлікт, що відображає суперечності в «Я-концепції», у відношенні до себе, продовжує грати центральну роль у виникненні і закріпленні тривожності надалі, причому на кожному етапі в нього включаються ті аспекти «Я», які найбільш значущі в цей період [2].

Таким чином, завдання полягає не в тому, щоб повністю вигнати тривогу і добитися абсолютного душевного спокою підлітків, а в тому, щоб, по-перше, утримувати тривожність не вище за певний рівень, а по-друге, дати підлітку засоби конструктивного подолання її. Певний рівень тривожності – природна й обов'язкова характеристика активної діяльності особистості. У кожної людини є свій оптимальний рівень тривожності, тобто корисна тривожність. Особистість, у якої висока тривожність, схильна перебільшувати ситуацію загрози, що впливає на її самооцінку та життєдіяльність. Тривожна людина постійно очікує несприятливого розвитку якихось подій, що мають відношення безпосередньо до неї. Навіть у досягненні успіху високо тривожна особистість сподівається на негативні наслідки – висловлювання, оціночні судження, переживання, дії з боку оточуючих [3].

Таким чином, питання вивчення підліткової тривожності займає значне місце в сучасній психології. Серед найбільш злободенних питань – виявлення причин виникнення й способів корекції тривожної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айзенк Х. Психологические теории тревожности // Тревога и тревожность: Хрестоматия. – С.-Пб: – Питер, 2001. – 456 с.
2. Веоніч Н.О. Особливості тривожності сучасних підлітків// Психолог – 2004, № 23 – № 24.
3. Крайг Г. Бокум Д. Психология развития. – 9-е изд. – С.-Пб.: Питер, 2007. – 940 с
4. Фрейд З. Страх / Тревога и тревожность. Хрестоматия / Сост. и общая редакция В.М. Астапова. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – С. 30 – 41.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Дудка Т.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

*У статті розглядаються психологічні особливості людей похилого віку.
Ключові слова: старість, старіння, психічний стан, емоційна сфера.*

*The article examines the psychological characteristics of the elderly.
Key words: old age, senescence, mental status, emotional sphere.*

Похилий вік так само, як і будь-який інший віковий етап людини, має нерівномірні зміни розвитку. У пізній період життя людини спостерігається специфічне співвідношення між збереженням психофізіологічних функцій, дій, мотивації та особливостями особистості. Зниження психічного тону, сили і рухливості складає основну вікову характеристику психічного реагування в старості. Проблема старіння сьогодні стоїть досить гостро, її спрямовано на пошук шляхів ефективного використання наявних соціальних структур, психологічних процедур і ресурсів з метою поліпшення умов життя та самопочуття людей похилого віку [2, с. 320].

Розвиток суспільства та стрімке зростання демографічного старіння зумовили особливу актуальність соціально-психологічних проблем старіння. Усвідомлення проблеми старіння населення в суспільстві ставить низку питань, пов'язаних із закономірностями соціального розвитку особистості літньої людини, особливостями процесу її соціалізації, місцем цієї соціальної групи в суспільстві тощо. Знання та врахування психологічних особливостей літньої людини є важливою умовою вдосконалення соціально-психологічної роботи з особами цієї вікової групи, підвищення якості їхнього життя, формування позитивного ставлення до них у суспільстві, особливо на даному етапі розвитку українського суспільства [1, с. 58-81].

Період старіння включає різні типи позитивних і негативних змін, спрямованих на досягнення нового рівня особистості, тривалого становлення людини. Динаміку особистісних змін складають, передусім, природні фізіологічні процеси старіння організму, що неминуче викликає зміни емоційно-вольової сфери особистості. Похилий вік супроводжується зростанням занепокоєння, появою або посилення таких рис, як недовірливість, дратівливість, неадекватність самооцінки у бік завищення, змінюється темперамент. Людина похилого віку більше звертає увагу на себе, знижується ініціативність, зростає пасивність.

Деякі психологічні особливості літніх людей можна пояснити тим, що втрата активності у тих, хто завжди чітко виконував батьківські сценарії життя, є наслідком того, що немає готового батьківського сценарію на період старіння. Людина, на думку Е. Берна, чітко зберігши установку на те, що обирати та розробляти власний сценарій небезпечно, припиняє будь-які форми активності, навіть активне спілкування [3, с. 16-26].

Таким чином, аналіз проблеми психологічних особливостей осіб літнього віку, соціальної ситуації їх розвитку дозволив визначити, що процес старіння має як загальний, так і індивідуальний характер. В організмі і психіці літньої людини відбуваються чисельні процеси старіння, які проходять із різною швидкістю, часто незалежно один від одного. Людина похилого віку більше звертає увагу на себе, знижується ініціативність, зростає пасивність. Найважливішою характеристикою пізнього віку є прагнення до осмислення життя та підведення підсумків своєї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ермолаева М.В. Значение жизненного опыта в старости / М.В. Ермолаева // Психология зрелости и старения. – 2007. – № 2 (38), лето. – С. 58-81.

2. Ермолаева М.В. Практическая психология старости / М.В. Ермолаева. – М.: ЭКСМО Пресс, 2002. – 320 с.
3. Марцинковская Т.Д. Особенности психического развития в позднем возрасте / Т.Д. Марцинковская // Психология зрелости и старения. – 2000. – № 3 (38), лето. – С. 16-26.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.В. Коршун

УДК 94:336.24.07(477.72) "1820/1840"

Фомін В. В.

ДІЯЛЬНІСТЬ ХЕРСОНСЬКОЇ МИТНОЇ ЗАСТАВИ В 20 – 40-Х РР. ХІХ СТ.

У статті аналізується діяльність Херсонської митної застави у 20 – 40-х рр. ХІХ ст., визначається ефективність функціонування митниці, виокремлено основні напрями роботи

Ключові слова: митниця, Херсонська митна застава, службове становище.

The article analyzes the activities of the Kherson customs bondage in the 20's and 40's of the XIX century, the efficiency of customs functioning is determined, the main directions of work are outlined

Key words: customs, Kherson customs mortgage, official position.

У державних структурах митниці виконують надзвичайно важливу функцію, створюючи систему безпеки як політичної, так і економічної, поповнюючи грошима казну та захищаючи національного виробника. Тому актуальним є історичний досвід роботи Херсонської митної застави – ключової ланки південного кордону держави.

Темі діяльності Херсонської митної застави велику увагу приділили дослідники Калетнік І. Г. та Орлов І. М. [1].

Метою нашого дослідження є визначення механізму, що забезпечував максимальну ефективність функціонування митниці, виокремлення основних напрямків її роботи.

У цей період можна виділити кілька напрямів у роботі митної застави, а саме: боротьба з контрабандою, з фальшивомонетниками, зі зловживанням службовим становищем та профілактикою революційної діяльності.

Основним напрямом роботи митних структур була боротьба з контрабандою. Після війн з Наполеоном Російська імперія стає досить потужною країною. Швидкими темпами розвивається торгівля. Через Балтійське та Чорне моря з імперією торгують європейські держави, що збагачує прибережні міста. Але поряд з торговельними операціями з'явилась загроза контрабанди. Для посилення боротьби з нею уряд дозволяв митним службовцям, які зуміли конфіскувати товари, виставляти їх на спеціальний продаж (за виключенням пропагандистської літератури). Окрім цього, кожного місяця у циркулярі по митному відомству друкувалися звіти, де записувалася інформація: округ, посада службовця, ініціали та сума, котру він отримав. Прізвища службовців, які отримували менше 100 карбованців за конфісковані товари, не друкувалися [2, арк. 3-19].

При затримці контрабандистів і конфіскації заборонених товарів складався акт, куди записували: визнання особою справедливого затримання, пояснення затриманим належність

товару, адресат доставки товару. Після процедури акт відправлявся до міністерства фінансів [2, арк. 5 зв.].

Другим напрямом діяльності була боротьба з фальшивомонетниками. Фальшиві гроші, завдаючи великих збитків державі, підривали її фінансову міць. Тому про кожного фальшивомонетника збиралася інформація. Так, у списку за червень 1836 р. зазначено 30 євреїв, які проживали у Лондоні й підозрювалися в торгівлі фальшивими асигнаціями. Інформація на таких осіб передбачала: місце перебування; наявність друзів серед фальшивомонетників; відомості, пов'язані з фальшивими асигнаціями. Наприклад: “Тоельзаць Мозесь Еврей Якоб штадта въ Курляндіи, Мошенникъ. Онъ не давно старался купить фальшивыя ассигнаціи”[4, арк. 46-48 зв.]. Найбільше фальшивих асигнацій спостерігається в 1833 р. номіналом у 200, 100, 50, 25, 10, 5 руб. Особливості фальшивих асигнацій та державних білетів проявлялися у графічних неточностях, граматичних помилках, у неякісному матеріалі для виготовлення фальшивок, гравірованні кустарним способом.

Не менш вагомим напрямом була боротьба зі зловживанням службовим становищем. Яскравим прикладом цього може слугувати подія 1846 р., коли скарбник Виправської митниці Стратонович вкрав шість тисяч рублів сріблом (дуже велика сума на той час). Згодом під підробленим паспортом на ім'я Петра Фрея він виїхав до Пруссії [5, арк. 4-5]. Уряд спромігся лише розіслати укази про затримання Стратоновича, якщо той прибуде до імперії. Щоб протидіяти таким випадкам міністерство фінансів систематично перевіряло діяльність митних установ. Так, під час перевірки діяльності Херсонської митної застави в січні 1829 р. було виявлено, що митна установа дуже погано виконує свої функції і лише діяльність одного писаря Проскуріна не викликала запитань. Тому цього писаря було нагороджено за сумлінну працю у розмірі 50 крб. [3, арк. 5]. В такий спосіб влада намагалася заохотити службовців до сумлінного ставлення до своїх обов'язків, з одного боку, а з іншого – здійснювати контроль над системою.

Четвертий напрям діяльності митної застави: протидія діяльності революціонерів. Існували списки людей, яким заборонялося перебувати на території Російської імперії. Перед проходженням пропускнуго контролю особа ретельно перевірялася. Службовців, які порушували ці правила, суворо карали. Ці переліки постійно оновлювалися. [6, арк. 69 зв.]. Паспорт визнавався дійсним при наявності засвідчення спеціальною комісією та міністерством іноземних справ, при цьому порівнювався словесний портрет у паспорті з реальними рисами власника (підданий Франції буде добре знати французьку та не буде, скажімо, мати риси угорця).

Отже, можемо зазначити, що в 20 – 40-х рр. XIX ст. найголовніше завдання Херсонської митної застави полягало у боротьбі з контрабандою, зловживанням службовим становищем, фальшивими грошима та здійсненні профілактики революційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калетнік І. Г. Минуле та сучасне Херсонської митниці / І. Г. Калетнік. – Херсон : б/в., 2011. – 119 с.; Орлов І. М. Херсонська митниця. Історія та сьогодення / І. М. Орлов. – Херсон : б/в., 2005. – 118 с.
2. Державний архів Херсонської області, далі ДАХО, ф. 7: Херсонская таможенная застава, оп.1, спр. 7: Циркуляри Департамента внешней торговле об увольнении служащих таможи, 19 арк.
3. ДАХО, оп. 2, спр. 17: Приказы и указания начальника Одесского таможенного округа об определении, перемещении и увольнении чиновников и служащих заставы; формулярные списки, 194 арк.
4. ДАХО, спр. 31: Списки польских революционеров, которым указом от 1834 года запрещено возвращение в Россию из-за границы, 55 арк.
5. ДАХО, спр. 49: Циркуляры начальника Одесского таможенного округа о наблюдении за неблагонадежными лицами при въезде в Россию; описание примет этих лиц, 26 арк.

6. ДАХО, спр. 56: Циркуляры департамента внешнеї торговоле о недопущении в Россию революционеро-эмигранто, прокламаций, печатных изданий типографии Герцена в Лондоне, аресте возвращающихся в Россию польских революционеро-эмигранто, 84 арк.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л.О. Цибуленко

УДК 159.947.3

Хараїм А. О.

РЕГУЛЯТОРНИЙ КОМПОНЕНТ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуті особливості психологічної готовності особистості до діяльності в межах особистісного підходу, розроблено структурну модель готовності як компетентності особистості. Проаналізовано та досліджено регуляторний компонент структурної моделі психологічної готовності як компетентності.

Ключові слова: готовність, функціональна готовність, особистісна готовність, регуляторний компонент, емоційно-вольова сфера.

In the article the peculiarities of psychological readiness of the personality to activity within the limits of the personal approach are considered, a structural model of readiness as a personality competence is developed. The regulatory component of the structural model of psychological readiness as competence is analyzed and studied by author.

Key words: readiness, functional readiness, personal readiness, regulatory component, emotional-volitional sphere.

У сучасній психологічній науці проаналізовано досить великий теоретичний і практичний матеріал щодо проблеми готовності суб'єкта до різних видів діяльності. Поряд з цим не до кінця вивчені психологічні особливості готовності особистості до стресової ситуації, котра залежить від якості отриманих знань, сформованих умінь та налаштованості особистості на певну поведінку у складних, невизначених ситуаціях.

У сучасній психології готовність до діяльності розглядається з різних підходів, і найпоширеніші – це особистісний підхід у рамках якого готовність аналізується як особистісне утворення, яке обумовлено ефективним характером діяльності з високою результативністю (К. Дурай-Новакова, Л. Карамушка, В. Моляко та ін.) та функціональний у межах якого готовність є певним рівнем стану психіки, який за умови сформованості, достатнього обсягу та повноти інформації, внутрішнього резерву можливостей особистості, забезпечить суб'єкту високі показники досягнень (Є. Ільїн, Л. Нерсесян, А. Пуні) [2, с. 74].

Мета нашої роботи полягає у дослідженні регуляторного компонента структурної моделі психологічної готовності як компетентності особистості.

У дослідженні використаний опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки ССП-98» (В. Моросанова), проведений кількісний та якісний аналіз відсоткового співвідношення отриманих результатів двох груп.

Функціональна готовність розглядається нами як інтегративна система феноменів, що детермінована внутрішніми і зовнішніми чинниками, яка забезпечує швидку мобілізацію ресурсів для досягнення високої ефективності діяльності [2, с. 74].

Особистісна готовність розглядається нами як особистісне утворення, що формується та розвивається у процесі засвоєння індивідуального досвіду та забезпечує високу продуктивність певного виду діяльності через ефективне подолання проблемних ситуацій, що виникають у процесі її виконання.

На підставі двох визначень, ми можемо запропонувати загальне визначення поняття «готовність» як певного стану свідомості, що інтегрує низку психологічних феноменів (переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, знання, навички, вміння, установки, інтелектуальні та вольові якості), формуючи у такий спосіб налаштованість на певну поведінку.

На основі вище зазначеного, нами було запропоновано структурну модель готовності як компетентності особистості. Ми припустили, що певні сфери особистості відтворюються в індивідуальних якостях, які поєднуються у відповідні структурні компоненти готовності. Кожен компонент компетентності співвідноситься з певною сферою особистості [1]. Так, ціннісно-смилова сфера забезпечується функціонуванням оцінно-мотиваційного компонента; емоційно-вольова сфера – регуляторного компонента та когнітивна сфера – інтелектуального компонента.

Отже, нами було зосереджено увагу на регуляторному компоненті, який формує спроможність особистості долати внутрішні та зовнішні перешкоди, як здатність підкоряти всі цілі, які виникають від ситуації до ситуації. Функціонування регуляторного компонента готовності до діяльності виявляється у процесах цілеспрямованого планування активності суб'єкта, упорядкування окремих дій та контролю емоційної сфери, що здійснюється за рахунок поєднання інтелекту, волі, особистісних та психофізіологічних характеристик старшокласника. Ми запропонували розглядати регуляторний компонент готовності особистості до діяльності через рівень та характер сформованості стильової саморегуляції поведінки (модель В. Моросанової). [3, с. 38]. За цією концепцією психічна саморегуляція є функціональним засобом і психологічним механізмом, що дозволяє людині мобілізувати свої особистісні та когнітивні ресурси для реалізації власної активності та досягнення цілей. Отже, готовність особистості до діяльності включає усвідомлену саморегуляцію як процес ініціації і управління довільною активністю. Система усвідомленої саморегуляції служить для суб'єкта засобом реалізації даного процесу, організації психічних ресурсів для висунення і досягнення цілей. Функціональні компоненти системи саморегуляції реалізуються сумісним функціонуванням регуляторних процесів, до яких відносяться: планування цілей, моделювання значимих умов для досягнення мети, програмування дій, оцінювання та корекція результатів, та особистісних якостей (самостійність, гнучкість) [3, с. 38].

Таким чином, нами було виокремлено регуляторний компонент готовності особистості до діяльності як стресової ситуації, який забезпечує свідоме управління діями, спрямованими на досягнення цілі, за рахунок актуалізації вольових зусиль при виникненні труднощів та контролю за рівнем інтенсивності прояву емоцій через нейтралізацію та активізацію емоційних процесів.

У нашому дослідженні взяли участь старшокласники 10-го та 11-го класу Херсонського академічного лицюю імені О. В. Мішукова Херсонської міської ради при Херсонському державному університеті. Загальна кількість досліджуваних – 60 осіб (10 клас: 30 осіб, 11 клас: 30 осіб).

У процесі психодіагностичного обстеження нами було отримано наступні узагальнено-порівняльні результати 10-го та 11-го класу (див. табл. 1.):

Таблиця 1.

Кількісні показники за методикою «Стиль саморегуляції поведінки»

«Стиль саморегуляції поведінки»	Шкала «Планування» (Пл)		Шкала «Моделювання» (М)		Шкала «Програмування» (Пр)	
	10-клас %	11-клас %	10-клас %	11-клас %	10-клас %	11-клас %
Низький рівень	0	0	13,3	13,3	33,3	13,3
Середній рівень	40	33,3	40	23,3	56,7	53,3
Високий рівень	60	66,7	46,7	63,3	10	33,3

«Стиль саморегуляції поведінки»	Шкала «Оцінювання результатів» (Op)		Шкала «Гнучкість» (Г)		Шкала «Самостійність» (С)	
	10-клас %	11-клас %	10-клас %	11-клас %	10-клас %	11-клас %
Низький рівень	3,3	6,7	20	6,7	43,3	30
Середній рівень	43,3	63,3	36,7	33,3	26,7	46,7
Високий рівень	53,3	30	43,3	60	30	23,3

Отже, за шкалою «Планування» ми отримали відсутність розбіжностей за рівнями та кількісне домінування осіб з високим рівнем сформованості даного процесу. У двох групах більшість старшокласників мають високу сформованість потреби в усвідомленому плануванні діяльності, їх плани є реалістичними, деталізованими, ієрархічними і стійкими, цілі діяльності висуваються самостійно.

Нами було отримано наступні психодіагностичні результати за шкалою «Моделювання», де за низьким рівнем встановлено однакові результати, що свідчить про слабку сформованість процесів моделювання, що призводить до неадекватної оцінки значимих внутрішніх умов. У групі одинадятикласників домінує кількість осіб з високим рівнем, свідчить, що ці учні мають здатність виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому, що проявляється у відповідності програм їх дій планам діяльності, відповідно одержуваних результатів прийнятими цілями.

За шкалою «Програмування» ми отримали розбіжності за низьким рівнем. Кількість осіб з низьким рівнем сформованості цієї операції є більшою у групі старшокласників 10-го класу, що свідчить про невміння і небажання їх продумувати послідовність власних дій. Ці особи вважають за краще діяти імпульсивно, не можуть самостійно формувати програму дій, часто стикаються з неадекватністю отриманих результатів цілям діяльності і при цьому не вносять змін до програми дій, діють шляхом проб і помилок ($\phi = 1,9$). Також було виявлено розбіжності за високим рівнем, а саме, на противагу 10-му класу, старшокласникам 11-го класу характерна висока сформованість потреби продумувати способи своїх дій і поведінки для досягнення поставлених цілей, деталізованість і розгорнення розроблених програм ($\phi = 2,3$).

Нами було отримано наступні психодіагностичні результати за шкалою «Оцінювання результатів»: не було виявлено розбіжностей за низьким рівнем, який характеризується нестійкістю суб'єктивних критеріїв успішності, що веде до різкого погіршення якості результатів при збільшенні обсягу роботи, погіршенні стану або виникненні зовнішніх труднощів. За високим рівнем було отримано розбіжності (критерій кутового перетворення Фішера), а саме на противагу 11-му класу, старшокласники 10-го класу мають високу розвиненість і адекватність самооцінки, сформованість та стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки результатів, адекватно оцінюють як сам факт неузгодженості отриманих результатів з метою діяльності, так і причини, що призвели до нього, гнучко адаптуючись до зміни умов ($\phi = 1,84$).

За шкалою «Гнучкість» ми отримали відсутність розбіжностей за низьким та середнім рівнем при кількісному домінуванні осіб з високим рівнем у двох групах. Більшість старшокласників мають високу пластичність всіх регуляторних процесів, при виникненні непередбачених обставин суб'єкти легко перебудовують плани і програми виконуючої поведінки, здатні швидко оцінити зміну значущих умов і перебудувати програму дій.

Нами було отримано наступні психодіагностичні результати за шкалою «Самостійність»: не було виявлено розбіжностей за низьким та високим рівнем, але виявлене кількісне домінування осіб з середнім рівнем. Отже, у двох групах більшість старшокласників мають достатню розвиненість регуляторної автономності, що дозволяє їм ефективно враховувати конкретні ситуації, організувати конструктивну роботу по досягненню висунутої мети, контролювати хід її виконання, аналізувати і оцінювати як проміжний, так і кінцевий результати діяльності.

Висновки. Нами було описано регуляторний компонент структурної моделі готовності як компетентності особистості до діяльності, який дає змогу суб'єкту в максимальній мірі проявити свої здатності, сформувати нові вміння, поширити свої знання та забезпечити високу продуктивність будь-якої діяльності через ефективне подолання проблемних ситуацій, що виникають у процесі її виконання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гемешлиев Ф. К. Модель психологической готовности студентов к освоению программ профессиональной подготовки / Ф. К. Гемешлиев, Н. А. Лызь // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2011. – № 10 (том 123). – С.162–168.
2. Жванія Т. В. Готовність до професійної діяльності в психології: теоретичний аналіз / Т. В. Жванія // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. – 2015. – Вип. 50. – С. 69-79.
3. Моросанова В. И. Индивидуальные особенности осознанной саморегуляции произвольной активности человека / В. И. Моросанова // Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология. – 2010. – № 1. – С. 36–45.

Рекомендує до друку науковий керівник професор О.Є. Блинова

УДК 37.013.42

Чумак Ю.В.

ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У статті розкриваються види послуг, що отримують сім'ї, які опинилися в складних життєвих ситуаціях. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надають: інформаційні, соціально-медичні, психологічні та економічні послуги.

Ключові слова: складні життєві обставини, інформаційні, соціально-медичні, психологічні та економічні послуги.

The article reveals the types of services received by families who find themselves in difficult life situations. Centers of social services for families, children and youth provide: information, social-medical, psychological and economic services.

Key words: complex life circumstances, informational, social-medical, psychological and economic services

Актуальність теми дослідження обумовлена особливостями соціальних процесів в українському суспільстві. У результаті переходу від однієї соціальної системи до іншої багато українських сімей опинилося в складних життєвих обставинах. Життєві обставини можуть виникнути у зв'язку з інвалідністю, самотністю, насильством, сирітством, відсутністю житла або роботи, конфліктами між членами родини, зловживанням алкоголем, малозабезпеченістю тощо. Одна сім'я знаходить вихід із ситуації самотужки, інша – не бачить власних ресурсів, не може самотійно впоратись з обставинами, залишається пасивною, або звертається за допомогою до соціальних служб[1, с. 17].

У процесі соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надають: інформаційні послуги: надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації, а саме: про види соціальних виплат (якщо сім'я або особа має на них право відповідно до чинного законодавства); надання контактів служб або установ, куди необхідно звернутися по відповідну допомогу; про заклади, які можуть надати послуги, умови отримання

соціальних послуг; проведення лекцій, показ відеоматеріалів щодо подолання кризи сім'ї, негативного впливу сімейного неблагополуччя на розвиток дитини, зміцнення інституту сім'ї, поширення засад відповідального, усвідомленого батьківства; поширення інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо відповідальності батьків за невиконання батьківських обов'язків, жорстокого поводження з дітьми, насильства; інформування про ресурси громади, служби, організації, заклади, установи, що працюють у сфері захисту прав дітей тощо[2]. Психологічні послуги: психологічна діагностика, спрямована на виявлення соціально-психологічних характеристик особистості; надання консультацій з питань психологічного здоров'я та поліпшення взаємин з навколишнім середовищем; обговорення проблем та надання порад з розв'язання соціальних та психологічних проблем; навчання долати труднощі та конфлікти з оточенням; сприяння в запобіганні виникненню непорозумінь та конфліктів між членами сім'ї; проведення групових та індивідуальних діагностичних методик; забезпечення психологічної допомоги сім'ям із дітьми, залучення, відповідно до потреб фахівців, психолога, психіатра та ін. [2]. Соціально-медичні послуги: посередництво в здійсненні профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів; консультації з питань збереження і зміцнення здоров'я; формування ідеології здорового способу життя й подолання шкідливих звичок; формування сексуальної культури і навичок захищених статевих відносин; профілактика туберкульозу, венеричних захворювань, ВІЛ/СНІДу; сприяння в підтримці та охороні здоров'я тощо; допомога в отриманні медичної допомоги, консультацій, у проходженні лікування; сприяння отриманню клієнтами послуг відновних, реабілітаційних програм та програм підтримки, що реалізуються державними та неурядовими організаціями; направлення до закладів медико-соціальної реабілітації щодо подолання залежностей: наркотичної, алкогольної, релігійної секти, від комп'ютерних та азартних ігор тощо. [3]. Соціально-економічні послуги: допомога в залученні додаткових ресурсів для задоволення матеріальних інтересів і потреб сімей чи осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі сприяння у наданні натуральної допомоги (забезпечення одягом та взуттям тощо); допомога в оздоровленні, сприяння в отриманні державної соціальної допомоги, у наданні грошової допомоги, а також допомоги у вигляді грошових компенсацій; інформування з питань працевлаштування та сприяння цьому, навчання; посередництво в наданні гуманітарної допомоги; сприяння покращенню житлово-побутових умов сім'ї та дитини; сприяння у працевлаштуванні; стимулювання дорослих членів до економічної активності, ефективного використання наявних ресурсів; представлення інтересів клієнта перед державною адміністрацією (виконавчим комітетом) із метою вирішення матеріально-побутових проблем (борги за комунальні послуги, брак відповідних умов для проживання дитини (дітей), неспроможність забезпечити повноцінне харчування дитини/дітей і т. д.); надання матеріальної, фінансової та гуманітарної допомоги відповідно до потреб клієнта (з різних джерел, не заборонених чинним законодавством); сприяння в організації оздоровлення дитини (дітей) відповідно до потреб; проведення моніторингу.

Узагальнюючи зазначаємо, що сім'ї, які потребують допомоги можуть отримати інформаційні, психологічні, соціально-медичні та соціально-економічні послуги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мартиненко, А. В. Медико-соціальна робота: теорія, технології, освіта / О. В. Мартиненко. – М.: Наука, 1999. – 240 с.
2. Основи соціальної роботи: підручник / відп. ред. П. Д. Павленок. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 368 с.
3. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посібник / під ред. Є. І. Холостова. – М.: Инфра-М, 2003.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.В. Федорова

ШТУДИЗМ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

У статті розглядається виникнення та діяльність общин штундистів на території Південної України.

Ключові слова: штундизм, протестантизм, баптизм, конфесія, штунда.

The article deals with the emergence and activity of the Shtundists communities on the territory of the Southern Ukraine.

Key words: stundism, protestantism, baptism, confession, stunde.

Штундизм це унікальна релігійна течія, яка народилася і існувала наприкінці ХІХ століття на південних територіях сучасної України, і стала підґрунтям для розвитку протестантизму в Російській імперії [1]. Своєю появою штундизм зацікавлений одразу кількома факторами, що об'єднавшись дозволило існувати подібний релігійний феномен. По-перше, це сусідство православного українського населення з лютеранами та менонітами з німецьких колоній. По-друге, це синодальний переклад Біблії на, зрозумілу місцеву населенню, російську мову [2]. І по третє, це діяльність баптистських місіонерів та проповідників.

Багато в чому саме завдяки німцям, з колонії південної України, лютеранство і католицизм стали релігійними організаціями, глибоко вкоріненими в суспільстві, пов'язані з національною самоідентифікацією та ключовими моментами культурно-історичного становлення німецького етносу. У цьому контексті відбувається процес формування та розвитку релігійного життя громади в німецьких колоніях можна розглядати як важливу складову формування українського штундизму. Розкриваючи релігійну ідентичність німецького населення південної України, слід зазначити, що консолідуючим фактором для них була спільна конфесійна, а не етнічна приналежність. Початок навчання було поставлено саме завдяки «Біблійним часам» штундів та німецьких лютеран, на яких запрошувалися і українські селяни, які працювали у колоністів.

Більшість дослідників вважаю місцем появи перших українських штундистських громад село Основа Одеського району Херсонської губернії. А першим штундистом українського походження прийнято вважати селянина Онищенко. Час навернення Онищенко припадає на другу половину 50-х років ХІХ ст. В часи кріпосного права, він поневірявся між німецькими, переважно в районі міста Миколаєва, де й відбувся його прийняття християнства. Православну церкву не відвідував. Другий активний діяч раннього українського штундизму – Михайло Ратушний ввірував у 1860 році. Він стверджував, що отримав одкровення від Бога. З дня його звернення Ратушний продовжував у своєму селі проповідь, раніше розпочату Онищенко. Під час своїх зібрань штундисти користувалися Часословом, Псалтирем, Новим Заповітом та збіркою духовних пісень «Принесення православним християнам». Вимогам духовенства не збиратися для тлумачення Євангелії, штундисти відмовляли. Збори перших нововернутих включили читання Слова Божого, спів гімнів і проголошення молитов. З погляду на схожість цих зборів з німецькими родинами їх також стали називати штундистами. Деякий час штундисти продовжували відвідувати богослужіння в православному храмі, не пориваючи остаточно зв'язків з православною церквою. Для хрещення дітей, здійснення шлюбів і поховання померлих вони зверталися до православних священиків. «Ікони знаходяться в кожному будинку в пристойному вигляді», – повідомив священик Стоїков у 1865 році. У наступному році він також писав, що «підозрювані ходять до церкви в неділі та святкові дні». Відхід від православ'я їх спонукали суворі заборони зібрання та переслідування.

Також на життя громад, особливо в південній Україні, вплинули переселенці меноніти. Вони надавали особливого значення вихованню та освіті діти, вважали писемність

найважливішою потребою людини, відзнялися працьовитістю, соціальним укладом життя, морально-етичними нормами. Кожна їхня громада діяла незалежно від іншої, обирала власних духовних наставників. Для вирішення громадських питань скликали «Загальні церковні збори», постанови яких ухвалювали «конвент духовних старшин », який представляв інтереси громади перед урядом.

Трансформуючись з гуртків по вивченню Біблії у самостійні помісні церкви протестантського типу, громади штундистів знаходилися на стадії пошуку визначених догматичних рамок, зв'язку з іншими союзами та церквами, самоідентифікації в поліконфесійному середовищі. Штундизм не ніс в собі елементів, які б вели до створення самостійного конфесійного та догматичного визначеного руху, послідовники течії та її лідери не мали такої мети. Новою віхою в історії штундизму стало прийняття від баптистів хрещення у дорослому віці. У баптизмі хрещення надається тільки дорослим, що вже здобули особисте спасіння в результаті покаяння. Таким чином хрещення грає роль пропуску до повноцінної діяльності в громаді. Людина приймає рішення про хрещення усвідомлено і готова до активної участі в житті релігійної спільноти. Штундистська активність мирян знайшла в баптизмі своє продовження, а відсутність в баптизмі чіткої межі між священником і мирянином цьому тільки сприяла. Вже наприкінці XIX століття більшість громад, під впливом баптистських місіонерів та проповідників, одразу і охоче переходили до баптистського об'єднання. Були й ті, що залишалися при своїх традиціях аж до початку XX століття. Хтось відмовлявся поріднюватися з будь-якою конкретною протестантською течією, заради принципів християнської універсальності. Поступово такі громади сформували Союз євангельських християн.

Таким чином, послідовники штундизму в Україні, в Основі та Гнатовці з'явилися під впливом лютеранської поетичної індустрії. У перші роки місцева влада обмежувалася лише спостереженням за зборами працівників та взяття з їх підписки про відвідування приходської церкви. За виключенням деяких випадків Тому в перші роки нові общини не викликали у влади серйозних побоювань. Баптизм остаточно змінивши внутрішнє життя громад та їх самоідентифікацію, тим самим закінчивши етап існування штундизму, як унікальної релігійної течії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя ; Львів ; Київ : Глобус, 1955–2003.
2. Библиейские переводы // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – С.-Пб., 1890–1907.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Г.В. Цибуленко

ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ХОРЕОГРАФІЧНА МОВА ВИСТАВ Д.НОЙМАЙЄРА

У статті розглядається особливість хореографічної мови у виставах Д. Ноймайєра на прикладі його найвідоміших балетів та вистав.

Ключові слова: хореографічна мова, балет-симфонія, балет-драма, паралель, хореограф-режисер, дифузія, психоаналіз, персонаж, метаморфози.

The article deals with the feature of choreographic language in the plays of D. Neumayer on the example of his most famous ballets and plays.

Key words: choreographic language, ballet-symphony, ballet-drama, parallel, choreographer-director, diffusion, psychoanalysis, character, metamorphosis.

Визначення хореографічної мови вистав Д. Ноймайєра – складна теоретична проблема у паралельному розгляді балетів-симфоній та балетів-драм. Відбувається дифузія жанрів. Перші виходять за межі безсюжетного балету, бо Д. Ноймайєр у розгорнуті композиції симфонічного характеру влітає окремі сюжетні моменти, привносить метафори та символи, накреслює стани та характери, робить натяки на взаємовідносини людей. Такі балети В.Ванслов називає «балетами-симфоніями із символічними образами та елементами сюжетності» [3, с.57].

«У симфонічних балетах замисел та сюжет виходять з музики, доводить Д. Ноймайєр. Проте іноді, як у «Дамі з камеліями», існує первинна ідея, під яку треба знайти музику» [1]. У 1978 р. Д. Ноймайєр використав для цього твори Шопена. Цей балет подається хореографом як «есе про невичерпні лабіринти пам'яті та нетрі психоаналізу. Предмети гардеробу, щоденник Маргарити Готьє народжують у свідомості Альфреда та його батька низку спогадів та асоціацій. Вони, свої черги, перетікають у знамениті любовні *adagio* [2, с. 14].

Для Д. Ноймайєра найважливішим є проведення культурно-історичних паралелей, тому актуалізація класики розглядається ним, як найважливіша естетична задача: «Якщо вистава зберігається у театрі лише як музейний експонат, не вступаючи в діалог з сьогоденням, вона губить свою художню цінність, перестає бути живою ...» [4, с. 47].

«Люзії як Лебедине озеро» (1976 р.) – це балет про поодинокість обранця, його трагічну долю. Сутінки свідомості, фрейдистські комплекси, протиріччя мучать Людвіга Баварського, який за своєю природою не може адаптуватися до дійсності. Ноймайєр створив психологічно та художньо переконливу концепцію вистави, яка живиться музикою П. Чайковського та відповідає особливостям інтимного світу самого композитора.

У «Лускунчику» (1971 р), першому балеті П.Чайковського, до якого звернувся Д. Ноймайєр, мрійливий життєвий світ юної героїні перетворювався у світ мистецтва за допомогою балетної символіки. Головним символом цих метаморфоз ставала не зовні потворна лялька Лускунчик (хоча вона існувала, як персонаж), а пуанти, подаровані на день народження. Під музику зростання ялинки кімната Маші ставала танцкласом. У постаті Балетмейстера (за оригінальним лібрето майстра ляльок Дроссельмейєра) Д. Ноймайєр вправно відображав риси хореографів минущини від Ш. Дідло та М. Петіпа до Е. Чекетті. Наприклад, у одній зі вставних сцен балету під час сновидінь Маші (використовуючи музику зі «Сплячої красуні») Д. Ноймайєр ніби відтворював процес роботи Балетмейстера з Балериною (відомий також як мініатюра «Павлова та Чекетті»). Проте загадково-фантастична тема Дроссельмейєра у музиці не відповідала образу зовні дивакуватого ревнителя класичної «муштри» у балетному класі.

Сценарна драматургія «Лускунчика», заново створена такими метрами, як Р. Петі або М. Бежар теж порушувала музично-драматургічну побудову партитури П.Чайковського, але у першому випадку була паліативною, тобто трохи корегуючою задум лібретиста та

композитора, я в другому (М. Бежар) цілком побудованою фантазією балетмейстера, який створив авторську виставу з основних номерів партитури. Версія Д.Ноймайера за стилем та композицією знаходиться десь посередині цих трактувань.

Якщо у ранніх балетах Д. Ноймайера все ж переважала наративність, як прийом донесення змісту до глядача, вечір з вистав останнього десятиліття ХХ ст., поставлений у 2001 р. на сцені Марійського театру, підтвердив сучасне тяжіння балетмейстера до абстрактних форм танцю, які не мають життєвої конкретики і розвитку сюжетної основи у звичайному тлумаченні.

Теоретично схвалюючи емоційну та мелодичну музику, Д. Ноймайер часто віддає перевагу концептуальним опусам Д. Лігеті та Г. В. Хенце. Часто вони – лише умовний сонористичний фон, певна деталь, проте не визначальний початок вистави.

Отже виходячи із змісту статті ми можемо зробити висновок, що хореографічна мова у роботах Д. Ноймайера є емоційним відгуком на конкретну музику (на відміну, скажімо, від наміру Д. Баланчіна відповідати структурі музичного твору). Перевага раціоналізму над емоційністю – постійна тема у суперечках критиків щодо творчості Д. Ноймайера. Вони слушно відзначають, що у його виставах «емоційний заряд розповсюджується на виконавців більшою мірою, ніж на глядачів. Відбувається свідоме, чи ні, загасання емоцій».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ноймайер Д. Прежде всего меня интересует человек // Мариин.театр. – 2001. – № 3-4. – С. 2.
2. Фирер А. Джон Ноймайер: Apassionato / Александр Фирер // Муз.жизнь. – 2004. – № 12. – С. 5-8.
3. Театр Джона Ноймайера / Виктор Ванслов // Сов. балет. – 1989. – № 4. – С. 56-59.
4. Сабрекова Г. Перед зеркалом / Г. Сабрекова // Балет. – 2004. – № 6. – С. 46-49.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Чуба

УДК 7.05 : 004.92

Бойко Г. Г.

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗРОБЦІ ФІРМОВОГО СТИЛЮ

У статті розглядається застосування та використання комп'ютерних програм при розробці фірмового стилю.

Ключові слова: фірмовий стиль, брендинг, новітні технології, комп'ютерна графіка.

The article deals with the application and use of computer programs in the development of corporate identity.

Key words: corporate style, branding, the latest technologies, computer graphics.

Фірмовий стиль – це сукупність постійних художніх, текстових та інших елементів у всіх рекламних розробках виробників або посередників. Елементами фірмового стилю є товарний знак, фірмовий шрифтовий надпис (він ще має назву «логотип»), фірмовий блок, фірмове гасло (так званий слоган), фірмові кольори, фірмовий комплект шрифтів, інші фірмові константи: сувенірна реклама, друкована продукція (листівки, буклети тощо), елементи діловодства (фірмові бланки, папки, конверти, фірмові блоки паперу тощо), фірмовий рекламний прапор, пакувальний папір, зображення товарного знака або логотипа на транспортних засобах тощо [1, с. 43-45].

Розробка фірмового стилю – це розробка набору візуальних елементів бренду, графічних констант і принципів їх використання в різних середовищах і на різних матеріалах. Айдентика є візуальним відображенням платформи бренду, його емоційних і раціональних характеристик [2].

Розробка фірмового стилю зазвичай включає в себе логотип, написання слогана, підбір потрібних шрифтів для фірмової документації та рекламної продукції, вибір загальної колірної гами, а також створення макетів корпоративної атрибутики (візиток, фірмових конвертів, фірмових бланків і т.д.). Основними носіями елементів фірмового стилю є:

1. Друкована реклама фірми: плакати, листівки, проспекти, каталоги, буклети, календарі (настінні та кишенькові) і т.д.
2. Засоби ПР: пропагандистські проспекти, журнали, оформлення залів для прес-конференції і т.д.
3. Сувенірна реклама: поліетиленові пакети, авторучки, настільні прилади, сувенірні вітальні листівки та інше.
4. Елементи діловодства: фірмові бланки, фірмові конверти, фірмові папки-реєстратори, записні книжки, настільні блокноти, блоки паперів для записів і т.д.
5. Документи і посвідчення: пропуску, візитні картки, посвідчення співробітників, значки стендистів і т.д.
6. Елементи службових інтер'єрів: панно на стінах, настінні календарі, наклейки великого формату. Нерідко весь інтер'єр оформляється у фірмових кольорах.
7. Інші носії: фірмове рекламний прапор, фірмова пакувальний папір, ярлики, запрошення, одяг співробітників, зображення на бортах транспортних засобів фірми і т.д. [2]

Використання нових технологій є дуже важливим кроком у мистецькій та дизайнерській роботі. Впровадження та використання можливостей новітніх технологій при розробці фірмового стилю формує і розвиває творчу особистість, накопичує і засвоює професійні знання і вміння, формує достатню компетентності фахівця у сфері його діяльності. Сучасна дизайнерська художньо-графічна діяльність міцно пов'язана з цифровими технологіями, і це вимагає відповідних зв'язків між класичною теорією дизайну та новими комп'ютерними технологіями [4, с. 130-133].

На сучасному етапі розвитку рекламних продуктів та комп'ютерних технологій важко уявити роботу дизайнера без програм. Для створення фірмового стилю використовуються програми Photoshop та CorelDraw.

Photoshop – комплекс, що володіє численними можливостями модифікації растрового малюнка, що має великий набір різноманітних фільтрів та ефектів, крім того дає можливість підключати інструменти незалежних виробників [5, с. 102]. Програма була розроблена як редактор зображень для поліграфії, в наш час вона широко використовується і у веб-дизайні. Можливо використовувати тривимірні файли для впровадження в двовимірне фото. Доступні деякі операції для обробки 3D-моделі як робота з каркасами, вибір матеріалів з текстурних карт, настройка світла. Також можна створювати написи на 3D-об'єкті, обертати моделі, змінювати їх розмір і положення в просторі. Програма включає в себе також команди з перетворення плоских фотографій в тривимірні об'єкти певної форми, такі як, наприклад, банка, піраміда, циліндр, сфера, конус та ін.

Графічний редактор Corel DRAW призначений для роботи з векторною графікою і є безсумнівним лідером серед аналогічних програм. Популярність Corel DRAW пояснюється великим набором засобів створення і редагування графічних образів, зручним інтерфейсом і високою якістю одержуваних зображень. Особливо зручний Corel DRAW при створенні ілюстрацій, що складаються із безлічі малюнків, фотографій і написів [3, с. 45]. Пакет графічних додатків включає: графічний редактор, для роботи з векторними зображеннями; для роботи з тривимірною векторною графікою; створення повно кольорової тривимірної графіки і тексту, їх експорту в форматах, сумісних з графічним редактором CorelDraw; для сканування зображень на професійному рівні; дозволяє виробляти попереднє редагування

зображень; створення макросів для багатьох інструментів CorelDraw, і тим самим створювати власні додатки (утиліти).

Використання можливостей новітніх технологій дозволяє підвищити інтенсивність і ефективність процесу розробки фірмового стилю; створює умови для саморозвитку, та розширенню нових можливостей для творчості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маркетингова політика комунікацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл / [Г. В. Афенченко, О. В. Богоявленський, В. С. Верлока та ін.]. – Х.: УкрДАЗТ, 2007.
2. Кузьміна Е. Е. Маркетинг : учебник и практикум для академического бакалавриата / Е. Е. Кузьмина. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 383 с.
3. Манн І. Маркетинг на 100% / І. Манн. – М.: Іванов і Фербер, 2010. – 236 с.
4. Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2014. – Випуск 10. – Частина 3. – 304с.
5. Туемлоу Е. Графічний дизайн: Фірмовий стиль, новітні технології та креативні ідеї / Еліс Туемлоу. – М.: Видавництво Астрель, 2006. – 256 с. – (АСТ).

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С. П. Курак

УДК 78:159.923:159.93/94

Васюк А.М.

МУЗИКА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено питання впливу музичного мистецтва на емоційно-почуттєву сферу особистості.

Ключові слова: музичне мистецтво, емоційний стан, вплив.

The article deals with the influence of musical art on the emotional and sensual sphere of personality.

Key words: musical art, emotional state, influence.

Музика – це вид мистецтва, який відображає реальну дійсність в художніх образах, що наповнені почуттями та ідеями. В історичному контексті розвиток музики невіддільний від розвитку особистості, її емоцій та почуттів.

Про позитивний вплив музики на організм людини знали ще в ранні часи і використовували її в різних цілях. У колисках людської цивілізації – Китаї і Індії, Єгипті і Древній Греції лікарі і жерці, філософи і музиканти використовували музику для лікування. Вже у роботах філософа Піфагора ми знаходимо опис того, яким чином музика може впливати на емоційний стан людини. Саме Піфагору належить афоризм: «Музика може лікувати божевілля людей». Ідеї Платона і Піфагора отримали найбільший розвиток в працях Арістотеля, що розробив вчення про внутрішній світ людини і способах дії на нього за допомогою мистецтва. У його теорії була представлена концепція очищення душі (катарсис) в процесі сприйняття музичного мистецтва [1].

В середні віки практика музичної психотерапії була тісно пов'язана з широко поширеною у той час теорією афектів, яка вивчала дію різних ритмів, мелодій і гармоній на емоційний стан людини.

М. Рубінштейн, А. Рубінштейн, Р. Шуман, М. Римський-Корсаков надавали основного значення музиці як засобу комунікації, підкреслювали її специфіку та інші особливості музичного мовлення. Ідеалістичне пояснення музично-психологічних поглядів розглянуто у працях А. Шопенгауера та інших філософів, які, провівши численні дослідження і експерименти, прийшли до переконання, що деякі мелодії дійсно володіють сильним терапевтичним ефектом. Духовна, релігійна музика відновлює душевну рівновагу, дарує відчуття спокою. Якщо порівнювати музику з ліками, то релігійна музика – полегшує біль. Спів веселих пісень допомагає при серцевих недугах, сприяє довголіттю, але найбільший ефект психо-фізіологічного впливу на людину мають мелодії В.А. Моцарта.

Якщо говорити про вплив музики на формування особистості, нам потрібно перш за все звернути увагу на вплив мистецтва в цілому та його значення у духовній культурі. Вплив творчості на формування особистості, як фактора її соціалізації залежить значно від вікових особливостей, психічного стану та типу естетичної діяльності людини.

За допомогою музичного мистецтва стимулюється інтелектуальний процес пізнання, формується світосприйняття та світовідношення, причому як у дітей, так і у дорослих [2].

Сприйняття музики, як і інших творів мистецтва, майже завжди несе в собі певний елемент суб'єктивізму, адже кожна конкретна людина має свою індивідуальність, свій власний життєвий досвід, свої індивідуальні особливості розвитку психічних функцій пізнавальної та емоційної сфер [3].

Музика завжди вважалася надзвичайним видом мистецтва. З давнини використовуються її лікувальні властивості, не тільки для духовного зросту, а також для фізичного й психічного здоров'я.

Терапевтичну властивість музики підкреслюють і психологи, стверджуючи, що за допомогою певної мелодії можна спонукати людину до різного емоційного стану. Взагалі сприйняття музики тісно пов'язано з розумовими процесами, тобто вимагає уваги, спостережливості, кмітливості. Музика, сприймається слуховим рецептором, впливає на загальний стан усього організму, викликає реакції, пов'язані зі зміною кровообігу, дихання.

За результатами досліджень багатьох науковців вважають, що тільки класична музика, перш за все у живому виконанні, позитивно впливає на фізичний та психічний стан людини. Музика композиторів-класиків допомагає позбутися депресивних станів, стресів, тривог, переживань і страждань.

З розвитком глобалізаційних процесів у суспільстві (розвиток мас-медіа, інтернету), цікавим феноменом стала так звана «масова культура». Популярність масового мистецтва в молодіжному середовищі пояснюється прагненням підростаючого покоління ствердити своє особисте «Я» на протигагу старшим поколінням, їхнім смакам, інтересам, потребам, цінностям, які молодь вважає застарілими. Сприйняття результатів «масової культури» не потребує глибокої теоретичної підготовленості, тому спілкування з нею доступне широкому колу людей. Оскільки музика є одним з найдоступніших видів мистецтва, найбільш поширеним проведенням дозвілля молоді, то захоплення жанрами популярної музики дедалі стає престижнішим серед молодих людей. Віддаючи перевагу тому, чи іншому стилю музики, людина одразу ідентифікує себе з усією культурою, яка стоїть за цією музикою, певним стилем життя, своєрідною поведінкою. Наприклад, «важкий метал», дає установку на протест, бунт проти традиційно встановлених суспільних норм, прагнення до самостійності та самодостатності [2].

Отже, вплив музики на формування творчої особистості залежить від вікових особливостей, психічного стану, основного виду художньо-естетичної діяльності людини. Впливає також музичне мистецтво й на психіку, душевний стан людини, що стало основою виникнення музикотерапії. Високе мистецтво підсилює розумові здібності, а також працездатність та зосередженість, розвиває та підвищує інтелект людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Політика. – С.-Пб: Terra Fantastica, 2003.– 349 с.

- Музикатерапія // Психотерапевтична енциклопедія; Под. ред. Б.Д. Карвасарського. – С.-Пб: «Пітер», 2000. – С.392 – 394.
- Савчук Ю.І. Вплив музики на формування особистості [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://yurasavchuk.wordpress.com>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент К.О. Щедролюєва

УДК 37.036 : 004.92

Вітюк В. О.

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ТВОРЧЕ РІШЕННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ТВОРЧОГО ЗАВДАННЯ

У статті розглядається застосування комп'ютерних технологій та їх вплив на творчі рішення при виконанні творчого завдання.

Ключові слова: комп'ютерні технології, творчі рішення, творче завдання, метод мозкової атаки, біоніка, фірмовий стиль.

The article deals with the application of computer technologies and their influence on creative decisions in fulfilling the creative task.

Key words: computer technologies, creative decisions, creative task, method of brainstorming, bionics, corporate style.

Сучасне життя, особливо його ділову і повсякденну складову, важко уявити без використання сучасної комп'ютерної техніки.

Зараз з'явилась унікальна можливість за допомогою комп'ютерів інтенсифікувати, активізувати, оптимізувати багатоскладовий процес засвоєння знань, вмінь, навичок, способів творчої діяльності.

Комп'ютер, як інструмент художника, почав використовуватись не так давно, тому саме зараз іде становлення, формування та розвинення відповідних прийомів та методів роботи під час навчання дизайнерів.

Процес впливу комп'ютерних технологій та науково-технічного розвитку на культуру й мистецтво виявляє зустрічний процес – проникнення методів, художньої творчості, виразних засобів художньої мови в науково-технічну систему та виробничу діяльність [1].

Існують різноманітні методи вирішення творчих завдань (метод мозкової атаки, метод фантастичних аналогій, біоніка та інше).

«Мозкова атака» – це метод розв'язування невідкладних завдань за дуже обмежений час. Суть методу полягає в тому, що необхідно висловити найбільшу кількість ідей за невелику кількість часу, обговорити та здійснити їхній відбір. Цей метод використовується для розвитку творчих здібностей або для розв'язання складних проблем [2, с. 127]. Фантастична аналогія розкріпачує уяву, дає відчуття простоти і легкості під час розв'язування задачі. Після вирішення задачі за допомогою фантастичних засобів їх замінюють реально існуючими механізмами чи їх комбінацією [4, с. 19]. Сучасна біоніка базується на нових методах із застосуванням математичного моделювання та широкого спектру програмного забезпечення для розрахунку і 3d-візуалізації.

Вирішення творчих завдань стало набагато цікавішим і водночас більш простішим, якщо використовувати комп'ютерні технології. Творчі рішення втілюються в реальний результат за допомогою спеціальних розроблених комп'ютерних програм. За допомогою цих програм є можливість реалізовувати творчі завдання у двовимірному площинному зображенні (дизайн-графіка), освоїти тривимірну форму у просторі (дизайн-середовища), охопити анімацію, Інтернет, електронні презентації та Web-сторінки. Робота з комп'ютерною

графікою надає багато можливостей для реалізації власних проєктів на персональному комп'ютері.

Комп'ютерні програми мають різноманітні редактори та пакети, у яких кожен може знайти будь-які інструменти для втілення творчих задумів, знаходити нестандартні способи їх вирішення, використовувати отримані раніше знання в нових ситуаціях, що впливає на самовдосконалення особистості при вирішенні творчих задач.

Застосування комп'ютерних технологій допомагає засвоєнню окремих технік та виявлення основних та пошукових засобів художньо-пластичних рішень, виконання завдань від задуму, проєктно-художнього образу до конструктивного втілення в межах професійних можливостей та на рівні сучасного світосприйняття, закладається професійна дизайнерська база для розвитку та удосконалення творчих здібностей у професійній діяльності [3].

Використання комп'ютерних програм в навчально-пізнавальній, трудовій і повсякденній практичній діяльності пов'язане з розвитком композиційно-образного мислення і формуванням творчої висококультурної особистості і ґрунтується на вивченні національних традицій та зразків світового мистецтва сучасності.

Також комп'ютерна графіка використовується при створенні фірмового стилю. У наш час важко уявити роботу дизайнера без комп'ютерних програм. Для створення фірмового стилю використовуються різноманітні графічні програми які допомагають та спрощують роботу. Тому зараз вручну роблять лише пошуки композиції а потім переходять до механічних та графічних програм.

Саме комп'ютерні технології допомагають розвивати творчу активність, яка характеризується самостійністю, ініціативністю, креативністю, новизною результату, оригінальністю, при вирішенні творчих завдань.

Комп'ютерні технології розширюють спектр розвитку і застосування в творчій діяльності, дозволяють поглибити професійний кругозір майбутніх фахівців образотворчого мистецтва. Широкі технічні можливості комп'ютера відкривають принципово нові можливості для виконання графічних робіт. Комп'ютер стає надійним інструментальним засобом при виконанні найрізноманітніших зображень, автоматизуючи та спрощуючи графічну діяльність людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуржій А. М. Інформатика та інформаційні технології: Підручник для учнів професійно-технічних навчальних закладів / А. М. Гуржій, Н. І. Поворознюк, В. В. Самсонов. – Харків: ООО «Компанія СМІТ», 2003. – 352 с.
2. Ковальчук Г. О. Організація навчання з економіки/ Навчальний посібник / Г. О. Ковальчук. – К.: Нац. Пед. Ун-т ім. М. Драгоманова, 2002. – 305 с.
3. Башта О. Т. Комп'ютерна графіка: Навчальний посібник / О. Т. Башта, О. В. Джурик, В. І. Макаров. – К.: НАУ, 2001. – 88 с.
4. Мадзігон В. М. Технології: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) / В. М. Мадзігон, А. М. Тарара, В. П. Тименко. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 172 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С. П. Курак

УКРАЇНСЬКА ІЛЮСТРАЦІЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ГРАФІКИ.

У статті розглядаються основні тенденції розвитку українського ілюстраторства з точки зору спадкоємності його традицій, і взаємодії із європейським простором.

Ключові слова: ілюстрація, книжкова графіка, видавництво.

The article deals with the main tendencies of the development of Ukrainian illustration in terms of the continuity of its traditions and its interaction with the European space.

Key words: illustration, book graphics, publishing house.

Вивчення культури народу, неможливе без розгляду контексту, в якому він існує, врахування його взаємозв'язків з іншими народами, та історичних підвалин його розвитку. Сучасний художник має широкі можливості для реалізації не тільки у межах своєї країни, а й за кордоном. Завдяки спеціальним мистецьким форумам, програмам, конкурсам, та інтернету, художники мають змогу спілкуватися із колегами з усього світу, вивчати їх творчість, та знаходити собі замовників у вигляді приватних осіб та видавництв. Відбувається стрімкий розвиток мистецьких напрямків, і разом із тим, простежується тенденція до взаємопроникнення, змішування культур. Наразі актуальною є проблема національної своєрідності, і можливості для художника не втративши самобутність мати попит на світовому ринку.

Українська книжкова графіка вивчалася багатьма дослідниками: Ю.В. Белічко, М.О. Криволапов, О.В. Ламонова, А.П. Шпаков, Д.В. Малаков, Д.Д. Фоменко, І.Б. Бай, Л.П. Польвий, О.К. Федорук, І.І. Верба, О.А. Лагутенко, Б.В. Валуєнко, П.В. Нестеренко, М.М. Гордійчук, М.В. Гончаренко. У їх працях виявлено напрями ілюстрування, особливості творчого методу та стилю відомих майстрів, проаналізовано, як змінювались художні смаки з плином часу. [2]

Книжкова графіка – це вид графічного мистецтва, що являє собою художнє оформлення книги. Сюди відносяться книжкові ілюстрації, він'єтки, заставки, буквиці, обкладинки, суперобкладинки.

Важливим елементом оформлення книги є ілюстрація – це зображення у книзі, що супроводжує та пояснює текст.

У давні часи малюнки були єдиним ефективним засобом розкриття текстової інформації для малограмотних читачів. Ілюстрації виконувалися вручну у рукописних книжках, згодом почали використовуватися і друкарські техніки. Так, кінець XVII та XVIII століття пов'язані з активним розвитком ксилографії. В мистецтві книжкової графіки першої третини XX століття простежується постійна взаємодія інтернаціонального і національного. Твори української книжкової графіки широко «мандрували» Україною та потрапляли за кордон.[3, с. 240] Цей період представлений творчістю таких українських художників, як: П. Мартинович, І. Їжакевич, Г. Нарбут, В. Касіян, М. Дерегус, О. Довгаль, С. Адамович, О. Данченко, Г. Якутович. У 1910 році, створено Українську академію мистецтв. Її викладачі прагнули поєднати традиції українського і європейського мистецтва. Відчувається вплив модерну з його тяжінням до синтезу мистецтв. [1, с. 105].

XXI століття призвело до нових змін: розвиток інформаційних технологій, глобалізація суспільства, окреслили нові шляхи розвитку мистецтва, й висунули нові вимоги до діяльності художника: тепер він стає активним учасником мистецького життя не тільки власної країни, а й виходить на міжнародну арену. Це призводить до прагнення художника зробити своє мистецтво універсальним, актуальним для глядача з будь якого куточка світу.

Наразі, дуже відомими і впізнаваними є ілюстрації Владислава Єрка, Костя Лавра, Віктора Гаркуші, Івана Сулими, Катерини та Володимира Штанко. Їх твори вражають майстерністю подачі образу, витонченою деталізацією. Максим Павленко працює переважно у чорно-білій гамі, використовує певні концептуальні мотиви. Роман Романішин створює асоціативні ілюстрації. Наталка Гайда, Ольга Дегтярьова, Оксана Була, Євгенія Гайдамака та Поліна Дорошенко виконують ілюстрації за допомогою комп'ютерної графіки. Мар'яна Прохасько виконує ілюстрації, стилізовані під дитячий малюнок. Даша Ракова, й Анастасія Стефурак виконують експериментальні ілюстрації. [4]

Активно діють видавництва: Видавництво Старого Лева, А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, Кальварія, Лаурус, Літературна агенція Discursus, Урбіно, Зелений пес, та ін. [5]

Українські художники мають широкий досвід спілкування як з відчизняними так і з закордонними замовниками, й мають бачення того, чим саме відрізняється споживач український і європейський. Та які відмінності української й європейської ілюстрації.

Кость Лавро, зазначає, що порівняно з минулими двома десятиліттями рівень вітчизняної ілюстрації суттєво виріс, проте визнає, що у 1970-ті українська стилістика виражалася яскравіше, сьогодні ж молодь більше орієнтується на світові зразки.

Наталка Гайда свідчить про піднесення на українському книговидавничому ринку, завдяки якому з'явилося багато нових видавництв і цікавих ілюстраторів.

За спостереженнями Поліни Дорошенко: «Українські видавці з кожним роком все більше готові до експерименту та комерційно-ризикованих проектів.»

Євгенія Гайдамака: «У США ілюстрація – це мікс стилів, поєднання коміксів, концепт-арту, традиційних медіа. Українська ілюстрація поки що не настільки різноманітна, але це тільки справа часу. Дуже багато українських видавництв неповороткі й непорушні у своїх смаках. ...Страх не продати книгу часто заважає видавцю зважитися на цікаві ідеї».

Катерина Штанко розповідає: «Сучасна європейська дитяча книжка має досить виразну тенденцію: менше тексту – більше ілюстрацій, у той час як українська – найчастіше є супроводом до літературного твору. В Україні люблять орнаменти, дрібні деталі, ракурси, фактури, наші книжки естетичні й красиві. В Європі ж найвищою цінністю в сучасній дитячій книзі є емоція, заради якої часто нехтують зовнішньою красою.

Таким чином, можемо визначити, що ілюстрація в Україні активно розвивається, сучасний художник прагне до експериментів, вільної трактовки образів, використовує можливості нових матеріалів і технологій. Українська ілюстрація тяжіє до реалістичного зображення, в той час, як Європейська – до експерименту, емоційності, мінімалізму. Спілкування з європейською культурою спонукає до експериментів та концептуальності в мистецтві ілюстрації. На нашу думку, для подальшого розвитку української ілюстрації слід подбати про покращення технічного оснащення процесу книговидавництва. Українське й європейське ілюстраторство наразі мають схожі, хоча й дещо відмінні тенденції у пошуках нових засобів виразності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Валуєнко Б. Архітектура книги / Б. Валуєнко. – К. : Мистецтво, 1976. – 344 с.
2. Зайцева В.І. . Традиції і пошуки в галузі українського книжкового мистецтва. [Електронний ресурс] : [стаття] / В. Зайцева // – Текст.– Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/14617/1/V_Zayceva_2016_14_04_konf_IM.pdf
3. Лагутенко О. Українська графіка ХХ століття: проблеми нового ви- кладу історії / О. Лагутенко // Сучасний стан українського мистецтвоз- навства та шляхи його подальшого розвитку. – К. : Академія мистецтв України, 2000. – С. 41–42.
4. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття / О. Лагутенко. – К. : Грані-Т, 2006. – 240 с.
5. Терен Т. Ті, що малюють між слів. 7 українських ілюстраторів, яких варто знати [Електронний ресурс] : [стаття] / Тетяна Терен. – Текст.– Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/07/8/214736/>

6. Як найвідоміші українські видавництва отримали свої назви[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://starylev.com.ua/news/yak-nayvidomishi-ukrayinski-vydavnytva-otrymaly-svoyi-nazvy>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **В.В. Ракович**

УДК 7.071.2:792.8.036

Гуляєва Н.О.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПОЧЕРК ХОРЕОГРАФА

У статті розглядається особливості індивідуального почерку хореографа.

Ключові слова: індивідуальність, почерк, хореограф.

The article deals features of the individual handwriting of the choreographer

Key words: individuality, handwriting, choreographer.

У кожної людини є свій стиль життя, свої засади. З початку становлення характеру людини, встановлюється і почерк. У світі не існує однакових почерків і однакових характерів. Все індивідуально, навіть, якщо на перший погляд здається, що почерк такий самий, і характери у людей сходяться, це не так: кожна людина особистість.

Почерк – це зворотній зв'язок з психікою. Він, як оптично точне дзеркало, відображає і вроджені, і придбані властивості особистості.

Почерк слідує за всіма змінами, що відбуваються з особистістю, і дозволяє стежити за динамікою її розвитку на різних стадіях, а також дає інформацію про глибинні внутрішні процеси в періоди особистісних криз. Поняття суті кризових протиріч сприяє більш ефективній корекції психологічного стану, виходу на новий рівень обізнаності, а, отже, і до нового рівня якості життя.

Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини, що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей. Індивідуальність виявляється у здібностях людини, домінуючих потребах, рисах характеру, почутті власної гідності, світобаченні, системі знань, умінь, навичок, рівні розвитку інтелектуальних, творчих процесів, індивідуальному стилі діяльності та поведінки, типі темпераменту, характеристиках емоційної та вольової сфер. це єдність неповторних індивідуальних і особистісних властивостей конкретної людини [1, с. 47].

Індивідуальність почерку визначають як його своєрідність, обумовлене сукупністю особливостей, притаманною тільки почерку однієї особи і неповторною в іншого.

Опис змісту поняття «почерк» має умовний характер та відрізняється обсягом, складом, семантичною та логічною структурою. За твердженням графологів, почерк сприяє розкриттю індивідуальних особливостей людини (графологія – аналіз почерку), внутрішніх рис характеру людини, приховуючи в собі багато можливостей і важливу інформацію. Вроджені особливості людини визначають основний тип мислення, особливості сприйняття, психосоматичну конституцію, що відбивається в індивідуальному почерку людини [3, с. 207].

Уперше в педагогічну практику хореографічного мистецтва поняття «індивідуальний почерк» було введено педагогом і балетмейстером Р. В. Захаровим в першій половині ХХ століття. На думку провідних діячів у сфері хореографічного мистецтва (Г. Я. Власенко, Р. В. Захаров, А. М. Мессерер та ін.), формування саме цієї властивості сприяє зростанню якості професійної підготовки педагогів-хореографів.

Формування індивідуального почерку хореографа – складний та багатосторонній процес. В основі даного процесу закладені гуманістичні, духовно-моральні цінності, своєрідність, неповторність різноманітних культурних традицій національного мистецтва.

Цей процес забезпечує всебічне і гармонійне становлення особистісних властивостей, якостей, професійної компетентності хореографа, а також послідовне «занурення» в технологію професійної діяльності, що відповідає вимогам сучасного соціуму [3, с. 195].

Формування індивідуального почерку балетмейстера обумовлено темпераментом і характером, які є підставою для виділення різних типів почерку. Свій відбиток на формування індивідуального почерку накладає професійна діяльність, тип особистості, особливості статури, фізичні дані і статеві відмінності.

Індивідуальний почерк хореографа передбачає гармонійне поєднання фізичних, психофізіологічних і психологічних даних, природних задатків з особистими рисами людини, що розвиваються впродовж її життя в певному оточенні.

Індивідуальний почерк хореографа – неповторна, своєрідна, індивідуальна манера створення хореографічного твору, сукупність характерних рис і особливостей лексичної та композиційної побудови танцю, властивих окремому педагогу-хореографу, що відрізняють його творчі роботи від інших. Поєднання думок, почуттів, прояви волі, потреб, мотивів, бажань, настроїв, переживань, інтелекту, схильностей і професійних здібностей утворює унікальну цілісну структуру особистості, здатної до створення нового, неповторного твору хореографічного мистецтва [2, с. 235].

Отже, індивідуальний почерк хореографа – процес всебічного становлення професійних якостей та компетенцій, що визначають індивідуальну манеру створення хореографічного твору і композиційної побудови танцю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.А. Загадки творчества: учебное пособие для вузов / А.А. Асмолов . – М., 2004. – 47 с.
2. Захаров Р.В. Сочинение танца: страницы педагогического опыта / Р.В. Захаров. – М.: Искусство, 1986. – 235 с.
3. Кившенко Ю. А. Средства профессиональной подготовки педагогов- хореографов в ВУЗе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Кившенко Юлия Артуровна. – Самара, 2011. – С. 195-207.

Рекомендує до друку науковий керівник А.Є. Рехліцька

УДК 792.8371.32-053.6

Густей І. В.

ІМПРОВІЗАЦІЯ ТА АКТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ НА УРОКАХ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті проаналізовано імпровізацію та акторську майстерність на уроках хореографії, а також доведено, що ці прийоми допомагають розкриттю творчого потенціалу вихованців, їх професійному зростанню та життєвої самореалізації.

Ключові слова: імпровізація, акторська майстерність, художній образ, творчість, обдарованість, дитячий колектив, мистецтво, пластика, танцювальний рух.

The article analyzes the techniques of improvisation and acting skills in choreography lessons, and also it is proved that these techniques help to reveal the creative potential of pupils, their professional growth and life-self-realization.

Key words: improvisation, acting skills, artistic image, creativity, giftedness, children's collective, art, plastic, dance movement.

Акторська майстерність та імпровізація – це невід’ємні складові внутрішньої техніки танцюриста. Професіоналізм танцівника складається з зовнішньої і внутрішньої техніки. Зовнішня техніка – це вміння правильно виконувати всі рухи, з яких складається танець, що вдосконалюються протягом всього часу роботи танцюриста на сцені чи в хореографічному класі. До внутрішньої техніки входять акторська майстерність та вміння імпровізувати [4, с. 217].

Імпровізація в перекладі з французької – несподіванка. У будь-якому мистецтві імпровізація є створенням чогось абсолютно нового, і в цьому її сутність. Повторення вже не є імпровізацією, а тому, будь-яка імпровізація унікальна.

Хореографічне мистецтво – це синкретичне мистецтво. Воно змістовно поєднує танець і пантоміму, музику і поезію, скульптурні пози і пластику рухів, драматургію літературного твору. “Змусьте ваших виконавців танцювати, але хай танець їх говорить, хай танцюючи вони живо малюють, хай почуття роблять їх прекрасними. Якщо жести, імпровізація і міміка кожного завжди будуть відповідати порухам його душі, лише тоді вони виявлять істинні почуття – і твір ваш оживе” – так говорить Ж.Ж. Новер, великий французький реформатор танцю, в своїй книзі “Листи про танець і балет” [5, с. 97]. Акторська майстерність вимагає від виконавця не тільки віртуозної техніки, міміки, імпровізаційної майстерності, точного осмисленого жесту, музикальності, а ще дуже багато іншого: спостережливості, уваги, вміння відбирати та збагачувати життєвий матеріал, фантазії. Емоційний стан людини виявляється в характері її рухів [2, с. 284].

Імпровізація народжена простим та елементарним фактом того, що ми живемо. Імпровізація, як і акторська майстерність, пов’язані з ігровою складовою діяльності людини. Гра забезпечує пізнавальні інтереси, сприяє соціалізації, створює підґрунтя щодо творчого розвитку особистості. Все це необхідна умова формування імпровізаційних та акторських якостей хореографа, виконавця та постановника. Особливості сценічного дійства – відображення життєвих реалій. Ставши дорослими, ми фіксуємося в одній або кількох масках, які нав’язує нам суспільство або ситуація. Шекспір писав про те, що весь світ – театр, а люди в ньому – актори, від того, наскільки ми вміємо входити в роль, грати та вірити в те, що ми граємо, залежить значна частка успіху в житті, роботі, у спілкуванні з колегами, друзями та незнайомими людьми. Багато залежить від того, чи ми будемо вести гру, чи вона поведе нас [1, с. 32].

Становлення професійних якостей учнів починається у школі. Звичайно, роль педагога, репетитора, наставника тут величезна, так як індивідуальність – це неповторність, несхожість особистості виконавця, його особливе вміння проникнути у сценічний образ, розчинитись у ньому. Останні двадцять років збагатились яскравими прикладами педагогів та постановників, які застосовують акторську майстерність та імпровізацію у своїх школах. Стіф Пекстон, Форсайт, Руслан Баранов – ці та багато інших педагогів працюють над технікою танцювальної імпровізації та акторської майстерності в школі, чим забезпечують розвиток хореографічної майстерності виконавця та мистецтва танцю в цілому.

Індивідуальності не можна навчити, як не можна навчити таланту, але розвинути талант, розвинути індивідуальність, акторську майстерність та імпровізацію, вчасно помітити, підказати, активно допомогти такому учневі – основна справа педагога, який веде заняття з хореографії [3, с. 203].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкина С.И., Ломова Т.П., Соковнина Е.Н. Музыка и движение: (Упражнения, игры и пляски для детей 5 – 6 лет). Из опыта работы муз. руководителей дет. садов. – М.: Просвещение, 1983. – С. 288.
2. Мухіна В.С. Дитяча психологія. – М.: Просвящение, 1985. – 315 с.
3. Новерр Ж.-Ж. Письма о танце / Пер. А.А. Гвоздевой, примеч. и статья И.И. Соллертинского. – Л.: Academia, 1927. – 384 с.

4. Онацький В. Спостереження як засіб вивчення академічно обдарованих дітей / В. Онацький // Обдарована дитина. – 2006. – № 5. – С. 22–30.
5. Тараканова А.П. Система хореографічного виховання у школах і позашкільних закладах: Навчальний методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1996. – 230 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Г.М. Полякова

УДК 75.02:7.023.2-035.676.332.4

Єріна О.А.

ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ТЕХНІКИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПІСУ

У статті розглядаються технічні особливості олійного живопису; хімічні особливості олійних фарб; особливі прийоми олійного живопису при створенні художнього твору, що надання йому художньої виразності.

Ключові слова: олійний живопис, техніка олійного живопису, прийоми олійного живопису, художня виразність.

The article deals with the technical features of oil painting; chemical features of oil paints; special techniques of oil painting when creating an artistic work that gives him artistic expression.

Key words: oil painting, technique of oil painting, techniques of oil painting, artistic expressiveness.

Олійний живопис займає вагому нішу в розвитку мистецтва всього світу вже дуже давно. Зі століття у століття саме олійний живопис якнайкраще передає все буйство і багатогранність навколишнього світу.

Олійний живопис – одна з мальовничих технік, що використовує фарби на органічній олії в якості основної сполучної речовини. Якість олійних фарб багато в чому залежало від пігменту. З винаходом різних пігментів – рослинних, мінеральних, а пізніше хімічних, удосконалювалася і структура олійних фарб. Саме ж масло мало рослинне походження. Найбільш ефективно показало себе поєднання пігментів з лляною олією, тому з роками його стали найчастіше використовувати при виготовленні фарб [4, с. 43].

Олійний живопис відрізняють виразність і динаміка письма; більшою мірою, ніж будь-яка інша техніка живопису, вона дозволяє досягти на площині зорової ілюзії об'єму і простору, багатих колірних ефектів і глибини тону. Технічні прийоми олійного живопису різноманітні. Мазки можуть бути покривними (непрозорими) і лесувальними (прозорими), корпусними (щільними) і фактурними (рельєфними), тонкими, гладкими і інші.

Легкі в роботі, олійні фарби дозволяють створювати безліч різних ефектів. Так, видавлюючи фарбу на основу прямо з тюрбика, можна за один день отримати приголомшливу рельєфну поверхню (техніка імпастро). А за допомогою олійної фарби, розведеної спеціальною добавкою, створюють тонкі лесувальні шари (на це йде більше одного дня). Наявність покривних і прозорих олійних фарб відкриває перед художниками ще більш широкі перспективи. Техніка олійного живопису – одна з найдоступніших, саме тому вона займає провідне місце в мистецтві такий великий проміжок часу.

Техніка олійного живопису визначена системою прийомів роботи, які напрацьовані різними національними художніми школами, групами або майстернями художників, окремими видатними майстрами. В олійному живописі виділяють такі прийоми роботи, як: корпусне письмо, імпастро, сфумато, лесування.

Корпусне письмо – прийом в живопису; накладення фарб щільним, непрозорим шаром [4, с. 56].

Імпасто – це прийом в живописі, де фарби наносяться товстим шаром за допомогою мастихіна або кисті. При цьому фарба повинна бути густою, як масло, з мінімальною кількістю розчинника або зовсім без нього. Більш того, деякі художники змішують фарби зі спеціальними добавками-згущувачами. Таким чином, техніка імпасто дозволяє максимально проявити багаті фактурні можливості олійних фарб. Один з відомих художників, які застосовували техніку імпасто – Вінсент Ван Гог, який наносив фарбу товстим шаром, а потім розмазував пальцями [1, с. 28].

Сфумато – це прийом в живописі, один з найважливіших елементів повітряної перспективи, який був теоретично і практично заснований Леонардо да Вінчі.

Техніка лесування – прийом олійного живопису, який активно і повсюдно використовувався великими художниками минулого. Леонардо і Рембрандт, Веласкес і «Малі Голландці» – всіх не перелічити. Одним з перших його став застосовувати Леонардо да Вінчі. Це дозволило створити живе і достовірне відчуття світла і тіні, відчуття обсягів, занурених в повітряне середовище. За допомогою найтонших лесувань створена ніжна світлотінь обличчя Джоконди і мерехтіння кришталю на натюрмортах старих голландців [3].

Використовуючи таке різноманіття прийомів, художник досягає особливої виразності живописного твору. Використання тих чи інших прийомів в олійному живописі тісно пов'язана з образотворчими завданнями та їх вирішенням, оскільки матеріал, який використовується, диктує спосіб його застосування.

Важко переоцінити роль техніки олійного живопису в історії світового мистецтва. Завдяки їй створювалися шедеври, виникали нові напрями в мистецтві. Використання олійної фарби сприяло справжній революції в живописі. Олійний живопис не мав би такого поширення, якби не зручності її технології і переваги в порівнянні з іншими техніками. Адже олійні фарби повільно сохнуть, ця її якість дуже зручна для моделювання форми.

Отже, живопис – це вид мистецтва засобами художньої виразності, в якому є колір. Олійний живопис вид живопису олійними фарбами, які готують розтиранням неорганічних пігментів на вибіленому лляному маслі. До нас дійшло безліч великих творів мистецтва, написаних олійними фарбами. Техніка живопису – визначені системи прийомів роботи, які напрацьовані різними національними художніми школами, групами або майстернями художників, окремими видатним майстрами. Легкі в роботі, масляні фарби дозволяють створювати безліч різних ефектів таких як, техніка імпасто та лісирування. При багат шаровій системі весь процес роботи підрозділяється на окремі основні фази, що виконуються в більш-менш певній послідовності: 1) тонування ґрунту; 2) нанесення малюнка; 3) підмальовок; 4) прописки; 5) лесування; 6) завершення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Диченко, Е. Вінсент Ван Гог. Художник в 100 картинах / отв. ред. М. Терешина. – Москва : Эксмо, 2015. – С.28
2. Жердзицкий В.Е. Живопись, техника и технология. – Х.: Колорит, 2006. – 326 с.
3. Мини-словарь художника //Рисовать могут все [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mogut-vse.ru/word.htm>
4. Популярная художественная энциклопедия/ под ред. Полевого В.М. – М.: Советская энциклопедия. – 1986. – 447 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.Г. Чуприна

САМООСВІТА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ ЙОГО ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються шляхи удосконалення професійної компетентності майбутніх учителів хореографії для розвитку їх особистості.

Ключові слова: Самоосвіта, вчитель, хореографія, розвиток, особистість, самовдосконалення.

The article discusses the ways of improvement professional competence of future teachers of choreography for the development their personality.

Key words: Self-education, teacher, choreography, improvement, personality, self-realization.

На сучасному етапі становлення національної системи освіти головним чинником до визначення особистісних способів самореалізації та саморозвитку є самоосвіта майбутнього вчителя хореографії. Суспільство нині потребує кваліфікованих фахівців у галузі хореографії, спроможних до активного сприйняття нового, до безперервного особистісного та професійного самовдосконалення [1, с. 24]. Тому сучасна вища освіта поряд з якісною професійною підготовкою передбачає всебічний розвиток особистості кожного вчителя хореографії спроможного до особистісного розвитку. При всій увазі до особистості вчителя недостатньо розробленою залишається проблема формування індивідуального стилю діяльності майбутнього педагога [5, с. 69]. Таким чином самоосвіта майбутнього вчителя хореографії формує та виховує індивідуальний стиль, в першу чергу, у професійному виконанні, а вже потім, у педагогічній діяльності [2, с. 5].

Процес самоосвіти майбутнього вчителя хореографії буде успішним за умови наявності в студентів позитивної мотивації, професійних здібностей, віри в себе, особистісної свободи, творчої самоактуалізації, професійних знань, умінь і навичок [3, с. 11]. Саме тому важливим шляхом самоосвіти майбутнього педагога є участь у різноманітних майстер-класах, конкурсах та фестивалях не тільки для професійної компетентності, а й для розвитку його особистості [4, с. 97]. На разі великою популярністю користуються, так звані, танцювальні табори, де танцівники приймають участь у декількох майстер-класах за день у видатних українських та світових хореографів. Такий тип самоосвіти сприяє особистісному розвитку за рахунок спілкування майбутнього педагога з хореографами, а також обміну професійним та життєвим досвідом.

Крім того, існують пасивні, з точки зору фізичної активності, шляхи самовдосконалення майбутнього вчителя. Це і перегляд відео матеріалів з репетицій та виступів балетних груп, пошук та колекціонування фрагментів виступів видатних танцюристів, вивчення художньої та спеціальної літератури. Саме інтерес до професійної діяльності інших танцівників сприяє розвитку особистості майбутнього вчителя хореографії за рахунок самоосвіти.

Отже, необхідною умовою розвитку особистості майбутнього вчителя хореографії є самоосвіта у всіх її проявах. Постійний професійний інтерес служить тренуванням не тільки фізичної, а й розумової діяльності, що сприяє самовдосконаленню та самореалізації майбутнього вчителя хореографії в його шляху до розвитку особистості. Саме тому самоосвіта є необхідною умовою удосконалення професійних навичок, що сприяє індивідуальному розвитку особистості майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аксенова Г. И. Формирование субъектной позиции учителя в процессе профессиональной подготовки [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Галина Ивановна Аксенова. – М., 1998. – 448 с.
2. Костенко М. А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / М. А. Костенко; Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2004. – 20 с.
3. Маслоу А. Самоактуалізація личности и образование / Абрахам Маслоу, [пер. с англ. Г. Балл; Ин-т психологии АПН Украины и др.]. – К.; Донецк, 1994. – 52 с.
4. Становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя / [авт. тексту З.Н. Курлянд, О.А. Галицан, С.С. Єрмакова та ін.]. – О.: ПНЦ АПН України: М.П.Черкасов, 2005. – 143 с.
5. Чобітько М. Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М.Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 1 (42). – 70 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.Є. Рехліцька

УДК 778.5: 004.928

Іванова М.Е.

СТАНОВЛЕННЯ АНІМАЦІЇ ЯК ЖАНРУ КІНОМИСТЕЦТВА

У статті розглядається становлення анімації як одного з жанрів кіномистецтва. Виділено поняття мультиплікації, історію її становлення, перші кроки та подальший розвиток.

Ключові слова: мультиплікація, кінематограф, історія.

The formation of animation as genre one of the cinematography is examined in the article. There was marking the concept of cartoon, the history of formation, the first steps and the future development.

Keywords: cartoon, cinema, history.

Метою нашої статті є дослідження становлення анімації як одного з жанрів кіномистецтва, вивчення етапів розвитку.

Мультиплікація (від лат. Multiplicatio – множення, збільшення, зростання, розмноження) – технічні прийоми створення ілюзії рухомих зображень (руху і / або зміни форми об'єктів – морфінга) за допомогою послідовності нерухомих зображень (кадрів), що змінюють один одного з певною частотою. Анімація (від фр. Animation: пожвавлення, одухотворення) – західна назва мультиплікації: вид кіномистецтва і його твір (анімаційний фільм і, зокрема, мультфільм), а також сімейство відповідних технологій. У 1914 році Вінзор Маккей створює першого в історії героя мультфільму, наділеного яскравими особистісними якостями – динозавра Герти. Одночасно, величезна кількість малюнків, зроблених для фільму, зажадали винайти нову технологію кінематографічного виробництва, вперше привівши до поділу праці між художником-аніматором і художником-фоновіщиком: в той час як Маккей прорисовував фази руху динозавра, найнятий ним студент копіював з зразка на кожен лист контури гір, озера і дерева (целулоїдна плівка тоді ще не застосовувалася). [1, с. 220]

Таким чином, можна вважати, що первинним способом кінематографічної мультиплікацією була тотальна мультиплікація. Природно, мультиплікація стала частиною кінематографа, зайнявши в ньому міцне місце, як один з жанрів. Для виготовлення мультфільмів використовувалися кінокамера, придатні для покадрового зйомки на один зі

стандартних форматів кіноплівки. Для створення мальованої мультиплікації були створені мультстанкі, які представляли із себе складну установку-репродуктор із спеціальним кінознімальним апаратом, як правило, мають конструкцію, схожу з апаратами для комбінованої зйомки і дозволяє регулювати кут розкриття обтюратора і виконувати затемнення і напливи. Такі апарати випускалися в спеціальному виконанні для мультиплікації, що відрізнявся вертикальною установкою і спеціальної лупою для зручності візування з такого становища. Конструкція професійних мультстанков дозволяла створювати багатошарові зображення на окремих носіях і включала в себе освітлювальне обладнання. В даний час для мальованої мультиплікації використовується комп'ютер або мультстанок з цифровим фотоапаратом. [3, с. 109]

Розглянемо перші спроби розвитку анімаційного жанку:

30 серпня 1877 року вважається днем народження мальованої мультиплікації – було запатентовано винахід Еміля Рейно.

28 жовтня 1892 року – Еміль Рейно демонструє в паризькому Музеї Гревен першу графічну стрічку за допомогою апаратів «оптичний театр», що діють інакше, ніж кінопроектор – до винаходу кінематографа.

- 1898 рік – Джеймс Стюарт Блектон і Альберт Е. Сміт (англ. Albert E. Smith) зняли перший мультиплікаційний ляльковий фільм «Цирк ліліпутів» (англ. The Humpty Dumpty Circus). У фільмі використовувалися дерев'яні іграшки.
- 1899 рік – знятий перший зберігся мультиплікаційний рекламний ролик Matches: An Appearal (об'ємний, автор – Arthur Melbourne-Cooper).
- 1900 рік – Джеймс Стюарт Блектон створює фільм «Зачарований малюнок» («The Enchanted Drawing»), в якому ще не було проміжних фаз. У цей період він відкриває секрет анімації, покадрової мультиплікаційної зйомки – зображення за зображенням, яка в США отримала назву «One turn, one picture».
- 1906 рік – американська компанія Vitagraph Company of America випускає один з перших мультиплікаційних фільмів Джеймса Стюарта Блектон, знятих на кіноплівку, – «Humorous Phases of Funny Faces» («Смішні особи»), яка представляла собою серію простеньких малюнків із зображенням забавних гримас. [2, с. 129]
- 1908 рік – французький художник-карикатурист Еміль Коль починає активно займатися графічної мультиплікацією. Він створив мультиплікаційний фільм «Фантасмагорія» («Fantasmagorie»). Цей фільм став знаковим для розвитку анімації взагалі і мультиплікаційної анімації, зокрема, не тільки тим, що був першим європейським мультфільмом, а й тому, що саме в ньому вперше був структурований самодостатній сюжет, а головний герой Фантош був наділений певним характером.
- 1910 – Владислав Олександрович Старевич зняв перший в світі об'ємний мультфільм «Прекрасна Люканіда, або Війна вусанів з рогачами».
- 1911 – 1922 роки – в США художник-карикатурист Вінзор Маккей піднімає мальовану анімацію на новий рівень якості, в 1914 році створює прообраз мультсеріалу із загальним мультперсонажі (Gertie the Dinosaur), а в 1918 році знімає документальний мультфільм «The Sinking of the Lusitania» («Загибель Лузітанія»).
- 1911 – Вінзор Маккей створив фільм «Маленький Немо» («Little Nemo») на основі газетного коміксу.
- 1913 – Старевич створює мультфільм «Бабка й мураха». Дана екранізація байки Крилова мала грандіозний успіх і світову популярність.

Можна констатувати, що перші кроки в мультиплікації були зроблені задовго до винаходу братами Люм'єр кінематографа. Спроби відобразити рух в малюнку почалися в первісну епоху, продовжилися в античні часи і привели до появи примітивної мультиплікації в першій половині XIX століття. Бельгійський фізик Жозеф Плато, австрійський професор-геометр Симон фон Штампфер і інші вчені, і винахідники використовували для відтворення на екрані рухомих зображень обертний диск або стрічку з малюнками, систему дзеркал і джерело світла (ліхтар) – фенакистископ і стробоскоп. Подальший розвиток цієї технології в

поєднанні з фотографією привело до винаходу кіноапарата, і в свою чергу створило технологічну основу для винаходу братами Люм'єр кінематографа.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Раппапорт. А. Жест и пространство в искусстве мультипликации/А. Раппапорт // Проблема синтеза в художественной культуре / Отв. ред. Б. В. Раушенбах. – М.: Наука, 1985. – С. 193-239.
2. Whitaker H. , Halas J. Timing for animation/ H. Whitaker, J Halas. – London: Focal Press, 1990. – 184 с.
3. Кривуля Н. Г. Эволюция мировых аниматографий/ Н. Г. Кривуля// Аниматология: у 2 кн. – М., 2012. – кн. 2. – С. 104-111.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С. П. Курак

УДК 741.02'06:75.021.34

Капуста К.В.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З ПАСТЕЛЛЮ

*У статті розглядаються особливості сучасних технологій у роботі з пастеллю.
Ключові слова: сучасні технології, пастель, види, техніки, матеріали в пастелі.*

*The article deals with the features of modern technologies in working with pastels.
Keywords: modern technologies, pastels, types, techniques, materials in pastels .*

В сучасному світі, коли швидкість процесів давить на нервову систему людини, дуже важлива гармонія і м'якість фарб. Саме у пастелі закладене прагнення до спокою, споглядання, завжди проникнути особливим ліризмом, відчуттям гармонії і тонко вловимими настроями природи.

Малювання пастеллю дозволяє встановити найбільш тісний контакт між художником і матеріалом. Кольорова крейда стає як би продовженням пальців, і між рукою художника і пастеллю виникає такий же зв'язок, як між рукою скульптора і глиною, з якою він працює.

Пастель схожа на інші матеріали, які застосовуються в малюнку, і її самостійний розвиток починається з моменту, коли малюнок перестає бути допоміжною технікою для живопису і стає рівноправним виглядом мистецтва [2, с. 18].

Пастельний живопис є, по суті, продовженням малюнка. Робота пастеллю не вимагає фарб, або розчинника, як це практикується в традиційного живопису, для неї потрібні тільки бруски спресованого пігменту. Таким чином, виходить, що, так як малюнок це основа всього образотворчого мистецтва, то введенням в світ живопису буде саме пастельна техніка.

Історія мистецтва підтверджує, що пастель тліну часу не схильна. Адже вона складається з того самого мінерального пігменту, який є першоосновою всіх відомих натуральних фарб. Пастель не вигоряє на сонці, не темніє і не тріскається, не боїться температурних перепадів. Мабуть, її єдиний недолік – не терпить дотиків (на полотні або папері вона не «застигає», а продовжує жити ...). Тому пастельні роботи вимагають зберігання під склом [1, с. 57].

Сьогодні пастель є самостійним різновидом живопису, особливості якої полягають у її непрозорості, бархатистій фактурі, м'якості і ніжності тонів.

Пастель давно вийшла за межі станкового мистецтва, найвідоміше сучасне використання пастелі є малювання пастельною крейдою на ґрунтованій стіні або іншій поверхні в інтер'єрі. Працювати можна і на наждачному папері, деяка брутальність фактури його поверхні буде визначати своєрідність техніки. Під пастель використовують тоновану

поверхню, наприклад, сіру, але можливе застосування різних колірних основ аж до чорної [1, с. 65].

Сучасними технологіями в роботі з пастеллю можна без сумніву назвати використання різних технік, прийомів: розтирання, вбивання кольору, втирання пальцями, розтушовка; використання графічних доробок у роботі з пастеллю; поєднання пастелі з розписом на склі, коли малюнок пастеллю являється «підложкою» під розписане скло; використання пастелі в інтер'єрі у стилі Лофт.

Також сьогодні пастель використовується як допоміжне джерело пігменту для виготовлення декору, а конкретно при створенні штучних квітів, які мають реалістичний вигляд.

Пастель має понад тисячу шестисот п'ятдесяти відтінків. Вона і справді і графічна, і дуже мальовнича. У пастелі з'єднуються лінія і колір: нею можна малювати і писати, працювати штрихуванням, прямою, сухим або мокрим пензликом. Особливість пастелі в тому, що при мінімумі сполучного барвна маса являє окремі частинки пігменту, відбиваючись від яких світло розсіюється в різні боки, надаючи барвистому шару особливу променевість, бархатистість, специфічну «пастельну» м'якість [3, с. 24].

Висновки. Пастель давно вийшла за межі станкового мистецтва, найвідоміше сучасне використання пастелі є малювання пастельною крейдою на ґрунтованій стіні або іншій поверхні в інтер'єрі, використання графічних доробок у роботі з пастеллю; поєднання пастелі з розписом на склі, коли малюнок пастеллю являється «підложкою» під розписане скло; використання пастелі в інтер'єрі у стилі Лофт.

Пастель інтимна і ніжна – не випадково в наш побут увійшло словосполучення «пастельні тони». У той же час пастель дозволяє дивним чином змішувати і накладати кольору. Кращі пастелі, які доводилося бачити – це безліч барвистих шарів; чистих, але що просвічують «крізь» ... Звідси – бархатистість і глибина, яка незмінно притягує.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беда Г. Основы изобразительной грамоты / Г. Беда. – М. : Просвещение, 1996. – 240 с.
2. Брагинский В. Пастели / В. Брагинский. – М. : Просвещение, 2003. – 56 с.
3. Кириченко М. Основы образотворчої грамоти / М. Кириченко. – К. : Вища школа, 2002. – 190 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.П. Курак

УДК 784.9-057.874:374.036:371.214.11

Когут А.В.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВОКАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЕСТЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТОРСЬКИХ МЕТОДИК

У статті розглядаються шляхи оптимізації та формування компетентності особистості у дітей та юнацтва засобами вокального мистецтва у позашкільних закладах з використанням авторських методик.

Ключові слова: вокальне виховання, музичне мистецтво, авторський метод.

The article deals with ways of optimization and formation of personality competence in children and young people by means of vocal art in out-of-school establishments using author's methods.

Key words: vocal education, musical art, author's method.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Це скарбниця людських почуттів, думок, переживань. Духовний світ людини, яка зуміє сприйняти це багатство, стає значно яскравішим, різностороннішим, глибшим [4, с. 35].

Викликаючи естетичні переживання, музика не тільки спрямовує емоції і активізує мислення, а й позитивно впливає на всі інші сторони психічної діяльності дитини, пробуджуючи творчі сили, уяву, фантазію.

Основні завдання вокального виховання полягають у формуванні таких компетентностей:

1. Пізнавальної, що забезпечує ознайомлення з кращими зразками світової музичної культури; оволодіння музично-теоретичними знаннями.
2. Практичної, що сприяє формуванню навичок вокалу.
3. Творчої, що забезпечує підвищення майстерності використання основних якостей співочого голосу; формування музично-естетичного смаку та розширення загального світогляду, виховання гармонійно розвиненої особистості; пошуку нових підходів до колективної імпровізації.
4. Соціальної, що сприяє вихованню громадської свідомості, національної гідності; формуванню навиків професійної взаємодії в колективі, прагненню до створення комфортного, доброзичливого клімату.

Пізнання закономірностей музичного навчання і виховання є одним із найважливіших завдань роботи вокального гуртка у позашкільному закладі. У системі музичного виховання, формуванні естетичних смаків та ідеалів, вихованні чутливості до музики та до всього прекрасного в житті і мистецтві, велика роль належить власній музичній діяльності учнів, зокрема найбільш поширеному виду музикування – співу. Спів лежить в основі всього комплексу музичного розвитку учнів [1, с. 54].

У Законі України «Про позашкільну освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», в освітніх галузях «Мистецтво» та «Естетична культура», зазначається, що головна мета позашкільної освіти полягає у створенні можливостей постійного духовного розвитку та самовдосконалення особистості, у формуванні творчого та культурного потенціалу нації, визначаючи таким чином пріоритетність естетичного виховання сучасної молоді [2].

Тому ураховуючи методичні принципи розвитку художньо-творчих здібностей гуртківців, у вокальних колективах можливе використання авторських методик та програм, що впливає на :

- керування художньо-творчим розвитком учнів передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей;
- залучення гуртківців до розуміння змісту та сутності вокального мистецтва шляхом особистісно-емоційного сприйняття художнього напрямку. Через це виховується в дитині духовно-моральне й естетичне виховання, досягається любов до прекрасного.
- ефективність занять співом залежить від зацікавленості та бажання дітей, що супроводжується емоційним задоволенням та радістю.

Авторська методика роботи гуртка у позашкільному закладі, визначає основний вокальний напрямок та характер діяльності протягом всього навчального року. Враховуючи цей напрямок, програма не виключає можливість творчого підходу до планування та вибору певної методики навчання.

Навчальні завдання вокального виховання дітей ґрунтуються на досить широкому колі знань щодо природи та механізмів голосоутворення, закономірностей формування, розвитку та охорони співацького голосу в межах, необхідних для повноцінного співу, та свідоме керування цим процесом, розуміння й використання вимог керівника.

Досягнення мети вокального виховання дітей та юнацтва передбачає залучення учнів до музичної діяльності за допомогою різних методів і прийомів. Їх суть разом із змістом програми утворює відповідну методику, ефективність якої оцінюється кінцевими

результатами досягнення поставлених цілей – усвідомленого створення художньо – музичного образу [3, с.75].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вокальне мистецтво: Історія. Сучасність. Перспективи : збірник статей /редактор-упорядник Ганна Карась. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – 208 с
2. Закон України «Про позашкільну освіту» Редакція від 01.01.2015, підстава 76-19
3. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики/ Л.Б. Дмитриев – М.: Музыка, 1968. – 675 с.
4. Школа раскрытия голоса: путь к катарсису в искусстве пения / Вальборг Вербек-Свердстрем; пер. с нем. Федоровой Н. Н. – Москва : Evidentis, 2009. – 232 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.О. Чехуніна

УДК 37.036:793.31-057.875/792.8

Кононович С.М.

ВПЛИВ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТА-ХОРЕОГРАФА ЗАСОБАМИ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ

У статті досліджуються вплив естетичного виховання на формування творчого потенціалу студента-хореографа засобами народно-сценічного танцю.

Ключові слова: естетичне виховання, естетичне виховання засобами народного танцю, мистецтво народної танцювальної культури.

The article investigates the influence of aesthetic education on the formation of the creative potential of a student-choreographer by means of folk-stage dance.

Key words: aesthetic education, aesthetic education by means of folk dance, art of folk dance culture.

Одним із пріоритетних напрямків навчання і виховання сучасної студентської молоді, її становлення як конкурентно спроможного педагога-професіонала на ринку праці в складній педагогічній системі, є застосування творчого підходу до формування якісно нового типу майбутнього педагога-хореографа. Невід’ємним є завдання естетичного виховання студентської молоді, як формотворчої ланки активізації творчого потенціалу особистості і забезпечення їх творчого розвитку особистості засобами мистецького навчання, а саме оволодінням теорією і методикою народно-сценічного танцю майбутніми вчителями хореографії.

Естетичне виховання – це складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини [1, с. 162]. У ґрунтовних наукових дослідженнях І. Беха, В. Бутенко, Л. Божович, Л. Виготського, С. Гончаренка, О. Дем’янчука, І. Зязюна, Л. Левчук, О. Леонтьєва, Б. Ліхачова, Л. Масол, С. Мельничука, Н. Миропольської, Г. Падалки, О. Ростовського, С. Рубінштейна, О. Рудницької, О. Савченко, В. Сухомлинського, О. Щолокової та ін., естетичне виховання через мистецтво розглядається як засіб впливу на гармонійний, всебічний розвиток особистості.

На нашу думку, малодослідженим є аспект впливу естетичного виховання майбутнього вчителя хореографії засобами народно-сценічного танцю на формування його творчого потенціалу.

Поняття «естетичне виховання» у педагогічній літературі розкладається як невід’ємна складова трудового, морального, фізичного виховання.

За трактуванням І. Зязюна, естетичне виховання досягає мети, коли спирається на певний рівень розвитку всіх сторін особи. Найзагальнішою, творчою, вважає естетичну потребу, яка синтезує у собі всі сутнісні сили людини, у тому числі й моральні. Отже, естетичне виховання, наголошує професор І. Зязюн, як засіб морального, трудового розвитку, виконує різні функції. Основною з них визначає ознайомлення естетичними цінностями, досягненням естетичної міри предметів, явищ дійсності, процесів, – що сприяє формуванню цілісного погляду на світ.

Засоби і форми естетичного виховання дуже різноманітні, але ми, розділяючи погляди видатних творців педагогічної системи виховання, зокрема Софії Русової [1, с. 84], вважаємо, що потужним засобом естетичного виховання є національне мистецтво, а саме мистецтво народно-сценічного танцю, яке є найбільш концентрованим вираженням естетичного бачення студента-хореографа, і тому грає надзвичайно важливу роль в його естетичному вихованні.

Дієвість естетичного виховання прямо залежить від дотримання принципу художньо-творчої діяльності та самодіяльності. Народний танець, є змістом духовного життя, засобом художнього розвитку, індивідуальної та колективної творчості, самовираження. Це досягається, коли художня самодіяльність є не репродуктивною, а тісно пов'язана з активною художньою творчістю на народній основі.

Естетичне виховання засобами народного танцю – цілеспрямований процес формування творчо активної особистості, здатної сприймати, відчувати, оцінювати прекрасне в процесі оволодіння знаннями та вміннями на заняттях народно-сценічного танцю [2, с. 446].

Мистецтво народної танцювальної культури – один із універсальних і оптимальних засобів досягнення народних традицій, звичаїв, побуту, культури та історії загалом, через взаємодію з естетичними явищами в духовному житті, повсякденною працею, спілкуванням з мистецтвом і природою.

Вивчаючи музично-хореографічний фольклор на заняттях народно-сценічного танцю студенти-хореографи черпають естетичні ідеали з нескінченної скарбниці мистецтва, створеної народом на протязі багатьох років.

Роль музики в художньому вихованні людини неоціненна. Вона полягає, насамперед, у глибоко гуманітарній спрямованості музичного мистецтва: звертаючись до кожної людини, до її духовного світу, музика здатна об'єднувати всіх людей, нести їм спілкування і виховувати високі ідеали. Емоційні та інтонаційні властивості музики надають їй силу безпосереднього впливу і переконання, дозволяє долати історичні, національні, культурні кордони, мовні бар'єри.

Отже, характер і змістовність народно-сценічного танцю обумовлені його призначенням у житті, тим, що він виражається і стверджується в емоційно-образній формі, сприяючи всебічному, гармонійному, зокрема естетичному вихованню майбутнього учителя хореографії.

На наш погляд, хореографічна діяльність студентів, яка здійснюється на тлі естетичного виховання в процесі занять народно-сценічним танцем, має значні можливості в збагаченні та формуванні творчого потенціалу особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василь Сухомлинський і сучасність : науково-методичний збірник / Упорядник і відповідальний редактор – М. Я. Антонець. – Київ, 1994. – 162 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 7–283.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 498–570.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Чуба

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ У ЖИВОПИСНОМУ ПОРТРЕТІ

У статті розглядаються основні принципи та етапи формування художнього образу у роботі над живописним портретом.

Ключові слова: портрет, модель, камерний портрет, колірна гама, колорит, живописні засоби виразності.

In the article basic principles and stages of forming of image are examined in-process above a picturesque portrait.

Key words: portrait, model, chamber portrait, colour gamut, colour, picturesque facilities of expressiveness.

Портрет – одна з найвищих форм мистецтва, яка народжується тільки тоді, коли людина усвідомлює себе явищем виключним і не схожим на жодну істоту, на жодну іншу людину. Саме портрет дає можливість міркувати про образ людини, дозволяє наблизитися до світовідчуття особистості.

У портретному жанрі естетичні ідеали, світосприйняття епохи переломлюються через образ реальної людини, виступають у найбільш зримому, конкретному вигляді, тому портрет може бути своєрідним ключем до розуміння історичного процесу розвитку мистецтва. Портрет – це в будь-якому разі образ сучасника. У зображенні сучасника знаходять відображення типові риси епохи та індивідуальні особливості моделі; критерії загальних естетичних вимог часу і особисте відношення художника до моделі та авторський творчий задум. Для того, щоб всі ці вимоги сформували художній образ, загальні властивості та окремі якості повинні виразитись через особисте, неповторне суб'єктивне сприйняття та переживання митця. Таким чином, у художньому образі узагальнюються різноманітні явища діяльності за принципом: загальне в єдиному [2, с. 183].

Формування художнього образу у портреті засноване на типізації та індивідуалізації. Індивідуалізація являє собою розкриття неповторної своєрідності конкретної особистості в усій сукупності її успадкованих й набутих специфічних особливостей і пов'язана з психологією індивідуальності. У живописному портреті індивідуальне – те, що відрізняє модель й виділяє її серед інших людей, і яке не обмежується лише зовнішніми ознаками. Портрет поєднує у собі й передачу зовнішньої схожості, й вираження властивостей характеру, адже ціль створення портретного образу – виявити «головну ідею особистості», зробити зрозумілим її зміст [1, с. 67].

Поряд з неповторною, індивідуальною своєрідністю портретист виявляє в образі моделі типові риси, ознаки часу й соціального середовища. Типове (загальне) – це властивість, яка утворюється шляхом відбору характерних істотних рис ряду людей, творчого поєднання їх й відображення в образі конкретної моделі. Завданням художньої типізації є вираження внутрішньої суті, в зображенні окремої людини показати грані громадського життя, в індивідуальних особах и характерах – вікові, професійні, соціальні, національні типи.

Однією з найголовніших проблем, які треба вирішити художнику при роботі над зображенням людини, є композиція портрета. Компонентами композиції у портреті є: вибір точки зору, формату; лінійно-графічна та об'ємно-пластична організація картинної площини (пластичний задум, передача руху); організація просторово-живописного середовища (передача освітлення, колорит, декоративність як широке й чітке співвідношення колірних мас); завершеність, критерієм якої можна вважати вирішення образного рішення портрету [3, с. 42].

Сюжетно-композиційна структура портрета, обрана художником (голова, поясний, в зріст, груповий, в інтер'єрі, у пейзажі та ін.) – перший етап створення портретного образу (ідея-задум). Втілення художником образу дійсності в художньо-образну форму складається з рішення системи наступних завдань: лінійно-зображувальні завдання (силует, пошук руху форм); тональні (об'ємність, світло-тіньові та колірно-тональні відношення); проекційні завдання (перспективне розміщення у просторі, пропорції лінійні й кутові); образно-пластичні (плавність форм, округлість, легкість і тому подібні); компоновальні (розміщення у картинній площині, композиційна схема, пропорційні відношення площини фону й зображення); гармонізації (ритм, контраст, нюанс, колір, колорит, та інші); образно-художні (узагальнення, типізація, стилізація, гіперболізація і тому подібні).

Отже, процес формування художнього образу у живописному портреті базується на вивченні натури (моделі), порівнянні її з типовим оточенням сьогодення, виявленні індивідуальних характеристик моделі, спостереженні за характерними оригінальними рухами, позами моделі. Важливим у роботі над портретом є робота над начерками – першим етапом опрацювання образу. Наступний процес роботи пов'язаний з композиційним рішенням портрета. Тут важливі окремі деталі, предметне оточення фігури, її розміщення в інтер'єрі і т. п. Таким чином, формування художнього образу проходить протягом усього періоду роботи над портретом – від первинного (початкового) задуму до узагальнення окремих елементів портрету на завершальному етапі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Макарова К.В. Понятие «художественный образ» в реалистической эстетике // Вопросы гуманитарных наук. 2004. – № 2. – С. 67 – 69.
2. Сокольникова Н. М. История изобразительного искусства: в 2 т. Т.1 / Н. М. Сокольникова. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 304 с.
3. Филиппов Ю.И. Композиция в живописи. Самара : СГПУ, 2005. – 96 с.
4. Українське образотворче мистецтво ХХІ століття. Під ред. В.А. Чепелика. Каталог. – К.: Образотворче мистецтво, 2008. – 408 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.Г. Чуприна

УДК 745.5:677.31:7.011.2'06

Масинець Г. М.

ХУДОЖНЄ ВАЛЯННЯ ВОВНИ ЯК СУЧАСНИЙ ВИД ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається характерні особливості техніки валяння вовни та її інтерпретація в сучасності.

Ключові слова: декоративно – прикладне мистецтво, вовна, вологе валяння вовни, сухе валяння вовни, повсть.

The article deals with the characteristic features of wet wool technology and its interpretation in modern times.

Keywords: arts and crafts, wool, wet wool felt, dry wool felt, felt.

Образотворче мистецтво останнім часом збагачує свій арсенал форм, технічних прийомів та засобів виразності. З'являються нові види та техніки, а також відроджуються й модернізуються старовинні. Однею з таких технік є валяння вовни.

Валяння вважається найдавнішим видом рукоділля на Землі. Перші предмети із валяної вовни, знайдені археологами, мають вік до восьми тисяч років. Натуральна вовна – єдиний продукт, який володіє необхідними для валяння якостями – прядінням.

Існує переказ про те, як люди навчилися валяти з вовни. Його коріння йде в легенду про Ноевий ковчег. Вівці в ковчезі збилися в щільну купу і мимоволі топтали і збивали копитцями шерсть, яка падала з їх боків і намокала на підлозі. Після того, як ковчег спорожнів, на цьому місці знайшли прекрасний килим з валяної вовни.

Слово «повсть» прийшло до нас із тюркської мови і означає «щільний звалений матеріал з вовни тварин – овець, кіз або лам» [1, с 102]. Робота з повстю є найдавнішою технікою роботи з вовною. Мистецтво валяння вовни людина освоїла ще в далекому минулому, до в'язання та шиття. Шерсть тварин акуратно збиралася під час линьки і з неї виготовлявся перший примітивний одяг. Як тільки люди почали займатися скотарством, процес складання став набагато легшим і продуктивнішим, адже шерсть можна було збирати, зістригаючи її з тварин. Крім одягу, повсть також була прекрасним матеріалом для створення перших покриттів, які потім стали килимами, полотнищами і оздобленням особливого житла кочівників – юрти. Досить швидко повсть навчилися прикрашати, фарбувати, вирізати і забивати візерунки.

Європа теж не залишилася осторонь, техніка виготовлення і використання вовни прийшла разом з монгольськими завойовниками. Суворий клімат і брак ресурсів зробили свою справу, і культура виготовлення повсті прижилася на північних просторах, подарувавши валянки, господарське сукно, шапки, кисети і багато іншого.

Сьогодні вовна заготовлюється в промислових масштабах великими підприємствами і фабриками. Сучасні технології та методики дозволяють надавати повсті найрізноманітніші кольори, змінювати її фактуру і навіть пружність.

Розрізняють дві техніки валяння вовни – суху і мокру. Сухе валяння – це звальювання шерсті з використанням спеціальних голок. Голки забезпечені насічками, саме з їх допомогою відбувається зчеплення і сплутування волокон. Щербини на голках спрямовані в протилежну сторону, тому голка легко виплутується з вовни. При необхідності можна домогтися потрібної форми для об'ємного валяння або потрібної товщини для плоского.

Мокре валяння здійснюється вручну. Основними інструментами служать вода і мило. Суть мокрого валяння полягає в тому, щоб домогтися погладжуванням і утоптуванням переплетення волокон і скріплення їх мильним розчином [2].

Техніку сухого валяння, в основному, використовують для створення різних виробів, що мають постійну форму і об'єм – для іграшок, прикрас, ляльок. Мокре валяння застосовують для пошиття одягу, декоративних панно та інших плоских предметів.

Сьогодні унікальна техніка валяння дає можливість творити надзвичайно прекрасні речі своїми руками, формує у людини уявлення про форму і колір, розвиває смак, вчить мислити творчо. Технологічно валяння являє собою виготовлення полотна з вовни шляхом зчеплення і переплетення між собою волокон вовни. При впливі певних факторів – перепаду температур, механічного впливу і лужного середовища – лусочки вовни з'єднуються між собою, і виходить міцний, теплий і абсолютно унікальний за тактильними відчуттями матеріал – повсть.

Останнім часом надзвичайно популярним став різновид мокрого валяння, при якому в якості основи служить тканина – шовк, шифон. Називається ця техніка нано – фелтинг.

З вовни шляхом валяння – сухого або мокрого, можна створювати як прості вироби (наприклад, намистини, полотна), так і складні – чудові картини, панно, одяг, сумки [4]. Валяння досить простий процес, ним можуть займатися і дорослі, і діти. З намистин або мотузочок діти можуть своїми руками зробити іграшки або прикраси. Аксесуари з вовни доповнюють вбрання, надають йому неповторний колорит і самобутність, полонять ніжними плавними лініями і насиченістю кольорів.

Інше, не менш приємне, застосування для повсті – це прикраси: намиста, сережки, браслети. Яскраві повстяні кульки (намистини) майстрині по повсті можуть зшити, сплести,

склеїти з самими різними матеріалами і порадувати широким асортиментом шпильок, сумок, шарфів, футлярів і чохлаів. Список найнеймовірніших ювелірних виробів можна перераховувати ще довго, але найголовніше це те, що кожний подібний виріб є унікальним, і повторити його точно неможливо. Крім цього, з більш жорсткої повсті виготовляють гаманці, футляри для окулярів і чохлаи для мобільних пристроїв, зовнішній вигляд і якість яких помітно виділяються на тлі стандартних аксесуарів, з якими ви зустрінете будь-кого на вулиці [3, с 132].

Повстяні речі є натуральним продуктом і зберігають тепло, що перетворює його в прекрасний матеріал для капелюшків, шарфів, тапочок і багато чого іншого. Також існує вовна художньої обробки, справжній витвір мистецтва. Її можна складати шарами, клеїти, вишивати на ній і комбінувати з іншими матеріалами, щоб опинитися гордим власником абсолютно надзвичайної і неповторної речі [5, с 59].

Валяння дуже популярне у країнах Європи: Англії, Шотландії, Німеччині. А також набуває поширення на Україні, а саме в таких містах як Львів, Хмельницький та Луцьк.

У сучасному світі все більше і більше виникає бажання і можливості сучасних майстрів у відродженні старовинних ремесел. Унікальні властивості вовни дозволяють митцям зі всього світу створювати справжні витвори мистецтва. Техніка художнього валяння знайшла відображення у творчості майстрів декоративного мистецтва: Хайді Греб, Крег Хансен, Діани Нагірної, Олександра Пиліна.

Отже, художнє валяння вовни знаходиться у постійному розвитку та впевнено тримає завойовані позиції, зберігаючи свою історичну значимість. Унікальна техніка дає можливість творити надзвичайно прекрасні речі своїми руками, формує у людини уявлення про форму і колір, розвиває смак, вчить мислити творчо. Вироби з повсті стали новим трендом, їх колекціонують, збирають набори, дарують і продають, а найцікавіші та найоригінальніші вироби виставляються в музеях і на виставках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Епстайн Н. Велика енциклопедія по рукоділлю. Москва; Ексмо, 2009. – 102 с.
2. Валяння (фелтінг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pozashkillya.ostriv.in.ua/publication/code-4A82D8CB401B1/list-262c43c3f27>
3. Май М. Картини із шерсті та повсті. Цікаві проекти, нова техніка. – Видавнича група Контент, 2012 – 132 с.
4. Художні можливості валяння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrbukva.net/page,7,100935-Hudozhestvennye-vozmozhnosti-valyaniya.html>.
5. Шинковська К. А. Всі види валяння. М.: АСТ – ПРЕС КНИГА, 2011 – 59 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Ч. Гоноболіна

УДК 792.8 (477) (091)

Мерзляков С.С.

ФОРМУВАННЯ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ УКРАЇНИ

У статті розкрито конкретні історичні умови, в яких відбувалося становлення мистецтва класичного танцю в Україні.

Ключові слова: історичні умови, класичний танець, мистецтво.

In the article the specific historical conditions in which art was becoming classical dance in Ukraine.

Key words: historical conditions, classical dance and art.

Джерелами балету, як і всякого іншого виду професійного мистецтва, є народна творчість, різноманітні звичаї, обряди, народні мистецькі традиції. Важливим чинником збагачення образної лексики хореографії та музики у процесі історичного розвитку балетного театру, особливо з появою його національних форм, не переставали бути плідні зв'язки з фольклором. Вивчення і відповідне пристосування близьких до балетного жанру особливостей мистецького вираження, які нагромадилися протягом віків у художній практиці народного життя, і нині є запорукою розквіту сучасного сценічного танцю.

Народний танець уже в першому періоді становлення українського національного балету набув повного "права громадянства" на театральній сцені, перетворився у важливий засіб драматичної виразності. Введення в театральні вистави народного танцю, перетворення його в танець артистичний і пов'язане з цим пристосування народної танцювальної музики до вимог професійного мистецтва значною мірою сприяло розвитку української балетної культури.

Загалом, не зважаючи на те, що в українській музично-драматичній літературі XIX – початку XX ст. немає завершених, самостійних балетних творів, чіткий музичний профіль українського музично-драматичного театру певною мірою компенсував відсутність національної оперно-балетної сцени – необхідної бази розвитку професійного хореографічного мистецтва [2, с. 8].

Формування характерних рис національної балетної музики і класичної хореографії виразно накреслилось у численних дивертисментах і окремих танцювальних номерах, що розцвічували українські класичні опери, оперети і водевілі. Особливо плідними і перспективними виявились намагання українських композиторів і хореографів театралізувати різні жанри і види танцювального фольклору. Народний танець і танцювальна музика влилися могутнім струменем у музично-драматичне мистецтво, збагатили його образні і структурні засоби, набуваючи в свою чергу – у відповідності з вимогами театральної сцени і традиціями класичного балету – нових якостей і форм.

Отже, в кінці XIX ст. – на поч. XX ст. класичний танець приходить на українську сцену разом з естетикою модернізму, яка сприяла втіленню принципів новаторства та нехтуванню канонами. Що й стало однією із особливостей розвитку класичного танцювального мистецтва на Україні. Балет виступив революційним жанром української сценічної хореографії, оскільки протиставлявся народному танцю, хоча й подекуди використовував елементи останнього для передання історико-культурного колориту.

Загалом, незважаючи на те, що в українській музично-драматичній літературі XIX – початку XX ст. відсутні риси, самостійних балетних творів, діяльність українських митців минулого внесла багато цінного у розвиток національної балетної музики. Чітке музичне спрямування українського драматичного театру певною мірою компенсувало відсутність національної оперно-балетної сцени – необхідної бази для розквіту професійного хореографічного мистецтва. Драматичні постановки корифеїв українського театру міцно утвердили образну роль сценічного танцю як важливого засобу драматургічної виразності, складового компонента сюжетної дії [3, с. 12].

Формування характерних рис національної балетної музики виразно накреслилось у численних дивертисментах і окремих танцювальних номерах, котрі розквітували українські класичні опери, оперети і водевілі. Особливо плідними і перспективними виявились прагнення українських композиторів театралізувати різні жанри і види танцювального фольклору. Народний танець і музика влилися могутнім струменем у музично-драматичне мистецтво, збагатили його образні і структурні засоби, набуваючи в свою чергу – у відповідності із вимогами театральної сцени – нових якостей і форм.

Балет як самостійний вид мистецтва сформувався у Франції, а звідти поширився європейськими країнами, у тому числі й на сцені російських театрів, де набув особливого розквіту. Можна стверджувати, що становлення й розвиток українського класичного балету багато в чому сприяв досвід російської хореографічної школи та західноєвропейських шкіл.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ваганова А. Основы классического танца / А.Ваганова. – Л.: Искусство, 1980. – 191 с.
2. Міллер Х. Сто років тому. Перші українські балети в Києві / Х.Міллер // Музика. – Січ.-лют. – 1/94. – С. 8-11.
3. Станішевський Ю. Балетний театр України. 225 років історії національного професійного хореографічного мистецтва. 1778-2003 / Ю. Станішевський. – К.: Музична Україна, 2003. – 440 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор М.Г. Левченко

УДК 741.02'06

Мирошніченко В. О.

СИНТЕЗ ОБРАЗОТВОРЧИХ МАТЕРІАЛІВ У СУЧАСНОМУ МАЛЮНКУ

У статті розглядаються традиційні образотворчі матеріали та тенденції сучасного образотворчого мистецтва. Визначено вплив синтезу різних образотворчих матеріалів на виразні можливості малюнку.

Ключові слова: образотворчі матеріали, малюнок, графіка, живопис, сучасне образотворче мистецтво, засоби виразності, авторський стиль.

The article deals with traditional fine materials and trends of modern fine arts. Defined influence of the synthesis of various fine materials on the expressive possibilities of the drawing.

Key words: fine materials, drawing, graphics, painting, modern fine arts, means of expressiveness, author's style.

Сучасне мистецтво як культурне явище лише нещодавно стало предметом теоретичних досліджень (Р. Аткинс, Дж.Ло, М. Ліфшиц, Е. Кан, О. Петровська). Термін «сучасне мистецтво» визначає мистецтво останніх десятиліть. Труднощі його тлумачення пов'язані переважно з тим, що процес формування сучасного мистецтва як напряму не завершений, тому можна говорити лише про форми, методи, деталі та структурні елементи «неочевидного нецілого». Відповідно, незавершеність процесу не дозволяє осмислити головні риси сучасного мистецтва, які б стали його універсальним і загальним визначенням [3].

Ніколи раніше живопис, скульптура і графіка не були настільки тісно і безпосередньо пов'язані з реальним життям, ніколи раніше не проявлялася в них так ясно критична спрямованість, заперечення всього і вся. Через бурхливий розвиток, мистецтво втрачало свою колишню стильову цілісність, його розвиток ставав все більш нерівномірним, стрибкоподібним, творча взаємодія окремих видів мистецтва порушувалася, зростали індивідуалістичні тенденції. Як за старих часів, так і в 20 столітті художні стилі тісно зв'язані зі смислами епохи, з її міфологією. Очевидно, що місце міфу в мистецтві новітнього часу займає науково-технічний прогрес, який змусив художників відмовитися від звичного погляду на світ.

Наука переглянула більшу частину «вічних істин» Нового часу, а також змінила ставлення до гуманістичних цінностей епох Відродження і Просвітництва. Кожен став шукати свій вихід: одні в продовженні культурної традиції минулого, інші – в набутті втрачених зв'язків з природою, в науково-технічній революції, в нігілістичному самоствердженні.

Пошуки нових шляхів, експериментування і революційне перетворення, багатолічність, різноманітність і контрастність творчих шукань – відмінні риси мистецтва 20-21 століть. У сучасному мистецтві існує набачена раніше кількість стилів та напрямів, таких як кубісти, які деформували натуру, розклавши її на прості геометричні форми. Їх змінили

футуристи, що оспівують динамізм життя і красу швидкості; орфісти, які шукають гармонію в колірних поєднаннях; пуристи, які пропагують машинну естетику.

Але основною течією першої половини 20 століття стає абстракціонізм, повністю відійшов від передачі реального світу, предметної достовірності, який заперечує об'єктивне існування світу і який стверджує стихійно імпульсивне самовираження художника. Воно з'явилося в Європі близько 1910 року і зруйнувало ідею класичної краси в мистецтві. Його тенденцію продовжив дадаїзм, культивував ідею образотворчості потворного.

Мистецтво все більше стає своєрідним знаком, воно не зводиться більше до декоративності. Одна з особливостей 20 століття – гіпертрофований індивідуалізм. Психоаналітичні копання в глибинах індивідуального найбільш яскраво проявилися в сюрреалізмі, який понад півстоліття домінував у світовій мистецькому житті.

З другої половини 20 століття, особливо в 1960-1970-і рр., На художню арену виходять абсолютно нові в змістовному плані напрямки: концептуальне і кінетичне мистецтво, оп-арт і поп-арт.

Зробивши виток в абстрактно-авангардистський напрямок, мистецтво 1970-1980-х рр. спробувало повернутися до класичних традицій в естетиці постмодернізму, головною особливістю якої стала еклектичність, змішання стилів різних епох і національних субкультур, вільне володіння або в мальовничому просторі. Ця тенденція залишається основоположною і для наших днів, сполучення раніше не поєднуваного стає інструментом сучасного мистецтва [3]. Мистецтво 20-21 століття, явивши собою відсутність Великого стилю попередніх епох, представило сукупність авторських стилів, яскраво виражених індивідуальностей в руслі різноманітних інтернаціональних течій [2; 4].

Одним з яскравих прийомів які можуть допомогти у створенні неповторного авторського стилю та яскравого витвору сучасного мистецтва є синтез образотворчих матеріалів у малюку.

В образотворчому мистецтві розділяють графічні та живописні матеріали. В графіці, а саме в малюнку, використовують рідкі та сухі матеріали. До рідких відносяться туш, чорнила, бістр, сепія соус. До сухих графічних матеріалів відносять олівці (кольорові та графітові) та м'які матеріали — вугілля, пастель, сепія, соус, сангіна. В живописі, в основному, використовують такі матеріали як акварель, гуаш, акрилові та олійні фарби [1; 4].

Головними відмінностями між графічними та живописними матеріалами є фактурність та колір. В живописі багатша палітра кольорів, що отримується завдяки змішенню фарб — це дозволяє використовувати нескінченну палітру, та можливість в живописі за допомогою мазків створити певну фактуру та об'єм, тоді як у малюнку форма передається завдяки лінії, штриху та тональності. І саме поєднання різних матеріалів дозволить винайти нові засоби виразності малюку.

В малюнку матеріали можуть поєднуватися як у рамках графіки так і об'єднуватися з живописом.

Об'єднання в рамках графічних матеріалів дозволить не стільки винайти нові засоби виразності малюнку скільки зробити їх більш цікавими та неочікуваними. Гармонійним поєднанням може стати різноманітні штриховки та розтушовки сухих матеріалів з динамічними лініями та заливками рідких матеріалів, що дозволить зробити малюнок більш виразним, контрастним.

А саме нових засобів виразності малюку можуть надати саме матеріали живопису. Так до таких засобів виразності малюнку як точка, лінія, штрих та пляма може додатися ще колір, фактура та мазок. Це допоможе правильно розставити акценти в малюнку, додати об'єму, фактури та загалі зробити малюнок більш емоційним, цікавим, підштовхнути до винайдення нових форм, методів та прийомів, допоможе створити неповторний авторський стиль та зрушити малюнок за рамки буденного.

Отже, поєднання різних образотворчих матеріалів допоможе повністю розкрити засоби виразності малюку та винайти нові, адже саме синтез різних технік та технологій стає інструментом сучасного малюнку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Одноралов Н. В. Материалы в изобразительном искусстве/ Н. В. Одноралов – М.: Просвещение, 1983. – 143 с.
2. Савельева А. Мировое искусство. Направления и течения от импрессионизма до наших дней / А. Савельева – С.-Пб.: Кристалл; М.: Оникс, 2006. – 192 с.
3. Смирна Л., Хаматов В. Модерное, современное и новейшее искусство: попытка осмысления понятий [електронний ресурс] / Л. Смирна, В. Хаматов // ART UKRAINE – 01.06.2016. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/modernoe-sovremennoe-i-noveyshee-iskusstvo--popytka-osmysleniya-ponyatiy/#.WdTx7Yhx2UI>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О. Ч. Гоноболіна**

УДК 378:76

Нудьга О.С.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КОЛЬОРУ І ФОРМИ В ТЕХНОЛОГІЇ БРЕНДИНГУ

У статті розглянуті деякі аспекти психології форми і кольору і особливості їх застосування в сфері брендингу компаній.

Ключові слова: Брендинг, колір, форма, фірмовий стиль.

In the article some aspects of form and color psychology and peculiarities of their application in the sphere of company branding are considered.

Keywords: Branding, color, shape, corporate identity.

Сучасний світ перенасичений інформацією, в тому числі і візуальною. Величезний сегмент цієї інформації зайнятий різного роду рекламою. Тому для фахівців, що працюють в області графічного дизайну, проблема грамотного брендингу є дуже актуальною. Дизайнер повинен розуміти, наскільки важливо при розробці фірмового стилю створити продукт, який відповідає сучасним тенденціям і в той же час дозволяє споживачам швидко і точно розпізнавати і запам'ятовувати конкретного виробника або представника певних послуг.

Метою даної статті є показати, що форма і колір – одні з найпотужніших чинників впливу на психологію споживача. Проблемою сприйняття людиною різних кольорів і форм займалися багато вчених, художників і дизайнерів. Дослідження М. Люшера, Й. Ітгена, Д. Хеллока показують, що колір і форма здатні викликати певні емоції і почуття, сформувати настрій і зробити величезний вплив на психіку людини.

Дослідження під назвою «Вплив кольорів на маркетинг» виявило, що в 90% випадків загальне враження про продукт формується під впливом кольорів, використовуваних при оформленні упаковки. Згідно з результатами іншого дослідження, відповідність бренду і кольору суб'єктивно і залежить від того, до якого відтінку належать логотипи аналогічних брендів (чи підходить цей колір тому, що ви намагаєтеся продати) [2].

У рекламі та брендингу колір широко використовується для формування запланованих асоціацій. Кольори викликають певні емоції та почуття, тому дуже важливо вибрати ті з них, які ефективно представляють індивідуальність бренду і в той же час створять у споживача правильне уявлення про цінності і діяльності компанії. І хоча один і той же колір може сприйматися різними людьми неоднаково, завдяки світовій культурі, більшість з нас зараз приходять до ідентичних емоційних висновків [1].

Наприклад, червоний, основне значення якого стимулювати і збуджувати, часто використовують в брендингу закладів швидкого харчування, а синій, котрий асоціюється з

надійністю, силою, досвідом і успіхом, часто використовується при розробці фірмового стилю компаній, що працюють в індустрії цифрових технологій [5, с. 34].

Також доречно використовувати поєднання кольорів, які добре виглядають разом, але краще за все не більше трьох. При цьому слід враховувати, що один і той же колір в поєднанні з іншими може викликати різні асоціації, часто протилежні одна одній. Так, наприклад, синій в поєднанні з жовтим і помаранчевим асоціюється з динамічністю, а в поєднанні з блакитним і сіро-блакитним – зі спокоем [3, с. 83].

Поверхня і простір не існують поза кольору. Варто привести цікаві дані щодо впливу кольорних і графічних рішень на емоції людини. Прийнято вважати, що вертикальні або горизонтальні прямі лінії асоціюються зі спокоем, ясністю і навіть солідністю, а хвилясті – з витонченістю і невимушеністю. Але чим частіше вертикальні і горизонтальні лінії і чим контрастніші кольори, обрані для їх зображення, тим більше неприємні – аж до запаморочення – відчуття вони викликають.

Нехитрі і симетричні форми «прочитуються» набагато швидше за інші. Найбільш складно сприймаються фантастичні, витончені форми, позбавлені явних асоціацій. Вони привертають увагу, але можуть викликати непередбачувані емоції. Встановлено, що символіка відображення форми відповідає реальним відчуттям. Наприклад звивиста лінія «^» передає враження різкої зміни, концентрації сили, швидкого вивільнення енергії. Так всі народи графічно зображують блискавку. Незбалансовані форми дають відчуття дискомфорту, незавершені форми людина намагається як би подумки домалювати, добудувати [5, с. 56].

Використовувані дизайнерами геометричні форми, так само, як і кольори, викликають у більшості споживачів стійкі асоціації. Наприклад, квадрат – це проекція чогось надійного, стійкого, налагодженого і систематизованого, а психовплив трикутника – це завжди виклик, атака, нанесення удару або відчайдушний опір. Але в той же час, форма трикутника є сильним символом, що привертає увагу глядача і спонукає його перейти до активних дій [4, с. 28].

При цьому однакові геометричні форми різного кольору мають різну комунікацію. Наприклад, яскраво-червоний квадрат – це війна. Поєднання розгорнутої і динамічної експансії укупі з методичністю і системністю підходу, а квадрат коричневого кольору прагне до комфорту і достатку [4, с. 30].

Таким чином, грамотне використання знань з області психології кольору і форми безсумнівно, допоможе сучасному фахівцю-дизайнеру в сфері брендингу розробляти фірмовий стиль підприємств таким чином, щоб він ніс інформацію про місію і діяльності компанії і в той же час спонукав потенційного споживача скористатися товарами або послугами певних марок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Значение цвета в брендинге и в рекламе. : [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://article.unipack.ru/54220/>
2. Психология цвета в брендинге: [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://vc.ru/16798-colors-branding>
3. Саттон Т. Гармония цвета: Полное руководство по созданию цветowych комбинаций. / Т. Саттон, Б. Виллен; Пер. с англ. В. П. Воропаева. – М.: ООО «Издательство Астрель», 2004, – 215 с.
4. Тараненко В. Разоблаченный логотип, или Психогометрия. / Мультимедійне видавництво Стрельбицького / [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.audio-book.com.ua
5. Шуванов. В.И. Психология рекламы / Шуванов. В.И. – Р-н-Д.: Мысль, 2005 г. – 176 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Ракович

НОВАЦІЙНІ ІНІЦІАТИВИ В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ XX СТОЛІТТЯ

У статті розглядається виникнення нового танцювального напрямку «модерн» та хореографи – засновники даного стилю.

Ключові слова: хореографічне мистецтво, танець, модерн.

The article is devoted to the emergence of a new dance trend "modern" and choreographers – the founders of this style.

Key words: choreographic art, dance, modern.

Виникнення модерну пов'язано з пошуком нових виражальних можливостей танцювального мистецтва та з намаганням реалізації нового погляду на танець у контексті нової, динамічної епохи XX ст. Перші спроби в даному напрямку були зроблені А. Дункан у Америці, Ж. Далькрозом і Ф. Дельсартом у Франції, Р. Лабаном у Німеччині. Як творці з незвичним мисленням, вони мали вплив на своє оточення і виховали низку талановитих учнів. На початковому етапі розвитку більшість “модерних” шкільних утворень не сприймала класичний танець як можливого “партнера” в мистецькому синтезі, але з часом бар’єри були усунені[3, с. 12].

На сьогодні терміном “модерн” прийнято означувати танцювальну техніку, яка викристалізувалась у творчій діяльності М. Грехем, Р. Лабана, П. Бауш, М. Каннінгама та ін.

Аналіз художніх основ відомих світових шкіл танцю дозволяє зробити висновок, що всі сучасні естетичні концепції сповнюються новими орієнтирами, зокрема, виміром енергетичної площини, силові лінії якої розривають земну оболонку речей, оголюючи їх сутність у складному сучасному світі. Проблема звільнення актора-танцюриста від власної “матеріальності” викликає до життя потребу у переосмисленні прийомів професійної техніки на основі “біомеханіки”, зміни психодуховних орієнтирів хореографічного мистецтва. Серед сучасних естетичних підходів найдієвішим для вирішення завдань стає конструктивізм як намагання створити “органічну систему зв’язків між світлом, простором, поверхнею, рухом, звуком і людиною з усілякими варіаціями й комбінаціями цих різних елементів” у кожному хореографічному дійстві – результаті, на який “працює” кожна хореографічна школа [1].

Новаційні ініціативи в хореографічному театрі значною мірою асоціюються з іменами А. Дункан, Е. Жак-Далькроза, М. Вігман, Р. Лабана та інших митців, із ідеями котрих пов'язане становлення так званого „танцю модерн” на теренах Європи та Америки. Цим поняттям охоплено різноманітні течії – від ритмопластики до „виразового” танцю. Діяльність adeptів „модерну” була спрямована на збагачення та оновлення танцювального мистецтва. Однак модерні хореографи повністю або частково відкидали класичні танцювальні традиції, що зумовило концептуальні зміни творчих підходів і виявилось у трансформації хореографічної лексики, розробці елементів символіки та специфічному музичному оформленні постановок [2, с. 26]. У модерній хореографії отримала своєрідне продовження тенденція до розвитку малих форм, зокрема, у жанрі камерного танцю. Кожен із хореографів розробляв ідею оновлення танцювального мистецтва відповідно до власного бачення шляхів її реалізації. А. Дункан здійснила модернізацію пластичної мови і реформу традиційного костюму. Р. Лабан, спираючись на основні положення теорії сценічного руху Ф. Дельсарта, втілював у хореографічних постановках засади експресіонізму. Його послідовниця М. Вігман поглибила експресіоністичні знахідки Р. Лабана в напрямку максимального розширення виразових можливостей танцю[1].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравчук О.Г. Сучасні школи танцю у контексті світової танцювальної культури [електронний ресурс] // режим доступу <http://home.comset.net/visit/exercise/conference.html>
2. Никитин В. Модерн-джаз танец. Начало обучения./ В. Никитин. – М., 2002. – 118 с.
3. Полятков С. Основы современного танца/ С. Полятков. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 80 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Чуба

УДК 371. 134: 78: 004

Павелко Т.О.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено питання впливу інноваційних технологій на майбутнього викладача музичного мистецтва.

Ключові слова: інноваційні технології, інновація, метод, технологія.

The article deals with the question of influence of innovative technologies is reflected on the future teacher of musical art.

Key words: innovative technologies, innovation, method, technology.

Гуманізація сучасної вищої педагогічної освіти є головною умовою реалізації творчого потенціалу студента мистецького навчального закладу, формування його професійної компетентності. Важливе місце у підготовці майбутніх вчителів музики посідає самоствердження його як освіченої, духовно багатой, інтелектуальної особистості, здатної розвивати інноваційні технології.

Проблеми інноваційних технологій навчання хвилюють сучасного викладача музичного мистецтва, а тому неодноразово ставали предметом наукових досліджень. Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел засвідчує, що в теорії й практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації та вдосконалення професійної підготовки вчителя музики: виявлено особливості підготовки вчителів до використання інноваційних технологій, у креативному розвитку особистості (С. Коновець, О. Щербак та ін.); технологій управління та дистанційного навчання у вищій школі (Ж.-Ж. Ламбен, П. Стефаненко та ін.); інформаційно-комунікативних технологій (Р. Гуревич та ін.).

Термін «інновація» означає оновлення процесу навчання, який спирається на внутрішні фактори [2].

Поняття «технологія» виникло у світовій педагогіці як протиставлення існуючому поняттю «метод».

У сучасній науці широкого розповсюдження зазнало поняття «педагогічна технологія», що має понад 300 формулювань. Так, педагогічну технологію визначають як сукупність прийомів, як змістовну техніку реалізації навчального процесу (В. Беспалько).

Термін «музично-комп'ютерна технологія» в галузі педагогічних наук досить новий, з'явився у зв'язку з розвитком комп'ютеризації в галузі мистецтва і став уже невід'ємною частиною при навчанні музичному мистецтву. Найбільш узагальнене тлумачення музично-комп'ютерним технологіям дав Н. Маханьок: «Музыкально-компьютерные технологии – очень молодая и динамично-развивающаяся область знаний. Она находится на стыке между

технікою і мистецтвом, надаючи людині постійно вдосконалюючіся інструменти для творчості, навчання і наукових досліджень. Ця область знань, несомненно, має динамічну природу розвитку, яка пов'язана з постійним оновленням досягнень науково-технічного прогресу. На музично-комп'ютерні технології як на область досліджень існує багато різних поглядів. Це дозволяє їх класифікувати саме як систему знань, що об'єднує в собі інформатику, звукорежисуру, педагогіку і музикознавство» [3]

Інноваційні технології навчання повинні забезпечувати цілі, зміст, форми, принципи навчання за допомогою наступних методів: а) продуктивних, що забезпечують умови формування творчого мислення; б) пояснювально-ілюстративних методів, що забезпечують правильне сприйняття музичного твору; в) асоціативних, що передбачають організацію умов для комбінацій окремих елементів таких психічних якостей особистості, як почуття, відчуття, уявлення [4].

Розвиток інноваційних технологій та засобів масової комунікації потребує серйозних змін у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Великого поширення набувають комп'ютери, які мають широкий спектр музичних можливостей. Інноваційні комп'ютерні технології можуть виконувати наступні функції: трансформаційну, систематизуючу, закріплення й самоконтролю [1].

Комп'ютерні технології надають багато цікавих можливостей в музичній освіті. Зазначимо деякі напрямки музичної діяльності, в яких комп'ютер відіграє все більшу роль. Це створення і використання музикознавчих баз даних, нотно-видавничу діяльність, створення аранжувань і оригінальних композицій, реставрація старих записів, звукорежисерська робота, підготовка фонограм та відео кліпів; все ширше комп'ютери починають використовуватися у викладацькій діяльності.

Останнім часом термін «Технічні засоби навчання» у мистецькій освіті все більше асоціюють з електронними музичними інструментами та комп'ютерними технологіями. Під час проведення занять широко використовують електронний синтезатор, що так само, як і традиційні музичні інструменти, має глибоко впливати на почуття, емоційну сферу особистості учнів (студентів), допомагаючи зрозуміти чарівний світ музики. Таким чином, рівень підготовки вчителя музичного мистецтва є найактуальнішою проблемою сучасної музичної освіти в Україні. Саме тому використання інноваційних технологій є перспективним у системі музичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, оскільки створюють умови для набуття професійних якостей в майбутній професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балабан О. А. Комп'ютерне навчання на уроках музики в школі / О. А. Балабан // Рідна шк. – 2002. – № 4. – С. 64–65.
2. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця як невід'ємна складова сучасної професійної освіти / Р. С. Гуревич // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи : зб. наук. пр. / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 354–360.
3. Маханек Н.Б. Музыкально-компьютерные технологии в основном и дополнительном образовании / Н.Б. Маханек // Международная научно-практическая конференция «Информационные технологии в образовании» (ИТО-Поволжье-2006) 27-28 апреля 2006. – 52 с.
4. Соломаха С. В. Формування художньої культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва / С. В. Соломаха // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи : зб. наук. пр. / за ред. І. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 512–519.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С. Л. Марцинковський

АРТИСТИЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

У статті розглядається сутність та значення артистизму в педагогічній практиці майбутнього викладача та шляхи вдосконалення професійної майстерності.

Ключові слова: артистизм, мовна майстерність, здібності, професійна якість, педагогічна техніка.

The article deals with the essence and value of artistry are examined in pedagogical practice of future teacher, and ways of perfection of professional mastery.

Keywords: artistry, language mastery, capabilities, professional quality, pedagogical technique.

Головним стратегічним завданням професійної підготовки майбутніх викладачів є виховання спеціалістів з високим рівнем готовності до педагогічної взаємодії, творчого діалогу під час заняття, що передбачає розкриття та розвиток у студентів потенційних здібностей, гармонізацію взаємин зі світом природи та культурою. Якщо передача педагогічних знань не приводить до відповідного результату, то педагогу, на думку науковців, необхідно шукати додаткові шляхи та застосовувати артистичні прийоми для вдосконалення навчально – виховної роботи. Артистизм повинен бути притаманний в оптимальних межах кожному викладачу як один з елементів педагогічної техніки. Визначення поняття педагогічний артистизм вельми неоднозначне. Доктор пед. наук, професор В.І. Загвязінській вважав, що артистизм – це особливий, проникливий стиль співтворчості викладача і студента, орієнтований на розуміння і діалог один з одним; витончене й тонке мереживо створення живого почуття, знання і сенсу, які народжуються «тут і зараз» [2, с. 13 – 133].

Науковець О.С. Булатова доповнює визначення артистизму, вказуючи, що це – не тільки здатність красиво, вражаюче, переконливо щось передати, це краса і багатство внутрішнього світу педагога, вміння вирішувати завдання, проектувати майбутню діяльність, представляючи її в образах, гармонійно поєднуючи логічне й естетичне. Артистизму не можна навчитися, прочитавши або запам'ятавши положення, що містяться в книгах. Для цього потрібно розвивати здібності і вміння, пов'язані з фантазією та інтуїцією, імпровізацією, виразністю мови та рухів, самопрезентацією, відкритістю. Таким чином, за твердженням О. С. Булатової викладачу повинен бути притаманний артистизм як професійна якість. [3, с. 240].

В педагогічній літературі достатньо довгий час розробляється проблема співвідношення діяльності викладача, актора та режисера. Відомі діячі театральної педагогіки, актори, режисери, драматурги як М.Г. Куліш, М.К. Садовський, Л. Курбас, К.С. Станіславський, М.А. Чехов, Є.Б. Вахтангов, М.О. Кнебель, Б. Брехт, Б. Шоу та багато інших у своїх працях запропонували цікаві підходи, що сприяють формуванню людини – творця. У сценічній та педагогічній творчості багато спільного, особливо в емоційно–комунікативній сфері, пов'язаній з впливом викладача на студентів. Дійсно, викладач розробляє «драматургію» педагогічної дії заняття, а це вимагає режисерського бачення того чи іншого освітнього чи виховного сюжету. Педагог при цьому, безумовно, повинен володіти певними артистичними здібностями [1, с. 124 – 133].

У відомій усьому світові «системі Станіславського» глибоко розроблене питання артистичної техніки, яка спрямована на розвиток і вдосконалення психічної та фізичної природи актора. До артистичної техніки входять усі складові елементи сценічної дії: робота органів почуттів, пам'ять, створення образних бачень – діяльність уяви, логіка, послідовність

дій, думок та почуттів, фізична і словесна взаємодія з об'єктом, а також виразна пластика, голос, мова, характерність, відчуття ритму та мізансцени тощо. Оволодіння цими елементами виводить як актора так і педагога на шлях мистецтва, виховує справжнього майстра своєї справи [1, с. 124 – 133].

Перевтілення в літературного героя особливо зближує викладача з артистом. Які ж якості має артистичний педагог? За результатами характерологічного опитувальника психологів К. Леонгарда та Р. Шмішека «артистичним педагогам» характерні певні елементи:

- фантазування: здатність викладача до творчої уяви;
- гіпертимність: часто піднесений настрій і прагнення до конкретної діяльності;
- емотивність або сенситивність: багатство почуттів та емоцій;
- вміння викладача за допомогою інтуїтивного пошуку, надати заняттю характеру безпосереднього розвитку;
- оживлення заняття новизною, надають мові, жестам, поведінці викладача ефективності, колоритності, виразності та експресії [4, с. 159].

Однією з над важливих складових артистизму викладача, безумовно є слово! «В кожній людині приховані здібності та інстинкти, які треба лише пробудити, і тоді, приведені в рух, вони дадуть воістину прекрасні результати» ці слова належать політику, оратору та автору літературних творів Августу Бебелю. Публічний виступ педагога – це процес мовленнєвої діяльності, в ході якого думка, формуючись, отримує зовнішнє втілення у звучачій фразі. На слухача при цьому впливає не тільки логічна структура змісту, але і зовнішня форма, що виражає цей зміст в звуках усної мови. Як показує практика, саме на етапі втілення розробленого матеріалу в живому слові глибокий, добре продуманий зміст тьмяніє і губиться з-за відсутності у викладача вміння передати все багатство і розмаїття смислових відтінків засобами усної мови [5, с. 141].

Мовна майстерність служить найважливішим засобом переконання студентських груп, вона багаторазово підсилює дохідливість і дійсність кожної думки викладача, полегшує слухачам її сприйняття. «Думка, загострена почуттям, глибше проникає в свій предмет, ніж ... презирлива, байдужа думка», так вважав психолог та філософ С.Л. Рубінштейн. Звичайно, не слід забувати, що усне мовлення спонтанне тому не може бути попередньо проаналізоване і розмічене, як це роблять актори або диктори з авторським текстом, однак професор Н. І. Жинкін приходиться до висновку, що інтонаційно – логічний аналіз літературного тексту і робота з виразним читанням, безсумніву, сприяють вдосконаленню мови.

Для виховання і створення навичок логічної перспективи мовлення можна використати наступну фразу, що слугуватиме за вправу. Візьмемо, наприклад, висловлювання А.М. Горького: «Можна багато бачити, читати, можна дещо – збагнути, але щоб зробити – необхідно вміти, а вміння дається тільки під час вивчення техніки». Думка, укладена в цій фразі, є цілком зрозумілою: для того щоб вміти, необхідно вивчати техніку цієї справи. Слово техніка являється логічним центром висловлювання, всі інші його частини, супідрядні між собою, доповнюють і розвивають основну думку [5, с. 141].

Спробуємо шляхом розстановки логічних наголосів і логічних пауз розділити фразу на смислові блоки (мовні такти). Логічний наголос відзначає в кожній групі слово, що несе основне смислове навантаження, а логічні паузи з'єднують окремі слова в смислові блоки, групують їх навколо основного, одночасно розділяючи мовні такти. В результаті такої роботи вибудовується так званий логічний скелет фрази: «Можна багато бачити, читати, / можна дещо – уявити, / але щоб зробити, / необхідно вміти, / а вміння / дається тільки під час вивчення техніки»[5, с. 141].

Логічна структура фрази виявлена, але робота на цьому не закінчена, так як логічні наголоси опиняються поки рівнозначними, а паузи (вони позначені у нас рискою з нахилом) – рівновеликими. Якщо читати фразу вголос, дотримуючись такої розмітки тексту, виникає монотонна інтонація перерахування, логіка висловлювання не отримує ясного вираження. Для того щоб уникнути монотонності та полегшити для слухача сприйняття основного

змісту, необхідно знайти точне співвідношення, грацію логічних акцентів і пауз, виявивши головні смислові блоки, відокремивши їх від другорядних, це і називається вибудовуванням логічної перспективи висловлювання. Фраза отримує в нашому прикладі такий вигляд: «Можна багато бачити, читати, // можна дещо – збагнути, // але щоб ЗРОБИТИ, / необхідно ВМІТИ, // а ВМІННЯ дається тільки під час / ВІВЧЕННЯ / ТЕХНІКИ». Така розробка логічної перспективи дозволяє чітко визначити співвідношення логічних акцентів і їх спрямованість до змістового центру, а слухач зможе відчутти динаміку думки [5, с. 141].

Також у роботі педагога важливу роль відіграє гумор. Як зазначає науковець С.Д. Якушева, гумор для педагога – одна з важливих професійних якостей і є засобом акторської майстерності. Володіння гумором – це, перш за все вміння імпровізувати. Під імпровізацією розуміється збіг у часі процесу творчості та демонстрації як один із способів психологічної розрядки в міжособистісному спілкуванні [1, с. 124 – 133].

Викладач має прикласти багато зусиль для того щоб його заняття було не тільки насичене навчальним матеріалом, але й цікавим для студентів де значну роль відіграє досвід та знання предмету доповнене емоційністю, образністю, наповненістю тобто артистизмом педагога. Заздалегідь продумані творчі дії, можуть бути цілком реалізовані під час заняття але все залежить від глибини знань, майстерності, артистизму та педагогічної техніки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артистизм як елемент педагогічної майстерності / І. І.Сергеева // Психолого – педагогічні аспекти формування національної еліти: зб. статей – 2011. Харків – С. 124 – 133
2. Булатова О.С. Педагогический артистизм: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / О. С. Булатова. – М.: Академия, 2001. – 240 с.
3. Загвязинський В.І. Педагогічна творчість учителя / В. І. Загвязинський // Хрестоматія: педагогічна творчість і майстерність [укл. Н. В. Гузій]. – К.: ВПОЛ, 2000. – С. 13-20.
4. Харкін В.М. Педагогічна імпровізація: теорія і методика / В.М. Харкін // Хрестоматія: педагогічна творчість і майстерність [укл. Н.В. Гузій]. – К.: ВПОЛ, 2000. – С. 159.
5. Чихаев В.П. Речевое мастерство пропагандиста. – М.: Моск. Рабочий, 1987. – 141 с. – (беседы о пропагандистском мастерстве).

Рекомендує до друку науковий керівник професор С. Л. Марцинковський

УДК 78.071.2:78.087.681

Палазнік О.С.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРИГЕНТА-ХОРЕМЕЙСТЕРА У ДИТЯЧІЙ МУЗИЧНІЙ ШКОЛІ

У статті розглядається модель професійної діяльності керівника дитячого хору у музичній школі як сукупність технологічних, психолого-педагогічних і культурно-особистісних компонентів у їх зв'язку та єдності. Розкривається технологія цієї діяльності, яка містить організаційну, педагогічну і художньо-творчу складові.

Ключові слова: модель, професійна діяльність хормейстера, технологія, дитячий хорівий колектив.

The article examines the model of professional activity of the head of the children's choir in the musical school as a set of technological, psychological and pedagogical and cultural-personal components in their connection and unity. The technology of this activity is revealed, which contains organizational, pedagogical and artistic and creative components.

Key words: model, professional activity of choirmaster, technology, children's choir collective.

Постановка проблеми. Естетичне виховання учня ДМШ, розвиток його творчих здібностей є одним з основних завдань музичної педагогіки. Хорове мистецтво як найбільш демократичний вид музичної творчості дозволяє позитивно впливати на дитину незалежно від ступеня її музичної обдарованості. Хорова музика (від найпростіших пісень до розгорнутих полотен вокально-симфонічного жанру) долучає до шедеврів світової культури, сприяючи розвитку творчого потенціалу кожного учасника хору (його емоційності, художнього смаку, прагнення до самовираження і творчої самореалізації). Саме тому хорове виховання дітей і стає пріоритетним в умовах сучасної музичної школи.

У зв'язку з цим актуалізується проблема професійної орієнтації диригента-хормейстера у роботі з дитячим хоровим колективом. Його творча діяльність включає багато аспектів: психологічний, педагогічний, виконавський, культурологічний. Майбутній керівник хору повинен володіти широким професійним світоглядом, технічною і художньою майстерністю, а, головне, бути щиро захопленим, щоб передати дітям любов до музики і розвинути їхні творчі здібності.

Проблемам вокально-хорового розвитку дітей та, зокрема, використання сучасних інноваційних технологій у вокально-хоровому вихованні учнів присвячено багато досліджень вітчизняних науковців, серед яких слід згадати у першу чергу І. Бермес [1], І. Зеленецьку [2], К. Кабріль [3], С. Кишакевич [4], С. Федюру [7] та інших. З переліку навчально-методичних посібників, які стосуються вокально-хорової роботи, виділяються праці І. Зеленецької [2], С. Світайло [5], Г. Стулової [6]. Особливістю даних посібників є їхня спрямованість на розширення репертуару, окреслення його визначальної ролі в розвитку та духовному збагаченні дітей та молоді.

Мета статті – розглянути модель професійної діяльності диригента-хормейстера дитячої музичної школи та розкрити технологію цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу. На думку більшості науковців діяльність диригента-хормейстера складається із сукупності організаційних, навчально-виховних та художньо-творчих завдань і спрямована на створення умов для всебічного та гармонійного розвитку дитини. Усі завдання та відповідні їм види діяльності хормейстера (організаційна, навчальна, репетиційна, концертна) тісно пов'язані між собою, хоча і мають кожна свою специфіку. Завдяки організаційним, спеціальним та особистісним якостям хормейстер вирішує педагогічні й художні завдання, спрямовані на забезпечення успішної життєдіяльності колективу.

Отже, діяльність хормейстера дитячого хорового колективу слід розглядати цілісно, як сукупність технологічних, психолого-педагогічних і культурно-особистісних компонентів у їх зв'язку та єдності.

До технологічного блоку професійної діяльності належать такі умови: матеріально-технічні (все необхідне для забезпечення навчальних занять з хоровими групами і репетиційного процесу загалом); просторово-часові (оптимальні місце і час для досягнення високого результату); нормативно-правові (вся законодавча база, що регламентує роботу з дітьми); різні методи, методики, форми та засоби.

Психолого-педагогічний блок – це передусім організація взаємодії між керівником і учасниками колективу, керування відносинами в колективі; здійснення навчально-виховного та художньо-творчого процесу у дитячому хоровому колективі з урахуванням вікових особливостей розвитку дітей.

Культурно-особистісний блок передбачає морально-вольову та професійну спрямованість діяльності хормейстера на основі його ерудиції, переконань, настрою, ціннісних орієнтацій, розвиненості загальних та спеціальні здібності; мотиваційної сфери.

Технологію професійної діяльності хормейстера дитячого хору слід розуміти як методику організації й управління творчою діяльністю колективу, яка містить організаційну,

педагогічну і художньо-творчу складові. Організаційна технологія – це безпосереднє створення колективу та забезпечення його стабільного функціонування в усіх видах діяльності.

Педагогічна технологія – це організація навчально-виховного процесу в дитячому колективі. Вона потребує знання й уміння організувати індивідуальні, групові, колективні заняття з дітьми, обрати оптимальний метод роботи з дітьми (найкраще інтерактивний), форму занять, засоби (дидактичні матеріали, музичні фрагменти, асоціативні образотворчі замальовки тощо); користуватися педагогічною технікою (володіти власними емоціями та настроєм у будь-якій конфліктній ситуації, досягати поставленої мети за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації, виявляти психологічну гнучкість, орієнтуючись на показники «зворотного зв'язку»; використовувати адекватні педагогічні методи впливу на особистість дитини, підтримувати дисципліну під час занять, здійснювати самоконтроль); оцінювати, аналізувати та коригувати результати своєї діяльності.

Художньо-творча технологія спрямована на забезпечення репетиційної роботи та концертної діяльності. Це вимагає від хормейстера опанування методики підготовки та проведення репетицій і концертних виступів: відбору репертуару з урахуванням його новизни, актуальності, зв'язку з національно-художніми традиціями; музичного, вокально-хорового та художньо-виконавського аналізу репертуару; реалізації авторського задуму; використання художньо-технічних засобів; акустичних можливостей сценічного майданчика та залу для слухачів; музичних інструментів і рухів для досягнення шоу-ефекту.

Але на практиці не все залежить від технології. Для оптимальної результативності у професійній діяльності хормейстеру необхідно виявляти культурно-особистісні якості: фахову спрямованість, інтелектуальний та естетичний потенціал, морально-вольову сферу, психофізіологічну врівноваженість тощо. Розвинута культурно-особистісна основа хормейстера багато в чому є запорукою його успішної діяльності з дитячим хором.

Висновки. Професійна діяльність диригента-хормейстера у ДМШ складається з єдності організаційних, навчально-виховних, художньо-творчих завдань і спрямована на створення умов для всебічного та гармонійного розвитку дитини. Це надає підстав розглядати її модель цілісно в єдності об'єктивних (технологічних, психолого-педагогічних) і суб'єктивних (культурно-особистісних) факторів, які потрібні хормейстеру задля успішної роботи з дитячим хором колективом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бермес І. Хоровий спів як виховний засіб: теоретичний аспект / І. Бермес // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2008. – Вип. 14. – С. 150–156.
2. Зеленецька І. Співають діти на уроках музики початкових класів: навч.метод. посібник для вчителів музики шкіл різного типу, студ. муз.пед. навч. закл., муз. керівників дошк. установ, хормейстерів / І. Зеленецька; Національний педагогічний унт ім. М.П. Драгоманова –К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 222 с.
3. Кабріль К. Особливості формування ціннісних компетентностей майбутніх учителів музики в процесі диригентськохорової підготовки / К. Кабріль // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія “Психологопедагогічні науки”. – Вип. № 6. – Ніжин, 2012. – С. 169 – 173.
4. Кишакевич С. Проблеми та перспективи використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках музичного мистецтва в школі / С. Кишакевич // Молодь і ринок. – Дрогобич, 2015. –№ 5. –С. 29 – 33.
5. Світайло С. Методика роботи з дитячим хором колективом: навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів III–IV рівня акредитації. – К.: Унів. коледж Київського ун-ту ім. Б. Грінченка, 2016. – 140 с.
6. Стулова Г. Хоровое пение. Методика работы с детским хором: учеб.пособие, 1-е изд. УМО – М.: Лань, – 2014. – 176 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.О. Чехуніна

УДК 76'06:011.2

Пермякова І. А.

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА ГРАФІКИ

У статті розглядаються тенденції становлення та розвитку мистецтва графіки на світовому рівні та актуальні проблеми сучасного мистецтва.

Ключові слова: мистецтво, актуальність, стиль, розвиток.

The tendencies of becoming and development of art of graphic arts at world level and issues of the day of modern art are examined in the article.

Keywords: art, actuality, style, development.

Сучасне мистецтво характеризує велика кількість напрямів розвитку, форм, використовуваних технологічних прийомів і засобів вираження. У цій ситуації процес визначення певних тенденцій, окреслення нових явищ є доволі складним та проблематичним [1, с. 117].

Будь-яка історико-культурна епоха, будь-який стиль має певну динаміку своєї еволюції, кульмінаційні моменти, піки активності і, нарешті, спад енергії. Але саме на його ґрунті відбувається черговий сплеск. У цьому контексті особливо актуальним і цікавим видається моністичне твердження А. Лосева про те, що в результаті загибелі однієї епохи народжується нова, як правило, більш досконала, і, таким чином, народження нової культури передують кризові явища, що сприяють самовизначенню культури, виявлення її потенціалу [3, с. 476].

На сьогоднішній час мистецтво перебуває у стані «зміни стилів», «стильового зламу», перебудови поглядів на мистецтво та на його роль у світі в загалом. Більш точне, коректніше визначення того, що прийнято називати періодом стильового зламу або кризою стилю, методу. Це стадія, коли ще не сформовані уявлення про нові стильові явища, коли попереднє вже практично вичерпало себе.

Період, який обумовлює перехід від «старого» до «нового» необхідна ланка у формуванні мистецтва. Тому важливо акцентувати увагу, у сторону удосконалення а не деградації мистецтва, у якому відбувається трансформація в перехідну епоху, тобто черговий раз зіткнулися з питанням прогресу в культурі.

Пріоритетом сучасного мистецтва є концентроване інформаційне або навіть психічне посилення. Якщо розглянути властивості такого контексту напрямків мистецтва ХІХ-ХХ століть, то, наприклад модернізм або течії авангардизму відверті у своєму намірі вплинути на свідомість суспільства; маніфестувати нові форми, гаму, тональність у створенні образів і відповідно – в їх сприйнятті. В цьому випадку глядач підготовлений до того, що художник запропонує йому альтернативну образність, що і зберігає свободу вибору глядача [2, с. 53].

У контексті сучасного мистецтва система цінностей попередніх поколінь відторгається, але процес, який зазвичай супроводжує цю стадію в перехідну епоху, – заміна старої системи нової – йде все повільніше і з часом перетворюється в абсолютно інше, тобто нова система цінностей вже не створюється на перекір існуючій старій, а ґрунтується на самому протиріччі.

Результат художнього процесу сучасності, який класифікують то як актуальне мистецтво, то як концептуальне мистецтво, то просто як постмодерністське мистецтво, стимулює у глядача розумовий процес і несе ідею, змушуючи мозок вирішувати певні

проблеми, хоча і не доставляючи естетичного задоволення, до чого звик століттями вихований глядач.

Саме визначення категорії «постмодерн» є проекцією «манеричної» доктрини у ситуації рубежу ХХ і ХХІ ст.: «постмодерністський настрій несе на собі печатку розчарування в ідеалах і цінностях, це епоха «переломної» культури, зазначеної есхатологічним настроєм, естетичними мутаціями, дифузією великих стилів, змішанням художніх мов. Постмодернізм в одному з словникових позначень характеризується і розпадом єдино-цілісної картини світу, наявністю образу надскладного і хаотичного світу, про який немає знання.

Наявність безлічі течій, різноманіття графічних технік – це спосіб заповнити той вакуум, який утворився в підсвідомості момент межі мистецтв. Це обумовлює виникнення новітніх графічних технік, матеріалів та різноманітних стилістичних методів виконання творів, використання нестандартного способу презентації мистецтва, що відрізняється від попередніх вимуштрованих канонів.

Фантазія художника створює свідомо епатажну картину світу, філософія розпачу переростає в філософію заперечення. Творча особистість сучасності немов креслить крейдою коло, в центрі якого знаходиться сама, не допускаючи в нього нікого більше. Вона теж замикається на собі, постійно рефлектуючи створюючи щось нове.

Кожен художник створює власну філософську концепцію, власну картину світу, винаходить власні техніки. При цьому нерідко філософствування не тільки передбачає, а й замінює створення власне твори мистецтва в звичному для глядача його існування [4, с. 169-171].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сучасне мистецтво: Наук. зб. / ППСМ АМУ; О. О. Авраменко, І. Д. Безгін та ін. Ред.: В. Д. Сидоренко – [Харків]: Акта, 2004. – Вип. І. – 288 с.: іл.
2. Сучасне мистецтво: Наук. зб. / Ін-т проблем сучасного мистец. НАМ України ; А. О. Пучков , О. О. Авраменко та ін. Ред.: В. Д. Сидоренко – К. : Фенікс, 2012. – Вип. VIII. – 368 с.: іл.
3. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения. Исторический смысл эстетики Возрождения / А. Ф. Лосев // М.: Мысль, – 1998. – 750 с.
4. Романенкова Ю. В. Мироззренческие универсалии периодов Stilwandlung в мировом художественном процессе / Ю. В. Романенкова // К.: Химджест, 2009. – 276 с.: 16 л. вкл.

Рекомендує до друку науковій керівник доцент О. Ч. Гоноболіна

УДК 373.015.31:78

Поляк О.О.

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ М. ЛИСЕНКА У СУЧАСНОМУ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються музично-педагогічні принципи М. Лисенка та обґрунтовується необхідність їх використання у сучасному музично-естетичному вихованні учнів загально-освітньої школи.

Ключові слова: музично-педагогічні принципи, сучасне музично-естетичне виховання.

The article examines the musical and pedagogical principles of M. Lysenko and justifies the necessity of their use in the modern musical and aesthetic education of students of general education school.

Key words: musical-pedagogical principles, modern musical-aesthetic education.

Модернізація сучасної музично-педагогічної освіти вимагає постійного підвищення її якості, оновлення змісту і організаційних форм, спрямованих на творчий розвиток особистості, здатної до швидкого реагування на можливі зміни навчального середовища, вирішення проблеми адаптації молодшої людини в соціумі. Саме тому проблема естетичного виховання актуалізується і потребує системного і комплексного підходу до вивчення і розв'язання багатьох своїх проблем.

Пошук удосконалення шляхів естетичного виховання засобами музики завжди був і залишається предметом музично-педагогічних наукових досліджень. Значний внесок в успішне вирішення проблеми музично-естетичного виховання у загальноосвітніх школах і позашкільних закладах зробили видатні вчені-педагоги О. Апраксина, Б. Асаф'єв, П. Блонський, Н. Брюсова, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, М. Румер, В. Сухомлинський, В. Шацька, С. Шацький, Б. Яворський та інші в розвитку духовного потенціалу особистості – О. Олексюк, М. Ткач, Г. Шевченко.

Мета статті – обґрунтувати використання музично-педагогічних принципів М. Лисенка у сучасному музично-естетичному вихованні учнів ЗОНШ.

Сучасне музично-естетичне виховання базується на національних засадах, тому актуальним постає опрацювання історичного та теоретико-методологічного аспектів процесу навчання минулого, врахування його корисного досвіду, що закладений у музично-педагогічній спадщині таких митців України як М. Лисенко. До вивчення спадщини композитора звертались Л. Архімович, М. Гордійчук, М. Михайлов, С. Процик, З. Василенко та інші. Проблема нашого дослідження полягає у вивченні спадщини М. Лисенка і позицій сучасного музичного виховання школярів, а саме – аналіз його педагогічних поглядів та їх тлумачення крізь призму концепції особистісно орієнтованої освіти.

Роль музично-педагогічної спадщини М.В. Лисенка в історії української музики характеризується всебічністю його обдарованості й творчої діяльності. Микола Лисенко – засновник української професійної музики. Він підніс усі жанри української музики на високий художній і фаховий рівень, заклав основи музично-критичної і наукової думки про українську музику. Крізь усі наукові праці композитора проведена ідея, що магістральними у творчості справді національного художника мають бути народ і його пісня. У порадах українським композиторам, педагогам М. Лисенко постійно закликав не відриватися від народного ґрунту. Велику увагу він приділяв всебічному розвитку особистості. М. Лисенко індивідуально підходив до кожного учня, прагнув допомогти розкрити його "самість". У музично-методичному наповненні музичного виховання дітей, як вважав М. Лисенко, повинні бути дитячі народні ігри з народними піснями, танцями і рухами.

Педагогічні принципи М. Лисенка широко використовуються в сучасних навчальних програмах для загальноосвітньої школи. Це програми О. Ростовського, Є. Печерської, Л. Масол. У програмах О. Ростовського та Є. Печерської реалізовані концепції "Музичного виховання школярів на основі української національної культури" та "Національного виховання", які передбачають відродження національної культури в Україні, стверджують провідну роль музичного фольклору у музично-естетичному вихованні дітей; необхідність постійного звернення до народної музичної творчості. Автори розглядають український фольклор, як засіб морально-естетичного виховання дітей. Урок музики розглядається як один із центральних предметів, що формує людину, дає їй перший "духовний досвід". Усі форми музичних занять із школярами мають спрямовуватися на їхній духовний розвиток, допомагати пізнанню світу, формуванню світогляду, вихованню моралі.

Вся система сучасного музичного виховання школярів ґрунтується на національній основі, на широкому використанні фольклору, на взаємозв'язку вчителя з учнями, на

поширенні знань, умінь і навичок. Можна з впевненістю сказати, що педагогічні принципи М.В. Лисенка дуже яскраво відбиваються в сучасних принципах музично-естетичного виховання. Це підтверджує вагомість його внеску в українську педагогіку, в розвиток української професійної освіти, в українську фольклористику та розвиток музично-естетичного виховання підростаючого покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Масол Л.М., Очаківська Ю.О., Беземчук Л.В., Наземнова Т.О. Вивчення музики в 1 – 8 класах: Навч.-метод. посібник для вчителів / Л. Масолта ін – Х.: Скорпіон, 2003. – 126 с.
2. Печерська Є.П. Уроки музики в початкових класах. / Є. Печерська – К.: Либідь, 2001. – 270 с.
3. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.О. Чехуніна

УДК 75:7.047

Полякова А. О.

ВИРІШЕННЯ ЖИВОПИСНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ПЕЙЗАЖУ-НАСТРОЮ

У статті розглядається ліричний пейзаж як один із різновидів пейзажного жанру, його характерні ознаки і відмінності від інших жанрів живопису, а також особливості передачі емоційного враження митця.

Ключові слова: ліричний пейзаж, колорит, живопис, творчий процес.

The article deals with lyrical landscape as one form of landscape painting, its characteristic features and differences from other genres of painting and also peculiarities of the transfer of the artist's emotional impression.

Key words: lyrical landscape, color value, painting, creation.

Природа завжди є джерелом натхнення і отримання знань. Велика кількість світла, безліч різноманітних рефлексів, велика віддаленість об'єктів пейзажу від спостерігача, зміна освітлення в залежності від стану погоди і пори року – все це є невід'ємною частиною пейзажного жанру, в якому головним об'єктом зображення є мотив природи [3, с. 4]. Ліричний пейзаж або пейзаж-настрій – різновид пейзажного жанру, в якому митці прагнуть знайти в різних станах природи відповідність людським переживанням і настрою, передати почуття туги, смутку, безнадії або тихої радості, спокою, гармонії, експресії тощо.

Ліричний пейзаж є достатньо молодим жанром. Н. Дубовський разом з І. Левітаном та іншими молодими «передвижниками» були творцями нового напрямку в російському пейзажному живописі, яке отримало згодом назву «пейзаж-настрою». У своєму сприйнятті природи вони виходили, передусім, із відображення світу почуттів і переживань людини, тобто самого живописця.

Значний внесок у розвиток пейзажу зробили французькі художники-імпресіоністи: К. Моне, К. Піссарро, П.-О. Ренуар, А. Сіслей тощо. Так, картина К. Моне «Враження. Схід сонця» стала своєрідним поштовхом для розвитку у майбутньому цього жанру, і враження стало провідним засобом у створенні ліричного пейзажу. Однією з вирішальних у творчості імпресіоністів була проблема освітлення, передача стану природи, її мінливості, швидкоплинне враження від навколишніх предметів, їх занурення у повітря.

Так, однією із характерних ознак пейзажу-настрою є передача емоційного стану митця за допомогою таких художніх засобів як: колір, живописна манера, контраст, нюанс тощо.

Колір відіграє велику роль у візуальному сприйнятті художнього твору. Тому дуже важливим є правильне та майстерне поєднання кольорових відтінків і визначення колориту. Колорит у живописі – це характер взаємозв'язку усіх кольірних елементів твору, його кольірний лад як один із засобів реалістичного і виразного зображення дійсності. Залежно від колориту кольорової гами, він може бути холодним (переважно сині, зелені, фіолетові тони), теплим (червоні, жовті, помаранчеві тони), яскравим, приглушеним, спокійним, напруженим тощо.

Колорит впливає на почуття глядача, створює настрій картини і слугує найважливішим засобом емоційної виразності, що стає вирішальним у ліричному пейзажі. Один і той же мотив природи сприймається зовсім іншим у різний час доби. На світанку кольорова гамма є більш холодною, спокійною, прозорою. У картині спостерігаються чисте повітря, легкі кольори і довгі тіні, контури ніби овіяні серпанком. Багато світлих холодних і голубих відтінків, використання нюансів. У день наявний контраст і насиченість світлих теплих і темних холодних кольорів, обриси чіткі, світ яскраво-білий, а тіні коротші, втрачається насиченість фарб, які ніби висвітлюються [1, с. 216]. На заході сонця ми бачимо теплі рожево-фіолетові відтінки, довгі глибокі тіні, певні кольорові відношення і різноманітність їхніх відтінків.

На характер живописного рішення пейзажу впливає техніка живописного письма. Цікавим є застосування різних інструментів, не тільки кисті, а і мастихину (техніка імпастро). Це може значно підкреслити деякі об'єкти, виокремити їх з поміж інших і привернути увагу глядача. Розмір і форма мазка відповідає певному емоційному стану митця, допомагає розкрити ідею твору. Крім того, живопис стає більш звучним, яскравим, жвавим і насиченим.

У будь-якому творчому процесі вирішальним є задум художника, визначення теми майбутньої картини. Один і той же пейзаж, побачений водночас різними людьми, може викликати різні емоції. Художники-пейзажисти передусім розповідають про куточок природи, що їх вразив, примусив зупинитися, замислитись. А далі народжується художній образ, у якому поєднуються відчуття митця із майстерністю, його вмінням передати цей образ засобами виразності живопису.

Основними завданнями, які доводиться вирішувати живописцю у процесі написання пейзажу є встановлення тонових і кольорових відношень зображуваних об'єктів, передача плановості і глибини простору, вирішення питань повітряної перспективи і композиції.

Так, передача глибини у картині характеризується чітким поділом на живописні плани, які різняться між собою кольоровою насиченістю, розміром зображувальних об'єктів, чіткістю і ясністю обрисів предметів.

Як зазначав Леонардо да Вінчі: «Речі на відстані, здаються тобі двозначними і сумнівними; роби і ти їх з такою ж розпливчатістю, інакше виникне почуття, ніби вони на однаковій відстані...» [2, с. 208]. Повітряна перспектива залежить від вологості і запиленості повітря, яскраво виражена під час туману, на світанку над водоймою, у пустелі або степу під час вітряної погоди, коли піднімається пил. Так, усі ближні предмети сприймаються чітко з багатьма деталями і фактурою, а дальні – узагальнено, без подробиць. Художник повинний враховувати всі ці зміни для передачі реального простору і стану освітленості.

Обрання відповідної форми подачі творчої роботи також характеризує певний мотив природи. Горизонтальні полотна асоціюються із зображенням степу і морського простору, вертикальні – навпаки, характерні для передачі глибини у картині (живописна композиція з деревами, що поринули у височінь).

Отже, пейзаж у мистецтві живопису відображає ідеали митця, його відношення до оточуючої природи і творчі принципи. Найчастіше складно розібратись, чому мотив природи визиває те, чи інше враження від того, що зображений похмурий день, або від того, що

художник підсилив загальну похмуру тональність пейзажу, акцентував увагу на синьо-сірих кольорах. Таким чином, у пейзажі-настрої суб'єктивне уявлення художника одержує емоційну активність природи, зливається з нею. Звернення до пейзажу стимулює розвиток цілісності і широти погляду митця на оточуючу дійсність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кирцер Ю. М. Рисунок и живопись / Ю. М. Кирцев. – М. : Высшая школа, 2005. – 272 с.
2. Леонардо да Винчи. Книга о живописи. – М. : Географгиз, 1934. – 384 с.
3. Маслов Н. Я. Пленер / Н. Я. Маслов. – М. : Просвітництво, 1984. – 112 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О. Ч. Гоноболіна.**

УДК 78:37.001.76

Рижков Р. О.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ГАЛУЗІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається використання комп'ютерних інформаційних технологій в музично-педагогічній підготовці студентів вищих навчальних закладів мистецького спрямування.

Ключові слова: інформаційні технології, музична інформатика, музично-педагогічна діяльність.

The article deals with the usage of computer informational technologies in the musical and pedagogical preparation of students of higher educational establishments of the artistic orientation.

Key words: informational technologies, music informatics, music-pedagogical activity.

Запровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій відкриває нові шляхи й надає широкі можливості для подальшого загального та професійного навчання, всебічної активізації творчих, пошукових форм його організації.

Комп'ютерні технології надають багато цікавих можливостей в музичній освіті і це може стати ефективним засобом, базою для музичної творчості і розвитку музичних здібностей. Зазначимо деякі напрямки музичної діяльності, в яких комп'ютер відіграє все більшу роль. Це створення і використання музикознавчих баз даних, нотно - видавнична діяльність, створення аранжувань і оригінальних композицій, реставрація старих записів, звукорежисерська робота, підготовка фонограм та відео кліпів; все ширше комп'ютери починають використовуватися у викладацькій діяльності [2].

Сьогодні йдуть суперечки про актуальність використання комп'ютерних технологій у процесі навчання музиці. Виходячи зі специфіки музичної освіти, використання комп'ютерних технологій у цій сфері має свої межі. Порівняно з іншими напрямками в музичній освіті очевидна вибірковість використання інформаційних технологій.

Використання комп'ютерних технологій в галузі музичної освіти виправдано тим, що вони дозволяють поєднувати роботу з візуальною, текстовою і аудіальною інформацією [3].

Нові інформаційні технології навчання надають потужні й універсальні засоби отримання, опрацювання, зберігання, передавання, подання різноманітної інформації, наперед розроблені засоби виконання рутинних, технічних, нетворчих операцій, розкривають широкі можливості щодо істотного зменшення навчального навантаження і водночас інтенсифікації навчального процесу, надання навчально-пізнавальної діяльності творчого, дослідницького спрямування, яка природно приваблює учня, результати якої приносять учню задоволення, стимулюють бажання працювати, набувати нових знань [3].

На даний момент ситуація змінюється, сучасні персональні комп'ютери і програми дозволяють не тільки організувати найпростіші тести, але і моделювати навчальні ситуації, за допомогою анімації, звука, фотографічної точності.

Насьогодні в музичній освіті використовуються такі види мультимедійних програм:

- енциклопедичні посібники, довідники;
- електронні підручники і навчальні посібники;
- програми - тренажери для відпрацювання різних навичок, тести;[5].

Доцільним є впровадження комп'ютерних технологій в процес вивчення музично - теоретичного та історичного циклів. «Історія музики», «Аналіз музичних форм», «Гармонія», «Поліфонія», «Методика музичного виховання» - ці та інші навчальні курси, що формують базові компетенції, передбачають оволодіння учнем системою знань з історії та теорії музики, музичної педагогіки і виконавства, технологіями музично-естетичного виховання учнів, сучасними методами пошуку.

Музично-виконавське мистецтво має свої специфічні особливості. Творчі навички та здібності музиканта розвиваються в ході живого діалогу з викладачем на індивідуальних заняттях, підмінити який методичним керівництвом практично неможливо - людський фактор у вихованні музиканта має значне місце. «Механічна дистанція між виконавцем і слухачем може привести до втрати найголовнішого ефекту виконавської діяльності - ефекту присутності, енергетики, що може об'єднати людей, дати їм деякий новий імпульс змінити музикою довкілля» [5]. Особливо корисні на заняттях з виконавського мистецтва дистанційні мастер-класи видатних музикантів-педагогів, аудіо та відеозаписи уроків викладачів.

Сьогодні гостро стоять питання організації самостійної роботи студентів із залученням інформаційних технологій, дистанційної освіти, комп'ютерного тестування, оперування глобальними інформаційними ресурсами. Таким чином, інформаційні технології стають реальним надбанням музичної культури і фактором її розвитку, відкривають нові можливості і перспективи навчання музиканта в інформаційному музичному просторі.

Одним із найефективніших способів використання комп'ютерних технологій в освіті є управління навчальною діяльністю, коли забезпечуються такі функції:

- індивідуальне навчання, зумовлене розбудовою моделі особистості на основі визначення особливостей пізнавальних процесів (сприйняття, мислення, пам'ять);
- проблемне навчання, в якому студент виступає як дослідник, відкриваючи самостійно щось нове;
- формування готовності особистості до творчої діяльності під якою доцільно розуміти сукупність психічних особливостей, що включають установку на розуміння функцій творчої діяльності, а саме: а) забезпечення зв'язків з ігровою діяльністю, накопичення емоційночуттєвого досвіду, досягнення емпатії, рефлексії; б) формування уявлень на основі фантазії, вмінь поєднувати інтелектуальні та образні компоненти, відмови від шаблонних дій, конформізму, здатності висловлювати власну думку [3].

Музична інформатика розглядає комп'ютер, як засіб вирішення традиційних завдань в різних галузях музичної (композиторської, виконавської, звукорежисерської), музикознавчої та музично-педагогічної діяльності.

Впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес дасть змогу значно підвищити якість музично-художніх знань на основі індивідуально-диференційованого підходу [4].

Застосування комп'ютерних технологій у музичному навчанні є перспективним напрямом художньо-мистецького розвитку особистості. Комп'ютерні технології, порівняно з традиційними, є найбільш продуктивними й мобільними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипчук А. В., Мельник І. Ю., Чембержі М. І., Шпортко К. В. Інформаційні технології, мистецтво, виховання особистості // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2001. – № 5. – С. 29-32.
2. Ваграменко Я. А. Об основных направлениях информатизации педагогического образования / Я. А. Ваграменко, С. В. Богданова, В. А. Рыжов // Педагогическая информатика. – 2004. – № 1. – С. 19-30.
3. Жук Ю.О. Системні особливості освітнього середовища як об'єкту інформатизації / Ю. О. Жук // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 35-37.
4. Машбиц Е. И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Е. И. Машбиц. – М. : Педагогика, 1988. – 192 с.
5. Семенюк Є. П. Глобалізація й соціальна роль інформатики / Є. П. Семенюк // Наук.-техн. інформ. Серія 1 : Організація і методика інформаційної роботи. – 2010. № 1. – С. 1-10.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С. Л. Марцинковський

УДК 378.147

Селезень В.О.

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті розглядаються основні аспекти, щодо питань професійної підготовки майбутнього вчителя хореографії та розкривається роль гуманістичної спрямованості особистості вчителя.

Ключові слова: гуманізм, гуманістична спрямованість особистості, гуманізація освіти, вчитель хореографії, професійна підготовка, професіоналізм.

The article deals with the main aspects concerning the issues of professional training of the future teacher of choreography and reveals the role of the humanistic orientation of the teacher's personality.

Key words: humanism, humanistic orientation of the person, humanization of education, teacher of choreography, professional training, professionalism.

У сучасних умовах проблема підготовки майбутнього вчителя знаходиться на перетині багатьох загальнонаукових, соціально-філософських, соціокультурних і морально-етичних процесів, в основі котрих – гостра необхідність підсилення гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності [2, с. 17].

У поняття «гуманітус» греки і римляни вклали дві речі, що відрізняють людину від тварини: по-перше – розум, по-друге – вміння поводитись у суспільстві [1, с. 10].

Проблема підготовки вчителя-гуманіста була предметом уваги визначних педагогів минулого – Я.А. Коменського («Школи – майстерні гуманності»), І.Г. Песталоцці («Загальна мета виховання – прояв у дитини істинної людяності»), А.С. Макаренка («У людини повинна бути єдина спеціальність – вона повинна бути великою людиною, людиною справжньою»), В.О. Сухомлинського («Головним предметом у школі має бути людиноведення»).

Проблема гуманізації мистецької освіти, художньо-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, дотримання гуманістичних орієнтирів навчання мистецтва є однією з визначальних для цієї галузі педагогічної науки [5, с. 48]. Хореографічна підготовка педагогічних працівників має бути зорієнтованою на особистість як найважливішу цінність. Головною

потребою мистецької освіти визнано забезпечення гуманістичного спрямування художньої навчальної діяльності, цілеспрямоване перетворення здобутків світового та національного мистецтва у особистісно-творчий естетичний досвід майбутнього фахівця [3, с. 25].

Гуманістична спрямованість особистості майбутнього вчителя хореографії означає ставлення до дитини як до найвищої цінності, визнання її права на свободу, вільний розвиток в хореографічному мистецтві та прояв своїх здібностей [4, с. 87]. Реалізувати свої творчі можливості задля себе й оточення людина може лише за наявності віри в саму себе.

Основне завдання мистецької та хореографічної освіти – підготовка професійної, компетентної, творчої особистості, що розвивається, в якій превалюють духовно-моральні якості; особистості, здатної встановлювати гуманістичний стиль спілкування, розв'язувати завдання гуманного виховання, організовувати спільний пошук цінностей і норм поведінки.

Таким чином, розвитку гуманістичної спрямованості професійної підготовки майбутніх вчителів хореографії сприяють: гуманізація процесу підготовки, практико-орієнтоване навчання на заняттях з хореографічних дисциплін, використання хореографічних творів, що естетично інтерпретують людське в людині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахмедзянова Е.Ю. Психолого-педагогические основы формирования призвания к профессии учителя / Е. Ю. Ахмедзянова.– Одесса: ОГПИ, 1993. – 219 с.
2. Балл Г. О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Г.О. Балл // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 3–12.
3. Євтух М. Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя / М.Б. Євтух // Педагогічна газета. – 2002. – № 8–9. – С. 7.
4. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал / Л. М. Митина. – М. : Просвещение, 1994. – 98 с.
5. Азаров Ю. П. Искусство воспитывать: книга для учителя / Ю. П. Азаров. – М.: Просвещение, 1985. – 448 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.Є. Рехліцька

УДК 792.8:7.071.2(477)(091)

Сергєєв Є.О.

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО БАЛЕТМЕЙСТЕРСЬКОГО МИСТЕЦТВА XX СТОЛІТТЯ

У статті розглядається питання еволюції підходів та принципів на які орієнтуються українське балетмейстерське мистецтво другої половини XX століття.

Ключові слова: творчість, українське балетмейстерське мистецтво.

The article examines the evolution of the approaches and principles which guided choreographer Ukrainian art of the second half of the twentieth century.

Key words: creativity, choreographer Ukrainian art.

Дослідження розвитку українського балетмейстерського мистецтва 70-х – першої половини 80-х років XX ст. як складової національної хореографічної культури дає підстави дійти висновків, що протягом означеного періоду відбувався складний процес утвердження, оновлення і збагачення зображально-виражальної палітри провідних хореографів, зокрема П. Вірського, В. Вронського, М. Трегубова та молодого майстра А. Шекери, який став лідером покоління балетмейстерів-шістдесятників і слідом за Ю. Григоровичем відкрив широкий шлях до сцени оперних театрів України узагальнено-метафоричній танцювальній

образності, сміливим постановочним формам і оновленій лексиці, що синтезувала елементи класики, народного і модерністського танцю.

Комплексне вивчення досягнень окремих балетмейстерів у контексті поступу балетного і народно-сценічного хореографічного мистецтва 70–80-х рр., художніми вершинами яких були новаторські постановки П. Вірського в очолюваному ним ансамблі та В. Вронського й А. Шекери в балетних колективах України, засвідчувало послідовний розвиток національного балетмейстерського мистецтва як феномена музично-театральної культури [1, с. 4].

Дослідження культурно-історичного контексту розвитку й оновлення балетмейстерської творчості 70-80-х рр. доводить, що балетний театр активно вбирав, синтезував, узагальнював і перетворював досвід суміжних мистецтв, зокрема нової симфонічної музики, кіно, образотворчого мистецтва, літератури і драматургії та музично-драматичної сцени, а також були відкриті для опанування після знищення “залізної завіси” багатоманітний досвід і здобутки провідних хореографів Європи й Америки, зокрема таких метрів світової художньої культури, як: Ф. Аштон, Дж. Баланчин, М. Бежар, І. Кіліан, Дж. Кранко, С. Лифар, К. Макмілан, Дж. Ноймайер, Р. Петі, Д. Роббінс, В. Форсайд.

Особливе значення для розвитку балетмейстерського мистецтва, як визначальної галузі і рушійної сили поступу й оновлення хореографії мала плідна робота українських хореографів над втіленням симфонічних партитур композиторів-класиків ХХ ст., зокрема К. Караєва, С. Прокоф'єва, А. Хачатуряна, які здійснювали на сценах столичного і обласних оперно-балетних театрів неординарні й оригінальні трактування, часто-густо випереджаючи за своїм новаторством їх рішення на московській та петербурзькій сценах. Саме цими рисами були позначені монументальні, багатопланові, наскрізь музикальні, підпорядковані завданню глибоко розкрити в танці образний зміст музичної драматургії балету, постановки “Спартак”, “Попелюшки”, “Стежкою грому”, “Легенди про любов” і “Ромео і Джульєтти”, втілені А.Шекерою на львівській, харківській та київській сценах [2, с. 130].

Пошуки і відкриття видатних зарубіжних балетмейстерів та провідних майстрів російського балету на чолі з Ю. Григоровичем не могли не позначитися на формуванні й утвердженні якісно нових тенденцій в українському балетному театрі. Вся історія європейської художньої культури доводить, що на теоретичному рівні такий вплив не обов'язково мусить бути безпосереднім. Культурно-історичні та соціально-політичні зрушення, провідниками яких у 60-70-ті рр. ХХ ст. стали гуманітарні науки, зокрема філософія, а також література й мистецтво, вели прогресивних діячів балетного театру, для яких відкрилися зарубіжні гастрольні маршрути, до утвердження нових ідей і тенденцій художньої творчості та активізації пошуків балетмейстерів. Причому, досить часто спочатку нові тенденції і художні течії народжувалися в роботах хореографів-практиків, котрі переборюючи трафарети і заскнілі канони побутово-ілюстративної хореодрами, йшли тернистими шляхами, нелегкими дорогами сміливих експериментів, а вже потім з'являлися теоретичні обґрунтування та декларації новітніх естетичних принципів.

Художня культура, насамперед, балетмейстерське мистецтво означеного періоду були чи не найяскравішими виразниками змін, які відбувалися в суспільстві, у свідомості діячів літератури, науки та митців. Елементи модернізму, експресіонізму, нові віяння різних напрямків модерн-танцю і джазу, що їх продовжували критикувати в пресі, входили в пластичні форми нових балетів, допомагали розширювати виразову палітру, збагачувати структурні форми і лексику танцю.

Досягнення балетмейстерів у 70-х – першої половини 80-х рр., коли пошуки й експерименти інтенсивно проходили в усьому європейському, зокрема українському, хореографічному мистецтві, підготували відкриття і здобутки балетмейстерів на чолі із А. Шекерою, які збагатили й оновили балетний театр другої половини ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ванслов В. Новаторство – это традиция и развитие / В. Ванслов // Сов. Балет. – 1983. – № 5. – С. 3–7.
2. Станішевський Ю. Балетний театр Радянської України. 1925–1985: Шляхи і проблеми розвитку / Ю. Станішевський. – К.: Муз. Україна, 1986. – 240 с.
3. Станішевський Ю. Майстер балетного театру / Ю. Станішевський // Культура і життя. – 1995. – 24 трав.
4. Смирнов М. Балетмейстер шукає нове / М. Смирнов // Культура і життя. – 1989. – 29 вер.
5. Смирнов М. Балетмейстер А. Шекера / М. Смирнов // Культура і життя. – 1988. – 29 бер.

Рекомендує до друку науковий керівник професор М.Г. Левченко

УДК 792.8'06:37.032

Сердюк Г.В.

СУЧАСНА ХОРЕОГРАФІЯ ЯК ЗАСІБ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано проблему саморозвитку особистості за допомогою хореографії, підкреслюється, що в сучасних умовах на перший план виступають питання швидкої і гнучкої її адаптації. Саме процеси успішної адаптації, перш за все, характеризують рівень саморозвитку особистості.

Ключові слова: сучасна хореографія, танцювальна композиція адаптація, саморозвиток особистості.

The article analyzes the problem of self-development of a person with the help of choreography, emphasizes that in modern conditions the issues of fast and flexible adaptation of the personality come to the fore. It is the processes of successful adaptation of the personality, aboveall, that characterizes level of self-development. It is noted that modern choreography exists as a single hole of dance compositions of choreographer and promotes the development of personality.

Keywords: modern choreography, dance composition adaptation, self-development of personality.

На сьогоднішній день в умовах інтенсивних і глобальних змін, людство шукає шляхи виходу з кризових і конфліктних ситуацій. На перший план виступають питання швидкої і гнучкої адаптації особистості до мінливих умов, що характеризується рівнем саморозвитку особистості. У педагогіці процес розвитку особистості розглядається як «зміна особистості під впливом закономірностей розвитку психіки, станів внутрішнього суб'єкта, соціальної ситуації його розвитку; характеризується як «зміна», «творення», «удосконалення»; як «розвиток його світогляду, самосвідомості, відносин до дійсності, характеру, здібностей, психічних процесів, накопичення досвіду» [3, с. 26].

Саморозвиток особистості визначається як процес свідомої, якісної і незворотної зміни особистістю своїх моральних якостей, інтелектуальних та соціальних здібностей і можливостей, своїх фізичних, психічних і духовних сил з метою «добудувати» себе до цілісного ідеального образу.

На поточному етапі розвитку мистецтва сучасна хореографія зароджується шляхом змішання різних танцювальних стилів і напрямків, які розвивалися протягом ХХ століття,

вона існує як єдине ціле танцювальних композицій хореографів і професійних театрів перформансу.

Американський хореограф Марта Грехем визначала танець як справжній вияв найглибших душевних почуттів, який проявляється через рух тіла. Антрополог Джоан Кеаліінохомоку дає наступне визначення: «танець – це тимчасовий, скороминущий спосіб експресії, що відбувається в заданій формі і стилі за допомогою рухів тіла» [1, с. 280].

Танцювальні композиції припускають велику кількість пересувань учасників в просторі відносно один одного (що створює різноманіття малюнка танцю - зміну структури), а також включають в себе взаємодію кожного учасника з іншими. Тобто, кожен учасник знаходиться в ситуації необхідності рухатися у відповідності не тільки зі своїм ритмом, а й ритмом музики, ритмом інших учасників, а також тримати в увазі весь простір і всіх учасників. Показником того, що все ці критерії утримуються групою під увазі, є зміна ясних і чітких малюнків танцю.

Характерною особливістю сучасного танцю є знайомство з станом «тут і зараз», яке підтримується вже самій активності учасників в цей процес. Цей стан пов'язаний з інтеграцією інтелектуального, емоційного і фізичного аспектів, його також можна назвати станом цілісності. Саме досвід переживання такого стану сам по собі призводить до гармонізації та подальшого саморозвитку особистості. Зберігаючи даний стан у своїй пам'яті (в тому числі, і в емоційній), людина може створювати цей стан в звичайному житті. Це, в свою чергу, впливає на ефективність процесу саморозвитку. Але процес виховання творчих здібностей особистості тільки тоді досягає своєї мети, коли активізується і інтенсифікується процес саморозвитку особистості. Для саморозвитку своїх природних задатків, включаючи і розвиток своїх творчих здібностей, потрібно цілеспрямована активність, творча діяльність, перш за все, самій особистості, заснована на науковому знанні певних законів, принципів і правил [2, с. 93-95].

Для саморозвитку своїх природних задатків, включаючи і розвиток своїх творчих здібностей, потрібно цілеспрямована активність, творча діяльність, перш за все, самій особистості, заснована на науковому знанні певних законів, принципів і правил.

Такий процес може активізуватися особливо інтенсивно на заняттях сучасної хореографії, а саме в процесі танцювальної імпровізації. Тому в ході занять педагогу необхідно створювати умови для оптимального включення особистості в творчий процес, так як саме в творчій діяльності розвивається її творчий потенціал. Продуктивність мислення проявляється в схильності до творення і інтуїтивності пізнання і творчості: творчість як вираження здоров'я особистості проектується на весь світ і скрашує будь-яку діяльність, в якій бере участь підліток.

Синкретизм ріднить творчість з грою, про що свідчить те, що в процесі творчості особистість прагне випробувати різні ролі

На наш погляд, завдання педагога полягає в тому, щоб розкрити потенціал учня можливостями сучасної хореографії та танцювальної імпровізації, не порушивши природний нехай творчого розвитку особистості канонічним сприйняттям навчання. Створюючи сприятливу емоційне середовище і використовуючи методи підтримки учнів на основі танцювальної імпровізації, педагог сприяє розвитку творчих здібностей особистості, закріпленню придбаного досвіду учнів, а також створює передумови подальшого творчого саморозвитку [4, с. 36].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мухіна В.С. Дитяча психологія. – М.: Просвящение, 1985. – 315 с.
2. Власюк М.М. Освіта як фактор адаптації суспільства до сталого розвитку: методологічні основи проблеми // Вісник Новосибірського державного педагогічного університету. - 2011. - № 4. - С. 7-15.
3. Захаров Р. Слово про танці. - М.: Молода гвардія, 1989. - 128 с.

4. Ханнафорд К.Л. Мудре рух. Ми вчимося не тільки головою / пер. з англ. - Москва, 1999. - 238 с.
5. Новерр Ж.-Ж. Письма о танце / Пер. А.А. Гвоздевой, примеч. и статья И.И. Соллертинского. – Л.: Academia, 1927.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Чуба

УДК 793.31 (477) (091)

Сидорова І.О.

ШЛЯХИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ

У статті розглядаються шляхи еволюції українського народного танцю в контексті тих закономірностей, які визначають соціокультурні детермінанти розвитку української культури в цілому.

Ключові слова: хореографічне мистецтво, національна культура.

The article deals with the evolution of Ukrainian folk dance in the context of the laws that determine the socio-cultural determinants of development of Ukrainian culture in general.

Key words: choreography, national culture.

Українське народне хореографічне мистецтво є самоцінним видом – фундаментальною складовою національної культури. Коріння народної хореографії сягає найдавніших пластів народного буття, тоді як наука про неї сформувалася порівняно недавно, у двадцяті роки ХХ століття. Не маючи ґрунтовної науково-методологічної бази, ця галузь мистецтвознавства зазнала потужного тиску з боку радянської системи, що зумовила її неповноструктурність і однобічність в інтерпретації процесів і явищ народного хореографічного мистецтва.

З огляду на реалії сьогодення ми робимо висновок, що однією з необхідних передумов оптимізації розвитку української народної хореографії є відновлення суспільної значимості і престижності хореографічного мистецтва як у вимірах державної політики, що базується на засадах національної культури, так і наукової теорії, очищеної від “наростів” методології, зрощеної на іншокультурному ґрунті.

Ми розглядаємо теорію українського танцю в контексті тих закономірностей, які визначають філософсько-естетичні, історичні та соціокультурні детермінанти розвитку української культури в цілому. Необхідність такого підходу підтверджують мистецтвознавчий досвід вивчення феномена української народної хореографії та художня практика сценічного відродження, закладеного в основу її технології. Ідеологічна обумовленість цього досвіду тривалий час спрямовувала науковий пошук на вивчення й відтворення формально-стильових ознак народного танцювального мистецтва та його регіональних різновидів, залишаючи осторонь проблематику методологічного рівня [1, с. 82].

Специфічність рис українського народного танцю дозволяє виявити використання культурологічного підходу, який уможливує з’ясування смисложиттєвого змісту функційних та ціннісних характеристик, закладених народною традицією у генетичний код пластичного мистецтва.

Логотипи цих характеристик мають ті ж самі відмінності, що виокремлюють українські етнотрадиції серед іншомовних. Вони акумулюють у собі світоглядний досвід багатьох поколінь, опосередкований ритмо-мовно-руховими засадами, символіка яких є узагальненим втіленням історичної пам’яті етносу, своєрідною хронікою подій, що мали для нього доленосне значення.

Рольова поліфункційність народного хореографічного мистецтва є не тільки організаційною компонентою народного життя, але й потужним культуротворчим засобом,

завдяки якому відбувається збереження вагомої для етнічної свідомості інформації і, водночас, синтезоване художнє відображення діалектики історичних змін, які мають для неї особливу актуальність [3, с. 204].

Виходячи з динаміки трансформаційних змін, у яких відбувалася поетапність переходу від фольклорно-побутових до професійних форм хореографічного відтворення етнокоду, сформульовані концептуальні положення, реалізація яких на державному рівні сприятиме використанню творчого потенціалу народного танцювального мистецтва у соціополітичних культурних умовах українського сьогодення.

Стаття не вичерпує усіх напрямків розробки теми. Комплексного дослідження потребує специфіка пластичних форм відтворення смисложиттєвих концептів, закладених в основу українських фольклорних традицій у різних жанрах народного хореографічного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василенко К. Украинский народный танец / К.Василенко. – М.: Искусство, 1981. – 160 с.
2. Верховинець В. Теорія українського народного танцю / В.Верховинець. – К.: Музична Україна, 1990. – 150 с.
3. Українська художня культура / Під.ред. Д.Антоновича. – К.: Либідь, 1996. – 415 с.
4. Шевчук В. Дорога в тисячу років / В.Шевчук. – К.: Український письменник, 1990. – 254 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор М.Г. Левченко

УДК 745.5:7'06

Татарова І.Ю.

ПРОВІДНІ ВИДИ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

*У статті розглядаються провідні види сучасного декоративного мистецтва
Ключові слова: види декоративного мистецтва, техніка, традиції.*

*The article examines the main types of contemporary decorative art
Key words: types of decorative art, technics, printing, traditions.*

Сучасне мистецтво є тривалим експериментом, в якому естетизація навколишнього середовища, пошуки нової художньої мови, процеси глобалізації спричинили удосконалення та еволюціонування видів декоративного мистецтва. У декоративному мистецтві понад сто головних технік і технологій художньої обробки матеріалів. Усе це дає вагомій підставі стверджувати, що художні ремесла і промисли є найбільшою галуззю художньої творчості [1].

Історія останніх десятиліть показала, що сучасне декоративно-прикладне мистецтво знаходиться в постійному розвитку [3]. Художня спадщина у всьому його різноманітті органічно збагачує нові декоративні форми, викликані широким проникненням технологій ХХІ століття у сфері мистецтва. Під впливом різних етнокультур і в результаті глобалізації відбувається переосмислення національних традицій при збереженні вітчизняних культурних пріоритетів.

Такі різновиди декоративного мистецтва як гобелен, художня кераміка, художня обробка скла, ювелірне мистецтво, художня емаль, мініатюрний живопис і художній розпис по дереву та металу зазнали серйозної еволюції. У сучасному декоративному мистецтві

велику популярність отримали: печворк, бісероплетіння, художнє шиття, декупаж, валяння і художня лялька. У останні роки з поширенням цифрових технологій і появою нових матеріалів види декоративного мистецтва стали тісно взаємодіяти один з одним, об'єднуватися з іншими видами образотворчого мистецтва [5, с. 6].

Аплікація та художній розпис по дереву поєдналися у техніці «декупаж». На сьогодні він займає вагоме місце у сфері декорування предметів побуту, театральної бутафорії, інтер'єру.

Поширення у декоративно-прикладному мистецтві отримали такі його техніки як батик і вільний розпис. Їх застосовують у створенні костюмів, аксесуарів, текстильних прикрас, дизайні інтер'єру, а тематичні або абстрактні композиції втілюються у декоративних панно [4]. Кращі роботи щорічно представляються на вітчизняних та міжнародних текстильних оглядах.

Печворк залишається однією з популярних сфер декоративного мистецтва на Україні, країнах Західної Європи, державах Балтії та в США. Печворк в інтер'єрі розглядається більш широко, ніж клаптикове шиття, дизайнери оформляють поверхню стін, стелі та підлоги різними за фактурою і розміром площинами матерії або ж використовувати великі полотна. Також допускається застосування плитки, лінолеуму, шпалер, оббивки меблів з малюнком, стилізованим під печворк. З печворком можна пов'язати поняття «текстильна скульптура». Вона отримала визнання у сучасних експозиціях, отримала самостійний характер і стала однією із областей декоративного мистецтва. Своє відображення текстильна скульптура знайшла в багатофігурних композиціях, тривимірних інтер'єрних об'єктах і текстильних інсталяціях [7].

Традиційна вітчизняна кераміка проявляється у створенні скульптури малих форм, декоративних панно, сувенірної продукції. Бісероплетіння багато років було елементом декорування костюмів і не виділялося як самостійна сфера декоративного мистецтва. На початку XIX століття вишивка бісером отримала в Європі масовий характер. Сьогодні дизайнери використовують бісер у виготовленні браслетів, сумок, поясів і сережок, а також для оздоблення одягу вишитими деталями.

Спільними зусиллями скульпторів і модельєрів у декоративному мистецтві з'явилася художня лялька, самостійний напрямок, який в даний час представлено оригінальними авторськими роботами з порцеляни, текстильними ляльками і ляльками з пап'є-маше. Окрему сферу інтер'єрної ляльки складають українські ляльки мотанки які поряд з обереговими функціями несуть взірець високої художньої вартості.

Багато років валяння вовни мало прикладний характер і використовувалося у побутових потребах, але поступово в цій техніці з'являються художні елементи, які прикрашають побут людини. Для створення оригінальних композицій сучасні майстри поєднують валяння з різноманітними техніками декоративного мистецтва, а саме: вишивкою, аплікацією, шиттям, в'язанням [2].

Отже, сучасне вітчизняне декоративне мистецтво постійно розвивається. Традиційні види декоративного мистецтва перевтілюються і удосконалюються у нових сучасних матеріалах, а декоративні техніки поєднуються між собою та доповнюють один одного створюючи єдину систему. Спираючись на багаті традиції народного мистецтва та використовуючи досвід професійного декорування попередніх часів, сучасне мистецтво представляє нові декоративні форми, що підкреслюють художні смаки сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
2. Вышивка по войлоку – hand-made, который стал высоким искусством [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vladrukodelie.ru/novosti/34-vyshivka-po-vojluku-stal-iskusstvom>

3. Гончар К. Традиції і новації в сучасному декоративно-прикладному мистецтві України / К. Гончар // Мистецтвознавство України. – 2013. – с. 62-68.
4. Декоративне панно як вид мистецтва [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/11990/>
5. Декоративно-прикладное искусство/Имена в искусстве . – М. : с. 6-9
6. Кара-Васильева Т.В. Декоративне мистецтво України ХХ століття : У пошуках "великого стилю" / Т.В. Кара-Васильева, З.А. Чегусова. – К. : Либідь, 2005. – 280 с.
7. Пэчворк в интерьере: лоскутный стиль [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://handmadeidea.com.ua/decor-interiera/pechvork-v-interere/>

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.Г. Чуприна

УДК 004.92:655

Філоненко І.П.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ У ПОЛІГРАФІЇ

У статті розкрито сучасні технології комп'ютерної графіки для використання у поліграфії, висвітлено основні види графічних пакетів і редакторів для втілення творчих задумів.

Ключові слова: комп'ютерна графіка, графічні редактори і пакети, поліграфія.

The article reveals the modern technology of computer graphics for use in printing, the paper considers the main types of graphics packages and editors for the implementation of creative ideas.

Keywords: computer graphics, graphics editors and packages, printing

У теперішній час, завдяки грандіозному розвитку комп'ютерної техніки, деякі сторони нашого життя неможливо уявити собі без застосування комп'ютерних технологій, у тому числі без комп'ютерної графіки. Це, насамперед:

- усі види поліграфічних процесів;
- майже вся рекламна індустрія;
- телебачення;
- моделювання нових видів одягу;
- проектно-конструкторські розробки й т. д.

Комп'ютерна графіка для поліграфії дозволяє підготовлювати різноманітну графічну інформацію для виходу у друк засобами поліграфії. Цей тип графіки є, мабуть, одним з найбільш поширених видів як у різноманітності задач, які вирішуються, і засобів їхнього втілення, так і у величезній кількості направлених на виконання поліграфічних задач, і програмних, і апаратних, і всіляких прикладних засобів.

По своїй структурі зображення можуть бути **растровими та векторними**. В залежності від типу графіки, з якою необхідно працювати, програмні засоби, які дозволяють у кінцевому підрахунку створювати ті або інші види комп'ютерної графіки, також можна поділити на відповідні види. Серед величезного різноманіття таких програмних засобів існують як спеціалізовані, призначені для створення якого-небудь конкретного типу графіки, так і багатофункціональні, які дозволяють створювати декілька різноманітних типів комп'ютерної графіки, або з'єднувати різні графічні об'єкти разом. Крім того, графічні пакети розрізняються по платформі, для якої вони створені.

Розглянемо основні види графічних пакетів і редакторів, які використовують у поліграфії:

- редактори для створення й ретушування растрової графіки;

- векторні графічні редактори;
- пакети верстання (настільні видавницькі системи);

Почати огляд означеного типу редакторів, мабуть, слід з **PaintBrush**, який входить у стандартну поставку Windows. Цей редактор дозволяє створювати найпростіші геометричні фігури, креслити лінії різноманітної ширини, набирати текст. При цьому всі створені об'єкти можна редагувати: міняти розміри, повертати, копіювати з одного місця і вставляти в інше, міняти колір. Робота у цьому редакторі дає непогану підготовку для освоєння більш складних професійних пакетів.

Безсумнівним лідером серед таких пакетів звісно є **Adobe Photoshop**, визнаний як професіоналами, так і аматорами.

Спостерігаючи, як з моменту свого народження пакет Adobe Photoshop сьогодні зріс у потужний редактор зображень, можна вразитись з того, що при цьому розробникам вдається зберігати простоту і легкість освоєння програми.

Серед пакетів, призначених для створення статичного комп'ютерного двовимірного живопису у середовищі Windows, професійний інтерес подає програма редагування растрового живопису **Painter** фірми Fractal Design. Painter володіє достатньо широким спектром засобів малювання і роботи з кольором. Зокрема він моделює різноманітні пензлики (олівець, ручка, вугілля, аерограф та інші), дозволяє імітувати малюнки акваріллю та маслом, а також добитися ефекту натурального середовища.

Почати огляд цієї групи програм слід, мабуть, з CorelDraw, як одного з найбільш визнаних і популярних пакетів для створення векторної графіки

CorelDraw 8 – це потужний і універсальний пакет, що, як завжди, містить повний набір різноманітних програм й додатків.

Вже майже десять років компанія Corel успішно представляє пакет CorelDraw для домашнього використання, що адресувалось також «напівпрофесійним» дизайнерам та іншим фахівцям, що працюють в основному у Windows.

Adobe Illustrator є «професійним» побратимом Draw. Забезпечуючи максимальну сумісність з Draw 8, у цьому пакеті, починаючи з 7-ї версії, реалізовані всі основні функції роботи з векторними об'єктами.

З появою Illustrator 7.0 у пакета Corel з'явився не тільки конкурент у сенсі редагування та створення векторних об'єктів, але й пакет, який набагато випереджає останній при підготовці матеріалів для поліграфії, так як формат Illustrator підтримується усіма апаратними засобами, які використовуються у цій галузі (фотонаборні автомати, PostScript принтери й т. д.).

На закінчення можна відзначити, що комп'ютерна графіка – це на сьогодні величезний світ різноманітних редакторів та пакетів, у якому кожен може знайти майже любі інструменти для втілення у життя найсмівливіших своїх задумів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мураховський В.І. Комп'ютерна графіка / В.І. Мураховський; під ред. С.В. Симоновича. – М.: «АСТ-ПРЕС СКД», 2002. – 640 с.
2. Підшивки журналу «Компьютерное обозрение»
3. Підшивки журналу «Компьютерра»
4. Яцюк О.Г. Основи графічного дизайну на базі комп'ютерних технологій / О.Г. Яцюк. – С.-Пб.: БХВ-Петербург, 2004. – 240 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О.Ч. Гоноболіна**

АНАЛІЗ СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ В УКРАЇНСЬКІЙ ХОРЕОГРАФІЇ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті подається комплексний аналіз проявів синтезу мистецтв в українській сценічній хореографії.

Ключові слова: синтез мистецтв, українська сценічна хореографія.

The article deals with the synthesis of complex analysis displays Ukrainian Art in the stage choreography.

Key words: synthesis of arts, Ukrainian stage choreography.

Комплексний аналіз проявів синтезу мистецтв в українській сценічній хореографії показує, що зміна традиційних форм хореографічного мистецтва в Україні відбувалася в загальноєвропейському контексті, хоча й мала свої національні особливості. Поступова об'єктивація українського народного танцю, що розпочалася з ХІХ ст., зумовила трансформацію його у феноменальне явище вітчизняного сценічного мистецтва й утвердження на цій основі його синтетичних форм, зокрема у хореографії.

Сучасна сценічна хореографія - вид танцювального мистецтва, в основі якого лежать новаторські задум, сюжет, прийоми та засоби художньої виразності. Практика теперішнього мистецтва танцю доводить наявність щонайменше двох тенденцій її розвитку: класичні (традиційні) постановки з використанням нової хореографічної лексики (які доречніше розглядати як нове прочитання класичної спадщини) та нові балети, які окрім хореографічної лексики новітніх танцювальних технік, мають новаторські прийоми та засоби художньої виразності, оригінальний задум, сюжет, нетрадиційну драматургічну побудову композиції. Найчастіше у новаторській українській сценічній хореографії балетмейстер не дотримується базових принципів класичної хореографії (наприклад, вигорнутість, натягнута стопа, округлі положення рук, специфічний апломб, рівний тулуб, витягнута шия та осаджені лопатки тощо), намагається розкрити свій балетмейстерський потенціал у нетрадиційній лексиці. Незважаючи на довгу історію хореографії та балетного театру робить спробу пошуку нових ідей, тем, сюжетів. До найвищих зразків сучасної сценічної хореографії автор відносить такі постановки, що народжуються із своїм індивідуальним, не схожим на інші, обличчям. У створенні саме таких видовищ найяскравіше проявляється синтез мистецтв. Це обумовлено бажанням митця, у даному випадку балетмейстера, реалізувати свій неповторний творчий потенціал і не бути схожим на інших. І хоча нинішньому мистецтву притаманна така ознака постмодерну, як копіювання, прогресивні хореографи намагаються вийти за рамки свого мистецтва, використати новітні надбання інших видів мистецтв, показати нові типи і можливості функціонування синтезу мистецтв у хореографії [1, с. 32-33].

Сучасна сценічна хореографія як глибоко синтетичний за своєю сутністю жанр мистецтва постмодернізму ґрунтується на прийомах цитування та бриколажу. Її остаточне оформлення відбулося у ХХ ст. й супроводжувалося відмовою від традиційних балетних форм, розпадом еталонів класичного танцю, взаємозапозиченням різними видами танцю альтернативних лексичних прийомів, зверненням до позатанцювальних виразних засобів. Утворенню нових експериментальних мистецьких шкіл, орієнтованих на подальший продуктивний розвиток синтезу мистецтв, у тому числі й стосовно вітчизняної сценічної хореографії, сприяла діяльність А. Дункан, Ф. Дельсарта, Е.Ж. Дельоза та ін. [2, с. 11]

Сучасна сценічна хореографія виявляє себе глибоко синтетичною за своєю суттю:

1) як жанр мистецтва, 2) як результат втілення задуму постановником-хореографом, 3) як

одна з форм виявлення естетичної практики постмодернізму (мистецтво „цитування” та бриколажу).

Основними ознаками синтезу мистецтв як взаємодії естетико-культурних практик модернізму і постмодернізму є процес поступального розвитку із практичним вичерпуванням власних внутрішніх ресурсів; відчуття митцями неадекватності зображально-виражальних засобів новим суспільним процесам, специфіці рівнів художнього світосприймання ХХ століття.

Тенденції розвитку процесу синтезу мистецтв в українській сценічній хореографії кінця ХХ ст. характеризуються відмовою від традиційних хореографічних форм, руйнуванням еталонів класичного танцю, нігілізмом до чистоти жанрів та загальноприйнятих художніх цінностей, епатажністю і революційністю (в культурному сенсі), експерименталізмом, стильовим новаторством тощо [3, с. 22].

На сьогодні у сценічних жанрах хореографічного мистецтва України триває процес первісного накопичення та відбору інформації, що має визначити у майбутньому добір виражальних засобів, близьких для української ментальності. Даний процес неминуче зумовлює виникнення власної естетики та неповторного прояву синтетичної художньої форми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьєв Ю.Л. Музика і пластика / Ю.Л. Асаф'єв // Музика. - № 1. – 1985. – С. 32-36.
2. Зінченко Н. “Танець ХХІ століття” в Києві / Н. Зінченко // Хрещатик. - 1999. – 7 трав. - С. 11.
3. Народне хореографічне мистецтво як духовна і творча естетична культура / Н.М. Белянкін // Наука і сучасність. – К., 2000. – Вип. 2, ч. 1. – С. 21-27.

Рекомендує до друку науковий керівник професор М.Г. Левченко

УДК 792.54(091)(477)

Якіменко А.І.

НАЦІОНАЛЬНА ОПЕРА УКРАЇНИ – ФУНДАТОР ІНОВАЦІЙ МУЗИЧНО-СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються питання відродження традицій українського театрального мистецтва на сцені Національної опери України у 70-90 рр. ХХ ст.

Ключові слова: Національна опера України, художня культура, театральна культура.

The article deals with the revival of traditions of Ukrainian theater at the National Opera of Ukraine in the 70-90's. XX century.

Key words: the National Opera of Ukraine, art culture, theater culture.

Історія української художньої культури складається із багатьох систематизованих репрезентативних частин, які в комплексі являють масштабну і розмаїту панораму становлення і формування внутрішньо пов'язаних між собою компонентів історичного мистецького поступу, що включає динамічні, складні і суперечливі процеси театрального дискурсу України. До багатоаспектної структури комплексного дослідження історії національної сценічної культури входить широкий культурологічний аналіз організаційно-творчої діяльності різних за жанровими і стильовими особливостями театральних колективів як драматичних, так і музичних. Останні поділяються на оперно-балетні й опереткові і складають в сукупності єдиний художній процес, що віддзеркалює соціокультурну реальність кожного періоду розвитку українського театрального мистецтва.

Історія театральної культури – це, насамперед, історія провідних театрів, які уособлюють векторні напрямки й основоположні тенденції національної сцени у взаємодії з її власними традиціями й інноваційними здобутками європейського та світового театального мистецтва. Художні пошуки майстрів сцени, якими б новаторськими, сміливими і незалежними вони не були, обов'язково пов'язані з досвідом попередників, національним корінням і конкретною соціокультурною ситуацією. Це промовисто доводять багатогранні процеси розвитку театального мистецтва 90-х років ХХ століття, зокрема, творчо-організаційна діяльність провідної установи – Національного академічного театру опери та балету України ім. Т.Г. Шевченка.

Саме цей період столичного оперного колективу, як і всіх музичних театрів, зокрема, обласних оперних, опереткових і музично-драматичних, найменш досліджений і проаналізований мистецтвознавцями, в т.ч. театрознавцями, музикознавцями й культурологами. Водночас, ґрунтовне вивчення останнього десятиліття ХХ сторіччя в історії української театральної культури в усіх її жанрових, стилістичних та репертуарних виявах і мистецьких пошуках кожного колективу вимагає глибокого і всебічного наукового дослідження у контексті інтенсивних трансформацій і радикальних культурних змін в суспільно-політичних процесах суверенної держави [1, с. 115]. Перед майстрами музично-сценічної культури і, насамперед, колективом Національної опери України відкрилися широкі обрії для творчих і організаційних контактів, не обмеженої жодними адміністративними інстанціями інтенсивної зарубіжної гастрольної діяльності, участі у найпрестижніших міжнародних театральних, балетних і оперних фестивалях світу. Нові можливості художнього пошуку, зумовлені політичною незалежністю, театри одержали в напружений і складний час переоцінки попереднього досвіду, заперечення здобутків радянського мистецтва, зміни естетичних ідеалів та орієнтирів. І столичні й обласні колективи намагалися активно опанувати, творчо переосмислювати і запроваджувати досвід західної сценічної культури, сміливо використовувати її найрізноманітніші напрями, форми, концепції та виражальні засоби.

Провідний музичний театр держави зазнав впливу новітніх віянь і строкатих, суперечливих пошуків усєї української сценічної культури, проте не втратив власних ціннісних орієнтирів і не відійшов від своїх національних традицій і досягнень. Він став не лише безпосереднім свідком, а, насамперед, активним будівничим нового музично-театального мистецтва, що змінювало свої соціальні функції і завдання, відзначаючись різновекторністю напрямків та оновленням власної художньої палітри, збагаченням постановочних форм і структур, стилістики акторської лексики та режисерських концепцій. Ці питання, що частково розглядались у працях М. Загайкевича, Ю. Станішевського, В. Туркевича, Т. Швачко, проаналізовано й узагальнено в дослідженні. Творча й організаційна діяльність оперного та балетного колективів Національної опери промовисто віддзеркалювали складні і суперечливі процеси послідовного і наполегливого утвердження ідентифікації та самовизначення, що були гостро актуальними і злободенними в означений період в усій художній культурі незалежної України [5, с. 524].

Вся художня культура намагалася вирішувати актуальні питання ідентифікації та самовизначення в певній послідовності, повертаючи імена і твори, які упродовж тривалого часу були викреслені за межі національного мистецтва, знайомлячи з творчістю українських митців у всій її жанрово-стилістичній і проблемно-тематичній повноті, ґрунтовно осмислюючи й опановуючи з позаідеологічних, не кон'юнктурних об'єктивних позицій процеси і досягнення світового мистецтва, зокрема, театального, і наступну проекцію на нього української художньої культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безгин И.Д. Организационные проблемы театра / И.Д. Безгин. – К.: Компас, 1993. – 426 с.

2. Безгін І.Д., Семашко О.М, Ковтуненко В.І. Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності / І.Д. Безгін, О.М. Семашко, В.І. Ковтуненко // Соціально-культурні виміри українського театру: ретроспектива, стан, тенденції / Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І.К.Карпенка-Карого. – Ч. I. – К.: КФНВК “Наука”, 2002. – 336 с.
3. Дмитриевский В.Н. Социальное функционирование театра и проблемы современной культурной политики / В.Н. Дмитриевский. – М.: НИИИ, 2000. – 347 с.
4. Семашко А.Н. Социально-эстетические проблемы развития художественных потребностей / А.Н. Семашко. – К.: Вища школа, 1985. – 170 с.
5. Станішевський Ю. Національна опера України. Історія і сучасність / Ю. Станішевський. – К.: Музична Україна, 2002. – 734 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор М.Г. Левченко

УДК [7.071.2 : 792.8 : 7.038.6] : 316.3

Яковенко М. А.

РОЗКРИТТЯ ПРОБЛЕМ СОЦІУМУ В РОБОТАХ ХОРЕОГРАФІВ ПОСТМОДЕРНІСТІВ

У статті розглядаються епоха постмодернізму з її найяскравішими представниками та особливості процесу висвітлення найгостріших проблем соціуму.

Ключові слова:

Постмодернізм, соціум, хореографія, індивід, філософія, проблеми.

The article discusses the era of postmodernism with its most outstanding representatives and features of the process of lighting the most acute problems of society.

Key words:

Postmodernism, society, choreography, the individual, philosophy, problem.

Постмодернізм (від фр. post - після та modernisme - модернізм: той, що йде після модернізму) [4, с. 117] виник у 50-60-ті рр. ХХ ст. як філософська течія в на основі розвитку новітніх технічних засобів інформації та зв'язку.

Постмодернізм в хореографії являє собою механізм, за допомогою якого хореографи можуть обґрунтувати неможливість незалежного індивідуального існування, доводять, що індивід постійно, і насамперед несвідомо, обумовлюється в процесі свого мислення з представниками соціуму.

Постмодернізм руйнує ідеологічну позицію попередньої філософії, що базується на уявленні про суб'єкта як центр світобудови, нехтує теоретичною традицією розгляду індивіда як суверенної, незалежної, самодостатньої і тотожної своїй свідомості особи.

Соціальне існування індивіда постійно порушує ряд проблем, вирішення яких, в своїх роботах, пропонують нам хореографи постмодерністи.

Моріс Бежар одним з перших надав хореографічному мистецтву соціального підтексту, звертаючись у своїх виставах до проблем суспільства – екології, боротьби з хворобами тощо. Він давав багато благодійних концертів, фінансуючи соціальні проекти.

Барис Ейфман – сучасний балетмейстер постмодерного драматичного балету. Дотримуючись принципів М. Бежара, називаючи своє мистецтво „необежаризмом” (ейфманізмом) [1, с. 24] у балеті, перш за все, він зосереджував увагу на проблемі совісті та взаємовідносин між людьми. У своїх спектаклях Б. Ейфман звертається до найважливіших питань людського буття, прагне пробратися в таємниці людської психіки. Філософська спрямованість - характерна риса його творчості. Який би не був сюжет спектаклю, хореограф

завжди розкриває найважливіші моральні проблеми, прагне зрозуміти і відбити протиріччя життя, духовного світу людини. У його спектаклях напруженість драматичних колізій, здається, досягає межі. Однак, показуючи жорстокість світу, автор цим не обмежується, проникаючи вглиб людської душі. Прагнення Б. Ейфмана до драматизації й вищої напруги проявляється в створенні масових сцен, яким надається особливе значення: важливими є кульмінації спектаклів, де кордебалет бере активнішу участь і несе важливе значення навантаження.

Зауважимо, що Анжелін Прельжокаж в найкращих своїх зразках contemporary dance спроможний проникати в процеси психічного життя людини, передавати весь спектр її емоцій, душевних станів, спонукань. Ось і в композиції А. Прельжокажа «Властивість єднання» герої, перебуваючи на грані свідомості та підсвідомості, шукають ті невидимі ниточки, що пов'язують людей, не даючи поринути в безодню самотності, забуття й безвиході. Ця одвічна для людини проблема пошуку її другої половинки, взаєморозуміння та спорідненості душ і становить смислову доміную хореографічної постановки. Шлях двох людей назустріч один одному непростий і навіть болісний, та коли контакт двох особистостей все ж відбувається, він дає можливість кожному краще зрозуміти не лише свого партнера, але й самого себе, глибше зазирнути у свій власний світ.

У всіх останніх виставах Євген Панфілов відкрився однією стороною своєї великої особистості. Його давно хвилювали екзистенційні питання, він все глибше проникав у лабіринти свідомості і підсвідомості і втілював образи, побачені там, у своїй неповторній хореографії. Одне з улюблених висловів Євгена Панфілова - зробимо людям свято! [3, с. 49] Він дійсно вмів дарувати свята. Але при цьому робив роботи, де змушував заглядати всередину себе, піддаючись жорсткого самоаналізу, або пропонував дуже тверезий і жорсткий погляд на все, що відбувається з нами в цьому світі. Його останні прем'єри виявилися заповнені дивовижними метафорами та пророцтвами [2, с. 38].

Отже, із самого народження стає частиною суспільства, змалечку навколо неї починають порушувати певні соціальні проблеми стосовно її виховання та співіснування з іншими людьми в конкретному соціумі. Протягом життя індивіда кількість проблем тільки зростає, тому хореографи постмодерністи в своїх роботах намагаються розкрити їх з метою подальшого вирішення, чи пошуку шляхів усунення. Бо людина в своєму єстві є соціальним елементом, а знаючи та розуміючи можливі соціальні проблеми вона зможе спокійно їх вирішувати для подальшого спокійного співіснування в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ведихина О. Интервью с Борисом Эйфманом. / О. Ведихина // Балет, № 87. – 1997. – С. 24
2. Коробков С. Прощай, Тарзан: памяти Евгения Панфилова / С. Коробков. – Балет. 2002. № 6. – С. 38
3. Чернова Т. Евгений Панфилов. Последние аплодисменты / Т. Чернова. – Вечерняя Пермь. – 2002. – С. 49
4. Шариков Д.І. Класифікація сучасної хореографії: напрями, стилі, види // Вісник, КНУКіМ: 36. наук. пр. Серія Мистецтвознавство. – Вип. 14. К., 2006. – С. 117

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Чуба

МОЖЛИВОСТІ ТВОРЧОГО РІШЕННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ДИЗАЙН-ПРОЕКТУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкривається зміст можливих творчих рішень для виконання дизайн-проекту із застосуванням комп'ютерної технології . Та наданий перелік вибраних комп'ютерних програм .

Ключові слова: дизайн-проект, комп'ютерні технології, дизайн інтер'єру, можливості виконання творчого рішення.

The article reveals the content of a possible creative solutions to complete a design project using computer technology . And given the list of your favorite computer programs .

Key words: design project , computer technology, interior design, opportunities for implementation of creative solutions.

В наш час практично всі розвинені країни широко використовують комп'ютерні технології. Відповідно, виникає потреба у комплексних комп'ютерних програмах для створення дизайн-проектів.

Метою нашої роботи є розробка дизайн-проекту за допомогою комп'ютерних технологій різними можливими способами. Для виконання даного завдання необхідним є володіння сучасними комп'ютерними програмами проектування у створенні проектної документації та розробки комп'ютерного дизайн-проекту.

Необхідною вимогою до вибору комп'ютерних програмних засобів і методів моделювання та проектування є їх відповідність потребам ринку праці. Найбільш потужні програми комп'ютерного моделювання та створення проектної документації AutoCAD, ArchiCAD, 3ds MAX, Woody, а також програми обробки зображень і підготовки ілюстративних матеріалів до презентації проекту: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Corel Draw. В роботі обґрунтовується доцільність і послідовність цих програм.

Найбільш поширеною і використовуваною, що має всі сучасні можливості моделювання, текстурування, фактурування, анімації та додаткові ефекти (висвітлення, гравітація та ін.), а також об'єктів створених в інших програмних пакетах є програма 3D Studion MAX.

Створення дизайн-проекту починають із виконання проектної пропозиції. Успішне її виконання – це запорука вдалого майбутнього проекту, створення якісної продукції, що буде мати попит і з часом буде реалізованою в серійне виробництво. Роботу над дизайн-проектом потрібно починати з ознайомлення із завданням та збору інформації про об'єкт технологічної діяльності, який потрібно розробити. На даному етапі потрібно зібрати та проаналізувати всю інформацію, яка відноситься до даного типу об'єкта проектування.

Робота починається з вивчення теми та основного художньо - конструкторського завдання. Завдання художника-конструктора полягає в тому, щоб за мінімально відведений термін зібрати максимальну кількість інформації про об'єкт проектування: основні характеристики, загальний вигляд та форми конструкції найкращих зразків виробів аналогічного типу об'єкта проектування. Джерелом інформації можуть бути публікації у вітчизняних та закордонних виданнях, каталоги промислових фірм та відомих виставок, зразки асортименту різноманітних фірм, інформація з Інтернету тощо. Уся зібрана про об'єкт технологічної діяльності інформація систематизується.

Прототипи об'єкта проектування ретельно і критично оцінюються з точки зору сучасних вимог та всіх особливостей їх художньо-конструкторського рішення. Слід уважно та ретельно переглянути всі зразки виробів, зробити аналіз позитивних та негативних

якостей діючої моделі прототипу, яка, з точки зору внутрішньої конструкції, може бути обраною основною базою для проекту – проектної пропозиції.

Проектування сучасних об'єктів технологічної діяльності – це процес вирішення складного комплексу пов'язаних між собою завдань, з одного боку, – техніко-економічними, інженерними вимогами, з другого – споживчими потребами людини. Дослідження споживчих властивостей об'єктів, а також, урахування соціальних вимог, що до них ставляться, дозволяють визначити конкретні вимоги до якості виробів, які проектуються.

Вироби, як об'єкти проектування, в якості матеріальних тіл повинні відповідати законам природи, а в якості суспільних речей – законам соціальної дійсності. До природних відносяться фізичні, хімічні, енергетичні властивості речовин, а до суспільних – користь, зручність, краса. Художнє конструювання – не мета, а засіб, що забезпечує зв'язок між виробництвом та споживанням. Проміжними моментами даної системи є сфера розподілу та торгівля. Тому, загальна модель предметної дійсності включає чотири взаємозв'язані між собою сфери діяльності – проектування, виробництво, розподіл, споживання.

Функції речей у суспільних процесах різноманітні. Кожна річ, як об'єкт технологічної діяльності, може виступати, як мінімум, у чотирьох якостях: як проект-ідея, продукт виробництва, товар та предмет споживання. Річ народжується у вигляді проекту, створеного конструктором спільно з художником-конструктором; набуває матеріальної форми, стає промисловим виробом унаслідок співпраці дизайнера, інженера, працівника, а потім, перетворившись на товар, потрапляє до споживачів та стає предметом споживання. Таким чином, продукт праці перестає бути простим природним тілом, обробленим засобами праці, він стає предметом споживання, який володіє сукупністю корисних властивостей.

У сфері товарообміну ведучу роль відіграє споживчий попит, який безпосередньо залежить від асортименту та якості товарів. Орієнтація дизайнерів на рішення економічних завдань – найважливіша умова їх успішної діяльності. У даному розумінні, художньо-конструкторську та інженерну практику можна вважати сферою виробництва якості об'єктів технологічної діяльності.

Виходячи з інтересів економічності та конкурентоспроможності, дизайнери в процесі проектування повинні забезпечити новизну та оригінальність форм виробів. Новизна форми, відповідно, вимагає появи нових конструктивно-інженерних рішень, які мусять сприяти впровадженню прогресивних технологічних процесів виготовлення об'єктів виробництва. У процесі проектування виробів, дизайнер зобов'язаний урахувати реальні можливості промисловості, сприяючи, у той же час, її вдосконаленню, ставлячи, тим самим, перед промисловістю більш складні, продиктовані часом завдання.

Сучасні показники якості виробів та споживчі властивості сучасних об'єктів технологічної діяльності різноманітні: анатомічні, фізіологічні, психологічні, естетичні тощо. Тому дуже важливим є проведення ергономічного аналізу прототипів. На даний час, ергономіка – це достатньо розвинена наука, яка має свій предмет та методи дослідження. На основі ергономічних досліджень розробляються вимоги до об'єктів технологічної діяльності, з урахуванням так званого «людського фактора».

Дані науки ергономіки спираються на дані фізіології, психофізіології і психології та визначають деякі вимоги до форми об'єктів проектування та особливостей технологічних процесів їх виготовлення. Більш за все, ці вимоги стосуються об'єктів, які функціонують у сфері виробничої діяльності людей, тобто станків, верстатів, пультів керування тощо. Ергономічні вимоги безпосередньо пов'язані з естетичними вимогами, а тотожно – з вимогами економіки та технології. Тому ергономічне дослідження об'єктів технологічної діяльності є вагомим частиною процесу дизайн-проектування. Існують чотири групи ергономічних показників, за якими здійснюються ергономічні дослідження технологічних об'єктів та оцінюється якість продукції: гігієнічні, антропометричні, фізіологічні і психофізіологічні, психологічні.

Отже, при розгляді можливостей творчих рішень при виконанні дизайн-проекту із застосування комп'ютерних технологій виявлено, що кожна програма має власну специфіку

створення дизайну. Кожна виконує та відповідає за свою функцію створення інтер'єру, виготовлення сучасних меблів, світлових ефектів тощо. Функціональні можливості розраховані у сфері архітектурного дизайну, проектування та конструювання, а також вони можуть бути розширені завдяки можливості підключення додаткових плагінів. За допомогою дизайнерських програм можливо створювати ідеї та втілювати в реальність. Вони створюють абстрактно-просторову композицію за допомогою якої можливо побачити об'єм предметів та переглянути з усіх сторін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кулеева Л. М. Основы дизайна / Л. М. Кулеева, С. М. Михайлов. – С.-Пб. : Фолио, 2009.
2. Лебедев А.Н. Дизайн интерьера на компьютере / А. Н. Лебедев. – М. : НТ Пресс, 2006.
3. Шахрай Н.І. Дизайн інтер'єру: методичні вказівки до виконання практичних робіт / Н. І. Шахрай. – К.: КНУТД.
4. Кларк П. Дизайн. – М., 2003
5. Грожан Д.В. Справочник начинающего дизайнера.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.П. Курак

РОЗДІЛ II
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

**ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДОЗНАВСТВА, ЗДОРОВ'Я
ЛЮДИНИ І ТУРИЗМУ**

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛФК ПІСЛЯ ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА

У статті розглядаються питання підготовки та відновлення функціонального стану пацієнта до і після оперативного лікування кульшового суглоба методами лікувальної фізичної культури.

Ключові слова: кульшовий суглоб, ендопротезування, фізичні вправи.

The article deals with the questions of preparation and restoration of the functional state of the patient before and after the operative treatment of the hip joint by methods of therapeutic physical training.

Key words: hip joint, endoprosthesis, physical exercises.

На сьогоднішній день ендопротезування кульшового суглобу є основним методом оперативного лікування після переломів і регенераційних змін суглобу. Ендопротезування кульшового суглоба є точним хірургічним втручанням, метою якого є повернути рухливий і безболісний спосіб життя [3].

У передопераційний період з пацієнтом займається реабілітолог, який пояснює мету і завдання лікувальної фізкультури і проводить заняття ЛФК та дихальну гімнастику для підготовки до операції.

Після оперативного втручання пацієнт в 1-ий день виконує дихальну гімнастику та фізкультуру для здорової кінцівки, і сидить у ліжку не спускаючи ніг на землю під кутом 50-60°. На 2-ий день хворий повторює всі вправи, спускає кінцівки на підлогу та сидить 5-10 хв. Починаючи з 3-го дня після операції хворому дозволяється, під контролем реабілітолога, починати ходити на милицях або ходунцях, при цьому не наступаючи на оперовану ногу. Потрібно відзначити, що у важких і запущених випадках, коли уражений і замінений протезом суглоб тривалий час не працював, майже завжди спостерігається значне зменшення можливостей мускулатури, аж до суттєвої атрофії деяких м'язів.

Застосування ЛФК у відновний період має такі характерні риси: поступовість наростання інтенсивності вправ; виключення рухів, протипоказаних при проведеному типі протезування [2].

З протипоказань та заборон можна виділити найбільш важливі, що відносяться до гімнастики при заміні кульшового суглоба:

- перший час не можна лежати на боці, стискаючи своєю вагою зону операції;
- коли лікар дозволяє лягти на бік, між колінами потрібно класти подушку, щоб коліна не створювали умов для вивиху протезу;
- всі обертальні рухи повинні бути виключені;
- сидіти, закинувши ногу за ногу також не можна.
- ходити дозволяється через кожну годину до 10 хвилин.

Відновлювальна гімнастика після заміни кульшового суглоба, не може виконуватися пацієнтом на свій розсуд. Одним з основних критеріїв для розробки індивідуальної стратегії для кожного видужуючого є його вихідний стан. Пацієнти, які перенесли протезування після травм зберегли повноцінну працездатну мускулатуру, у інших після тривалої хвороби формується м'язова дистрофія. Таким чином, основний фактор, що визначає тип і характер ЛФК при тотальному протезуванні кульшового суглоба – стан м'язової системи.

Фази лікувальної гімнастики після ендопротезування кульшового суглоба: нульова, перша, друга, третя фази і т.д.

Нульова фаза – перша спроба сил у момент, коли дія місцевої анестезії припиняється, і пацієнт здатний керувати своїми рухами. Сенс цих найпростіших рухів нульової фази – стимулювати кровообіг і роботу м'язової системи.

Перша фаза гімнастики після ендопротезування кульшового суглоба вже включає в себе перші справжні вправи – згинання нижніх кінцівок, виконання рухів в стопах і гомілкях. Рухи – найбільш прості, розраховані на мінімальні зусилля.

Друга і наступні фази лікувальної гімнастики спрямовані на стимуляцію м'язової активності. Такі вправи чергуються з регулярними заняттями ходьбою: за допомогою ходунків; на милицях.

Ефективність лікувальної гімнастики після ендопротезування кульшового суглоба визначається отриманими результатами, а саме, позитивними змінами якості життя пацієнта. Ось кілька типових цілей, які необхідно досягати: можливість самостійно лягати спати і вставати; самостійна ходьба з милицями; можливість впевнено вставати зі стільця і сідати на стілець; самостійні гігієнічні процедури. Кожна така звична і необхідна в побуті дія має бути виконана [1].

По мірі того, як організм і м'язова система міцніють, можна переходити від простого до складного. З часом, коли пацієнт буде в змозі аналізувати роботу власної мускулатури і суглобів, можна перейти до цільового тренування груп м'язів, робота яких пов'язана з певним типом рухів – м'язи стегна, спини, черевної групи можна тренувати окремо від інших. Така практика дозволяє збалансувати фізичні можливості мускулатури пропорційним чином.

Пацієнт знаходиться в лікарні на стаціонарному режимі лікування від 7 до 12 днів, після цього його виписують. Через 30 днів після операції хворий знову проходить курс фізичної реабілітації. До реабілітаційних методів входить масаж, ЛФК та механотерапія.

Лікувальний масаж проводять на нижній кінцівці з метою покращення кровообігу і відновлення сили м'язів, які впродовж місяця атрофувалися. Масаж виконують за класичною методикою: погладжування, розтирання, розминання та вібрація. Тривалість масажу – 15 хвилин.

Лікувальна фізкультура полягає у виконанні рухів згинання та розгинання у колінному і кульшовому суглобі, підняття ноги вгору та вниз, відведення та приведення, колові оберти за годинниковою стрілкою та в протилежну сторону, вправи з опором.

Після виконання комплексу масажу та ЛФК, реабілітолог навчає пацієнта правильній ходьбі, більшу увагу приділяють ходьбі по сходах. Спочатку пацієнт ходить на обох милицях в 3 етапи: спочатку милиці, потім оперована нога із 100% навантаженням на неї та здорова. Через 2 дні хода на милиці з опорою на лікоть та по закінченню курсу реабілітації на 6-7 день хода за допомогою палиці. Результатом проведення ЛФК має бути зменшення амплітуда рухів у кінцівці. Через 2-3 тижні можлива хода без палиці.

Таким чином, операція тотального ендопротезування позбавляє больового синдрому, зменшує кульгавість або повністю відновлює ходу і дає можливість відновити соціальний статус пацієнта, однак, тільки після інтенсивної фізичної реабілітації, що повинна проводитись у спеціально організованих, або спеціально облаштованих реабілітаційних центрах, пацієнт зможе відновити повну силу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алиев Р.М. Результаты после эндопротезирования тазобедренного сустава при коксартрозе / Р.М. Алиев, И.И. Сеидов // Научно-практический журнал «Aserbaýcan ortopediya ve travmatologiya jurnali» – Баку, Азербайджан – 2007. – № 2. – С. 45- 50.
2. Глиняна О.О. Комплексна фізична реабілітація після тотального ендопротезування кульшового суглоба / О.О. Глиняна // Теорія і методика фізичного виховання. – 2009. – № 1. – С. 31-35.
3. Ласкутов А.Е. Эндопротезирование припроксимального метадиафиза бедренной кости на фоне дегенеративно-дестрофических заболеваний тазобедренного сустава /

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.П. Козій

УДК 125.144

Бровчук О.О.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

У статті досліджується розвиток теорії морального виховання молоді в історичному вимірі і є корисним в аспекті вирішення сучасних проблем виховання.

Ключові слова: процес морального виховання, історичний вимір, виховання молоді.

In the article development of theory of moral education of young people is investigated in the historical measuring and is useful in the aspect of decision of modern problems of education.

Keywords: process of moral education, historical measuring, educations are young.

Проблема моральності, морального виховання своїм корінням сягає у сиву давнину. Боротьба за справедливість, боротьба добра зі злом супроводжує всю людську історію. Цій темі приділяли та приділяють увагу мислителі всіх часів та народів.

Цінні думки стосовно морального виховання були сформульовані давньогрецьким філософом Сократом (469-347 до н.е.). Вищим проявом моральності Сократ вважав добродійність, сутність якої він вбачав у знаннях. Проте, як показав час, знання є необхідною, але не достатньою умовою моральності.

Значна заслуга в розробці проблеми моральної освіти належить Аристотелю (384-322 до н.е.). У досягненні добродійності важливе місце він відводив знанням, навчанням прекрасного. На його думку у вихованні молоді першу роль має відігравати прекрасне, а не дико-тваринне. Але знання, як справедливо зазначає Аристотель, ще не гарантують добра – необхідні ще відповідні звички.

Питання морального виховання посідають, зокрема, чільне місце у педагогічній літературі Київської держави. Оригінальною пам'яткою XII ст. є “Повчання князя Володимира Мономаха своїм дітям”. У “Повчанні” вміщені такі поради: любити Батьківщину, бути працелюбними, гуманними та чуйними до людей. У пам'ятках літератури XVI ст., передусім “Азбуковниках”, “Домострої”, питання моралі також знайшли широке відображення.

Помітний крок вперед зробила психолого-педагогічна думка в галузі моральності у період переходу від феодалізму до капіталізму. Саме у цей період розгортається теоретична і практична діяльність великого чеського педагога Яна Амоса Коменського (1592-1670), французьких мислителів Жан-Жака Руссо (1712-1778), Клода-Адріана Гельвеція (1715-1771), Дені Дідро (1713-1784), швейцарського педагога Генріха Песталоцці (1746-1827), українського мислителя Г.С. Сковороди (1722-1794).

Ян Амос Коменський моральному вихованню приділяв особливу увагу. Главу XIII своєї знаменитої “Великої дидактики”, названу “Метод морального виховання”, він відкриває таким підзаголовком: “Все попереднє (теорія навчання) не так суттєво у порівнянні з головним – моральністю і благочестям”.

Основи моральної поведінки дитини, як стверджував відомий швейцарський педагог Генріх Песталоцці, закладаються в сім'ї. Батьківський дім, за Песталоцці, – це “школа моралі”.

Моральне виховання, на думку видатного педагога і психолога К.Д. Ушинського (1824-1870), має розвивати в дитині гуманність, чесність і правдолюбність, працьовитість, почуття власної гідності, скромність, доброзичливість тощо. Провідну роль у цьому він відводив учителю. Будь-яка програма виховання, якою доброю вона б не була, – писав він, – лишається мертвою буквою, якщо вона не перейшла у переконання вихователя. При цьому особливо цінними є ідеї Ушинського про використання з метою виховання національних традицій, звичаїв, культури.

Ознакою моральних стосунків А.С. Макаренко вважав готовність особистості завжди прийти на допомогу, проявити турботу, дійсно товариську зацікавленість у спільній діяльності, захищеності кожного в колективі.

В.О. Сухомлинський підкреслював, що виховання має бути проникнуте духом гуманізму, любові, сердечності. “Серце віддаю дітям” – такий провідний девіз видатного педагога. “Ми намагаємося, – писав він, – утвердити в свідомості й почуттях кожної дитини моральний ідеал: моя особиста гідність полягає в тому, щоб робити людям добро і не робити зла. Учити дитину змалку порівнювати свої вчинки, свою поведінку з інтересами інших людей, переживати радість і горе оточуючих нас людей, відгукуватися на них розумом, в цьому сутність морального виховання особистості, яку ми готуємо до повноцінного духовного життя”. На думку Сухомлинського, найбільш важливе й важке в шкільному вихованні – це виховання почуттів – основи морального ставлення до людей.

Ш. Амонашвілі, використовуючи національні народні педагогічні традиції грузинського народу, історично притаманну йому глибоку повагу до старших, шанування звичаїв і традицій свого народу, любов до його культури, надбань моралі, здійснив справжню, а не декларовану індивідуалізацію навчання й виховання.

Отже, навіть короткий огляд виникнення та розвитку ідей моральності та морального виховання свідчить: означена проблема на всіх етапах розвитку людства стояла в центрі уваги мислителів усіх народів і не втратила своєї актуальності в наш час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Песталоцци Г. Памятная записка парижским друзьям о сущности и цели метода // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М.: Педагогика, 1984. – С. 280-304.
2. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад.школа, 1981. – 381 с.
3. Ушинский К.Д. Избр.пед.соч. – М.: Учпедгиз, 1945. – 451 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.С. Товстоган

УДК 159.953:616.899

Гибилинда Г. І.

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ В РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

У статті представлено проблеми розвитку пам'яті в дітей з розумовою відсталістю та необхідність здійснення корекційної роботи для кращого навчального процесу.

Ключові слова: процеси пам'яті, розумова відсталість, корекційна робота

The article presents the problems of memory development in children with mental retardation and the need for corrective work for a better educational process.

Keywords: memory processes, mental retardation, corrective work

Пам'ять – це процес організації і збереження минулого досвіду, що дозволяють його повторне використання в діяльності або повернення в сферу свідомості. Пам'ять пов'язує минуле суб'єкту з його сьогоднішнім та майбутнім, і є найважливішою пізнавальною функцією, що лежить в основі розвитку та навчання. Пам'ять лежить в основі будь-якого психічного явища. Без її включення в акт пізнання, відчуття і сприйняття, людина переживатиме ніби вперше, орієнтування в середовищі і його пізнання стануть неможливими. Особистість, її відносини, навички, звички, надії, бажання – існують завдяки пам'яті. Розпад слідів пам'яті рівноцінний розпаду особистості: людина перетворюється на живий автомат, здатний лише реагувати на стимули, що діють в даний момент [3].

Особливого значення набуває пам'ять в дітей з розумовою відсталістю.

Практично у всіх дослідженнях дітей з порушенням інтелекту в першу чергу відзначається патологічна інертність, відсутність у них інтересу до навколишнього. Тому для організації навчання і виховання цих дітей особливу роль відіграють такі способи впливу, які спрямовані на подолання цих відхилень, активізацію їх пізнавальної діяльності.

Одним із завдань педагогів допоміжних шкіл – є формування у дітей цілісного сприйняття навколишньої світу і цілісного уявлення про нього, а також уявлення про людину, та її соціальні взаємини, ієрархію соціокультурних і життєвих цінностей. У процесі ознайомлення з навколишнім світом, у дітей формується уявлення про своє "Я", дитина виділяє себе у світі, приходить до усвідомлення свого "Я", за допомогою пробудження "особистої пам'яті", життєвого досвіду, залучення до життя близьких людей і формування ціннісних орієнтацій, пов'язаних з віковою та гендерною диференціацією. Крім того, у ході ознайомлення з навколишнім світом у дітей уточнюються, систематизуються і формуються уявлення про предметне оточення, створене руками людини, яке збагачує чуттєвий досвід і розвиває здатність чуттєвого пізнання світу. Формуючи адекватні уявлення про навколишнє середовище, створюється чутлива основа слова і дитина готується до сприйняття вербальних описів об'єктів, явищ і відносин (віршів, оповідань, казок, пісень), тим самим спонукаємо дітей до доступного висловлювання, що слугує для розвитку мовлення.

Робота з розвитку функцій мовлення і вербальної пам'яті будується таким чином, щоб спочатку діти оволоділи мовленням як засобом спілкування, а потім – як засобом мислення, пізнання. На заняттях систематизується і узагальнюється мовленнєвий матеріал, активізується самостійна зв'язне мовлення, поліпшується запам'ятовування і засвоєння слів, тобто вербальної пам'яті [1].

Як показали дослідження, проведені Х. С. Замським, розумово відсталі діти засвоюють все нове, дуже повільно, лише після багаторазових повторень, швидко забувають сприйняте і, головне, не вміють вчасно скористатися набутими знаннями і вміннями на практиці.

Повільність і нетривалість процесу запам'ятовування виявляються насамперед у тому, що програму чотирьох класів загальноосвітньої школи розумово відсталі діти засвоюють за 7-8 років навчання.

Причини поганого засвоєння нових знань і вмінь, полягають у властивостях нервових процесів розумово відсталих дітей. Слабкість замикальних функцій кори головного мозку обумовлює малий об'єм і уповільнений темп формування нових умовних зв'язків, а також неміцність їх. Крім того, ослаблення активного внутрішнього гальмування, що обумовлює недостатню концентричність осередків порушення, призводить до того, що відтворення навчального матеріалу багатьма розумово

«Ядерні» властивості пам'яті розумово відсталих дітей (за Л.С. Виготським), а саме уповільнений темп засвоєння всього нового, неміцність збереження і неточність відтворення відзначається педагогами. Найчастіше, скарга на погану пам'ять виникає у дітей, які страждають судинними, чи іншими, органічними ураженнями головного мозку.

Фізіологічною основою подібної забудькуватості є не згасання умовних зв'язків, як при звичайному забуванні, а лише тимчасове зовнішнє гальмування коркової діяльності.

Найважливішим засобом зміцнення пам'яті та подолання описаної забудькуватості є організація режиму їх життя, при якій можливо досягнути максимального відновлення сили та врівноваженості нервових процесів. Необхідно використовувати диференційований підхід до організації режиму праці та відпочинку учнів [1].

Крім перерахованих недоліків пам'яті розумово відсталих дітей (сповільненість запам'ятовування, швидкість забування, неточність відтворення, епізодична забудькуватість), слід також відзначити недосконалість їх пам'яті, обумовлене поганою переробкою сприйнятого матеріалу.

І.М. Сеченов, порівнюючи пам'ять людини з фонографом, вказував, що істотна властивість людської пам'яті полягає у класифікації, відборі та переробці вражень, що сприймаються. Цей процес переробки та відбору необхідних для запам'ятовування вражень тісно пов'язаний з іншою особливістю людської пам'яті, а саме з опосередкованим характером запам'ятовування. Відбираючи потрібне, важливе, необхідне для збереження, людина користується для кращого утримання цього матеріалу певними знаками чи позначеннями, найчастіше словом.

Опосередковане запам'ятовування осмисленого матеріалу – це вищий рівень запам'ятовування [4].

Дослідження Л.В. Занкова та дослідження О.М. Леонтьєва, доводять відповідно до ідей Л.С. Виготського, що ці види пам'яті є, по суті, етапами розвитку [1, 5].

Слабкість мислення, яка заважає розумово відсталим дітям виділити властивості в необхідному для запам'ятовування матеріалі, зв'язати між собою окремі його елементи і відкинути випадкові, побічні асоціації, різко знижує якість їх пам'яті.

Характерною особливістю всіх розумово відсталих дітей є невміння цілеспрямовано заучувати і пригадувати [2]. Слабкість цілеспрямованої діяльності учнів допоміжних шкіл виражається у тому, що вони не вміють пригадувати завчений матеріал на відміну від учнів з нормою інтелекту.

Таким чином, діти з вадами інтелекту потребують корекції мнемічних процесів, яка повинна здійснюватися переважно в тих видах діяльності, які характерні для дітей раннього та дошкільного віку. Основним методом навчання повинна стати організація постійної активної предметно-практичної діяльності розумово відсталих дітей на всіх уроках. Через предметно-практичну діяльність діти допоміжної школи можуть оволодіти знаннями та вміннями в такій мірі, щоб дотримуватися принципів свідомості та доступності навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготский Л.С. Психология. / Л.С. Выготский. – М.: Эксмо-пресс, серия «Мир психологии», 2002. – 1008 с.
2. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. / А. Н. Леонтьев. – М.: Мысль, 1972. – 314 с.
3. Немов Р.С. Психология. Общие основы психологии. Т. 1, 2. / Р.С. Немов. – М.: Владос, 2004. – 576 с.
4. Сербина Е.М. Развивающие игры для детей. / Е.М. Сербина. – М: Ространсфер, 1999. – 217 с.
5. Фридман Л.М. Психология детей и подростков: Справочник для учителей и воспитателей / Л.М. Фридман. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 480 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Д. Яковлева

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ РИС ХАРАКТЕРУ В УЧНІВ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

У статті наведені можливості формування позитивних рис характеру у розумово відсталих учнів засобами трудового навчання у допоміжній школі.

Ключові слова: трудова підготовка учнів, діяльність особистості, розвиток особистості учнів, розумова відсталість.

The article presents the possibilities of forming positive features of the character of the mentally retarded students by means of labor training in auxiliary school.

Key words: labor training of students, personality activity, student development, mental retardation.

В умовах допоміжної школи актуальною залишається проблема навчання і виховання дітей, у яких разом з інтелектуальними порушеннями спостерігаються відхилення в особовій сфері, що виявляються в порушенні характеру.

Розвиток особистості розумово відсталої дитини відбувається за тими ж законами, що і розвиток дітей, що нормально розвиваються. Разом з тим в силу інтелектуальної неповноцінності воно проходить у своєрідних умовах, які суттєво впливають на формування рис характеру, що відбувається в період молодшого шкільного віку [2].

Трудове навчання є невід'ємною частиною системи роботи спеціальної школи, від якої вирішальним чином залежить розвиток особистості учнів. Ось чому всі дослідники, які займалися освітою, навчанням і вихованням розумово відсталих школярів, завжди приділяли велику увагу їх трудовому навчанням і вихованню.

Вивчення формування характеру у дітей з особливими потребами найбільш добре представлено в роботах Виготського Л.С., Певзнер М.С. та ін. Занков Л.В. разом з Дульневим Г.М., проводили дослідження самооцінки дітей, Шиф Ж.І., Петрова В.Г., Пінський Б.І. вивчали роль корегуючого впливу на самооцінку розумово відсталих дітей.

Трудове навчання, крім соціальної спрямованості, стає важливою умовою розвитку особистості розумово відсталих учнів. Проблеми навчання розумово відсталих школярів ручної праці присвячені багато досліджень радянських авторів (Акименко І. П., Граборов Д.Н., Данюшевський І.І., Дульнев Г.М., Кузьмицька М.І., Рябцева М.І., Тарасова В.Н. та ін.).

Характер людини формується в процесі її індивідуального життя під провідним впливом суспільних умов. Особливо важливу роль у вихованні характеру дитини з вадами розвитку відіграє активна діяльність особистості, і передусім праця як середовище її суспільного буття, спілкування, як необхідна умова її самопізнання та самореалізації. В процесі праці виявляються моральні, інтелектуальні, вольові та інші якості особистості, що, закріплюючись під впливом певних умов життя, набувають статусу рис характеру [5].

Для розумово відсталих школярів також характерні порушення поведінки. Їм властиві безініціативність, несамостійність, слабкість внутрішніх спонукань, сугестивність, знижена мотивація, причому не тільки у навчальній, але навіть в ігровій та трудовій діяльності. Їх ставить у скрутне становище будь – яка перешкода або невдача, вони не можуть протистояти виникаючим бажанням.

Однак, діти здатні виявляти вольове зусилля в тих випадках, коли знають, як треба діяти, і відчують потребу в цьому дії. Тоді з млявих, безініціативних дітей вони перетворюються у наполегливих, нестримних. Такі різкі контрасти в прояві волі є результат незрілості особистості школярів – олігофренів [3].

Навчання в спеціальній школі призводить до суттєвих зрушень у розвитку у розумово відсталих дітей вольової регуляції поведінки: з'являється вміння стримувати свої імпульсивні реакції і підпорядковувати їх вимогам ситуації [1].

Вольова активність, що формується під впливом корекційно-спрямованого навчання, значною мірою сприяє розумовому, мовному і в цілому особистісному розвитку цієї категорії дітей. Підвищується обсяг уваги, її стійкість; збільшується обсяг пам'яті, зростає продуктивність. У свою чергу розвиток мислення, мовлення, пам'яті стимулює формування вольових якостей особистості школярів – олігофренів. Від молодшого до старшого шкільного віку у розумово відсталих учнів відзначається розвиток довільних психічних процесів [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ісаєв Д. М. Психічне недорозвинення у дітей / Д.М.Ісаєв – Л.: Медицина, 1982. – С. 89 – 90.
2. Кузнєцова Л.В. Основы специальной педагогики: навч. посібник / Л.В. Кузнєцова, Л.І. Переслені, Л.І. Солнцева [та ін.]; Під ред. Л.В. Кузнєцовой. – М.: Академія, 2002. – 480 с.
3. Лебединський В.В. Нарушения психического развития в детском возрасте: учеб.пособ. для высш.учебн.зав. / В.В. Лебединський.– 3 – е изд. – М.: Академія, 2006. – 405 с.
4. Лубовський В.И. / Специальная психология: учеб.пособ. для студ./ В.И. Лубовський, Т.В. Розанова, Л.И. Солнцева и др; Под ред.В.И. Лубовского.– М.: Академія, 2003. – 269 с.
5. Немов Р.С. Психология: учеб.пособ. для студ.: в 3 кн. Кн 1. Общие основы психологии / Р.С. Немов – 3 – е изд., – М.: Владос, 1997. – 516 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **В.В. Ляшко**

УДК 159.95:616.899

Демиденко О. М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ

У статті представлено основні положення психофізіології працездатності учнів з порушенням інтелекту, визначено роль центральної нервової системи та психічної діяльності.

Ключові слова: розумово відсталі учні, центральна нервова система, розумова працездатність, вищі психічні функції.

The article presents the main provisions of the psychophysiology of students' disabilities with intellectual disabilities, the role of the central nervous system and mental activity is determined.

Key words: mentally retarded students, central nervous system, mental working capacity, higher mental functions.

Поняття *діяльність* формувалося в філософії, фізіології, соціології і внаслідок перехресних взаємозапозичень набуло чотирьох основних значень: *праця, робота, активність і поведінка.*

На думку О.М. Волкова та ін. визначення діяльності повинно бути придатним для побудови розвинутого *системного* уявлення про неї: 1) воно повинно бути інваріантним до різних напрямів досліджень – давати змогу виводити з нього провідні теоретичні положення

і принципи окремих теорій; 2) включати систему субпідрядних понять, яка і буде завдавати напрями наступного синтезу цілісного уявлення; 3) дозволяти співвідносити діяльність з тим, що нею не є, виділяти її функції і те особливе, що характеризує її як цілісність.

Найбільш адекватним визначенням діяльності є визначення С.Д. Максименка: “Діяльність людини – свідомо активність, яка виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети [5].

Саме на *цілеспрямований* характер діяльності як на першу специфічну рису діяльності співзвучно з вищенаведеним визначенням указує О.Л. Нікіфоров. Також до специфічних рис діяльності відносять її *продуманість, усвідомлений і соціальний* характер.

На думку Б.Ф. Ломова “Роль психічних процесів у діяльності в тому і полягає, що вони, являючи собою процеси відображення дійсності, забезпечують її регуляцію: її адекватність предмету, засобам і умовам. Інакше кажучи, основні функції психіки в діяльності – когнітивна й регулятивна”.

Загальноприйнятою в психологічній літературі класифікацією видів діяльності залежно від її мети, змісту і форм вважається поділ діяльності на три основні різновиди: *гру, навчання і працю* [4]. Але, зрозуміло, що така класифікація є вже надто загальною і не може охопити та врахувати все різноманіття проявів людської діяльності, тому Б.Г. Ананьєвим було виділено наступні види діяльності: як бойову, спортивну, спілкування, керування людьми, пізнання, самодіяльність; також були виділені індивідуальна та спільна діяльність [3].

За В.В. Давидовим, основними підставами для типології діяльності є виділення видів діяльності, що склалися в історії людства, та видів діяльності, які виникають в процесі онтогенезу. На основі першої підстави автор виділяє як фундаментальний вид діяльності – трудову, далі – художню, ігрову, діяльність у сфері моралі, в галузі права, діяльність у сфері релігії, спортивну діяльність. На основі другої – маніпулятивну, ігрову і учбову [6].

Відповідно до теорії функціональних систем П.К. Анохіна психічна діяльність людини будується через систему центральної архітектури, яка включає: аферентний синтез, прийняття рішення, акцептор результату дії, еферентний синтез і постійну оцінку через акцептор результату дії параметрів досягнутих результатів на основі зворотної аферентації.

Проблема працездатності учнів відноситься до числа важливих проблем педагогіки, психології, шкільної гігієни та фізіології. Велику увагу її вивченню приділено і в корекційній педагогіці.

Встановлено погіршення працездатності учнів всіх класів під час навчальної діяльності, що виражалось в наростанні кількості помилок в диктантах та під час рахунку, зниженні м’язової сили та шкірної чутливості [2].

З кінця 80-х та початку 90-х років починається стійка та систематична розробка методів експериментального дослідження стомлюваності як психологами, так і фізіологами. Для вимірювання втомлюваності часто вивчали увагу як необхідну умову і навіть основний фактор будь-якої роботи. Серед методів дослідження уваги найбільш широке розповсюдження одержав метод Бурдона або метод закреслювання. В результаті аналізу одержаних даних виводився показник точності та показник продуктивності роботи. Метод Бурдона згодом набув різних змін.

Певний інтерес являють собою досліди А.Г. Нечаєва, Е. Крепеліна та його школи. Піддослідним пропонують заповнити ряди двозначних чисел або здійснити арифметичні дії над числами. Завдяки даному методу вдалося встановити різні фактори, які визначають продуктивність роботи в різні періоди або так звану криву роботи.

Основою працездатності дітей стали дослідження І.М. Сеченова та І.П. Павлова, які передбачали покращення шкільної освіти [5].

Розвиток науки в подальшому дозволив вяснити головну роль центральної нервової системи. її участь у всіх процесах, які відбуваються в організмі.

Одним з перших вчених, хто звернули увагу на значення центральної нервової системи в процесі розвитку та усунення стомлення, був І.М. Сеченов. Він намітив шляхи

правильної інтерпретації стану стомлення та експериментально обґрунтував його.

І.М. Сеченов остаточно затвердив положення про вирішальну роль центральної нервової системи в зміні працездатності, вперше в історії науки заявив, що будь-яка діяльність людини має рефлекторну природу. В своїх роботах він обґрунтував висновки фактами з спостережень за розвитком поведінки дитини. І.М. Сеченов визначив рівень працездатності в першу чергу нервовою регуляцією.

З відкриттям І.П.Павловим умовного рефлексу стає очевидним, що основною функцією центральної нервової системи є утворення позитивних та негативних тимчасових зв'язків.

Після великих відкриттів І.М. Сеченова та І.П. Павлова стало можливим не тільки інакше проводити дослідження, але й давати їм інше трактування. Знання закономірностей вищої нервової діяльності сприяло більш правильному підходу до розробки педагогічного процесу, до тлумачення фактичних результатів та експериментів [6].

Проблема працездатності школярів з вадами інтелекту вирішувалася особливо ретельно (М.В. Антропова, 1959, 1968; Є.М. Вайнруб, 1956, 1969; Г.П. Сальникова, 1956; Ц.Л. Усіщева, 1956 та ін.). Результати досліджень учених є основою для вирішення питання про нормування навчальних занять та трудової діяльності як учнів масової, так і допоміжної шкіл. Оскільки оптимальне використання їх можливостей – це важлива умова активізації педагогічного процесу [1].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахутина Т.В. Нейропсихологический подход к диагностике трудностей обучения / Т.В. Ахутина // Проблемы специальной психологии и психодиагностики отклоняющегося развития. – М.: Изд. Мин. общего и проф. образования РФ, 1998. – С. 85-92.
2. Болтівець С.І. Теоретико-методичні засади педагогічної психогієни: дис... докт. психолог. наук / С.І. Болтівець. – Київ, 2004. – 429 с.
3. Выготский Л.С. Психология и учение о локализации психических функций / Л.С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – Т.1. – М: Педагогика, 1982. – С. 386-392.
4. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости. Обучение и развитие детей школьного возраста / Л.С. Выготский // В кн.: Избранные психологические исследования. – М.; 1956. – 320 с.
5. Гребняк М.П. Вікові особливості типологічних властивостей вищої нервової діяльності учнів загальноосвітніх шкіл / М.П. Гребняк, В.В. Машиністов // Фізіол. журн., 1992. – Т. 38. – № 6. – С. 72 – 77.
6. Рубинштейн С.Я. Л.С. Выготский о развитии психики умственно отсталых детей / С.Я. Рубинштейн // Дефектология. – 1970. – № 3. – С.12-16.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Д. Яковлева

УДК 65.012.23

Долбушенко В.К.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

У статті розглянуто організаційно – економічний механізм управління та особливості його реалізації на туристичних підприємствах.

Ключові слова: управління, менеджмент, організаційний механізм, економічний механізм, організаційно – економічний механізм.

The article deals with the organizational and economic mechanism of management and the peculiarities of its implementation at tourism enterprises.

Keywords: administration, management, organizational mechanism, economic mechanism, organizational and economic mechanism.

В процесі ринкових трансформацій сьогодення ключовими проблемами є формування й впровадження ефективного організаційно-економічного механізму управління підприємством. Саме організаційно-економічний механізм виступає консолідованим управлінським інструментом, який підвищує ефективність процесу соціально-економічного розвитку підприємства.

Як наголошує Я. Жаліло одним з фундаментальних завдань економічної науки, є освоєння методології аналізу аспектів управління підприємством з погляду її зв'язку з базовими економічними складовими, насамперед – організаційно-економічним механізмом [3].

Значна частина науковців виділяють окремо організаційний та економічний механізми.

Так, наприклад, Гросул В. А. розглядає "організаційний механізм" як внутрішню організацію, яка визначає порядок здійснення економічної діяльності підприємства, передбачає прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на вирішення поставлених завдань та їхню реалізацію при мінімізації сукупних ресурсів і максимізації якості кінцевого результату [1].

В свою чергу Дударев Д. стверджує, що це комплекс організаційних форм і методів, які забезпечують формування, розвиток та вдосконалення системи. Організаційний механізм визначається як механізм управління, тобто сукупність управлінських взаємозв'язків, які виникають в процесі управління між елементами системи [2].

В цілому на сьогоднішній день не існує чіткого визначення поняття "організаційний механізм управління діяльністю підприємства". Одні автори трактують його, як сукупність процесів, що відбуваються в організації, другі – як етапи життєвого циклу організації, треті – як основні правила, норми, що діють у межах організації. Також організаційний механізм можна розглядати з точки зору здійснюваної діяльності.

Для більш детального аналізу розглянемо організаційні заходи, які можна класифікувати за такими ознаками:

- організаційно-управлінські: взаємозв'язки з інституціональною інфраструктурою; впровадження нових методів управління; інформаційне забезпечення; моніторинг та контроль; розробка відповідних управлінських рішень; корегування управлінських рішень;
- адміністративні: підбір кадрів; освіта і підвищення кваліфікації; документообіг; прийняття управлінських рішень;
- нормативно-правові: державні нормативні акти; внутрішні нормативи;
- техніко-технологічні: стратегії, проекти розвитку; програми та плани.

На противагу організаційному – економічний механізм представляє собою систему економічних методів, які направлені на забезпечення функціонування, підвищення ефективності виробничої системи; додатково це комплекс взаємопов'язаних та чітко впорядкованих заходів, які реалізуються за допомогою різних методів господарювання і забезпечують раціональне протікання певних економічних процесів.

Як зазначає Малицький А. А. економічний механізм – це відкрита складна інтегрована система, яка постійно розвивається та складається із комплексу взаємопов'язаних елементів, які в свою чергу направлені на ефективне використання ресурсів в процесі діяльності та забезпечення стійкого розвитку [4].

З точки зору цілісності дослідження, не варто розділяти ці дві складові оскільки для ефективного соціально – економічного розвитку підприємства повинен бути використаний комплексний системний підхід. Організаційно-економічний механізм управління потрібно

розглядати як спосіб взаємодії всіх елементів цієї системи з властивими йому специфічними формами і методами дії, який дозволяє досягти головної мети ефективного соціально-економічного розвитку підприємства.

На думку А. Шегди, в управлінні підприємством головне місце належить економічному механізму, який у значній мірі впливає на формування та функціонування складових частин організаційного механізму. У практичній діяльності вони є невід'ємними та неподільними один від одного та реалізуються у формі внутріфінансового управління, управління виробництвом та управління персоналом [5].

Таким чином, в умовах ринкової економіки одним з актуальних питань для керівників туристичних підприємств є формування такого організаційно-економічного механізму управління туристичним підприємством, що спроможний забезпечити ефективність управління і конкурентоспроможність підприємства. Тому ефективність функціонування цілої організаційно-економічної системи управління підприємством забезпечується внутріфінансовим менеджментом, під яким розуміється сукупність принципів, методів та засобів управління ресурсами підприємства з метою досягнення максимальної ефективності та прибутковості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гросул, В. А. Соціально-економічна стійкість підприємства: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія / В. А. Гросул – Харків: ХДУХТ, 2007. – 303 с.
2. Дударев Д.Н. Организационно-экономический механизм развития производственных систем / Монография / Д.Н. Дударев., О.В. Дударева – Воронеж: Научная книга, 2008. – 199 с.
3. Жаліло Я.Л. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика [Текст]: монографія / Я.Л. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.
4. Малицький, А. А. Організаційно-економічний механізм управління підприємством: сутність і структура [Електронний ресурс] / А. А. Малицький. – Режим доступу: <http://intkonf.org/malitskiyaa-organizatsiyno-ekonomichniy-mehanizm-upravlinnya-pidpriemstvom-sutnist-ta-struktura/>.
5. Шегда А. В. Менеджмент : навч. посіб. / А. В. Шегда. – К. : Знання, КОО, 2002. – 583 с

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Юрченко

УДК 330.12: 338.46

Елль Д.О.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

У статті розглядаються питання сутності поняття "туристичний продукт" та аналізуються складові механізму управління його привабливістю в ринкових умовах.

Ключові слова: туристичний продукт, туристична послуга, система управління, привабливість туристичного продукту.

The article deals with the essence of "tourism product" concept and analyzes the components of management tool of its attractiveness in market environment.

Key words: tourist product, tourist service, management system, attractiveness of tourist product.

В сучасних трансформаційних умовах основним об'єктом, на який спрямований процес формування високоефективного та конкурентоздатного туристичного ринку є туристичний продукт. Без урахування специфіки туристичного продукту неможливо створити цілісну систему ефективного менеджменту на туристичних підприємствах.

Розробка та управління туристичним продуктом – складний і багатоступінчатий процес, який включає маркетингові дослідження, аналіз сегментів ринку і конкурентів, передбачуваний споживчий попит, кон'юнктуру туристичного ринку, оцінку реальних витрат на розробку, управління, рекламу і просування турпродукту.

Туристичний продукт – це сукупність об'єктів туристичного показу і благ у формі природних і антропогенних умов та ресурсів, які задовольняють потреби іншого, психофізичного, характеру під час подорожі туриста і залишаються в його свідомості тривалий час після подорожі. Саме ці об'єкти і умови, представлені в туристичній програмі, є основним предметом товарної пропозиції і продажу туристичного продукту на ринку [6].

У Законі України "Про туризм" під туристичним продуктом розуміється "попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо)" [5].

Дайан А., Букерель Ф., Ланкар Р. та Олл'є Р. відмічають, що туристичний продукт одночасно являє собою сукупність складних різномірних елементів: природних ресурсів, культурних, архітектурних та історичних пам'яток, технологічних можливостей, які можуть привабити туриста та побудити його здійснити подорож; обладнання, яке саме по собі не є чинником, що впливає на мотивацію подорожі, але за його відсутності виникають численні перешкоди для можливої подорожі засоби розміщення туристів, ресторани, кафе, необхідне обладнання для відпочинку та занять спортом); можливості пересування, що використовуються туристами [2].

Проаналізувавши визначення туристичного продукту, запропоновані вченими економістами, можна виділити три аспекти у його змісті: сукупність окремих елементів, можливість задовольняти потреби особливого роду, пріоритет організації та технологій. Вищевикладене дозволяє говорити про те, що туристичний продукт включає у себе предмети, процеси, продукти праці, що задовольняють певні людські потреби і відповідають інтересам та цілям споживача.

Потрібно відзначити, що привабливість туристичного продукту нерозривно пов'язана із забезпеченням таких узагальнюючих характеристик, як якість пропонованих туристичних послуг, утримання туристичного пакету, комфортність, сервіс [1]. Основу привабливості туристичного продукту становлять туристичні ресурси, які включають природні, історико-культурні, рекреаційно-оздоровчі та елементи туристичної інфраструктури [3].

Так, на думку Кацемир Я.В. привабливість туристичного продукту – динамічна категорія, що залежить від факторів прямої та опосередкованої дії, які відповідно виникають в межах туристичного підприємства та підприємств сфери послуг, які надають додаткові послуги споживачам туристичного продукту. Особливістю даного визначення є більш комплексне врахування потреб споживачів туристичного продукту [4].

Вітчизняні туристичні підприємства функціонують в умовах жорсткої конкуренції і постійної боротьби за вподобання і перевагу клієнтів, в якій неможливо досягти успіху без впровадження:

- інноваційної діяльності по забезпеченню привабливості туристичного продукту;
- формування критеріїв цінності туристичного продукту (споживчих вартостей), які відображають мотиви споживачів;
- механізмів вдосконалення реалізації економічних та соціальних інтересів (пріоритетності та вагомості туристичних послуг).

Таким чином, можна зробити висновок, що підвищення даних показників, які є важливими характеристиками туристичного продукту, призведе до підвищення максимального задоволення потреб споживачів та ефективного забезпечення споживчої привабливості туристичного продукту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власова Н. М. Інноваційна діяльність в туристичному бізнесі / Н. М. Власова, В. В. Смирнова, Н. Ю. Семіненко // Культура народів Причорномор'я. - 2009. - № 176. – С. 113-114.
2. Дайан Арман. Маркетинг/ Дайан Арман. – Економіка, 1993. – 572 с.
3. Данильчук В. Ф. Практика формування туристических підприємств – монографія. / В. Ф. Данильчук. НАН України, 2010. – 88 с.
4. Кацемір Я. В. Управлінські рекомендації щодо підвищення споживчої привабливості туристичного продукту / Я. В. Кацемір // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. – 2016. – № 21 (10). – С. 90-94.
5. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України №1282-IV від 18.11.03 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13.
6. Шепелюк С. Туристичний продукт та туристична послуга критерії розмежування понять / С.І. Шепелюк // Економіка. Управління. Інновації. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_1_31

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **В.В. Юрченко**

УДК 159.922.76-056:36

Завгородня В.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНЯМИ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ

У статті наведені особливості засвоєння загальнотрудових понять на уроках праці розумово відсталими молодшими школярами у допоміжній школі.

Ключові слова: трудова підготовка учнів, засвоєння та обсяг знань, розумова відсталість, молодший шкільний вік.

The article presents the general features of the assimilation of general labor concepts at the lessons of work by mentally retarded junior pupils at the secondary school.

Key words: labor training of students, assimilation and volume of knowledge, mental retardation, junior school age.

Трудове навчання є важливою складовою системи спеціальної освіти. У початковій ланці школи воно має загальнотрудовий, загальнотехнічний характер і виконує пропедевтичну функцію щодо подальшого професійно-трудоного навчання. У широкому розумінні трудова підготовка є складовою системи освіти та передбачає отримання особою однієї чи декількох професій по її закінченні. Вона складається з трудового навчання та трудового виховання, що здійснюються під час навчальних занять та поза ними [2].

Необхідною складовою трудової підготовки учнів є засвоєння знань, обсяг яких визначений програмою з трудового навчання для допоміжної школи. Врахування особливостей засвоєння загальнотрудових знань є необхідною умовою підвищення ефективності трудового навчання розумово відсталих дітей, особливо у початковій ланці [2].

Корекційно спрямоване трудове навчання займає пріоритетне місце у системі спеціальної освіти. Цьому питанню присвячено значна кількість досліджень вчених-дефектологів як теоретичного, так і практичного плану (О.П. Гозова, В.П. Єрмаков,

Г.І. Жаренкова, Р.О. Захарченко, В.В. Засенко, М.І. Земцова, Б.І. Коваленко, Н.Б. Коваленко, І.С. Моргуліс та ін.).

Л.С. Виготський, О.М. Граборов, Є.К. Грачова, І.С. Гуревич, Г.М. Дульнев, В.Ю. Карвяліс, В.П. Кашенко, Г.М. Мерсіянова, К.М. Турчинська у своїх дослідженнях підкреслюють, що праця є одним з основних засобів корекції недоліків у розвитку розумово відсталого дитини.

Трудова підготовка передбачає опанування трудової діяльності, вміння розв'язувати практичні завдання. Це потребує передусім засвоєння знань, необхідних для виконання трудової діяльності. Відомо, що одним із шляхів визначення структурних компонентів знань є розгляд суті діяльності, її структури (відповідно до якої і можна визначити структуру знань).

Трудова підготовка у початковій ланці допоміжної школи має підготовчий, пропедевтичний характер і розглядається як важливий етап професійно-трудового навчання розумово відсталих дітей. Цей етап є фундаментом всієї системи трудової підготовки школярів, від якого значною мірою залежить її ефективність.

Трудова підготовка в 1–3 класах допоміжної школи є тією базою, на якій формується подальше ставлення учнів до трудової діяльності. Саме у цей період навчання є можливість виховати у розумово відсталих учнів працьовитість, виробити усвідомлене ставлення до виконання трудових завдань, показати значущість трудової діяльності для життя у суспільстві, розвивати пізнавальні інтереси учнів (Г.М. Мерсіянова, О.П. Хохліна) [4].

На відміну від дітей з нормою розвитку, у розумово відсталих немає істотної відмінності у продуктивності довільного і мимовільного запам'ятовування. Отже, заучуючи при спеціальному мнемічному завданні, учні не користуються засобами довільного запам'ятовування, зокрема довільним відтворенням, тобто переказуванням самому собі. У однолітків із нормально розвиненим інтелектом довільне відтворення є самоконтролем. У розумово відсталих відтворення зводиться фактично до копіювання матеріалу, що заучується (Н.М. Стадненко) [3].

Значні особливості має також процес відтворення: він характеризується відсутністю точності, зв'язності, наявністю неадекватних привнесень. Розумово відсталі учні погано осмислюють матеріал, який треба запам'ятати. Недостатність осмислення заважає їм виділити істотне, відкинути неістотні або випадкові асоціації. У зв'язку з цим при відтворенні засвоєних знань вони пригадують матеріал лише фрагментарно, а найчастіше окремі слова або фрази, зміст же передати ці учні неспроможні.

На успішність застосування знань також впливають недоліки розвитку й інших сфер психічного розвитку розумово відсталого дитини. Недорозвинення мовлення (активного і пасивного словника) негативно позначається на рівні усвідомленої саморегуляції діяльності. Слабкість мотивації, низька пізнавальна активність та зазначені вище особливості розумово відсталих дітей негативно впливають і на оволодіння на основі засвоєних знань трудових умінь і навичок [1].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Леонтьев А.Н. Овладение учащимися научными понятиями как проблема педагогической психологии // Избр. психол. произведения: В 2 т. – Т.1 – М.: Педагогика, 1983. – С. 324-348.
2. Мирский С.Л. Формирование знаний учащихся вспомогательной школы на уроках труда: Книга для учителей / Мирский С.Л. – М.: Просвещение, 1992. – 128 с.
3. Стадненко Н.М. Особенности мышления учащихся вспомогательной школы / Стадненко Н.М. – К.: Рад.шк., 1980. – 142 с.
4. Хохліна О.П. Формування усвідомленості діяльності в процесі трудового навчання учнів допоміжної школи / Хохліна О.П., Мерсіянова Г.М., Глоба О.П. – Луганськ: Вид-во ЛДПУ ім. Тараса Шевченка “Альма-Матер”, 2002. – 60 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **В.В. Ляшко**

ФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ У ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті представлено фізіологічні механізми утворення емоцій та їх зв'язок з станом вищих психічних функцій та структур головного мозку дітей із затримкою психічного розвитку.

Ключові слова: емоції, діти з затримкою психічного розвитку, структури головного мозку, мотиваційна поведінка.

The article presents the physiological mechanisms of the formation of emotions and their connection with the state of higher mental functions and brain structures of children with mental retardation.

Key words: emotions, children with mental retardation, brain structure, motivational behavior.

Емоційний компонент виконує особливу функцію в структурі мотивації. Емоція, що виникає в складі мотивації, відіграє важливу роль у визначенні спрямованості поведінки і засобу її реалізації.

Емоція – особлива форма психічного відбиття, що у формі безпосереднього переживання відображає не об'єктивні явища, а суб'єктивне до них відношення. Особливість емоцій полягає в тому, що вони відображають значимість об'єктів і ситуацій, що діють на суб'єкта, та обумовлені відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Емоції виконують функцію зв'язку між дійсністю і потребами.

Емоційна сфера розумово відсталих дітей знаходиться в тісному зв'язку з вольовими якостями особистості, які формують характер і особливості компонентів самосвідомості. Тому при дослідженні емоційної сфери необхідно розглянути механізми формування волі у розумово відсталих учнів [3].

Дослідженням емоцій займалися велика кількість учених. Перша концепція, яку запропонував американський невропатолог Дж. Пейпец, пов'язує емоції з функціями гіпоталамуса – передньовентрального ядра таламуса – закрутки пояса – гіпокампу – мамілярного ядра гіпоталамуса. Він висунув гіпотезу про існування єдиної системи, що об'єднує ряд структур мозку та утворює мозковий субстрат для емоцій. П. Мак-Лін запропонував назвати цю систему та пов'язані з нею інші структури мозку лімбічною системою (limbus – край). Джерелом порушення для цієї системи є гіпоталамус. Сигнали від нього впливають на середній мозок та відділи, що знаходяться нижче, для ініціації вегетативних і моторних реакцій. Одночасно нейрони гіпоталамуса через колатералі посилають сигнали, які йдуть до передньовентрального ядра таламуса. Цим шляхом порушення передається до поясної закрутки кори великих півкуль [4].

З усіх структур кола Пейпеца найбільш тісний зв'язок з емоційною поведінкою має гіпоталамус і поясна закрутка. Крім того, виявилось, що багато інших структур мозку, що не входять до складу кола Пейпеца, мають вплив на емоційну поведінку. Серед них особлива роль належить мигдалеподібну тілу, а також лобовій і скроневої кори головного мозку.

Важливу роль відіграє гіпоталамус як у розвитку мотиваційної поведінки, так і у розвитку емоцій. У складі емоцій прийнято структурувати власне емоційні переживання, соматичне та вісцеральне вираження. Можливість їх появи незалежно один від одного вказує на відносну самостійність їх механізмів. Важливі емоціогенні властивості проявляє мигдалеподібне тіло. У вищих тварин воно розташовано в корі, в основі скроневої ділянки. Видалення мигдалеподібного тіла порушує механізми емоцій. За даними В.М. Смирнова,

електрична стимуляція мигдалеподібного тіла у пацієнтів викликає емоції страху, гніву, люті та рідко задоволення [2].

Емоційні функції мигдалеподібного тіла реалізуються на порівняно пізніх етапах поведінки, після актуалізації потреб. Мигдалеподібне тіло одержує велику інформацію про зовнішній світ. Крім того, у регуляції емоцій особливе значення мають лобова та скронева ділянки. Ураження лобових долів призводить до глибоких порушень емоційної сфери людини: розвиваються емоційна тупість та розгальмування нижчих емоцій та бажань. При цьому в першу чергу порушуються вищі емоції, пов'язані з діяльністю, соціальними відносинами, творчістю. Передня лімбічна кора контролює емоційні інтонації, виразність мовлення в людини.

Велика кількість експериментальних та клінічних даних свідчить про роль півкуль головного мозку в регуляції емоцій. Вивчення функцій лівої та правої півкулі виявило існування емоційної асиметрії мозку. Тимчасове вимикання лівої півкулі викликає зсув в емоційній сфері “правопівкульної людини” в бік негативних емоцій. Настрій погіршується, людина песимістично оцінює своє положення, скаржиться на погане самопочуття. Вимикання правої півкулі викликає протилежний ефект – поліпшення емоційного стану.

Емоційна асиметрія мозку характерна і для нормальних здорових людей. Для осіб із домінантною правою півкулею характерна підвищена тривожність, невротизм. Переважання функцій лівої півкулі, визначене за допомогою групи рухів, зорових та слухових методик, сполучається з низькими значеннями тривожності.

Виникнення будь-якої емоції викликає активацію різноманітних груп біологічно активних речовин у їх складній взаємодії. Модальність, якість емоцій, їх інтенсивність визначається взаємовідносинами норадренергічної, дофамінергічної, серотонінергічної, холінергічної систем, а також цілим рядом нейропептидів, включаючи ендогенні опіати.

Важливу роль у розвитку патології настрою й афектів відіграють біогенні аміни (серотонін, дофамін, норадреналін).

Стан агресивності залежить від співвідношення активності холінергічної та норадренергічної систем. Підвищення агресивності пояснюється ростом концентрації норадреналіну й ослабленням гальмівного впливу серотоніну [1].

Таким чином, сучасні дані вказують на жорстку залежність наших настроїв та переживань від біохімічного складу внутрішнього середовища мозку. Мозок має у своєму розпорядженні спеціальну систему – біохімічний аналізатор емоцій. Цей аналізатор має свої рецептори і детектори, він аналізує біохімічний склад внутрішнього середовища мозку та інтерпретує його в категоріях емоцій та настрою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бодалев А.А. Психология личности / А.А. Бодалев. – М.: МГУ, 1988. – 188 с.
2. Веднев Ф.П. Емоційно-стресові стани / Ф.П. Веднев. – К.: Здоров'я, 1979. – 315 с.
3. Выготский Л.С. Воля и её развитие в детском возрасте. В кн. Развитие высших психических функций / Л.С. Выготский. – М.: Знание, 1960. – 168 с.
4. Вікова психологія / Під ред. Костюка Г.С. – К.: Рад. Школа, 1986. – 200 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Д. Яковлева

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ З ПРИРОДОЗНАВСТВА ШКОЛЯРАМИ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

У статті визначені особливості засвоєння та умови підвищення ефективності навчання природознавства розумово відсталих учнів допоміжній школі.

Ключові слова: природознавство, ефективність навчання, якість знань, розумова відсталість, молодший шкільний вік.

In the article the peculiarities of assimilation and conditions of increasing the effectiveness of natural science education of mentally retarded pupils in auxiliary school are redetermined.

Key words: natural science, effectiveness of education, quality of knowledge, mental retardation, junior school age.

Нові Державні стандарти сформульовані на засадах особистісно-зорієнтованого та компетентісного підходів, передбачають опанування розумово відсталими учнями способів пізнання об'єктів і явищ природи, складних природничих процесів і явищ, наукове і водночас доступне пояснення яких передбачає формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу, що охоплює систему знань, яка відображає закони і закономірності природи та місце людини в ній; уявлення про організм людини як єдине ціле, а також неминучу зміну традиційної послідовності вивчення розділів і структури курсу.

Особливість освітньої галузі „Природознавство” в тому, цей курс є інтегрованим, бо передбачає пропедевтику фізики, хімії, біології, географії, валеології, основ здоров'я, природознавства. Отже, підвищення ефективності навчання природознавства в школі передбачає сприяння засвоєнню учнями знань з урахуванням усіх найважливіших їх якостей.

Вирішення проблеми підвищення ефективності навчання шляхом забезпечення якостей знань в учнів є не менш важливим і щодо навчання природознавства у допоміжній школі.

Так, про значні можливості використання природознавства в корекційних цілях щодо розумово відсталих дітей зазначали відомі вчені-дефектологи О.М. Граборов, Г.М. Дульнев, І.Г. Єременко, В.Г. Петрова, В.О. Постовська, Є.О. Ковальова, А.В. Усвайська та ін.

Доведено, що однією з важливих ланок корекційно-виховного процесу є формування у розумово відсталих учнів уявлень про природу (Л.С. Виготський, Г.М. Дульнев, І.Г. Єременко, Л.В. Занков та ін.) [1, 2 та ін.].

Метою вивчення природознавства в допоміжній школі є здобуття учнями знань про природу шляхом спостережень окремих її об'єктів та взаємозв'язків між ними; формування у учнів уявлень та елементарних понять про конкретні об'єкти живої та неживої природи; усвідомлення учнями належності людини до природи та суспільства, взаємозв'язок людини та навколишнього середовища; створення передумов для бережливого ставлення до навколишнього середовища [3, 5 та ін.].

Основним завданням уроків природознавства у допоміжній школі є вивчення природи як цілісного явища, у якому всі елементи взаємопов'язані між собою. Навчання природознавства створює умови не лише для формування у дітей уявлення про навколишнє середовище, а й сприяє загальному їх розвитку, підвищує рівень підготовки учнів до самостійної життєдіяльності [2].

Природничий матеріал уможливіє виховання особистості дитини та становлення у неї порушеної пізнавальної діяльності – спостережливості, пам'яті, мислення.

Головна роль в навчанні природознавства відводиться його змістові. Змістовий компонент педагогічного процесу, а саме навчання природознавства, відображає зміст, що вкладається як в мету природознавства, так і в кожне конкретне завдання. Зміст навчання в

допоміжній школі має практичне спрямування, з метою підготовки дитини до життя, до суспільнокорисної праці [4].

Аналіз літературних джерел дозволив узагальнити і визначити деякі дидактичні умови підвищення ефективності навчання природознавства в школі, а саме: формування правильного розуміння, ставлення до явищ природи; сприяння загальному розвитку учнів, зокрема корекції недоліків розумового розвитку; організувати спостереження за розвитком рослин в цілому і за окремими їх органами; показати роль рослин і тварин в житті людини; прищеплювати учням навички догляду за рослинами і тваринами, любов до природи [3, 4, 5 та ін.].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготский Л.С. Собрание соч. в 6 т / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 5. – 369 с.
2. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе. / Г.М. Дульнев. – М.:Знание, 1961. – 150 с.
3. Коррекционная роль обучения во вспомогательной школе / Под ред.Г.М. Дульнева. – М.: Педагогика, 1971. – 96 с.
4. Повышение эффективности обучения во вспомогательной школе: Сборник науч. трудов / Под ред. В.В. Воронковой. – М.: Изд-во АПН СССР, 1981. – 94 с.
5. Румянцева Л.В. Формирование знаний о неживой природе у учащихся вспомогательной школы: Учебное пособие. / Л.В. Румянцева. – Л., 1989. – 77 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **В.В. Ляшко**

УДК 159.922.766

Левченко М. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті наведено психологічні особливості дітей з затримкою психічного розвитку, їх неспроможність у повному обсязі осягнути програму загальноосвітньої школи, оскільки вони потребують корекції.

Ключові слова: діти з затримкою психічного розвитку, несформованість мислення, уваги та пам'яті.

The article presents psychological peculiarities of children with mental retardation, their inability to fully comprehend the program of a secondary school because they need correction.

Key words: children with mental retardation, unthinking thinking, attention and memory.

Діти із затримкою психічного розвитку характеризують групу дітей з недостатньою сформованістю пізнавальних процесів. Одним із компонентів готовності до шкільного навчання являється відповідний обсяг знань. Інший компонент готовності – певне коло навичок, умінь і необхідний рівень сформованості емоційно-вольової сфери.

Набутий в період дошкільного дитинства запас елементарних відомостей, уявлень і вмінь складає основу оволодіння науково-теоретичними знаннями, слугує підготовкою до засвоєння предметів, які вивчаються в школі.

До моменту вивчення програмового матеріалу у школі дитина вже повинна здійснювати елементарне практичне навчання в галузі різних явищ мови (звукових, морфологічних, лексичних, граматичних), до яких належить сформованість елементарних фонематичних уявлень і вмінь виконувати нескладні форми звукового аналізу [2].

Для оволодіння математикою за шкільною програмою дитина вже до школи повинна набути практичних знань про кількість, величину, форму предметів, вміти практично оперувати невеликими множинами, порівнювати предмети за певними параметрами. Всьому цьому дітей спеціально навчають в дитячих садках, або вони набувають цих знань на основі спілкування з оточуючими їх людьми.

Діти із ЗПР володіють значно меншим запасом елементарних практичних знань і вмінь, ніж однолітки з нормальним розвитком [9].

В них відмічається несформованість емоційно-вольової сфери, навчальна, пов'язана з особливостями пам'яті, уваги, сприйняття. Іноді спостерігається недостатність мисленнєвої діяльності – процесів аналізу, порівняння, узагальнення. Таким чином, йдеться про недостатню готовність дітей до шкільного навчання. Вчителі вказують на те, що деякі завдання виконуються цими дітьми так само як і іншими учнями, але учні даної групи швидко втомлюються, часто відволікаються і перестають сприймати навчальний матеріал. В одних випадках ці діти можуть працювати достатньо зацікавлено, сконцентровано і продуктивно, в інших – стають непрацездатними, невстигаючими [7].

Найбільш високий рівень працездатності і активності проявляється частіше у спокійній обстановці при виконанні завдань, які не потребують тривалого напруження, доступних і цікавих. Більшість цих дітей здатні працювати на уроці всього 15-20 хвилин, потім настає втома. З настанням втоми діти починають вести себе по-різному. Одні стають в'ялими і пасивними, лягають на парту, безцільно дивляться у вікно, притихають не заважають учителю, але і не працюють. У інших, навпаки, проявляється підвищена збудливість, розгальмованість, рухливість [5].

Погана працездатність і підвищена втомлюваність в поєднанні з низьким рівнем пізнавальної активності приводить до необхідності зміни способу дій, викликає у дітей утруднення, а іноді і протест. Навіть найелементарніші навички формуються досить повільно. Для їх закріплення потрібні багатопланові вправи, вказівки, нагадування.

Діти із ЗПР важко переключаються з одного виду діяльності на інший. Учні втомлюють будь-які однорідні дії. Більшість не можуть відразу включитися у роботу, в результаті їм приходиться наздоганяти товаришів. Молодшим школярам із ЗПР складніше входити в робочий режим заняття. Від учителя вимагається постійна клопітлива виховна робота, щоб навчити дітей правилам шкільного життя [8].

В той же час пізнавальна активність цих дітей значно вища, ніж розумово відсталих. В її підтримці важливу роль відіграє формування пізнавальної мотивації. У цих умовах діти із ЗПР часто самі проявляють активність в пошуках шляхів, які полегшують рішення задачі. Часто діти особливо активні поза межами класу. Деякі із них роблять перевагу тихим і спокійним заняттям – ліпленню, малюванню, конструюванню, але їх меншість. Проте більшість дітей роблять перевагу рухливим іграм, люблять побігати [3].

Важливо відмітити, що діти не володіють в значній мірі і самим апаратом пізнавальної діяльності – розумовими діями і операціями. Тому у них виникають труднощі при самостійному виділенні різниці і подібності, встановленні зв'язків між предметами. Предмети існують ізольовано один від одного, їх важливі ознаки часто залишаються не поміченими [1].

Молодші школярі із ЗПР на відміну від дітей з нормальним розвитком недостатньо спираються в процесі засвоєння знань на набуті життєві здібності, узагальненні раніше сформованих уявлень. Усі діти із ЗПР мають значні утруднення при засвоєнні навчального матеріалу. Учні із ЗПР осмислюють той факт, що мають певні труднощі у процесі оволодіння матеріалом. При цьому деякі із них компенсують труднощі неправильними формами самовираження. Вони чутливі до несправедливих звинувачень, гостро на них реагують [6].

Неправильна поведінка, яка проявляється у молодших учнів може призвести до формування негативних рис характеру. При навчанні дітей із ЗПР необхідно застосовувати особливі корекційно-педагогічні дії, які поєднуються із лікувально-оздоровчими заходами. При цьому потрібно здійснювати індивідуальний підхід з врахуванням характерних для

кожної дитини труднощів. Навчальний матеріал повинен даватись невеликими частинами, його ускладнення слід здійснювати поступово. Потрібно привчати дітей користуватись раніше набутими знаннями [9].

Дуже важливо говорити з дитиною м'яким, спокійним голосом і хвалити її навіть за незначні успіхи. Таким повинен бути загальний педагогічний підхід до дітей із затримкою психічного розвитку. Але одного такого педагогічного підходу виявляється недостатньо. Потрібна також спеціальна корекційна робота, яка виражається у систематичному заповненні прогалин, у елементарних знаннях і практичних діях дітей. Відповідна робота входить у зміст початкового навчання конкретним предметам у вигляді підготовчих розділів до різних тем [10].

Все це необхідно для створення самостійних умінь „добувати” знання і користуватись ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аспекти діагностики ЗПР // За ред. О.Н. Рибицької. – К., 1997. – 181 с.
2. Баудіш В.О. Сутність корекційно-виховної роботи у допоміжній школі / В.О. Баудіш // Дефектологія. – 1978. – № 3. – С. 42-54.
3. Буянов М.И. Ребёнок из неблагополучной семьи: Записки детского психиатра / М.И. Буянов. – М., 1988. – 278 с.
4. Власова Т.А. Задержка психического развития детей и пути её преодоления: Обзорная информация / Т.А.Власова. – М., 1976. – Вып. XIII. – 47 с.
5. Влияние речи на умственные способности / За ред. К.А. Рыбной. – М.: Просвещение, 1989. – С. 58-85.
6. Выготский Л.С. Обучение и развитие в дошкольном возрасте / Л.С. Выготский // Избр. Психологические исследования. – М., 1956. – 504 с.
7. Грушова В.Н. Значення корекційної роботи / В.Н. Грушова // Дефектологія. – 2001. – № 3. – С. 17-21.
8. Изучение аномальных школьников / Ред. А.Д. Виноградовой и др. – Л., 1981. – С. 83-94.
9. Максименко Н.В. Допомога аномальним дітям / Н.В. Максименко. – К., 1999. – 153 с.
10. Переслени Л.И. Задержка психического развития: вопросы дифференциации и диагностики / Л.И. Переслени, С.М. Мастюкова // Вопросы психологии – 1989. – №1. – С.52-62.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Д. Яковлева

УДК 005.35:338.48

Макуха Г.В.

СОЦІАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

У статті розглядаються теоретичні аспекти соціальної направленості туристичної діяльності та особливості розробки соціальних стратегій управління туристичним підприємством.

Ключові слова: соціальний туризм, соціальні стратегії, соціальний маркетинг, соціальна відповідальність.

The article deals with the theoretical aspects of the social orientation of tourism activity and the peculiarities of the social strategies development in tourism enterprise management.

Key words: social tourism, social strategies, social marketing, social responsibility.

В сучасних трансформаціях, особливості функціонування туристичних підприємств полягають в тому, що вони відіграють потужну економічну і не менш вагому соціальну роль в житті суспільства. В таких умовах туристична сфера забезпечує інтенсивне використання трудових і природних ресурсів, створює основи для підвищення рівня економічного розвитку території та добробуту населення.

В цілому загальна економічна теорія не може обмежуватися лише трактуванням закономірностей ринкового господарства, аналізом попиту і пропозиції як факторів, що забезпечують рівновагу, вона має включати і дослідження позаринкових соціальних відносин між соціальними структурами та споживачами які своєю поведінкою формують соціально – економічний простір" [1].

Потрібно відзначити, що історично склалось, що соціальний аспект туризму, це дуже складний і суперечливий сегмент туристичної сфери, який доцільно розглядати в контексті завдань та цілей соціальної політики, яка не ґрунтується на благодійності, але пропагує покращення умов життя і сприяння розвитку суспільства. Соціально визначеною є, зокрема, така туристська діяльність, яка переслідує мету соціальної адаптації його учасників до можливостей суспільства.

В таких умовах соціальні стратегії маркетингового управління відіграють дуже важливу роль як системний інструмент соціальної орієнтації сучасних туристичних підприємств та ринкової економіки в цілому. Від його розвитку значною мірою залежить і соціальна значущість ринкових реформ.

Науковці відзначають, що "соціальна концепція маркетингу – новітнє досягнення філософії бізнесу. Вона стверджує, що підприємство повинно визначати потреби, бажання й інтереси свого цільового ринку та задовольняти їх більш ефективно, ніж конкуренти, причому так, щоб підтримувати або підвищувати рівень добробуту споживача й суспільства у цілому" [3].

Досить поширеним є підхід, у межах якого соціальний маркетинг інтерпретується як реалізація маркетингової парадигми у соціальній сфері. "Соціальний маркетинг – це маркетинг спрямованих на поліпшення життя соціальних змін в способі життя, ідеалах, цінностях, нормах. Тому соціальний маркетинг стосується таких сфер, як туризм, культура, мистецтво, освіта, охорона здоров'я, релігія, політика тощо. Соціальний маркетинг – це маркетинг ідей, програм, особистостей, соціально значущих об'єктів, місць, соціальних інститутів" [2].

На думку С.В. Мельниченко "...соціальний маркетинг – це система поглядів на управління, яка завжди ставить потреби людей на перше місце порівняно з потребами виробництва, поряд з економічною соціологією вивчає вплив економічних факторів на різні форми соціальної поведінки людей, малих і великих соціальних груп" [4].

У межах іншого підходу обґрунтовується розуміння соціального маркетингу як випадку маркетингу, що стосується соціально-етичних відносин. Тищенко О.О. підкреслює, що "...соціально-етичний маркетинг – це система вдосконалення наявних форм та методів розробки, виробництва та просування продукту з урахуванням впливу соціальних норм, етичних обмежень та ролі інтересів споживачів, виробників та суспільства на основі маркетингового підходу до процесів адаптивного розвитку підприємства" [5].

Разом з тим в своїй соціально-економічній політиці туристичне підприємство має бути відповідальним перед своїми споживачами. Соціальна відповідальність маркетингової діяльності в таких умовах проявляється в роз'яснювальній діяльності, наданні достовірної, прозорої та корисної інформації про продукти і послуги, сприянні стійкому споживанню, розробленні, виробництві і розповсюдженні товарів і послуг, доступних для всіх категорій споживачів.

Тому при визначенні соціального маркетингу можна виділити чотири ознаки, якими він характеризується:

- соціальний маркетинг розглядається як процес планування та прийняття рішень, на основі аналізу ситуацій і формулювання цілей;
- соціальний маркетинг направлений на вирішення соціальних задач;
- соціальний маркетинг відноситься до різних форм прояву некомерційних організацій із політичного, релігійного та культурного середовища;
- соціальний маркетинг передбачає систематичний розвиток маркетингової концепції, котра передбачає використання різних маркетингових інструментів.

В підсумку потрібно підкреслити, що важлива роль в сучасних умовах функціонування туристичного ринку належить соціальному маркетингу, який орієнтований на максимальне задоволення запитів різних соціальних категорій споживачів у якісних послугах з врахуванням вимог ефективного використання ресурсів і захисту конкурентних переваг та спрямований на задоволення існуючих та очікуваних стратегічних потреб туристичного підприємства і суспільства в цілому.

Таким чином саме соціальна направленість розвитку туризму є не тільки важливим чинником економічного, але й її соціального та культурно-духовного розвитку країни. Саме туризм може стати визначальним щодо ефективної реалізації концепції сталого розвитку, яка спрямована не тільки на економічне зростання, а й соціальний прогрес, охорону навколишнього природного середовища, гуманістичний, етичний і культурний розвиток загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акимов Д.И. Социальный маркетинг: монография / Д.И. Акимов. – К.: Наукова думка, 2008. – 144 с.
2. Гопкало Л.М. Принципи оцінки і планування діяльності соціально-орієнтованого готельного підприємства. – Вісник. Національного університету водного господарства та природокористування(м. Рівне). – Економічні науки. – 2015. – № 12. – С. 34 – 42.
3. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства. / Котлер Ф., Лі Н. – Ж. – Изд-во А. Капусты. – 2005. – 302 с.
4. Мельниченко С.В. Маркетингова політика в готельному бізнесі: монографія / С.В. Мельниченко, А.В. Магалецький. – К: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 344 с.
5. Тищенко О.О. Соціально-етичний маркетинг: сутність, елементи, чинники розвитку [Текст] / О. О. Тищенко // Держава та регіони. – 2011. – № 6. – С. 204-208.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Юрченко

УДК 377

Питлак Т.О.

УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються питання формування та корекції особистості учня з порушенням інтелектуального розвитку засобами трудового навчання, як важливого засобу його соціалізації.

Ключові слова: учні з порушенням інтелектуального розвитку, формування особистості.

In the article the questions of forming and correction of personality of student are examined with violation of intellectual development by facilities of labour studies, as important means of his socialization.

Keywords: students with violation of intellectual development, forming of personality.

На сучасному етапі в Україні відбувається постійний пошук шляхів удосконалення та модернізації системи спеціальної освіти. Концептуальні засади удосконалення змісту освіти знайшли відображення у Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Державному стандарті спеціальної освіти дітей з особливими потребами (2013 р.) та ін. Саме Державний стандарт спеціальної освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку містить корекційно-розвивальну складову, що визначає зміст відповідної роботи з такими учнями. В цьому контексті актуальною є проблема, пов'язана з корекційно-розвивальним навчанням розумово відсталих дітей, з розвитком їх самостійності, саморегуляції в навчальній діяльності, зокрема, формуванням уміння користуватися наочними засобами у практичній діяльності.

У психолого-педагогічній літературі питання корекційно-розвивального навчання розумово відсталих дітей ґрунтовно представлено в дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених. Визначено основні напрямки навчання дітей зазначеної категорії та з'ясовано труднощі під час опанування змісту шкільних предметів, окреслено шляхи вдосконалення навчального процесу такими ученими-дефектологами як Л.С. Вавіна, В.В. Воронкова, Г.М. Дульнев, І.Г. Єременко, М.О. Козленко, В.О. Липа, Г.М. Мерсіянова, С.Л. Мирський, В.Г. Петрова, М.В. Перова, В.М. Синьов, К.М. Турчинська та ін.).

У психолого-педагогічних дослідженнях психологічні умови використання наочності в навчальному процесі для формування в дітей самостійності, навичок самоконтролю, просторових уявлень, розвитку процесів узагальнення, абстрагування, зв'язку між словом і образом під час опанування знань цими учнями мамових шкіл, роль засобів наочності в активізації пізнавальної діяльності школярів висвітлені у працях В.Г. Ананьєва, Л.В. Занкова, В.А. Крутецького, Н.О. Менчинської, В.В. Чебишевої, І.С. Якіманської та ін.

Дослідження умінь керуватися наочними засобами у дітей з розумовою відсталістю (легкого ступеня) та із затримкою психічного розвитку дав змогу визначити особливості виконання розумово відсталими учнями практичних завдань за різними видами наочної опори. З'ясовано, що процес розв'язання трудового завдання передбачає сформованість не лише мисленнєвих операцій та інтелектуальних умінь, але й потребує актуалізації знань у нових умовах.

Стан сформованості у розумово відсталих учнів початкових класів умінь керуватися наочними засобами в процесі виконання практичних завдань значною мірою залежить від стану розвитку інтелектуальних компонентів, загальнотрудових умінь, а саме: умінь здійснювати аналіз предмета діяльності (наочність), орієнтуватися у способі його виготовлення, тобто здійснювати попереднє планування послідовності дій та контролювати власну діяльність шляхом порівняння з еталоном. Дослідження умінь учнів користуватися наочністю свідчить, що зразок виробу чи технічний рисунок не є опорою для організації самостійної практичної діяльності молодших розумово відсталих школярів, якщо ними попередньо не здійснено аналізу виробу та його деталей (тобто без аналізу змісту практичного завдання самим учнем).

Експериментальне дослідження стану сформованості умінь керуватися різними наочними засобами під час самостійного виконання практичного завдання дало змогу виділити три рівні сформованості цих умінь (високий, середній, низький) та констатувати, що переважна більшість школярів (70%) перебуває на низькому рівні. Для цих дітей наочні засоби не виконують роль наочної опори. Формування умінь керуватися різними видами наочності під час виконання практичних завдань на основі аналізу предмета діяльності за його складовими, планувати послідовність практичних дій та здійснювати поопераційний

самоконтроль сприяє розвитку самостійної пізнавальної діяльності розумово відсталих учнів.

Ефективне розв'язання молодшими школярами трудових завдань, з використанням наочної опори у процесі самостійного виконання практичних завдань: виготовлення виробів з різних матеріалів на уроках трудового навчання, можливе лише за дотримання таких основних умов: предмет виконання має бути посильним для виконання дитиною та викликати її інтерес; школярі мають володіти трудовими вміннями та узагальненими способами виконання практичного завдання (вміти аналізувати умови, організувати власну діяльність, планувати її та здійснювати поточний і завершальний контроль діяльності).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В. І. Бондарь. – К.: Радянська школа, 1988. – 128 с.
2. Бондарь В. И. Трудовое обучение во вспомогательной школе / В. И. Бондарь. – К.: Радянська школа, 1981. – 95 с.
3. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе. – М.: Педагогика, 1969. – 217 с.
4. Мирський С.Л. Особенности профессионального обучения во вспомогательной школе. – М.: Просвещение, 1966. – 251 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.С. Товстоган

УДК 376.37:616.899.2

Сафронова Т. А.

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗПР

У статті представлено проблеми розвитку писемного мовлення у молодших школярів із затримкою психічного розвитку та причини його порушення.

Ключові слова: писемне мовлення, затримка психічного мовлення, молодший шкільний вік.

The article presents problems of the development of written speech in junior schoolchildren with a delay in mental development and the reasons for its violation.

Key words: written speech, mental retardation, junior school age.

Проблема вивчення і корекції специфічних порушень мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗПР) в даний час є однією з найактуальніших завдань логопедії.

З початком навчання в школі у деяких дітей раптом виявляються труднощі з читанням і письмом [1, 2]. З кожним роком в початковій школі збільшується кількість дітей з різними видами дисграфії. Учитель початкових класів досить часто зустрічається з тим, що дитина із ЗПР не розрізняють фонем рідної мови. При письмі такий школяр пропускає букви в словах, пише їх в неправильному порядку, в дзеркальному відображенні. Він частіше за інших дітей робить безглузді або, як ми говоримо, нелогічні помилки. При читанні він пропускає слова і цілі рядки, найчастіше прочитує одну й ту ж фразу кілька разів, повільніше своїх однолітків розуміє прочитане. Він списує з дошки, не запам'ятовуючи слова, і звіряє з оригіналом кожне слово, тим часом, знову ж таки роблячи пропуски. У нього плутанина з написанням букви "б" і "д". У дитини проблеми з орієнтацією, він постійно плутає праву і ліву сторони [1].

Існує багато наукових тлумачень щодо походження дисграфії, що говорить про складність даної проблеми. Вивчення етіології цього порушення ускладнене тим, що до

моменту початку шкільного навчання викликали розлад фактори губляться за новими, набагато більш серйозними знову виниклими проблемами [3].

Сучасні науковці виділяє наступні причини, що викликають дисграфію: затримка у формуванні важливих для письма функціональних систем, зумовлена шкідливими впливами або спадковою, генетичною схильністю, так як це розлад спостерігається у кількох членів сім'ї. У цьому випадку в результаті ускладнення коркового контролю при оволодінні письмовою мовою дитина може відчувати приблизно ті ж труднощі, що і батьки у школі; порушення мовлення органічного генезу; труднощі становлення у дитини функціональної асиметрії півкуль; затримка в усвідомленні дитини схеми тіла; порушення сприйняття простору і часу, а також аналізу і відтворення просторової і тимчасової послідовності [2]. Найбільш детально причини виникнення у дітей порушень писемного мовлення проаналізовано О.М. Кореневим. У етіології розладів писемного мовлення автор виділяє три групи явищ:

1. Конституційні передумови: індивідуальні особливості формування функціональної спеціалізації півкуль мозку, наявність у батьків порушень писемного мовлення, психічні захворювання у родичів.
2. Енцефалопатичні порушення, обумовлені шкідливими впливами в періоди пре-, пери- і постнатального розвитку. Пошкодження на ранніх етапах онтогенезу частіше викликають аномалії розвитку підкіркових структур. Більш пізніше вплив патологічних факторів (пологи і постнатальний розвиток) більшою мірою зачіпають вищі кіркові відділи мозку. Вплив шкідливих чинників призводить до відхилень у розвитку мозкових систем. Нерівномірність розвитку мозкових структур негативно позначається на формуванні функціональних систем психіки.
3. Неприятливі соціальні та середовищні фактори. До них належать: невідповідність фактичної зрілості з початком навчання грамоті, не співвіднесені з можливостями дитини обсяг і рівень вимог щодо грамотності; невідповідність методів і темпів навчання індивідуальним особливостям дитини.

Також причинами порушень писемного мовлення можуть бути:

- - відсутність слуховий диференціації акустично близьких звуків;
- - наявність повних звукових замінів в усному мовленні;
- - несформованість найпростіших видів фонематичного аналізу слів, доступних дітям дошкільного віку.

Отже, порушення писемного мовлення чинить негативний вплив на весь процес навчання, на психічний і мовний розвиток дитини. Сучасне виявлення цих порушень, точне визначення їх патогенезу в кожному окремому випадку, відмежування дисграфічних помилок від помилок іншого характеру, надзвичайно важливо для побудови системи логопедичної роботи з дітьми із ЗПР [2].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гвоздев А. Н. Развитие словарного запаса в первые годы / А.Н. Гвоздев. – С.: 1990. – 103 с.
2. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання. Навч. Посібник для педагогів і шкільних психологів / [Т. Д. Ілляшенко, Н. А. Бастун, Т.В. Сак]. – К. : ІЗМН, 1997. – 471 с.
3. Ілляшенко Т. Д. До питання затримки психічного розвитку у дітей / Т.Д. Ілляшенко // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної 2-3 листопада 1994р. – К., 1994. – С. 245-247.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І. І. Глушенко

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються питання теоретичного аналізу трактування виставкової діяльності, взаємозв'язку виставкового і туристичного бізнесу та особливостей її організації в Україні.

Ключові слова: виставка, виставкова діяльність, туризм, туристичний бізнес, виставковий центр.

The article deals with the issues of theoretical analysis of the exhibition activities' interpretation, the link between exhibition and tourism business and the peculiarities of its organization in Ukraine.

Key words: exhibition, exhibition activity, tourism, tourist business, exhibition center.

Виставкова діяльність є важливою складовою туристичної індустрії, тому виставкова і туристична сфери мають доповнювати одна одну і постійно взаємодіяти. Процес планування та стратегії розвитку туризму повинні бути направлені і на виставкову діяльність як на один із головних туристичних ресурсів, а не лише на інфраструктурні об'єкти туристичної галузі.

Традиційні виставкові заходи потрібно доносити до потенційних споживачів як одну з основних складових формування якісного туристичного продукту. Виставки мають брати активну участь у професійних туристичних заходах, активно співпрацювати зі ЗМІ, знаходити власні шляхи розвитку тих видів діяльності, що можуть привабити туриста. Об'єктивна необхідність та багатогранна співпраця виставок та туризму буде перспективною для обох сфер діяльності, а тому лише двосторонній контакт принесе плідні результати.

Виставка – захід, пов'язаний з демонстрацією продукції, товарів та послуг, що сприяє просуванню їх на внутрішній та зовнішній ринки з урахуванням їх кон'юнктури, створенню умов для проведення ділових переговорів задля укладання договорів про постачання або протоколів про наміри, утворення спільних підприємств, отримання інвестицій [3].

В свою чергу виставкова діяльність є багатофункціональним явищем, що сприяє розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі, зміцненню міжнародних зв'язків, пропаганді інноваційних технологій та нових видів продукції, товарів і послуг, активізує фінансові потоки, формує інформаційне середовище, яке відображає стан і тенденції розвитку галузей і товарних ринків [2].

На думку інших дослідників "виставкова діяльність" – це діяльність підприємств, організацій, установ та приватних осіб, пов'язана із організацією виставок і ярмарків, участю в них, їх відвідуванням та наданням різноманітних послуг і виконанням робіт, пов'язаних з виставками і ярмарками [4].

Найвідомішою та найбільшою в світі виставкою ділового туризму є IMEX (Всесвітня виставка інсентив-туризму, зустрічей та подій). Вона проводиться щорічно у виставковому центрі «Messe Frankfurt» у Німеччині.

В Україні у 1997 році створена виставкова Федерація України (ВФУ), яка відіграє важливу роль у розвитку виставкового бізнесу. На сьогодні це єдина громадська організація, що об'єднує 60 провідних організаторів виставок, виставкових центрів та спеціалізованих компаній, метою якої є сприяння розвитку виставкової діяльності в країні, захист законних прав, лобіювання інтересів щодо дотримання їх соціальних, економічних, творчих та інших спільних інтересів [1]. Тому за останні роки виставкова діяльність в Україні теж набирає популярності.

Таблиця 1.

Перелік основних міжнародних та національних туристичних виставок
в Україні у 2016 році

Місце проведення в Україні	Організатори проведення	Кількість запланованих
м. Дніпро	Експо-центр «Метеор» (м. Дніпро)	4
м. Запоріжжя	Запорізька торгово-промислова палата (м. Запоріжжя)	6
м. Київ	ТОВ «ЛІДЕРЕКСПОЦЕНТР» (м. Київ)	2
	ТОВ «Компанія «Виставковий Світ» (м. Київ)	3
	ТОВ «Міжнародний виставковий центр» (м. Київ)	18
	Компанія Premier Expo (м. Київ)	2
	Всеукраїнська громадська організація Товариство «Знання» України (м. Київ)	2
	ТОВ «Лабораторія маркетингових технологій» (м. Київ)	4
	ТОВ «ГД «Промінвест» (Київська обл.)	1
м. Кропивницький	ТОВ «УКРАГРОЕКСПО» (м. Кіровоград)	1
	ПрАТ «Піраміс» (м. Кіровоград)	1
м. Львів	ПП «Новий Бізнес» (м. Львів)	2
	Експо-центр «Метеор» (м. Дніпро)	4
	ПрАТ «Гал-ЕКСПО» (м. Львів)	
м. Миколаїв	ТОВ «НАРІМСКСПО» (м. Миколаїв)	1
м. Одеса	ПП РІА МедіаКомпас Україна (м. Одеса)	4
Полтавська обл.	ТОВ «Сорочинський ярмарок»	1
м. Суми	Сумська торгово-промислова палата (м. Суми)	1
Разом (всього по Україні в цілому)		
10 місць проведення	18 організаторів	60 запланованих

Серед найбільш популярних виставкових заходів у туристичній діяльності є: Міжнародна туристична виставка UITT-2016 «Україна – Подорожі та Туризм»; V Міжнародна виставка медичного туризму, SPA&Wellness – Healthcare Travel Expo; Сорочинський ярмарок; Міжнародний туристичний салон UITM-2016 «Україна`2016» та інші.

В підсумку виставкова діяльність – це:

- важливий інструмент маркетингових та комерційних комунікацій учасників виставки;
- засіб просування товарів та послуг на внутрішній і зовнішній ринки;
- джерело необхідної інформації про товари та послуги, про виробників, постачальників, посередників, конкурентів, споживачів;
- місце, де здійснюються безпосередні контакти виробника (продавця) зі споживачем та відбуваються налагодження ділових контактів;
- можливість покупців ознайомитись із товаром шляхом його демонстрації безпосередньо на виставці;
- швидкий спосіб (економія часу) і вивчення певного ринку;
- імідж міста, регіону, країни, де відбуваються виставки.

В цілому, виставковий і туристичний бізнес дуже тісно пов'язані один з одним у яких є одна спільна риса – необхідність залучення потенційного покупця товару, послуг та

оформлення відповідної угоди. Участь у виставках сприяє просуванню туристичного продукту, з одного боку, допомогти споживачеві і фірмам – продавцям послуг зорієнтуватися у величезній кількості туристських пропозицій, а з іншого боку, допомогти туристичному підприємству знайти партнерів по збуту в інших країнах та регіонах, здатних якісно і кількісно задовольнити їх вимоги з продажу.

Таким чином, виставкова діяльність в Україні є невід'ємною складовою розвитку ринкових процесів, яка стимулює закріплення позитивних структурних змін в економіці, сприяє науково-технічному і технологічному оновленню туристичного бізнесу та вітчизняного виробництва в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко І.Я. Виставкова діяльність в Україні: стан, проблеми та шляхи їх розв'язання / І.Я. Антоненко, Т.П. Дупляк // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 11-12(1). – С. 74–78.
2. Виставковий бізнес: монографія/ Т.І. Ткаченко, Т.П. Дупляк. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 244 с.
3. Кучер О.В. Виставки та ярмарки як засіб маркетингових комунікацій / О.В. Кучер // Збірник ПДАТУ. – Вип. 14. – 2006. – С. 395 – 398.
4. П'ятницька Г.Т. Оцінка виставково-ярмаркової діяльності у регіонах України / Г.Т. П'ятницька, О.В. Сініціна // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 24. – С. 39 – 43.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Юрченко

УДК 338.482.22

Ставицька Р.М.

ТИПИ ТА СТРУКТУРА ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ГОЛОПРИСТАНСЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглядаються проблеми типізації туристичних дестинацій окремого адміністративного району, визначається їх структура. Обґрунтовуються стадії функціонування туристичних дестинацій.

Ключові слова: дестинація, життєвий цикл, типи дестинацій

The article deals with typing problems of tourist destinations of separate administrative area, especially noting their structure. Also it validates stages of functioning of tourism destination.

Key words: destination, life cycle, types of destinations.

Особливість джерел формування та ресурсного забезпечення туристичного продукту обумовили появу таких специфічних об'єктів пропозиції, як дестинація – місця (місцевості), привабливі для туристів як готовий туристичний продукт (туристські центри і напрями, конкретні міста і села, підприємства туристичної сфери з відомою маркою тощо), природні та антропогенні ресурси, засоби розміщення, заклади харчування, заклади розваг тощо.

Дестинація – це географічна територія, що має певні межі, що може залучати й задовольняти потреби досить широкої групи туристів. Туристська дестинація – це вирішальний елемент регіональної туристської системи і суб'єкт управління регіонального розвитку. Інакше кажучи, туристська дестинація містить у собі найбільш важливі й вирішальні елементи туризму, необхідні для туристів. Регіон туристської дестинації є одним з найважливіших у туристській системі, тому що самі туристські дестинації і їхній імідж залучають туристів, мотивують візит, у такий спосіб активізують всю туристську систему [1, с. 42].

Аналіз рекреаційно-туристичних ресурсів (рис.1). Голопристанського району Херсонської області дозволяє розглядати цю територію як регіональну туристичну систему вирішальним елементом якої є туристична дестинація.

Для того щоб територія була дестинацією необхідне виконання наступних умов : наявність на цій території місць розміщення, харчування, розваг і високорозвиненої транспортної системи; наявність визначних пам'яток , що цікавлять туристів; наявність інформаційних систем .

Загальні риси дестинації:

1. Дестинація являє собою сукупність декількох компонентів: визначна пам'ятка (доступність, зручність) . Для успіху дестинації необхідні розвинуті й ефективні транспортні зв'язки з туристськими ринками.
2. Дестинація являє собою культурну цінність: відвідувачі повинні вважати дестинацію настільки привабливою, що заслуговує часу й витрачених на подорож грошей.
3. Дестинація неподільна, тобто туристський продукт споживається там, де він безпосередньо виробляється, і, щоб його випробувати, туристи повинні фізично бути присутніми у дестинації.
4. Дестинації орієнтовані не тільки на туристів. Послугами й зручностями дестинації користуються не тільки туристи, але й інші люди: місцеві жителі й персонал даної дестинації [3, с 16].

Переважна більшість туристичних об'єктів Голопристанського району має вище означені риси і можуть розглядатися як дестинації різних типів.

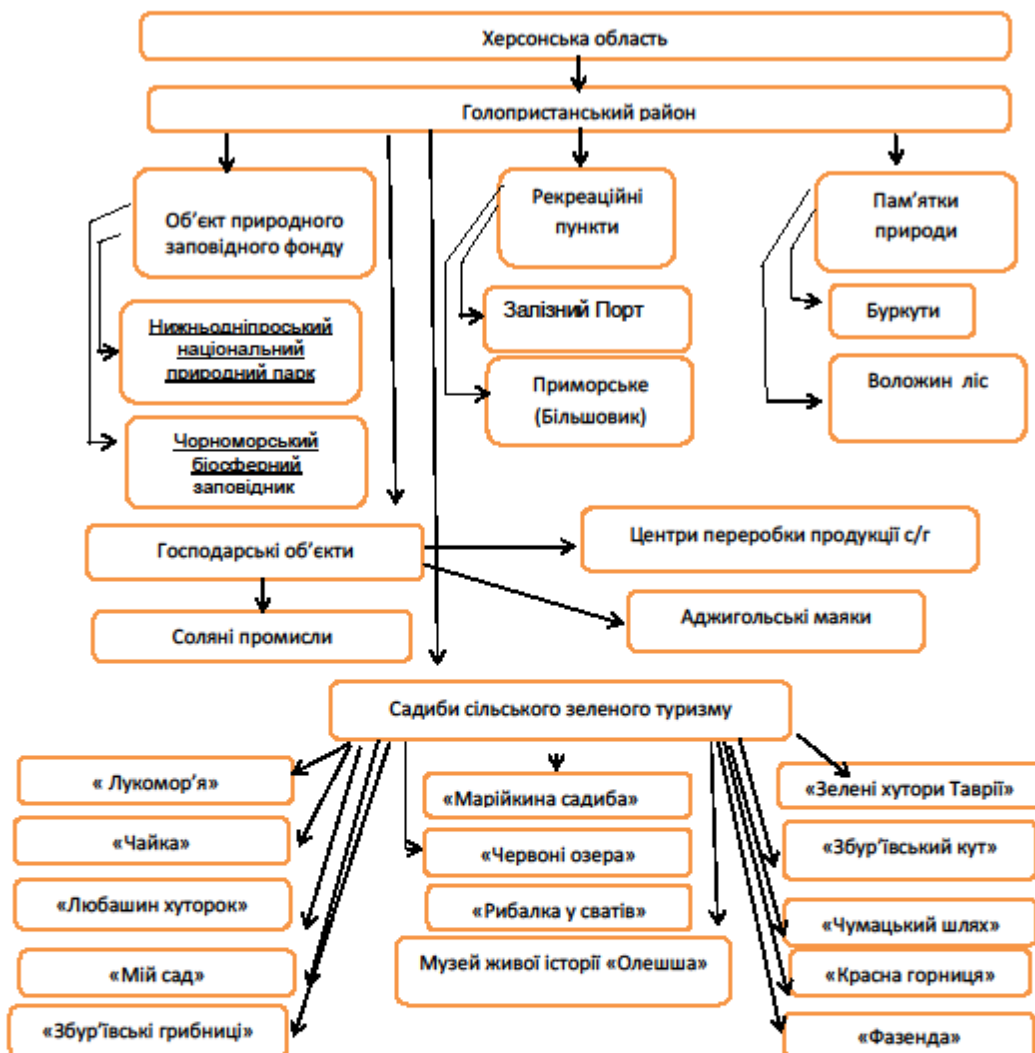

Рис. 1. Структура туристичних ресурсів Голопристанського району Херсонської області.

Виходячи з загально прийнятої типізації туристичні дестинації Голопристанського району відносяться до другого (центри цілеспрямованого розвитку туризму – села, міста, у яких зберігаються звичаї, історія, культура народу; не столичні міста, які мають високий ступінь привабливості завдяки своїй історії, культурі, науці) і третього (центри, спеціально побудовані для туристів) типів туристичних дестинацій [2, с 163].

Аналіз типів, структури та ступень розвитку дозволяє визначити стадію розвитку дестинації. Для Голопристанського району туристичні дестинації знаходяться на наступних фазах «життєвого циклу»:

1. Дотуристська фаза: привабливість дестинації полягає в тому, що туризм ще ні позитивно, ні негативно не вплинув і не змінив територію. (с.Геройське)
2. Фаза формування основ туристської інфраструктури: початок залучення туристів до краси недоторканої природи й самобутньої культури дестинації, зростання чисельності рекреантів, реакція сектору бізнесу. (садиби сільського зеленого туризму).
3. Фаза активного просування дестинації на ринку. Управлінці, місцева влада вживають заходів щодо забезпечення відпочинку туристів і реклами дестинації, наслідком чого є стійке зростання туристських потоків (дестинація Залізний Порт).

У наслідок проведеного дослідження було встановлено, що туристична структура Голопристанського району Херсонської області являє собою складну рекреаційну систему для управління якою дестинаційний підхід має значні переваги. Визначені типи та фази «життєвого циклу» окремих дестинацій. Встановлені дестинації, які знаходяться на першій фазі циклу і в подальшому будуть служити напрямком розбудови туристичної галузі району.

Наявність на території району місць розміщення, харчування, розваг і високорозвиненої транспортної системи; наявність визначних пам'яток, що цікавлять туристів та наявність інформаційних систем дають змогу розглядати його як туристичну дестинацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Туристичні дестинації (теорія, управління, брендинг): монографія / А.А Мазаракі та ін.; за заг. ред А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2013. – 338 с.
2. Чорненька Н.В. Організація туристичної діяльності: навч. посібник / Н.В Чорненька. – К.: Атіка, 2006. – 264 с.
3. Цихан Т.В Кластерная теория экономического развития / Т.В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 15-23.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.М. Котовський

УДК 376.42

Стельникович Н. М.

ОСОБЛИВОСТІ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті представлено особливості учбової діяльності учнів з затримкою психічного розвитку, подані особливості навчання цієї групи дітей.

Ключові слова: затримка психічного розвитку, несформованість навичок інтелектуальної діяльності, аналізу, синтезу та порівняння.

The article presents the peculiarities of educational activity of students with a delay of mental development, the features of teaching this group of children are presented.

Key words: mental retardation, intellectual skills development, analysis, synthesis and comparison.

У залежності від походження, а також від часу впливу на організм дитини шкідливих факторів затримка психічного розвитку (ЗПР) дає різні варіанти відхилень в емоційно-вольовій сфері і пізнавальній діяльності. У результаті вивчення психічних процесів і можливостей навчання дітей із ЗПР було виявлено ряд специфічних особливостей в їх пізнавальній, емоційно-вольовій сфері, поведінці і особистості в цілому. Були виявлені наступні загальні для ЗПР різної етіології риси: низька працездатність в результаті підвищеного виснаження; незрілості емоцій і волі; обмеженості запасу загальних знань і уявлень; бідний словниковий запас; несформованість навичок інтелектуальної діяльності; неповна сформованість ігрової діяльності. Сприймання характеризується повільністю. У мисленні спостерігаються труднощі словесно-логічних операцій. Значно підвищується ефективність і якість розумової діяльності при вирішенні наочно-діяльнісних задач. У цих дітей порушені всі види пам'яті, відсутнє вміння використовувати допоміжні засоби для запам'ятовування. Необхідний більш довготривалий період для прийому і переробки сенсорної інформації. Крім цього, відмічається низький рівень самоконтролю, що особливо проявляється в навчальній діяльності. До початку шкільного навчання у цих дітей, як правило, не сформовані основні інтелектуальні операції – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Вони не вміють орієнтуватися в задачі, не планують свою діяльність [3].

Все це відрізняє дітей із ЗПР від школярів з нормальним розвитком. В умовах масової загальноосвітньої школи діти із ЗПР попадають в категорію постійно невстигаючих, що ще більше травмує їх психіку і визиває негативне відношення до навчання. Це у деяких випадках приводить до конфліктів між школою і сім'єю дитини.

Для навчальної діяльності школярів із ЗПР характерне те, що один і той же учень, виконуючи завдання, може діяти як правильно, так і неправильно. Подібне сполучення вірного виконання завдання з помилковим може свідчити про те, що учні тимчасово гублять інструкцію через ускладнені умови роботи. Недостатність регулюючої функції мовлення проявляється в утрудненні дітей при словесному визначенні здійснюваних дій, у виконванні завдань, запропонованих мовленнєвою інструкцією. У словесних звітах учнів про зроблену роботу звичайно немає чіткого визначення послідовності виконаних дій і в той же час часто є опис другорядних, незначних моментів [2].

Найбільш яскрава особливість учбової діяльності дітей із ЗПР спостерігаються при виготовленні ними поробок за наочним зразком на уроках ручної праці, де учні діють в системі розгорнутих і зовнішньо чітко визначених вимог. Наочність і завершеність окремих етапів діяльності на цих уроках дозволяє виявити, перш за все, недостатню сформованість аналізу зразка – операції, яка має головне значення для всієї наступної роботи учнів. Діти із ЗПР обмежуються коротким оглядом зразка, не виділяють багатьох його суттєвих ознак і зразу починають виготовляти поробку. Така необміркованість, імпульсивність і слабка орієнтація в завданні приводять до багатьох помилкових дій; частина з яких тут же виправляється дітьми; однак більша частина помилок залишаються не виправленими. На цьому етапі діяльності більшість учнів переоцінює свої можливості.

Недостатня цілеспрямованість діяльності дітей із ЗПР виражається в їх невмінні продумувати свою роботу і планувати хід її виконання. Ця особливість яскраво проявляється при виготовленні аплікацій, у роботі з конструктором.

Під час виконання завдання діти даної категорії роблять зайві, не завжди адекватні дії, не роблять зусилля знайти раціональні прийоми роботи. Так, наприклад, вони можуть заготовити зайву кількість деталей, склеїти їх до виконання необхідних передчасних дій. До порівняння своєї роботи із зразком вони вдаються дуже рідко. Вони не відчують потреби порівнювати із зразком виконану роботу і отриманий результат.

Одна із суттєвих особливостей діяльності дітей із ЗПР в тому, що вони не регулюють свою діяльність мовленням. Це виражається в тому, що вони не можуть адекватно словесно

визначати здійснювані дії і точно виконати запропоновані словесні інструкції. В їх словесних звітах не має чіткого визначення послідовності проведених дій. Разом з тим, вони описують другорядні, малозначні моменти. Звіти про зроблену роботу свідчать про складності їх мовленнєвого оформлення, нечіткість і обмеженість словникового запасу, малу варіативність використовуваних граматичних форм [1].

Недостатнє вміння словесно описати зразок (дати його повноцінну характеристику з перерахуванням всіх суттєвих ознак) поряд зі слабкою сформованістю процесів аналізу і порівняння призводять до неякісної оцінки як результату виконаної роботи, так і способу її отримання. Діти не можуть адекватно мотивувати свою оцінку, яка, як правило, буває зависокою і дається без зіставлення виконаної роботи із запропонованим зразком. У відповідь на прохання пояснити, чому вони так оцінюють свою роботу, діти дають непродумані відповіді, часто не співвідносять поганий результат із помилково виконаними діями [4].

Учні цієї категорії не виявляють достатньо стійкої уваги до запропонованого завдання; вони малоактивні, не намагаються покращити свій результат, обдумати роботу в цілому, зрозуміти причини помилок. Безпосередня зацікавленість до завдання у них швидко зникає, особливо при виникненні складностей в роботі, які вони не намагаються подолати.

Таким чином, діти з затримкою психічного розвитку значно відрізняються від дітей з нормальним психофізичним розвитком і потребують корекційного втручання для вирівнювання стану їх конітивних процесів з метою покращення навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Замский Х.С. Умственно отсталые дети: История их изучения, воспитания и обучения с древних времён до середины двадцатого века / Х.С. Замский. – М.: Просвещение, 1995. – С.4.
2. Коррекционная педагогика: Основы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособ. / Под. ред. Б.П. Пузанова. – М.: Просвещение, 1998. – 432 с.
3. Марковская И.Ф. Задержка психического развития / И.Ф. Марковская. – М.: Просвещение, 1995. – 169 с.
4. Матюхин М.В. Мотивация младших школьников / М.В. Матюхин. – М.: Просвещение, 1984. – 130 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Д. Яковлева

УДК 616.77-077.248-085.8:618.14-089.87

Таточенко Н.С.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖІНОК ПІСЛЯ ГІСТЕРЕКТОМІЇ

У статті розглядаються питання наслідків та причин виникнення нейрон-вегетативних, психоемоційних та обмінно-ендокринних порушень у жінок екстирпації матки. При цьому вагома увага приділена розгляду проблеми реабілітації жіночого організму після гістеректомії. У підсумку, на основі аналізу літературних джерел зроблено висновок, що у сучасній гінекології немає чітко розробленої тактики реабілітації жінок після гістеректомії.

Ключові слова: гістеректомія, реабілітація, нейрон-вегетативні, психоемоційні та обмінно-ендокринні порушення.

In the article the questions of the consequences and causes of neuron-vegetative, psychoemotional and metabolic-endocrine disruptions of women after the extirpation of the uterus. Great attention is paid to the consideration of the problem of the rehabilitation of the female body after a hysterectomy. As a result, based on the analysis of literary sources, it is concluded that in

modern gynaecology there is no well-developed tactics for the rehabilitation of women after hysterectomy.

Keywords: hysterectomy, rehabilitation, neuron-vegetative, psychoemotional and metabolic-endocrine disruptions.

Видалення матки (гістеректомія) є найчастішим оперативним втручанням у гінекологічній практиці. Його частота в гінекології складає від 25 до 38 відсотків. Згідно з даними В.І. Кулакова та співавт. [3] середній вік жінок, яким проводять дану операцію через гінекологічні захворювання, не перевищує 40,5, а у випадку акушерських ускладнень – 35 років.

Негативним наслідком гістеректомії, навіть за умови збереження яєчників, є ознаки ранньої менопаузи з розвитком нейрон-вегетативних, психоемоційних та обмінно-ендокринних порушень. Причини цього феномена в науковій літературі пояснюється по-різному. Одні автори вважають, що після видалення матки у пацієнтки змінюється функціональний стан яєчників, оскільки матка – це найважливіша ланка репродуктивної системи і одночасно орган-ціль для статевих гормонів. Крім цього така операція значно змінює анатомо-функціональні взаємовідносини органів малого тазу та архітектоніку вагінальних склепінь [3]. Згідно з іншою точкою зору основну роль в порушенні гормонального фону і, як наслідок, розвиток ранньої менопаузи відіграє психологічний фактор – переживання у зв'язку із втратою безцінного жіночого органу [2].

Однією з важливих проблем у питанні реабілітації жіночого організму після гістеректомії є проблема профілактики окремих наслідків цього оперативного втручання. Перші спроби обговорення даного питання як вітчизняними авторами [1] так і їхніми зарубіжними колегами [4, 5] були зроблені ще у 70-80 роки. Актуальність цього проблемного питання не зникла і на сьогоднішній час. Справа в тому, що і до сьогодні практично будь-який практикуючий гінеколог щоденно стикається з ситуацією, коли у значній кількості жінок у віддалені терміни після видалення матки відзначаються ознаки зниження якості життя. Причому їх появу пояснити досить складно, оскільки будь-яких хірургічних ускладнень у ранньому післяопераційному періоді не спостерігалось.

Аналіз літературних даних, які стосуються питання реабілітації жінок після гістеректомії, свідчить, що значна їх частина носить описовий характер. Між тим, гінекологи у своїй практичній діяльності змушені постійно вирішувати проблему подальшого відновлювального лікування прооперованих пацієнток, особливо у віддалені строки після гістеректомії. При цьому основна увага повинна бути спрямована на підтримку функціональної активності ендокринної системи, зокрема, статевих залоз з метою їх скорішої адаптації і нормалізації функції у післяопераційному періоді [2]. У зв'язку з цим, однак, доводиться констатувати, що до теперішнього часу в гінекології немає чітко розробленої тактики реабілітації жінок після гістеректомії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вихляев Е.М., Василевская Л.Н. Миома матки. – М. : Медицина, 1981, 159 с.
2. Доброхотова Ю.Е. Гистерэктомия в репродуктивном возрасте (системные изменения в организме женщин и их коррекция). Дис.докт.мед.наук. – М. – 2000. – С. 320.
3. Кулаков В.И., Адамян С.Л., Сухих Р.Т., Аскальская С.В. Гистерэктомия и здоровье женщины. М.: Медицина, 1999. – 321.
4. Hartwit B.J., Mardh P.A., Hady E., Ran K. Vaginal lactobacillosis // Am.j. Obstet. gynecol. – 1994. – Vol. 170. – №3. – P. 857 – 861.
5. Hergrove J.T., Eisenberg E, Menopause. // Office Gynecology. Medical Clinic of North America. – 1995. – Vol. 79. – № 6, – P. 1337 – 1356.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.М. Коньков

ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ПІСЛЯ ШЕМИЧНОГО ІНСУЛЬТУ

У статті обговорюється проблема лікування інсульту, яка залишається досить актуальною у ангіоневрології. Також вказується на важливе значення реабілітаційних заходів, зокрема комплексів лікувальної фізичної культури у процесі відновлення стану здоров'я.

Ключові слова: інсульт, реабілітація, лікувальна фізична культура.

The article discusses the problem of treating a stroke, which remains quite relevant in angio-neurology. It also indicates the importance of rehabilitation measures, in particular, the complexes of therapeutic physical culture in the process of health of patients suffering from the effects of vascular pathology.

Keywords: stroke, rehabilitation, therapeutic physical culture.

Порушення мозкового кровообігу є однею з найбільш частих причин інвалідності і смертності серед населення. Проблема лікування інсульту залишається актуальною в ангіоневрології. Інсульт незрідка залишає після себе тяжкі наслідки у вигляді рухових, мовних і інших порушень.

Ранній початок реабілітаційних заходів допомагає прискорити темп і зробити повнішими відновлення порушених функцій.

30-35% хворих, що перенесли інсульт, гинуть у гострому періоді (тобто в перші 3-4 тижні). У тих, що вижили спостерігаються різні наслідки інсульту (майже у 80%), причому найчастіше це рухові і мовні порушення (у 35%). При цьому у багатьох хворих відбувається спонтанне (мимовільне) часткове або повне відновлення порушених функцій. Існують різні реабілітаційні заходи, завдяки яким можна прискорити відновлення. Під реабілітацією розуміють комплекс заходів (медичних, психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних), що спрямовані на відновлення втрачених в результаті хвороби або травми функцій, на відновлення соціального статусу особи, тобто на його соціальну і психологічну реадaptaцію [2].

Основні принципи реабілітації:

- ранній початок реабілітаційних заходів, які проводяться з перших днів інсульту (якщо дозволяє загальний стан хворого) і допомагають прискорити темп і зробити повнішими відновлення порушених функцій, запобігти розвитку вторинних ускладнень (тромбофлебіту, контрактур, пролежнів, застійної пневмонії і т. д.).
- тривалість і систематичність відновлювальної терапії досягаються тільки завдяки правильно організованій реабілітації, яка повинна починатися вже в ангіоневрологічному відділенні, а потім продовжуватися в реабілітаційному відділенні лікарні, або в реабілітаційному центрі і надалі здійснюватися за місцем проживання пацієнта, тобто у поліклініці і нарешті санаторно-курортних закладах.
- комплексність і адекватність реабілітаційних заходів можуть забезпечити тільки висококваліфіковані фахівці: неврологи-реабілітологи, методисти ЛФК, логопеди-афазіологи, фізіотерапевти, психотерапевти, трудотерапевти;
- хворі і члени їх сімей повинні брати активну участь в реабілітаційному процесі (зокрема, у виконанні "домашніх завдань" в другій половині дня і у вихідні [1]).

Комплекси лікувальної гімнастики складаються з вправ для здорових частин тіла, пасивних рухів паретичними кінцівками, вправ на розслаблення, дихальних вправ, пауз для відпочинку. Виконують вправи з вихідних положень лежачи на спині, животі та на боці. Заняття починають з вправ для здорових кінцівок, чергуючи їх з пасивними рухами для

паретичних [3]. Особливу увагу приділяють таким пасивним рухам: згинанню і супінації плеча, розгинанню і супінації передпліччя, розгинанню кисті і пальців, відведенню і протиставленню великого пальця руки, згинанню і ротації стегна, згинанню гомілки при розігнутому стегні, тильному згинанню і пронації стопи. Під час нами занять ЛФК з пацієнтами, що проходили курс відновлювального лікування після ішемічного інсульту встановлено, що дія пасивних рухів буде краще, коли окремим сегментам кінцівок надати спеціальних вихідних положень. Так, зокрема, було встановлено, що пальці легше розгинаються, якщо кисть зігнута, розгинання передпліччя ефективніше при приведеному плечі, супінація передпліччя буде повноціннішою, якщо лікоть зігнутий, а відведення стегна стає повнішим у зігнутому положенні. Крім того, з'ясовано, щоб досягнути успіху у реабілітаційних заходах можна лише за умови, якщо хворий буд навчений диференційованому напруженню окремих м'язів та м'язових груп, контролю за можливою появою співдружних напружень та рухів у визначених м'язах [4].

Необхідно також відзначити те, що своєчасна діагностика і медична допомога значно знижують ризик смертності і подальшої інвалідизації хворих. Ефективність реабілітації залежить від правильної координації дій багатьох фахівців. Враховуючи основні напрями і завдання, які стоять перед ранньої реабілітацією, необхідна правильна організація роботи з урахуванням етапності в наданні допомоги хворим з інсультом. Важливими умовами успішної нейрореабілітації є ранній початок, безперервність і спадкоємність на всіх етапах її проведення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белая Н.А. Лечебная физкультура и массаж: Учебно-методическое пособие для медицинских работников / Н.А. Белая. – М.: Советский спорт, 2001. – 272 с.
2. Віничук С.М. Гострий ішемічний інсульт / С.М. Віничук, М.М. Прокопів– К.: Наукова думка, 2006. – 285 с.
3. Вшенський Б.С. Інсульт: профілактика, діагностика і лікування / Б.С. Вшенський. – С.-Пб, 1999 – 336 с.
4. Журавлєва А. И. Спортивная медицина и лечебная физкультура: Руководство для врачей / А.И. Журавлєва, Н.Д. Граевская. – М.: Медицина, 2003, – 386 с.

Рекомендує до друку керівник доцент А.М. Коньков

УДК 37.04:376.433: 372.851

Шачнєва А. О.

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ УЧНІВ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ

У статті наведені результати дослідження ефективності використання диференційованого та індивідуального підходу при навчанні математики молодших школярів з вадами інтелекту.

Ключові слова: диференційований та індивідуальний підхід, навчання математики, розумова відсталість, молодший шкільний вік.

The article presents the results of the study of the effectiveness of differentiated and individual approach use in the teaching of mathematics for younger schoolchildren with intellectual disabilities.

Key words: differentiated and individual approach, teaching of mathematics, intellectual disabilities, primary school age.

Математика як навчальна дисципліна посідає винятково важливе місце в навчально-виховному процесі спеціальних шкіл для дітей з вадами інтелекту. Наявність необхідних математичних знань, умінь і навичок є обов'язковою умовою оволодіння трудовими професіями, набуття здатності до самостійного життя в суспільстві [4, с. 7]. Засвоєння системи математичних знань вимагає від учнів достатнього розвитку таких мисленневих процесів, як аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування тощо, які найбільшою мірою порушені при розумовій відсталості. Отже, процес вивчення математики в спеціальній школі має яскраво виражену корекційно-розвиваючу спрямованість [3, с. 11].

Оскільки контингент спеціальних шкіл для дітей з вадами інтелекту характеризується значною неоднорідністю за структурою дефекту, особливого значення набуває систематичне цілеспрямоване використання диференційованого та індивідуального підходу в процесі навчання математики [4, с. 16]. Ефективна диференціація та індивідуалізація навчання можлива тільки на основі ретельного психолого-педагогічного вивчення кожної дитини, а також використання відповідних педагогічних технологій, які на сьогоднішній день потребують удосконалення.

Метою дослідження було обґрунтування психолого-педагогічних умов використання диференційованого та індивідуального підходу на уроках математики в молодших класах спеціальної школи. Робота передбачала обстеження пізнавальних процесів першокласників з вадами інтелекту на початку навчального року, перевірку ступеня їх підготовленості до засвоєння математики; розподіл учнів на підгрупи, виділення окремих учнів за результатами діагностики; розробку та апробацію комплексу диференційованих та індивідуальних завдань на уроках математики; повторне обстеження учнів.

Експериментальне дослідження проводилося в Калинівській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті I-II ступенів Херсонської обласної ради у 2016-2017 н. р. В обстеженні взяли участь учні 1 класу кількістю 13 дітей віком 7-8 років, з них 5 дівчаток та 8 хлопчиків. Всі учні класу мають діагноз «легка розумова відсталість».

Для виявлення особливостей пізнавальних процесів досліджуваних учнів були використані наступні методики:

1. Методика «Впізнай фігуру» – для оцінки зорової пам'яті [2, с. 88-90].
2. Методика «Робота за картками» (Н. О. Головань) – для оцінки уваги [1, с. 14-15].
3. Методика «Курчата» (модифікація тестів Г. Айзенка) – для оцінки сформованості абстрактно-логічного мислення [1, с. 10].

Діагностика рівня сформованості математичних знань, умінь і навичок проводилась за успішністю виконання дітьми наступних завдань: початкова лічба, дії додавання та віднімання, завдання на уявлення про величину, форму, простір. У процесі дослідження проводили індивідуальну перевірку знань учнів за спеціально розробленою програмою, аналіз результатів виконання письмових і практичних робіт.

Результати діагностики показали, що склад досліджуваних першокласників з вадами інтелекту є значною мірою неоднорідним як за рівнем знань, так і за навчальними можливостями. Це в подальшому спричинятиме значні утруднення в навчальному процесі, оскільки можуть виникати серйозні суперечності між можливостями учнів і тими вимогами, що до них ставляться.

Аналіз результатів дослідження дозволив обрати основні форми, прийоми та методи диференційованого та індивідуального навчання, які доцільно використовувати на різних етапах уроку математики: під час усного рахунку, актуалізації опорних знань, засвоєння нових знань, закріплення нового матеріалу, при складанні домашніх завдань. Було розроблено завдання різного рівня складності для роботи з досліджуваними дітьми, передбачено надання кількох варіантів допомоги. При цьому були використані групові, індивідуальні, парні форми роботи. Пріоритет було надано ігровим формам роботи, завданням із життєвих ситуацій, які неодмінно викликали інтерес у школярів.

Порівняльний аналіз результатів первинного та заключного обстеження стану сформованості математичних знань, умінь і навичок, а також пізнавальних процесів

досліджуваних учнів продемонстрував наявність позитивної динаміки всіх показників. Це свідчить про адекватність обраного підходу та дозволяє рекомендувати його до подальшого використання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головань Н. Ми готові до школи / Н. Головань. – Кіровоград, 1994. – 32 с.
2. Немов Р. С. Психологія: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд. / Р. С. Немов – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 640 с.
3. Перова М. Н. Методика преподавания математики в специальной коррекционной школе VIII вида / М. Н. Перова. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 408 с.
4. Спеціальна методика викладання математики в допоміжній школі: Курс лекцій: Навчальний посібник / Упорядники О. В. Гаврилов, О.М. Ляшенко. – Хмельницький: ПП Пантюк С.Д., 2003. – 272 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С. В. Полещук

УДК 159.952:616.899.2

Шур Є. В.

ОСОБЛИВОСТІ УВАГИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті наведені результати дослідження уваги старших дошкільників із затримкою психічного розвитку. Виявлено недостатній розвиток усіх властивостей уваги в дітей цієї категорії, що свідчить про необхідність відповідної корекційної роботи.

Ключові слова: увага, затримка психічного розвитку, старший дошкільний вік.

The article presents the results of the study of the attention of older preschool children with a delay in mental development. It is revealed insufficient development of all properties of attention in children of this category, which testifies to the need for appropriate corrective work.

Key words: attention, delay in mental development, older preschool age.

У дослідженнях останніх років відмічається тривожна тенденція зростання кількості дітей з відхиленнями фізичного та психічного здоров'я, які зумовлюються біологічними, екологічними, соціально-психологічними та іншими чинниками, а також їх поєднанням. Значну частину серед цих дітей займають діти із затримками психічного розвитку (ЗПР), яких на фоні загального погіршення дитячого здоров'я стає дедалі більше.

Серед недоліків пізнавальної сфери дошкільників із ЗПР важливе місце мають порушення уваги. Оскільки достатній розвиток уваги є необхідною умовою успішного здійснення будь-якої діяльності як зовнішньої, так і внутрішньої [1], подолання її недоліків є одним з основних напрямків корекційно-розвивальної роботи з дошкільниками із ЗПР.

Метою дослідження було виявлення індивідуальних особливостей уваги дітей старшого дошкільного віку із ЗПР у порівнянні з однолітками з умовно нормативним розвитком. Психолого-педагогічне дослідження проводилось на базі ДНЗ № 1 компенсуючого типу Новокаховської міської ради. В ньому взяли участь 14 дітей старшої групи (7 дітей із ЗПР і 7 дітей із нормою розвитку). Для практичної оцінки стійкості, розподілу, об'єму, концентрації й переключення уваги були використані наступні методики: «Знайди і викресли» [3, с. 29-31], «Запам'ятай і розтав крапки» [2, с. 81-82], «Переплетені лінії» [3, с. 35-36], «Постав позначки» [2, с. 77-80].

За результатами методики «Знайди і викресли» жодна дитина із ЗПР не показала високого рівня розвитку продуктивності та стійкості уваги. Під час проведення діагностики було виявлено, що дітям із ЗПР важко включитися в роботу, зосередитись на виконанні завдання, свідомо контролювати дотримання усіх умов виконання завдань. У деяких дітей (Максим Ч., Олександра К.) при виконанні завдання десь у середині відведеного часу спостерігався своєрідний збій, що полягав у тому, що вони забували або саме завдання експериментатора, або те, які предмети потрібно закреслити. Серед дітей обох груп були такі (Надія Х., Владислав Т., Марія П.), що потребували постійної допомоги, схвалення та заохочення з боку педагога, а якщо цього не отримували, то не виконували наступного етапу роботи.

За методикою «Запам'ятай і розстав крапки» було визначено об'єм уваги дошкільників. Більшість дітей основної групи (85,8%) змогли за відведений час правильно відтворити 2-3 крапки. Вони малювали досить багато крапок, проте зображали їх не на потрібному місці, і тому отримали за завдання 4-5 балів, що відповідає низькому рівню. 14,2% дітей із ЗПР продемонстрували середній рівень обсягу уваги. В контрольній групі 42,9% дітей показали високий рівень обсягу уваги, 57,1% – середній.

За методикою "Переплетені лінії" визначено ступінь стійкості та концентрації уваги. Високий рівень цих показників продемонстрували лише діти групи з нормою розвитку (42,9%). Для них був характерний рівномірний темп виконання роботи, на кожен лінійку вони витрачали у середньому 8 секунд, а усе завдання виконали досить швидко. Для 28,6% дітей із ЗПР та 42,9% дітей з нормою розвитку властивий середній рівень концентрації та стійкості уваги. Вони працювали також у рівномірному темпі, потребували більшого часу на виконання всього завдання (1,5-2 хв.). Більшість дітей із ЗПР (57,2 %) продемонструвала низький рівень розвитку стійкості та концентрації уваги, одна дитина (Максим Ч.) – дуже низький.

Рівень розвитку розподілу та переключення уваги був визначений за методикою «Постав позначки». Найбільша кількість дітей із ЗПР (57,2%) показала низький рівень сформованості цих властивостей уваги. Слід зазначити, що темп виконання завдання у них був повільний, вони припускалися великої кількості помилок. Середній рівень розвитку розподілу та переключення уваги мають 28,6% дітей з основної групи, дуже низький – 14,2%. Більшість дошкільників із ЗПР часто плутала геометричні фігури і відповідні для них позначки. В контрольній групі 14,2% дітей показали дуже високий рівень розвитку розподілу та переключення уваги, 42% – високий, 28,7% – середній, 14,2% – низький.

На основі узагальнення отриманих експериментальних даних можна зробити висновок, що у дітей старшого дошкільного віку із ЗПР усі властивості уваги є недостатньо розвиненими. Це може створювати значні труднощі у засвоєнні знань, а у майбутньому – в адаптації дітей до школи та в організації їх навчальної діяльності. Отже, констатуючий експеримент свідчить про необхідність організації цілеспрямованої корекційної роботи із дітьми старшого дошкільного віку із ЗПР з розвитку їх властивостей уваги, яка забезпечуватиме відповідний рівень функціонування пізнавальної сфери дітей і сприятиме покращенню результатів діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготский Л. С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте / Л. С. Выготский // Хрестоматия по вниманию / Под ред. А. Н. Леонтьева, А. А. Пузырея, В. Я. Романова – М., 1976. – С. 184-219.
2. Немов Р.С. Психология. Учеб.: В 3 ун. Кн.3. Психодиагностика. – М.: Владос, 1998. – 632 с.
3. Осипова А. А. Диагностика и коррекция внимания: Программа для детей 5-9 лет / А. А. Осипова, Л. И. Малашинская. – М.: ТЦ Сфера, 2002. – С. 29-36.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С. В. Полещук

ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються стратегічні завданням екологічної освіти, яка формує екологічну культуру населення.

Ключові слова: світогляд, природокористування, освіта, культура.

The article deals with the strategic tasks of ecological education, which forms the ecological culture of the population.

Key words: world outlook, nature management, education, culture.

Сьогодні людське суспільство впритул підійшло до межі свого знищення [1, с. 48]. Збільшення шкідливих викидів промислових підприємств, зменшення зелених насаджень, засмічення територій продуктами своєї життєдіяльності привело до зменшення захисного озонового стану, різкому потеплінню, суттєвому погіршенню стану питної води, зникненню тисячі річок, погіршенню стану здоров'я людей та інших живих організмів, що є прямими наслідками науково-технічного прогресу, який полегшив людям життя і «вимкнув» можливість гармонійного співіснування з живою природою [2, с. 99].

Найважливішим завданням екологічної освіти є встановлення пріоритетності екологічних знань, оскільки всі інші науки спрямовані лише на розробку технологій, і тільки екологія спроможна організувати їх у систему, яка відповідатиме законам Природи і зрештою задуму її Творця.

Відомо, що людина взаємодіє зі світом і з тим, що в ньому існує, не безпосередньо, а через культуру. Є підстави стверджувати, що людина через культуру задовольняє свої духовні і матеріальні потреби. А будь-які спроби забезпечити їх поза культурою перетворюють людину навіть не на дикуна (у кращому випадку – елементарного невігласа), а на чудовисько, бо людський образ створюється не генами, не морфологією, а культурою.

Сучасна культура спрямована на ізоляцію Людини від Світу Природи і створення «штучного Світу». Нині культура не може виконати свої функції щодо формування людини, бо протиставивши себе Природі, Всесвіту, і на жаль, Богу, людина неминуче включила неприродні «механізми» еволюційного процесу. Сьогодні перед нею постає завдання пристосуватися до «вторинної природи», яка виникає внаслідок її діяльності, результати якої неможливо передбачити.

Тому потреба змін у людині назріла давно. Про це і говорять, і пишуть, і складають проекти. Але при цьому проєктанти забувають, що змінити людину можна лише тоді, коли відбудеться заміна сучасної культури на культуру екологічну.

У формуванні екологічної культури найважливіше місце належить, безумовно, освіті. На думку російського вченого В. Нікітіна, освіта – суть людинотворення, є завершальним етапом у процесі цілісного формування й утворення Людини розумної. На відміну від інших живих істот, у людини завершальним етапом її формування має бути не досягнення дорослого стану і здатності мати нащадків, хоча і це потрібно, а освіта, яка приводить до стану завершеної духовності. Вона, власне, і відкриває людині шлях до безсмертя, бо духовна людина залишає після себе духовну спадщину, вмираючи лише тілесно. Якщо зробити ставку на одне та залишити поза увагою інше, то освіта не здійснюється, і Людина розумна може не відбутися.

Пізнання істинного Світу здійснюється насамперед чуттєвим, емоційним шляхом, тобто у формі одкровення, осягання, несподіваного розкриття істини. Це досягається не шляхом логічних міркувань, а як відчуття гарячого, холодного чи мокрого, тобто несвідомо (підсвідомо).

Підсвідоме забезпечує світосприймання, а свідоме – світорозуміння. І якщо людина позбавлена здатності відчувати світ, то вона не може зрозуміти його біль, і не бачить потреби в зміні свого ставлення до нього. Неправильний світогляд породжує неправильний характер, а він – неправильні вчинки, які, у свою чергу, призводять до екологічних проблем, фороб та нещастя. Відтак освіта може себе реалізувати як така лише тоді, коли вона навчатиме не лише технологіям, які підкоряють істинний Світ людині, а й відчуттю та розумінню цього світу.

Тому першим і найважливішим стратегічним завданням екологічної освіти і виховання слід вважати формування побожного ставлення до всього живого.

Друге стратегічне завдання – пізнання природи, існування якої не залежить від людської свідомості. Бо саме це пізнання створює всі необхідні передумови для глобального (біосферного) мислення й екологічно обгрунтованих локальних дій, відповідно до конкретного природного середовища, де відбуваються дії. Воно також забезпечить глибоке розуміння якості середовища, яка визначається не технічними рішеннями, а якістю тієї роботи, яку виконують природні об'єкти (різноманітні форми життя), збереження і збільшення яких слід вважати найважливішим завданням локальних дій [4, с. 44].

Виконання цих завдань передбачає досягнення трьох цілей.

Мета перша. Формування екологічного світогляду. Перешкодою на цьому шляху є помилкове уявлення, що це – завдання філософів. Помилка впливає з нерозуміння того, ніби філософська думка як гуманітарна у змозі творити світорозуміння лише того світу, який творить (створює) людина. Однак світ, створивши людину, може бути осмислений винятково з позицій біосферного мислення.

Мета друга. Утвердження у свідомості людей думки, що життя може існувати винятково у формі цілого, а не частин.

Мета третя. Освіта має здійснюватися у рамках раціонального природокористування. Ціль досягається в процесі переосмислення всього, накопиченого наукою. А переоцінювання цінностей дасть змогу перейти від світосприймання і світопідкорення до світорозуміння, що означає здатність мислити в рамках уявлень про істинний світ.

Таким чином, екологічна культура передбачає, що наука, технології, релігія, філософія, освіта, література, мистецтво – усі разом творять спосіб життя людини. Здійснюючи саме через неї взаємодію зі світом, людина забезпечить собі стан норми, яку можна розглядати як вищу форму пристосованості [3, с. 84].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицик В.Б. Екологія довкілля. Охорона природи: навчальний посібник / В.Б. Крицик. – К.: Кондор, 2009. – 292 с.
2. Вітенко В.Д. Шляхи запобігання екологічної катастрофи в Україні / В.Д. Вітенко, В.А. Вітенко // Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань, 2017. – 135 с.
3. Фисуненко О.П. Природа Луганской области / О.П. Фисуненко, В.И. Жадан. – Луганский государственный педагогический институт им. Т. Г. Шевченко. – Луганск, 1994. – С. 76-99.
4. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Біорізноманіття України: стан та перспективи / Ю.Р. Шеляг-Сосонко. – Київ: Хімджест, 2003. – С. 38-72.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.К. Семенюк

ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТОВАРІВ РИНКА СЕКОНД-ХЕНД ПРОДУКЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ РИНКІВ М. ХЕРСОНА)

У статті розглядається проблема визначення можливого шкідливого впливу на організм людини продукції з ринка секонд-хенд послуг.

Ключові слова: ринок секонд-хенд продукції, одяг, дезінфекція, формальдегід, експериментальне дослідження, рекомендації, споживачі.

The article deals with the definition of possible harmful effects on the human health the clothes from the market of second-hand production.

Key words: the market of second-hand production, clothes, disinfection, formaldehyde, experimental study, recommendations, consumers.

Останні кілька років явище торгівлі ношеними речами набуває ознак добре налагодженого бізнесу. Відповідно, більше людей надають перевагу недорогим, але якісним речам з Європи, ніж більш вартісним і не завжди якісним речам на ринках або в фірмових магазинах. В сучасному вигляді секонд зародився близько століття тому, коли городяни віддавали непотрібний одяг бідним. Згодом з'явилися бажаючі недорого купувати малоношені речі. Спритні ділки на основі цього попиту організували бізнес. Вони налагодили збір і продаж одягу [1, с. 35].

Ношений одяг збирається за кордоном у пунктах прийому при церквах, в тому числі там приймають речі після померлих і тяжкохворих людей. Незважаючи на те, що в комерційних цілях такі товари використовувати не можна, в Україні вони масово продаються в магазинах і на ринках [2, с. 182]. Присутність значних обсягів товарів групи секонд-хенд на території країни може представляти загрозу для життя і здоров'я населення через ризик ввезення збудників небезпечних інфекцій.

Актуальність даної роботи полягає у необхідності визначення можливого шкідливого впливу на організм людини продукції з ринка секонд-хенд послуг [3, с. 114].

Для реалізації даної мети необхідно було розв'язати наступні завдання:

1. встановити причини можливої небезпеки використання речей ринка секонд-хенд продукції споживачами;
2. проаналізувати методи дезінфекції речей з ринка секонд-хенд продукції і хімічну безпеку для споживачів залишкових кількостей дезінфікуючих речовин в одязі;
3. дослідити експериментальним шляхом хімічну та пожежну безпеку одягу з ринку секонд-хенд продукції міста Херсона.

Нами було встановлено, що з метою знезараження одягу, який потрапляє на ринки секонд-хенд продукції, використовуються методи дезінфекції за допомогою формальдегіду та бромистого етидію. Технологія обробки одягу передбачає повне видалення дезінфікуючих речовин після завершення обробки. Але, специфічний запах такого одягу свідчить про наявність в ньому залишкових кількостей дезінфікуючих речовин. Відомо, що формальдегід шкідливо впливає на легені, очі, шкіру і центральну нервову систему внаслідок потрапляння його в організм через дихальні шляхи. Ця речовина є не тільки токсичною, але й призводить до змін у генетичному матеріалі людини, а також може стати причиною безпліддя; формальдегід внесений до списку канцерогенних речовин. Таким чином, залишкові кількості формальдегіду в одязі, який було придбано на ринку секонд-хенд продукції, можуть становити потенційну небезпеку для споживачів цієї продукції [4, с. 142].

Проведене нами експериментальне дослідження підтвердило наявність залишкових кількостей формальдегіду в речах, придбаних на ринку секонд-хенд продукції: водна

втяжка з різних типів тканин дала кольорові реакції зі специфічними хімічними реагентами (з розчинами хромотропової кислоти, резорцину та фуксин сірчистої кислоти), які свідчать про присутність формальдегіду в досліджених тканинах [5, с. 221].

Таким чином, отримані нами результати лабораторних досліджень показали, що одяг, придбаний на ринках секонд-хенд продукції м. Херсона, містить слідові кількості дезінфікуючої речовини формальдегіду, присутність якої може становити небезпеку для здоров'я споживачів. З метою зменшення негативного впливу формальдегіду на організм людини, шляхом експериментальних досліджень нами були розроблені рекомендації щодо зниження вмісту формальдегіду в одязі, придбаному на ринку секонд-хенд продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бауер К. Анализ органических соединений / К. Бауер. – М: Издательство иностранной литературы, 1953. – 65 с.
2. Бойд Р. Органическая химия / Р. Бойд. – М: Мир, 1973. – 1133 с.
3. Васильев В. П. Аналитическая химия / В. П. Васильев. – М: высшая школа, 1989. – 350 с.
4. Василевич Ф. І. Епізоотологічні особливості і лікування при демодекозі / Ф. І. Василевич, Н. В. Розовенко. – К: Медицина, 2006. – 160 с.
5. Владимиров В. В. Кожні та венеричні захворювання / В. В. Владимиров, Б. Ю. Зудин. – М: Медицина, 1980. – 288 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. П. Кундельчук

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ДО ПИТАННЯ “РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ” ЯК СКЛАДОВОЇ ПРИНЦИПУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядається правова дефініція «розумний строк» як складова принципів кримінально-процесуального законодавства України та одна з гарантій дотримання прав людини у кримінальному провадженні.

Ключові слова: розумний строк; принцип; кримінально-процесуальне право, кримінальне провадження.

The article deals with the legal definition of "reasonable time" as a part of the principles of the criminal-procedural legislation of Ukraine and one of the guarantees of observance of human rights in criminal proceedings.

Key words: reasonable time; principle; criminal procedure law, criminal proceedings.

Проблема принципу розумності строків кримінального провадження є актуальною для вітчизняної юридичної науки. Цією проблемою займалися Г.І Блохіна, І.В Гловюк, Н.В. Неледві, М.І. Леоненко., О.М Толочко І.В Чурікової, та інші вчені.

Одним із головних питань науки кримінального процесу в нашій державі є питання визначення принципів кримінального процесу.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК) вперше закріпив в окремій главі принципи кримінального процесу, визначивши їх через дефініцію засад кримінального провадження. Така позиція законодавця показує, наскільки велике значення він надає принципам як головним положенням кримінального процесу. Проте КПК не визначив чітко саме поняття «засади кримінального провадження» [1].

У науковій літературі ми знаходимо ряд підходів до визначення поняття принципів кримінального процесу. Зокрема, О.П. Кучинська, вважає, що його визначення поняття принцип залежить від контексту застосування та позиції того чи іншого автора [4, с. 37-38]. М.М. Полянський визначав суть принципів кримінального процесу як одну із основних, загальних вимог, якій повинна відповідати діяльність [2, с. 83]. В.М. Тертишник під принципами кримінального процесу розуміє найзагальніші положення, правила поведінки, головні ідеї, начала, що визначають сутність і зміст діяльності суб'єктів процесу, процесуальну форму здійснення правосуддя, створюють систему гарантій установлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя, та які отримали закріплення в законі, звернені своїми правовими вимогами до всіх учасників процесу, мають загальнообов'язковий характер, забезпечуються заходами державного примусу і мають правовий механізм реалізації [3, с. 83].

Отже, аналізуючи вищевикладене, ми можемо прийти до висновку, що під принципами кримінального процесу розуміються загальні основоположні засади, що регулюють діяльність суб'єктів кримінального провадження, та залежать від обставин їх застосування.

Європейський суд з прав людини постійно визначив порушення Україною вимог Європейської конвенції з прав людини щодо дотримання розумних строків провадження. Зокрема, рішення від 30 березня 2004 року у справі Меріт проти України, у якому суд визначив порушення Україною п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. У коментарях В. Яворського, наданих одразу після винесення цього Рішення, вказано на суттєвий момент невідповідності українського

законодавства вимогам ст. 6 ЄКПЛ: згідно з українським законодавством особа не має ефективних засобів для запобігання тривалому строку кримінального розслідування [5].

Як ми бачимо, навіть вітчизняна правова думка визначала необхідність закріплення такого принципу, як важливого засобу забезпечення прав і свобод, як обвинувачених, підсудних, так і потерпілих. Це, в свою чергу корелює з рядом принципів правової відповідальності, таких, як невідворотність покарання.

До набрання чинності у 2012 нового КПК у вітчизняному праві не існувало принципу розумності строків відносно кримінальних проваджень. Проте, зазначене правило викладено у статті 6 Європейської конвенції з прав людини від 4 листопада 1950 року. Це призводило до великої кількості звернень до Європейського суду з прав людини з боку громадян

Значення розглядуваного положення підкреслено і у Рішенні Конституційного Суду України від 18 січня 2012 року, який відзначив, що «виконання вимог частини першої статті 218 Кодексу стосовно оголошення слідчим обвинуваченому, що слідство в його справі закінчено і що він має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи, гарантує реалізацію конституційного права обвинуваченого на отримання інформації, зокрема щодо суті пред'явленого обвинувачення та стану розгляду справи, а також забезпечує обвинуваченому чи його захиснику можливість підготувати захист від пред'явленого обвинувачення. Отже, право обвинуваченого на ознайомлення із матеріалами справи та право на отримання інформації про закінчення розслідування у кримінальній справі є складовими конституційного права на захист» (абз. 3 п. 4.2.).

Складність визначення дефініції «розумний строк» в науковій літературі полягає у тому, що це поняття є оціночним. Зокрема О.П. Кучинська та О.О. Рибак визначають, що «розумний строк» є досить складним, оцінним поняттям, якому Європейський суд з прав людини не надає чітких меж [6].

Отже, на зазначеному етапі розвитку вітчизняної юридичної науки загалом, та кримінально-процесуальної зокрема, важливим є не тільки закріплення та декорування, але й його реальне запровадження в діяльності суб'єктів кримінального процесу.

Новий тлумачний словник української мови термін «розумний» тлумачиться як «здатність людини мислити і пізнавати об'єктивну дійсність ... бути розсудливим, діяти самостійно ... вміти розбиратися, мати досвід у чому-небудь» [7, с 201-202]. Отже «розумний» – це поняття, що стосується кожного індивіда, суб'єктивна категорія, що призводить до неоднозначності визначення цього поняття суб'єктами кримінального процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гадаган А.В. Письмений Д.П. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження / А.В. Галага Д.П. Письмений // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №4. – с. 167 – 172.
2. Полянський Н.Н. Вопросы теории отечественного уголовного процесса/ Под ред. Д.С. Карасева. – М., 1956. – С. 83; Оболонский А.В., Курашвили Б.П. Проблемы общей теории социалистического государственного управления. – М., 1981. – С. 79 – 80.
3. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : [підруч.] / В. М. Тертишник. – [4-те вид., переробл. і доповн.]. – К. : А.С.К., 2003. – 1120 с.
4. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : [моногр.] / О. П. Кучинська. – К. : Юрінком Інтер, 2013 – 228 с.
5. Європейський суд з прав людини визнав порушення права на справедливий судовий розгляд у розумні строки в справі проти України (коментар В. Яворського від 5 квітня 2004 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1081156942>
6. Кучинська О.П. Рибак О.О. Визначеності розумності строків у кримінальному провадженні в контексті рішень Європейського суду з прав людини/ О.П. Кучинська

О.О. Рибак// Наковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2016 – Випуск 1. Том 4. – с. 94 -97.

7. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко – Видання друге, виправлене. Том 3. – К. Аконт. – 201. – 862 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.М. Стратонов

УДК 343.98

Хатунцова К.Е.

ПРОТИДІЯ РОЗКРИТТЮ ТА РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається сутність та зміст поняття протидії розкриттю та розслідуванню злочинів як елемента злочинної діяльності.

Ключові слова: протидія розслідуванню, злочинна діяльність, тактичні прийоми подолання протидії розслідуванню.

The article deals the essence and content of the concept of counteraction to the disclosure and investigation of crimes as an element of criminal activity.

Key words: counteraction to investigation, criminal activity, tactical means of overcoming of counteraction to investigation.

Питання боротьби зі злочинністю набули особливої актуальності у зв'язку із кількісними та якісними змінами у структурі злочинності, що характеризуються появою нових видів злочинів, удосконаленням способів їх скоєння і приховування, зростанням професіоналізму злочинців, їх високою технічною оснащеністю, формуванням організованої злочинності тощо.

Поряд з цим, однією з основних причин недостатньо ефективної діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю є протидія розкриттю та розслідуванню злочинів, яка останнім часом набула значних масштабів. Дане питання досліджували у своїх працях такі вчені як: Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, В.М. Стратонов, В.Ю. Шепітько та інші.

В радянські часи під протидією розслідуванню розуміли переважно різні форми й способи приховування злочинів, але на сьогоднішній день, протидія являє собою своєрідну соціальну діяльність, яка представляє собою систему навмисних, цілеспрямованих дій з перешкоджання повному, всебічному та об'єктивному розкриттю і розслідуванню злочинів. Ця діяльність має на меті: дії щодо перешкоджання досягненню завдань розслідування; дії зі створення перешкод здійсненню нормальної діяльності суб'єктів розслідування щодо встановлення об'єктивної істини у справі; розробка тактичних прийомів та рекомендацій з подолання кримінальної неправди. До суб'єктів протидії належать: свідки, потерпілі, особи, які часом не мають безпосереднього відношення до події злочину чи осіб, що вчинили злочин, та надають їм заступництво, у тому числі корумповані співробітники правоохоронних органів, суду [5, с. 102].

Протидія є обов'язковим елементом злочинної діяльності, що забезпечує її тривале існування. Проте, більшу небезпеку, ніж протидія розслідуванню окремої кримінальної справи, становить протидія діяльності правоохоронних органів і правосуддю в цілому.

Протидія розслідуванню є однією з причин, завдяки яким багато злочинів залишаються нерозкритими, а особи, котрі їх вчинили, уникають покарання.

Однак, необхідно зазначити, що особи, які перешкоджають розслідуванню, можуть не тільки здійснювати будь-які дії, але також шляхом своєї діяльності впливати на результат розслідування. Дія – це результат прояву діяльності людини, а бездіяльність – відсутність

діяльності. В.А. Журавель та науковці, які займаються проблемою протидії розслідуванню, не зовсім коректні у виділенні лише діяльності, кажучи про процес протиправної поведінки в концепції протидії розслідуванню [2, с. 198].

Протидія є різновидом конфліктної поведінки, оскільки спрямована не лише на блокування якої-небудь дії, а й на перешкоджання досягненню кінцевої мети, отриманню конкретного результату (встановленню всіх обставин скоєного злочину та участі в ньому обвинуваченого та ін.). Тому найбільшу погрозу збереженню доказів представляє не об'єктивний перебіг часу, а свідома протидія осіб, зацікавлених у перекручуванні результатів розслідування. Цим розслідування злочинів найбільше відрізняється від інших видів пізнавальної діяльності.

Слід зазначити, що певна протидія розслідуванню з боку підозрюваних, обвинувачених у межах дозволеного законом є їх невід'ємним правом, використовується для захисту своїх інтересів, характерна для багатьох кримінальних справ і, як правило, долається без особливих труднощів. Проте раніше дії злочинців найчастіше зводилися до одиничних актів скоєння злочинів (навіть якщо їх було декілька), і для злочинця головним було не залишити слідів, за якими його могли б встановити та викрити. У зв'язку з цим основними заходами були приховування і знищення слідів злочину. Але зараз, злочинність змінилася не лише кількісно, але й якісно, і виявляється не в окремих актах злочинів, а в системі злочинної діяльності [4, с. 192].

Особливістю протидії в сучасних умовах боротьби зі злочинністю є її системний характер. Характер та особливості сучасної злочинності, масштаби протидії вимагають нових підходів до формування доказової бази розслідування. Однією з важливих задач слідчого сьогодні є забезпечення захисту доказів від спроб їх опорочити, не допустити їх використання в ході розслідування, у суді [3, с. 173].

Необхідно відмітити, що недостатньо ефективного подолання протидії в ході розслідування кримінальних справ є однією з причин погіршення показників роботи правоохоронних органів. Достатньо високий рівень латентної злочинності в державі, наявність значної кількості нерозкритих злочинів, серйозні труднощі в збиранні або повну відсутність інформації, що має доказове значення у кримінальних справах, можна пояснити саме успішною протидією діяльності правоохоронних органів. Не можна говорити про те, що мету розслідування і правосуддя в цілому досягнуто, якщо внаслідок успішної протидії кримінальну справу відносно обвинувачених необґрунтовано закрито або з неї виключено деякі злочинні епізоди, які істотно впливають на призначення судом терміну покарання винним, або справу відносно невинуватого з обвинувальним висновком спрямовано для судового розгляду, оскільки це є грубим порушенням законності, прав людини і громадянина [1, с. 112].

Отже, існує досить широкий спектр неоднозначних, різних за обсягом та змістом визначень протидії розслідуванню злочинів, що свідчить про продовження процесу її теоретичного осмислення.

Для створення дієвої та ефективної системи заходів подолання протидії розслідуванню і розгляду справ у суді необхідно чітко виділяти що може бути подолано силами конкретного слідчого, дізнавача, оперативного працівника; що можливо здійснити лише силами органу внутрішніх справ або правоохоронних органів в цілому; що реально може бути здійснено лише при державному підході, зусиллями відповідних гілок влади, органів, структур.

Основною діючою особою у подоланні протидії розслідуванню є слідчий, співробітник органу дізнання, який повинен володіти конкретними прийомами та способами подолання протидії, використовувати всі існуючі можливості, весь тактичний арсенал для вирішення даної задачі. В компетенції слідчого безпосередньо використання наявного арсеналу тактичних прийомів і тактичних комбінацій у ході проведення слідчих дій, планування та організація тактичних операцій. На цьому реальні можливості слідчого, в основному, й закінчуються. Проте одного лише тактичного арсеналу слідчого при сучасних

масштабах протидії недостатньо. Для подолання системи організованої протидії розслідуванню застосування лише тактичних заходів може виявитися неефективним. Створення системи заходів необхідне і тому, що проведення деяких заходів неможливо без спільних та погоджених зусиль ряду зацікавлених у цьому осіб, служб, відомств [1, с. 113].

Отже, треба зазначити, що створення системи заходів подолання протидії розслідуванню і розгляду кримінальних справ потребує погоджених зусиль державних структур і значних фінансових витрат. Без такої системи боротьба з протидією буде обмежуватися подоланням лише окремих її проявів і буде не результативною, що негативно позначиться на стані боротьби зі злочинністю в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александренко О.В. Подолання протидії розслідуванню – актуальна проблема сьогодення // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – Одеса, 2000. – № 4. – С. 112-113.
2. Журавель В.А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В. А. Журавель // Вісник Акад. прав. наук України. – 2009. – № 2. – С. 197–208.
3. Настільна книга слідчого: [Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 720 с.
4. Шепітько В.Ю. Організаційно-тактичні засоби: поняття та значення / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель // Питання боротьби із злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2009. – № 18. – С. 185–192.
5. Шехавцов Р.М. Поняття протидії розслідуванню злочину / Р.М. Шехавцов // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2002. – № 3. – С. 192–204.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.М. Стратонов

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АВТОСЕРВІСУ

У статті досліджено проблеми розробки ефективної системи управління бізнесу на підприємствах автосервісу з огляду на нові технології автоматизації операційних бізнес-процесів

Ключові слова: бізнес-процеси, підприємства автосервісу.

The article deals with the problems of developing an effective business management system at the car service enterprises in view of the new technologies of automation of operational business processes.

Key words: business processes, car service enterprises.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах питання управління в діяльності автосалонів набувають все більшу значущість, що пояснюється розвитком автомобільної галузі і концентрацією в ній великого числа компаній, націленістю їх діяльності на кінцевого споживача, розвитком концепції загального управління якістю сервісу. У зв'язку з цим управління функціонуванням автосалонів, можливо завдяки концептуальному переосмисленню цієї сфери діяльності і розробці відповідних науково-обґрунтованих підходів до дослідження даного питання, методології формування і управління, опису і оцінки показників, що визначають якісний стан даної системи [1].

Аналіз останніх досліджень. Вивченню теоретико-методологічних засад моделювання бізнес-процесів підприємства та управління ними присвячена значна кількість робіт дослідників. Так, у роботах Е. Демінга, М. Імаї сформульовано зміст поняття «бізнес-процес», окреслені базові принципи та переваги управління ними. В роботах В. Єліферова, В. Репіна, В. Кондратьєва, Є. Шельміна висвітлені підходи до класифікації бізнес-процесів, теоретико-методологічні основи побудови системи управління на засадах процесного підходу. Незважаючи на розвиток та популярність процесного підходу в управлінні, сучасні дослідження з окресленої проблематики не пропонують комплексного підходу до класифікації бізнес-процесів.

Мета дослідження полягає у розробці положень щодо організації ефективних операційних бізнес-процесів на підприємствах автосервісу.

Для вирішення цих проблем виникає необхідність розробки концептуальних положень. Ці концептуальні положення повинні визначати мету, завдання, принципи, основні напрями формування системи і механізми реалізації в області безперервного її вдосконалення.

З точки зору споживача продукції автомобільної промисловості, основний операційний бізнес-процес є однією з підсистем товаровиробника, що забезпечує ефективне управління продажами автомобілів і їх експлуатацією впродовж корисного терміну використання.

Успішність реалізації концепції сталого розвитку на рівні виробничого підприємства визначальною мірою залежать від ефективності управлінської діяльності, що зумовлює необхідність докорінного оновлення усіх підсистем менеджменту. За сучасних умов господарювання все більшого значення набуває питання особливостей управління операційними бізнес-процесами, що забезпечує результативність основної повсякденної діяльності виробничих підприємств й, у свою чергу, створює реальне підґрунтя для успішної реалізації їх загальних господарських цілей та місії в цілому. Система управління операційними бізнес-процесами складається з трьох взаємозалежних підсистем:

- підсистема планування й контролю (забезпечує, інформує про стан загальної системи та незавершеного виробництва);
- переробна (перетворює вхідну величину на вихідний результат);
- підсистема забезпечення (виконує необхідні функції забезпечення переробної підсистеми).

Управління операційними бізнес-процесами сьогодні перетворилося у ширший та глибший управлінський підхід, ніж просте управління виробничими операціями, хоча виконує основні управлінські функції: планування, організація, мотивація і контроль [2, 3].

Мета мотивації полягає в тому, щоб зіставляти інтереси організації з особистими потребами її працівників. Керівник у процесі мотивування не стільки прагне до задоволення індивідуальних потреб підлеглих, скільки – до створення механізму, об'єднуючого підлеглих у єдину команду. У центрі уваги функції мотивації знаходяться три поняття: цінність, інструментарій та очікування.

Суть функції контролю полягає у завчасному виявленні небезпеки, що насувається, виявленні помилок, відхилень ось встановлених норм, нормативів, стандартів і тим самим в створенні основи для коректування діяльності операційної системи.

Система управління операційними бізнес-процесами функціонує на основі певних принципів, правил, зокрема такими як:

1. науковість у поєднанні з елементами мистецтва;
2. цілеспрямованість управління;
3. функціональна спеціалізація у поєднанні з універсальністю;
4. послідовність управлінського процесу;
5. оптимальне поєднання централізованого регулювання керованою підсистемою з її саморегулюванням;
6. урахування особистих якостей працівника та колективної психології;
7. відповідність прав, обов'язків і відповідальності;
8. забезпечення спільної зацікавленості всіх учасників управління в досягненні цілей фірми;
9. забезпечення змагальності учасників управління.

Внаслідок здійснених досліджень можна зробити висновки, що основними завданнями системи управління операційними бізнес-процесами є [4,5,6]:

- зменшення часу запуску нової продукції у виробництво. Для ефективного вирішення такого завдання, працювати необхідно єдиною командою. Вирішення завдань повинно бути паралельним, а не послідовним, щоб уникнути простою на виробництві, що значною мірою сприяє скороченню часу у виробничій системі;
- створення гнучких виробничих систем, які дозволяють у великому обсязі виробляти продукцію і пропонувати послуги за індивідуальними замовленнями споживачів. Сьогодні практично у будь-якій сфері діяльності підприємства прагнуть постійно розширювати асортимент своєї продукції і послуг з ціллю найповнішого задоволення більш різноманітних потреб споживачів;
- управління глобальними виробничими мережами, що полягає у забезпеченні відповідних комплектуючих, вироблених за межами країни, потребам, що пред'явлені до конструкції і якості цього виду продукції в країні. Це завдання вирішується ретельним відбором постачальників і максимально точного прогнозування можливих дій місцевого управління.

Незважаючи на позитивну динаміку розвитку сегменту авторинку, не можна повністю виключити банкрутства підприємств, закриття станцій технічного обслуговування автомобілів. Причому число таких випадків з кожним роком зростає. В основі виникнення цих негативних явищ лежать відсутність підприємницького планування, і як наслідок – поява фінансових проблем. Іншими причинами виникнення труднощів можуть стати важка організаційна структура, недостатня увага до організації взаємодії підрозділів в СТО, слабка і непрозора структура бізнес-процесів, неясні регламенти, неправильний розподіл

компетенцій серед співробітників і тому подібне. Як наслідок, в діяльності комплексних автомобільних підприємств, спостерігається значний рівень непродуктивних втрат, велика кількість реклаमाцій, наявність «вузьких» місць, що призводять до несвоєчасного виконання замовлень та ін. Таким чином, усе це можна віднести до прорахунків керівництва компаній, що не було здатне налагодити бізнес-процеси на підприємстві.

Розбудова ефективного бізнес-процесу в організації необхідна тоді, коли є певний обсяг роботи. При плануванні організації підприємства з високим потоком клієнтів потрібна побудова ефективного бізнес-процесу вже на етапі підготовки і створення автосервісного центру. Потрібно розуміння, що ніякі компетенції не дозволять запам'ятати інформацію про декілька десятків нарядів, закупівлі запчастин відразу у різних постачальників, ремонту і налагодженні устаткування і багато іншої інформації під час роботи станції технічного обслуговування.

У сучасних умовах найважливішим показником якості обслуговування клієнта є час виконання замовлення. Тому в роботі автосервісного підприємства мають бути виключені збої. Сьогодні це неможливо без створення системи автоматизації і придбання для цих цілей програмного продукту. Система вирішує безліч питань виробничої діяльності і дозволяє провести налаштування процесів, у тому числі ведення документообігу, ефективну взаємодію між «прийманням» і сервісними постами і складом, контроль складських запасів, автоматизацію касового обліку і багато що іншого. На ринку з'явилася велика кількість програмних продуктів, і іноді зорієнтуватися в цьому виборі зовсім не просто.

Прийнято вважати, що наявність спеціалізованого програмного забезпечення на здатне оптимізувати усю роботу усередині станції. Це кінцево так, але при цьому слід розуміти, що далеко не кожна програма автоматично зробить бізнес відлагодженим, організованим і прибутковим. Такі програми автоматизації автосервісу виступають основним інструментом контролю для керівника. Програма дозволяє бачити практично все, що відбувається усередині підприємства. З її допомогою керівник може проконтролювати робочі процеси, які відбуваються на станції, – від запису клієнта на сервіс до надходження грошей у касу. Крім того, він може оцінити обсяг виконаних робіт, рівень завантаження постів, бачить і оцінює доходи і витрати, може зрозуміти, де є провали і над чим ще треба попрацювати. Система автоматизації – це, передусім, зрозумілий планувальник, що дозволяє виключити втрати часу.

У цьому ключовий момент в організації бізнес-процесу на СТО. Система автоматизації об'єднує усіх фахівців автосервісу. В результаті вибудовується ланцюжок обслуговування клієнта. Кожен фахівець виконує свою ділянку роботи, а система фактично «продумує», як зв'язати все в єдине ціле, виключивши прості або провали в якій-небудь ланці. Для цього просто потрібно знати про клієнта максимум інформації: які проблеми автомобілю після діагностики, які запчастини треба закупити, як заздалегідь домовитися із постачальниками. Це значно зменшує різні ризики.

Оскільки автосалони поєднують функції продажів автомобілів і запасних частин до них, а також надання сервісних послуг, як в гарантійний період, так і під час експлуатації автомобіля, то організація управління гарантує економічну безпеку, є способом боротьби за клієнта, сприяє підвищенню його лояльності автосалону і довіри до бренду, що підвищує конкурентоспроможність автосалону при розширенні ринку збуту автомобільної продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андерсен Б. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования. / Пер. с англ. С.В. Ариничева/ Науч. ред. Ю.П. Адлер М.: РИА «Стандарты и качество», 2003, – 272 с. илл. – (Серия «Практический менеджмент»).
2. Горлачук В. В. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / В. В. Горлачук, І. Г. Яненко. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.
3. Денисенко Л. О., Шацька С. Є. Концептуальні засади класифікації бізнес-процесів, як основи формування бізнес-системи організації. [Електронний ресурс] /

Л.О. Денисенко, С.Є. Шацька. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1558>

4. Калашян А. Н. Структурные модели бизнеса: DFD-технологии / А. Н. Калашян, Г. Н. Калянов. – М.: Финансы и статистика. – 2003. – 256с.
5. Ситник Г. Класифікація бізнес-процесів підприємства торгівлі на основі процесного підходу / Г. Ситник // Аналітично-інформаційний журнал "Схід". – 2012. – № 5 (119). – С. 54-61.
6. Фаріон І. Д. Діагностика і економічний аналіз у сфері послуг / І. Д. Фаріон, Л. І. Савчук, С. М. Жукевич. – Т. : Економічна думка, 2005. – 260 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.І. Шашкова

УДК 336. 748.12

Звонарьова О.І.

СПЕЦИФІКА ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ЗА 2012-2017 РОКИ

Метою статті є розширене висвітлення поняття інфляції з акцентом на її важливих причинно-наслідкових особливостях. Стаття витримана у дослідницько-оглядовому стилі й має аналітичний характер.

Досліджено період 2012 – 2017 рр. в Україні.

Ключові слова: інфляція; показники інфляції в Україні, індекс споживчих цін; подолання інфляції.

The aim of the author is extended coverage of the notion of inflation, with emphasis on its most important effect- causal features. Article made in research and observation style and has an analytical character. Study period 2012–2017 in Ukraine.

Keywords: inflation; inflation indicators in Ukraine; Consumer Price Index; fight inflation.

Інфляція являє собою одну з найбільш гострих проблем сучасного розвитку економіки в багатьох країнах світу, негативно впливаючи на всі сторони життя суспільства. Вона знецінює результати праці, знищує заощадження юридичних і фізичних осіб, перешкоджає довгостроковим інвестиціям і економічному зростанню. Висока інфляція руйнує грошову систему, провокує втечу національного капіталу за кордон, послаблює національну валюту, сприяє її витісненню у внутрішньому обігу іноземною валютою, підриває можливості фінансування державного бюджету. Інфляція є найефективнішим засобом перерозподілу національного багатства – від бідніших верств суспільства до більш багатих.

Інфляція (від лат. Inflatio – здуття) – тривале і стійке зростання загального рівня цін, що відображує зниження купівельної спроможності національної грошової одиниці [1].

Кажучи інакше, інфляція – це процес зростання цін широкої номенклатури товарів. Основні показники інфляції: індекс споживчих цін (ІСЦ), індекс цін виробників (ІЦВ), дефлятор ВВП [2].

На практиці найчастіше застосовуються дві моделі, два механізми розрахунку індексів цін: індекс Ласпейреса та індекс Пааше.

Індекс Ласпейреса (економіст Ласпейрес ввів його в 1864 р.) – за основу береться структура споживання товарів та послуг базового року. Вважається, що індекс Ласпейреса недооцінює структурні зрушення в економіці країни, а тому відносно завищує темпи зростання рівня цін.

Індекс Пааше – за основу береться структура споживання товарів та послуг поточного, а не попереднього (базового) року. Вважається, що індекс Пааше переоцінює

структурні зрушення в економіці країни, а тому відносно знижує темпи зростання рівня цін [3].

Динаміку інфляційних процесів в Україні впродовж 2012-2017 рр. характеризує табл. 1.

Таблиця 1.

Таблиця індексів інфляції з 2012 по 2017 роки [4]

Рік	Показники, %
2012	99,8
2013	100,5
2014	124,9
2015	143,3
2016	112,4
2017	101,1 (за січень та лютий)

Значення індексу інфляції за місяцями вказані у відсотках відносно попереднього місяця [4].

У 2012 році індекс споживчих цін знизився. Основним чинником низхідної динаміки індексу споживчих цін у 2012 році стало здешевлення продовольчих товарів на 2,9% завдяки високому рівню пропозиції на внутрішньому продовольчому ринку, забезпеченому за рахунок високого врожаю плодоовочевої продукції та розвитку інфраструктури. Це спричинило здешевлення сирих продуктів на 4,6%. Істотний вплив на зниження темпів інфляції мало також стримування тарифів на послуги, котрі регулювались адміністративно.

У 2014 р. реалізація накопичених в останні роки макроекономічних дисбалансів призвела до стрімкого зростання інфляції до 24,9%, що обумовилося девальвацією гривні в умовах зниження валютних надходжень та наростання панічних настроїв через військовий конфлікт на Сході України.

Із травня 2015 р. і протягом усієї другої половини року спостерігалася стійка тенденція до уповільнення інфляції. Насамперед, це було пов'язано зі стабілізацією ситуації на валютному ринку, якої вдалося досягти за допомогою введення жорстких адміністративних обмежень.

У 2017 році уряд і Нацбанк прогнозують подальше уповільнення інфляції до 8-8,1 відсотка за умови прискорення зростання економіки до 3 відсотків.

У лютому 2017 р. національний банк підвищив прогноз річної інфляції з 8% до 9,1% 2017-2018 років. Експерти запевняють, що мінімальний рівень доходу населення (3200 грн) збільшить інфляцію на 1% [5].

Отже, специфіка розвитку інфляційних процесів в Україні полягає в тому, що серед причин інфляції переплетені фактори, починаючи з зовнішньоекономічних і закінчуючи політичною нестабільністю. Потрібно відмітити, що політична нестабільність внаслідок тісного зв'язку політиків і бізнесу є чи не основною причиною високого рівня інфляції в Україні. Для пом'якшення економічного спаду застосувати перевірені на заході засоби, такі як:

- зменшення податкового тиску на мале й середнє підприємництво;
- розвантаження бюджету країни за рахунок більш забезпечених верств населення;

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безкровний, А. В. Розвиток інфляційного процесу в Україні /А. В. Безкровний // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – 37 с.
2. Основні показники інфляції. Причини інфляції в Україні. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://koryuka.org.ua/?p=197>
3. Механізми розрахунку індексів цін. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://economy.at.ua/publ/9-1-0-34>

4. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Інфляційний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент М.С. Федяєва

УДК 631.115.8

Зеленський М.М.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КООПЕРАТИВ»

У статті розглянуто методологічні проблеми визначення поняття кооператив. Запропоноване визначення, яке відображає теоретичну і практичну сутність та концепцію створення і функціонування кооперативу.

Ключові слова: термінотворення, кооператив, підприємство, об'єднання, товаровиробник.

The article deals with the methodological problems of definition of the concept of a cooperative. The proposed definition, which reflects the theoretical and practical essence and the concept of the creation and operation of the cooperative.

Key words: term-forming, cooperative, enterprise, association, commodity producer.

Актуальність теми пояснюється тим, що дослідники кооперації не прийшли до єдиного визначення такого багатогранного поняття, як "кооператив", тому що, одні автори акцентували увагу на соціальному аспекті кооперативу, інші – на організаційному, треті – на економічному. Як наслідок, визначення кооперативу були однобічними та неповною мірою відображали природу кооперативної форми господарювання. Саме тому визначення поняття "кооператив" не є повною мірою сформованим.

Аналіз поглядів на сутність поняття "кооператив" свідчить, що більшість учених в основу його визначення вкладають зміст добровільного об'єднання людей. Прихильниками такого методологічного підходу були Ф. Штаудінгер, Г. Крюгер, О. Анциферов, І. Зассен, К. Пажитнов, О. Ніколаєв, М. Туган-Барановський, а з сучасних дослідників його підтримують М. Малік, В. Зіновчук, Г. Черевко, Ф. Горбонос, В. Гончаренко, Л. Молдаван та ін. Їхні трактування кооперативу наповнені й іншими ознаками, що надають йому певних властивостей.

Мета статті – дослідити, вивчити поняття кооператив та запропонувати власне визначення.

Термін "кооператив" у сучасному економічному словнику визначається як співробітництво, означає підприємство, організацію, створені шляхом добровільного об'єднання осіб на пайовій основі для здійснення підприємницької діяльності [1, с. 172]. Таке трактування є надто узагальненим. У ньому не відображається загальна теоретична та практична сутність і концепція створення і функціонування кооперативу. Аналогічне визначення подане в тлумачному економічному і фінансовому словнику: "Кооператив – асоціація осіб, які ведуть сумісно підприємство на свій страх і ризик на основі рівності їх прав і обов'язків" [2, с. 784].

Правовий аспект діяльності кооперативу підкреслено у визначенні О. Соболева: "Кооператив – оформлена і законно заснована організація, існування і розвиток якої ведеться фізичними особами, які її створили в їхній сумісній праці і співробітництві" [3, с. 319]. Законодавче визначення кооперативу в більшості країн Європейського союзу зазнало значних змін порівняно з кінцем XIX ст. Практично в усіх країнах членами кооперативів можуть бути не тільки фізичні, а й юридичні особи. Не виділяється некомерційний характер діяльності кооперативів і навіть, навпаки, кооперативи розглядаються як такі, що мають

певні особливості (змінний склад, змінний капітал, орієнтація на інтереси членів і т.д.) комерційні компанії, а в Швеції взагалі немає відмінностей кооперативів від звичайних компаній.

Із розвитком міжнародного кооперативного руху удосконалюється концептуальний підхід, згідно з яким кооператив вважається підприємством, що ґрунтується на приватній власності його членів і здійснює свою діяльність у ринкових умовах без спеціальної державної підтримки й особливого державного контролю. З цього випливає, що кооператив, особливо обслуговуючий, за своєю сутністю – високоорганізована форма господарювання, призначена для надання допомоги товаровиробникам, і її участь слід розглядати як діяльність підприємницької структури зовнішнього середовища стосовно виконання головних економічних завдань, що стоять перед товаровиробниками [4, с. 77].

Деталізованою є дефініція кооперативу у В. Гончаренка, на думку якого "... кооператив становить добровільне об'єднання людей, що базується на демократичних принципах, рівноправності, самоврядуванні та рівній відповідальності, має вільний доступ та необмежену кількість членів, що особисто беруть участь в управлінні його діяльністю та створюють колективне (кооперативне підприємство) з метою самопомоги, самозабезпечення та економічного самозахисту від експлуатації з боку різноманітних представників, шляхом одержання певних господарських переваг від об'єднання" [5, с. 51].

Положення даного визначення характеризують ту чи іншу ознаку кооперативу, яка відрізняє його від інших організаційно-правових структур. Проте це визначення, як визнає сам автор, "дуже громіздке", надто деталізоване, мають місце повторення, і поступово воно трансформується із характеристики демократичності створення і діяльності кооперативу в поняття його соціального спрямування. Наприклад, у тезі "...добровільне об'єднання людей, що базується на демократичних принципах..." є дублювання, оскільки одним з фундаментальних принципів кооперації є відкрите, добровільне членство. Дискусійним також є твердження автора щодо необмеженої кількості членів кооперативу [5, с. 51].

Найбільш узагальненим є визначення кооперативу, яке подає В. Зіновчук. Він стверджує, що "кооператив є підприємством корпоративного типу, створеним шляхом добровільного об'єднання матеріальних внесків і зусиль сільськогосподарських товаровиробників-власників (громадян та юридичних осіб), організації демократичного управління і поділу ризику та доходів відповідно до участі в господарській діяльності цього підприємства" [6, с. 33-34]. Характерним для даного визначення є стисле втілення положень майже всіх основних принципів створення та діяльності кооперативу.

Із точки зору Ф. Горбоноса, кооперацію за своїм змістом слід розглядати як економічне явище, сутність якого полягає в економічних взаємовідносинах між партнерами в плані співробітництва з тим, щоб досягти спільної мети за менших питомих затрат ресурсів на основі взаємної вигоди для всіх учасників кооперації. Організаційною ж формою кооперації є кооператив, в якому формуються і розвиваються відносини на загальноприйнятих кооперативних принципах [4, с. 82]. Тому, на його думку, недосконалим у наведених визначеннях є те, що методологічно повною мірою не відображено й не чітко виражено економічну природу та ту важливу роль, яку відіграють усі без винятку кооперативні принципи як носії і регулятори внутрішніх відносин у кооперативі [4, с. 83]. Виходячи з вище наведеного, Ф. Горбонос пропонує розглядати кооператив як форму кооперації та її організаційну структуру підприємницького типу, який створюється і функціонує на засадах кооперативних принципів, що є носіями і регуляторами внутрішніх і зовнішніх його відносин [4, с. 85].

Отже, кооператив в основному розглядається як організаційна форма господарювання, яка відповідає інтересам його членів. Домінуючим в існуючих визначеннях є положення про те, що кооператив є добровільним об'єднанням людей або організацій, що мають спільні економічні інтереси та співпрацюють з метою їх досягнення; діяльність кооперативу здійснюється на основі праці й застосування засобів виробництва, що є спільно використаною корпоративною власністю. Серед учених-кооператорів ще немає єдності щодо

концептуального підходу до тлумачення природи кооперативної організації, а тому немає і чіткого визначення кооперативу. Нині багато дослідників кооперації різних країн працюють над пошуком такої дефініції, за допомогою якої можна ідентифікувати будь-яку кооперативну організацію й відрізнити її від інших типів організаційно-правових структур. Визначення кооперативу має бути достатньо чітким, стислим і повним за сутністю [7, с. 13].

Підсумовуючи наведене вище, можна сказати, що низка термінотворень, що виникла в літературі з приводу поняття "кооператив", вражає своїм розмаїттям. Натомість, проведений аналіз доводить, що більшість визначень відтворюють ординарну дефініцію. Тому різні визначення цього поняття мають однакову методологічну сутність. Пропонуємо таке визначення кооперативу: "Кооператив – це демократичне, незалежне і самокероване підприємство сучасної організаційно-правової форми, яке організується на принципах добровільності членства, колективної власності, особистої участі членів у господарській діяльності, забезпечення обслуговування своїх членів за собівартістю, розподілення прибутку між членами відповідно до їхньої особистої участі в господарській діяльності". Хоча визначення може здаватися громіздким, але його зміст має принципове методологічне значення, оскільки відображає теоретичну та практичну сутність і концепцію створення й функціонування кооперативу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Райзберг Д.А. Современный экономический словарь / Д.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева – М.: ИФРА – М., 1998. – 479 с.
2. Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь: в 2 т. / И. Бернар, Ж.-К. Колли – М., 1994. – Т. 1. – 794 с.
3. Экономическая теория: учеб. пособие / [под ред. Н.Н. Соловых]. – М., 1998. – 524 с.
4. Горбонос Ф.В. Кооперация: методологічні і методичні основи / Ф.В. Горбонос – Львів: Львівський державний аграрний університет, 2003. – 264 с.
5. Гончаренко В.В. Кредитна кооперация. Форма економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні / В.В. Гончаренко – К.: Глобус, 1998. – 330 с.
6. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук – К.: Логос, 2001. – 380 с.
7. Сільськогосподарська кооперация: суть та проблеми розвитку в Україні / [за ред. М.Й. Маліка]. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 166 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Ю.В. Ушкаренко

УДК 330.341.1

Капліна Є.О.

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВИНОПРОДУКЦІЇ АГРОФІРМИ «БІЛОЗЕРСЬКИЙ»

У статті розглядаються проблеми аналізу конкурентних переваг винопродукції агрофірми «Білозерський» з огляду на пошук основних об'єктів ринково-технологічного регулювання.

Ключові слова: конкурентні переваги, агрофірма, винопродукція

The article deals with the problems of the analysis of the competitive advantages of the wine-production of the agricultural enterprise "Belozersky" in view of the search for the main objects of market-technological regulation.

Key words: competitive advantages, agrofirma, wine production

Актуальність теми дослідження. Маркетинг і управління вже давно виділили конкурентні переваги як предмет ретельного вивчення. Більше того, маркетинг на практиці ставить і вирішує дані питання в процесі управління підприємством. Реальні позитивні результати досягаються там, де формування конкурентних переваг доведено до рівня технології управління. Чим більш розповсюдженою стає конкуренція на українському ринку, тим більш значимі для комерційного успіху є конкурентні переваги. Їхні особливості і механізм формування є фундаментальною основою забезпечення конкурентоспроможності та їх дослідження є завжди актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Питання щодо аналізу конкурентних переваг винопродукції займалися такі науковці, як: Бревнов А., Яблонська Н., Нестеренко О., Осіпов В., Осіпова Л., Радченко Т., Ралко О., Буркинський Б., та ін. Незважаючи на вагомий напруження, залишаються проблеми, що потребують додаткового наукового аналізу.

Мета дослідження полягає в аналізі конкурентних переваг винопродукції агрофірми «Білозерський», що дасть змогу визначити слабкі та сильні сторони підприємства та зробить можливим подальші рекомендації щодо оптимізації виробництва та шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Вклад основного матеріалу. У маркетингових дослідженнях є спеціальний вид оцінки конкурентних переваг товарів, який називається «аналізом пари», який полягає в тому, що споживачу пропонують одночасно порівняти пару конкуруючих товарів, і він повинен зробити вибір, сформулювати переваги. Так прийнято порівнювати товари широкого вжитку. Кількість переваг, кращих виборів з боку респондентів відбиває рейтинг товарів, як результат аналізу.

Формування конкурентних переваг у широкому змісті трансформується в завдання адаптації системи управління до змін конкурентного середовища, що дозволяє швидко і точно визначати напрями підвищення конкурентоспроможності [1-5]. Виконання даного завдання ускладнюється тим, що колишні досягнуті успіхи на ринку при відсутності постійної і цільової спрямованої роботи будуть через якийсь час анульовані відповідними діями конкурентів. Ця обставина визначає необхідність формування такого підходу до управління підприємством, який не тільки забезпечував би сам процес адаптації, але і створював умови для його ефективного функціонування на постійній основі. Особливості вживання спиртного в Україні визначають те, що називається національною звичкою щодо алкоголю. Тому політика державного регулювання алкогольною галуззю може сприяти зміні вподобань споживачів за умов врахування досвіду країн ЄС [1].

Розглянута в роботі технологія формування конкурентних переваг являє собою комплекс маркетингових процедур і способів їхнього виконання, призначених для кращого позиціонування підприємства в конкурентному середовищі. Принциповими особливостями даних технологій є:

- систематичний характер виконання, обумовлений динамічністю конкурентного середовища і необхідністю його постійного моніторингу;
- висока відповідальність при їхній розробці і виконанні, обумовлена сильним впливом розроблювальних рішень на найважливіші економічні показники;
- інерційність прояву наслідків підготовлених рішень і як наслідок – неможливість оперативного усунення небажаних наслідків;
- складність організаційної підтримки реалізації технологій через їх багатофункціональність і необхідність координації робіт між різними ієрархічними рівнями управління підприємством;

Результат реалізації даних технологій – широкий клас складних управлінських рішень, орієнтованих одночасно, принаймні, у трьох просторах: товарному, регіональному й функціональному. Причому функціональний аспект із погляду технологічності підготовки є найбільш значущим. З практичної точки зору не менш важлива технологія вивчення діяльності конкурентів – основного елемента конкурентного середовища підприємства.

Виходячи з оцінки внутрішнього стану підприємства та досліджень зовнішнього оточення в табл. 1 наведено SWOT – аналіз діяльності агрофірми «Білозерський».

Таблиця 1.

SWOT-аналіз діяльності агрофірми «Білозерський»

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • достатня сировинна база • персонал з досвідом роботи • значна відносна частка ринку • значний асортимент продукції • стабільне фінансове становище • готовність керівництва до ризику • рентабельність всіх галузей виробництва • впровадження нових технологій • лояльність клієнтів 	<ul style="list-style-type: none"> • висока зношеність основних виробничих фондів • неповне використання ресурсів підприємства • непропорційне зростання власного та залученого капіталів <ul style="list-style-type: none"> • велика трудомісткість виробництва • низький рівень готовності працівників до змін • відсутність структурних підрозділів з маркетингу • непорозуміння членів колективу один з одним
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • розширення ринку збуту продукції • нарощування товарообігу • економія на масштабах виробництва • зростання продуктивності праці та матеріальної забезпеченості працівників • підвищення рівня професійності кадрів • розширення асортименту продукції <ul style="list-style-type: none"> • створення дилерської мережі • збільшення прибутковості діяльності • проведення модернізації застарілого устаткування • створення організаційної культури на підприємстві • створення маркетингового підрозділу • експорт продукції в країни близького та далекого зарубіжжя 	<ul style="list-style-type: none"> • великий рівень конкуренції в галузі <ul style="list-style-type: none"> • перенасичення ринку • технологічне відставання • невдала інвестиційна політика • зниження рівня кваліфікації кадрів

Станом на початок 2017 року сильними сторонами агрофірми «Білозерський» залишалися відповідність технологій ринковим вимогам (в основному через вдалі розробки та нововведення), лояльність споживачів до фірми (завдяки вже існуючим постійним клієнтам), достатня сировинна база та інші. При цьому основними слабкими сторонами підприємства були зношеність фондів, неповне використання ресурсів підприємства, велика трудомісткість виробництва та інші.

Висновки. Вивчення ситуації щодо конкурентної позиції з точки зору споживачів дозволило зробити висновок про високий рівень збуту харчових продуктів у поточний період (і відповідний рівень прибутків). Така ситуація є досить привабливою і для короткострокового періоду, і для утримання позиції на довгостроковий термін. Оскільки переваги виникають внаслідок суперництва при проектуванні, виробництві, реалізації й експлуатації продукції, на їх формування серйозний вплив має конкурентне середовище: потенційні й діючі конкуренти, споживачі продукції і постачальники, виробники товарів-замінників, а також державне регулювання. У цих умовах формування конкурентних переваг трансформується в завдання активної адаптації системи управління підприємством до змін конкурентного середовища. Пошук конкурентних переваг, причин і умов їхнього виникнення, розробка на сформованій аналітичній базі стратегії конкуренції та її реалізація з урахуванням прив'язки до конкретних умов ринку – основні об'єкти ринково-технологічного регулювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Радченко Т. М. Україна в сучасних тенденціях функціонування світового ринку вино-продукції [Електронний ресурс] / Т. М. Радченко // Науковий вісник

- Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. – 2015. – № 1. – С. 70–76. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmduce_2015_1_15.
2. Бревнов А. А. Тенденции развития рынка виноградного вина [Электронный ресурс] / А. А. Бревнов, Н. В. Яблонская // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. – 2012. – № 2. – С. 163–169. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/29869>.
  3. Европейский план действий по сокращению вредного употребления алкоголя (2012–2020 гг.) [Электронный ресурс]. – Режим доступу : www.euro.who.int/.../european-action-plan-to-reduce-the-harmful-use-of-alcohol-20122021.
  4. [alcohol-20122021](http://www.euro.who.int/.../european-action-plan-to-reduce-the-harmful-use-of-alcohol-20122021).
  5. Нестеренко О. С. Тенденції та перспективи розвитку виноробної галузі в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/104.pdf.
  6. Осипов В. Виноградарство та виноробство України. Сучасний стан, проблеми, тенденції розвитку [Електронний ресурс] / В. Осипов, Л. Осипова // Економіст. – 2015. – № 5. – С. 28–31. – Режим доступу : ua-ekonomist.com/10132-vinogradarstvo-ta-vinorobstvo-ukrayini-suchasniy-stanproblemi-tendencyi-rozvitku.html.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.І. Шашкова

УДК 336. 748.12

Марковець А.А.

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Статтю присвячено аналізу маркетингових комунікацій комерційного банку та їх ефективності у просуванні послуг. Визначено комплексну групу заходів у сфері просування, що базуються на поєднанні усіх засобів маркетингових комунікацій з метою підвищення привабливості банків.

Ключові слова: маркетингові комунікації, банківська установа, прямий маркетинг, реклама, імідж, репутація.

The article analyzes the marketing communications of a commercial bank and their effectiveness in promoting services. Defined a comprehensive set of measures in advance, based on a combination of all marketing communication tools in order to increase the attractiveness of banks.

Key words: marketing communications, banking institutions, direct marketing, advertising, image and reputation.

Комунікаційна політика банку – це система засобів взаємодії банку з потенційними та реальними клієнтами, спрямована на додаткове спонукання їх до споживання послуг даного банку [1].

Головним призначенням маркетингових комунікацій банку є інформаційне забезпечення цільового ринку про можливості здійснення вибору пропонованих продуктів і послуг, місце їх придбання і самої фінансової установи. Таким чином, спілкування з фактичними чи потенційними клієнтами банку є комунікаціями, завдяки ефективності яких у них створюється позитивний імідж банку, його продуктів, що сприяє зростанню обсягів продажу і зміцнює його конкурентоспроможність [3, с. 225].

Використовуючи малобюджетні маркетингові комунікації, банки забезпечують нові можливості поліпшення маркетингової діяльності та додаткові інструменти конкурентної боротьби, а також дозволяють результативно працювати за допомогою оптимізації бюджету маркетингу. Крім традиційних маркетингових елементів сьогодні потужно розвиваються такі інструменти як контекстна реклама, банерна реклама, e-mail розсилки, конкурси в соціальних мережах, реклама в онлайн іграх, пошукова оптимізація сайту (SIO – search engine optimization), системи миттєвих повідомлень з сайтами рейтингу, вебінари тощо [4, с. 25].

При врахуванні клієнтоорієнтованого підходу існують особливості побудови системи маркетингових комунікацій в контексті впровадження інноваційних технологій (табл. 1).

Таблиця 1.

Найбільш ефективні інструменти маркетингових комунікацій у сфері банківського бізнесу

Напрямки	Маркетингові комунікації та технології
1. Вихідний маркетинг (outbound)	Рекламні кампанії – зовнішня та контекстна реклама. SMM. Заходи паблік-релейшнз. Брендінг. Е-розсилки. Івент-маркетинг: виставки, семінари, конференції.
2. Вхідний маркетинг (inbound)	Контент-маркетинг. Маркетинг в соціальних мережах. Форуми. Оптимізація сайту, SEO (пошукового просування).
3. Особистий контакт	Особисті зустрічі. Презентації банківських продуктів.

Так, в процесі реалізації заходів вихідного маркетингу банк привертає увагу аудиторії, формує свій імідж, та пізнаваність (брендінг). Така задача найкращим чином вирішується шляхом традиційної маркетингової діяльності (реклама у ЗМІ, Інтернеті, зовнішня реклама, прямі поштові розсилки і масштабні події заходи т.д.). Головна задача звернення на даному етапі не продаж, а формування інтересу до банку як надійної та відомої установи.

Ціль реалізації другого напрямку – завоювати довіру споживача, який дав дозвіл на звернення. Цей процес починається з привертання уваги і переходить в діалог, який повинен бути вигідним для споживача. Основними каналами для закріплення стосунків між банком та клієнтом є соціальні мережі, власний сайт із всім спектром супроводження та зворотного зв'язку з клієнтами, що формує знання, лояльність, прихильність до нього та його продуктів. Саме цей етап може сприяти трансформації ліда у реального клієнта банку або «обірвати» процес лідогенерації із втратою потенційного клієнта.

Третій етап передбачає врахування концепції індивідуального маркетингу, ідея якого заключається в концентрації зусиль на збільшенні продажів існуючим клієнтам, а не на пошуку нових, адже завоювання нового клієнта коштує компанії в шість разів дорожче, чим організація повторних продажів існуючому покупцю, а повернення незадоволених клієнтів – в 25 разів дорожче. Цей етап необхідний для трансформації разового клієнта в постійного, який з часом трансформується у лояльного клієнта, або, навіть, партнера банку [5].

Персональний продаж є інструментом комунікаційної політики банку, який забезпечує збільшення обсягів продажу безпосередньо під час особистого контакту з клієнтами. Перше враження клієнта про співробітника банку складається у перші 4-5 хвилин спілкування і залишається таким протягом подальших контактів. Тому важливими є професійна майстерність, привітність, пунктуальність, ввічливість, спокійність банківського службовця [1].

Процес персонального продажу пов'язаний з можливими ускладненнями, а саме: запереченням клієнтів, які стосуються характеристик продукту (послуги), сервісу, ціни, зобов'язань тощо. Існує кілька способів подолання заперечень клієнтів, а саме:

- погодитись із запереченням, але обернути його на власну користь;

- відкласти розгляд заперечення, запропонувати повернутися до нього згодом, після обговорення інших можливих проблем та моментів;
- погодитись із запереченням і нейтралізувати його, якщо воно не є важливим, навівши необхідні обґрунтування;
- прийняти заперечення, погодитися з ним, запропонувавши докладніше обговорення;
- рішуче відкинути заперечення, якщо воно не є справедливим;
- проігнорувати заперечення, якщо клієнт наводить несуттєві аргументи [2].

Сутність прямого маркетингу розкривається у таких аспектах:

- прямий маркетинг – це інтерактивна система, тобто потенційний клієнт може вступити у зворотний з банком зв'язок;
- замовлення може бути зроблене у будь-який зручний для клієнта час;
- результати прямого маркетингу кількісно вимірюються;
- прямий маркетинг вимагає наявності інформаційних клієнтських баз даних.

Прямий маркетинг забезпечує персоніфікацію та гнучкість відносин банку з клієнтами.

На сучасному етапі розвитку ідеологією банківського спілкування у всьому світі став клієнтоорієнтований підхід, що і вимагає необхідності перегляду традиційних інструментів комунікаційної політики, розробки відповідних критеріїв та методів спілкування з клієнтами із врахуванням стратегії діяльності банку. Засоби маркетингової комунікації в банку мають свою специфіку, оскільки банк пропонує не матеріальний продукт, а послугу, яка також відрізняється від класичного розуміння послуг. Ефективне планування маркетингової стратегії банку дозволить банку заволодіти більшою ринковою часткою, та перемогти у боротьбі проти банків-конкурентів.

Подальші дослідження планується сконцентрувати у напрямку знаходження оптимального набору інструментів для просування та підтримки корпоративного бренду банку на сучасному етапі розвитку банківської системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрьоміна Н.В. Банківські інформаційні системи: навч. посібник. / Н.В. Єрьоміна. – К.: КНЕУ, 2000. – 220 с.
2. Косар Н.С. Особливості маркетингових стратегій банків у сучасних умовах / Н.С. Косар, Є.О. Угольков, А.Б. Гайдук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – С. 184-187.
3. Маслова Н.О. Маркетинг у банку / Н.О. Маслова – К.: КНТЕУ, 2012. – 320 с.
4. Маслова Н.О., Каушан А.С. Шляхи розширення функціональних можливостей вітчизняних банків у соціальних мережах / Н.О. Маслова, А.С. Каушан // Молодий вчений. – 2015. – № 3 (18). – Ч. 2. – С. 24-30.
5. Романенко Л.Ф. Банківський маркетинг: підруч. / Л.Ф. Романенко. – К.: ЦНЛ, 2004. – 344 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Ю.В. Ушкаренко

УДК 330.341.1

Миرونюк М.Р.

УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено питання удосконалення процесів управління мотивацією персоналу підприємства.

Ключові слова: управління, мотивація, персонал підприємства.

The article deals with the issues of improvement of the processes of motivation management of the personnel of the enterprise.

Keywords: management, motivation, personnel of the enterprise.

Актуальність теми дослідження полягає в тому що в умовах, що склалися в Україні на нинішньому етапі її розвитку, проблема мотивації персоналу набула важливого значення, оскільки вирішення завдань, які стоять перед суспільством, можливе лише за умови створення належної мотиваційної основи, здатної спонукати працівників підприємств до ефективної діяльності. Мова йде про застосування таких форм і методів стимулювання особистості, які б сприяли високій результативності її роботи. Внаслідок відсутності прямої залежності розміру премії від конкретних результатів роботи працівників структурних підрозділів підприємства, вона перестала виконувати свою головну функцію – стимулюючу, і перетворилась в просту надбавку до посадового окладу.

Мета дослідження полягає у визначення особливостей процесу управління мотивацією персоналу на підприємствах всіх форм власності.

Виклад основного матеріалу. Проблеми мотивації працівників підприємств будь-яких форм власності завжди були й залишаються найбільш актуальними незалежно від суспільно-політичного ладу, що функціонує в окремо взятій країні чи у світовому співтоваристві в цілому, тому що від чітко розроблених систем мотивації залежить не тільки соціальна і творча активність працівників, але й кінцеві результати підприємств у їх багатогранній соціально-економічній діяльності й особливо в області впровадження у виробництво інноваційних процесів, заходів науково-технічного прогресу.

Основна мета процесу мотивації – це отримання максимальної віддачі від використання трудових ресурсів, що дає змогу підвищити загальну результативність і прибутковість діяльності підприємства.

Відсутність науково-обґрунтованої системи планування, організації, мотивації та контролю діяльності підприємства, а також виважених критеріїв роботи працівників його структурних підрозділів призвели до зрівняння в системі преміювання. А відсутність висококваліфікованих кадрів, спроможних забезпечити належну організацію і функціонування підприємства за ринкових умов, зводять практично нанівець всі спроби розробки, а тим більше – впровадження високоєфективної системи цільового управління, в якій чільне місце належить системі мотивації. Подальше послаблення мотивації праці неминуче призведе до загострення негативних соціально-економічних процесів які мають місце в нашій державі.

В умовах соціально-економічного розвитку, що склалися в Україні, неефективне використання людських ресурсів, призводить до зниження продуктивності праці, відсутності відповідного прибутку, скорочення бюджету й ВВП. Актуальними залишаються проблеми визначення найбільш дієвих у цей період важелів впливу на персонал, розробки й упровадження стимулюючих систем, які встановлюють тісний зв'язок між оплатою праці робітника й ефективністю його діяльності, кваліфікацією, діловими якостями, особистою ініціативою, дають змогу модифікувати поведінку в необхідному для підприємства напрямі, що забезпечить досягнення високих виробничих результатів.

Сьогодні добре мотивований персонал є одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток компанії. Не дивно, що слабка мотивація персоналу посідає третє місце в переліку причин, що перешкоджають росту бізнесу. Відповідно, високий ступінь вмотивованості підлеглих, нинішні керівники ставлять на перше місце в ряді внутрішніх факторів підвищення конкурентоздатності свого бізнесу.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що проблеми мотивації працівників підприємств будь-яких форм власності завжди були й залишаються найбільш актуальними незалежно від суспільно-політичного ладу, що функціонує в окремо взятій країні чи у світовому співтоваристві в цілому, тому що від чітко розроблених систем мотивації залежить не тільки соціальна і творча активність працівників, але й кінцеві

результати підприємств у їх багатогранній соціально-економічній діяльності й особливо в області впровадження у виробництво інноваційних процесів, заходів науково-технічного прогресу. Дослідження показують що основні пріоритети кадрової політики підприємства на певний тривалий період є важливим компонентом стратегічного плану розвитку підприємства. Для більш чіткої організації системи управління персоналом на підприємстві розробляють концепцію управління персоналом, що деталізує напрямки кадрової політики, які прийняті в стратегічному плані розвитку підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко А. Г. Соціально-економічні фактори продуктивності праці в контексті управління персоналом сільськогосподарських підприємств / А. Г. Бабенко, К. В. Бондаревська // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Том. 2. – Вип. 4(1). – С. 39–45.
2. Баєва О.В. Біологічні засади мотивації: // Персонал. – 2007. – № 9. – С. 76-81.
3. Вієвська М., Красовська Л. Мотивація професійного саморозвитку у реалізації стратегії формування управлінських компетенцій// Вища школа, 2010. – № 3-4. – С. 89-104.
4. Воронович У.В. Мотиваційний моніторинг як умова ефективної мотивації персоналу/ У.В. Воронович. Концептуальні засади формування менеджменту в Україні.- К.: МАУП, 2007. – С. 265-269.
5. Кулик А. Б. Моделювання виробничих функцій // Вчені записки: зб. наук. праць. 2010. Вип. 12. – С. 283-288.
6. Малахова Н. Б. Мікроекономічний аналіз. Навчальний посібник для ВНЗ. Видавн. “Магнолія”: Львів, 2012. – 236 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.І. Шашкова

УДК 378.796

Пислар А. Б.

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ВИХОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ В ПТНЗ

У статті приділяється увага діагностиці вихованості студентів (або учнів) у ПТНЗ. Актуальність проблеми полягає розгляді змісту використання методик діагностики, їх специфіки стосовно визначеного контингенту молоді у визначенні дійсного рівня вихованості учнів. Автор пропонує педагогам систематизувати знання про діагностику вихованості.

Ключові слова: діагностика стану вихованості, критерії вихованості, ступені вихованості, мета діагностики вихованості.

The article focuses on the diagnostics of the upbringing of students (and students) in vocational school. The urgency of the problem is to consider the use of the methodology of diagnosing their specificity in relation to a certain contingent of youth in determining the actual level of education of students. The author suggests that teachers organize knowledge about the diagnosis of parenting.

Key words: diagnostics of the state of foster care, educational criteria, degree of foster care, the purpose of diagnostics of foster care.

Діагностика стану вихованості майбутніх кваліфікованих робітників спрямована на виявлення, аналіз й оцінку їх особистісних характерологічних параметрів. У цьому розумінні

діагностика є одним із основних елементів моніторингу стану виховного процесу в професійно-технічному навчальному закладі. Діагностування дає можливість аналізувати результати виховних впливів; виявляє тенденції, динаміку формування системи цінностей професійної молоді. Включаючи в себе контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, а також їх аналіз, динаміку, тенденції, діагностування дає можливість здійснювати прогнозування подальшого розвитку професійних якостей суб'єктів діяльності. Складність проблеми діагностики виховної діяльності з учнями ПТНЗ пов'язана перш за все з багатомірністю параметрів оцінювання, необхідністю враховувати велику кількість факторів впливів, які досить часто, маючи латентний характер, важко піддаються обстеженню. Якість виховних впливів на професійну молодь обумовлюється перш за все тим, наскільки послідовно вибудована й функціонально структурована виховна робота в її змістовому, а також організаційно-управлінському аспектах; важливим є також врахування критеріїв цілісного впливу на психіку учнів, що навчаються. Якість виховання професійної молоді є необхідною умовою моделювання громадянина, що здатний, спираючись на морально-етичні й культурні цінності, гідно зайняти соціальну нішу з метою самореалізації [1, с. 8]

Розглянемо критерії вихованості. Це теоретично розроблені показники рівня сформованості різних якостей особистості (колективу). Критерії вихованості умовно поділяють на «тверді» і «м'які». До «твердих» належать важливі статистичні дані, які в комплексі характеризують загальний стан вихованості молоді: кількість правопорушень і тенденції їх зміни; кількість молодих людей, які відбувають покарання за скоєні злочини; кількість розлучень і сімей, які розпалися; темпи поширення пияцтва, наркоманії, куріння, проституції серед молоді та багато інших показників. За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості умовно поділяють на дві групи: 1) пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі – судженнях, оцінках, вчинках, діях особистості (провідні якості особистості, основні відношення особистості, віддалений результат виховання, суспільна спрямованість, поведінка у проблемній ситуації та ін.) і 2) пов'язані з явищами, прихованими від очей вихователя мотивами, переконаннями, планами, орієнтаціями. Отже, вихованість особистості характеризується не сукупністю окремих якостей, а їх певною ієрархією, змодельованою відносно вектора «мотив – ціль»: мотиви діяльності «цементують» загальну спрямованість особистості на об'єктивну мету діяльності; осмислена мета виконує роль орієнтира у побудові програми дій; програма визначає модель діяльності, її етапи, засоби і способи вирішення тих чи інших завдань; ефективне виконання діяльності передбачає самоконтроль, самооцінку, корекцію, визначення цілі вищого рівня тощо. Показниками вихованості виступають такі інтегральні прояви особистості, як система цінностей (смислів), здатність включатися у різні види діяльності, проявити в ній цілеспрямованість, змістовність, самостійність, творчу активність, відповідальність. Кожен з визначених критеріїв тісно пов'язаний із суб'єктивною позицією особистості, її цілеспрямованою активністю. Тому визначені компоненти взаємодіють, утворюють цілісність. У визначенні показників і ознак вихованості учня вихідними є: з одного боку, інтегральні прояви особистості, їх структура, з іншого – їх динаміка: «зона найближчого розвитку». Оскільки суб'єктом діяльності вихованець стає в міру того, як розвиваються мотиви, цілі, здатність свідомо і самостійно будувати і творчо реалізувати програму дій, здійснювати самоконтроль, самооцінку, корекцію діяльності, суттєвою ознакою його вихованості є ступінь співвідношення регуляції і саморегуляції. Саме це співвідношення показує, які мотиви є домінуючими, як конкретизуються суб'єктивні цілі, як поєднуються знання, уміння, переконання, дії.

Інтегральне оцінювання позиції вихованця дозволяє виділити чотири ступені вихованості, серед яких два ступені для учнів, вихованість яких задовольняє педагога, а два – для тих, у кого позитивний ступінь вихованості, ще не досягнутий (Б.П. Бітінас). Активна позиція. Вона характеризується позитивними оцінками всіх інтегральних проявів, їх взаємозв'язками, саморегуляцією. Отже, до цієї групи відносяться ті, які сприйняли ідеали

суспільства, будують свою поведінку, відповідно до норм, визначених суспільством, намагаються самостійно і творчо реалізувати ці ідеали і норми у відповідній діяльності, поведінці. Пасивна позитивна позиція. Спрямованість змісту інтегральних проявів, сталість поведінки і діяльності, також оцінюється позитивно. Проте активність вихованця не можна визнати достатньою. У зв'язку з цим нижчим є рівень їх самоорганізації і самоконтролю. Тому до цієї групи належать ті, які постійно дотримуються норм суспільної поведінки, добросовісно виконують завдання педагогів, включаються у суспільноцінну діяльність, але спонукають їх до цього мотиви одного плану діяльності (частіше результативного). Однобічність мотивації недостатньо активізує сам процес діяльності, обмежує можливості прояву ініціативи, творчості. Завданням класного керівника є актуалізація позиції цих учнів у системі колективних відносин, розвиток мотивів процесуального і результативного плану діяльності в єдності Нестійка позиція. Спрямованість змісту інтегральних проявів вихованості позитивна, проте сталість поведінки оцінюється негативно. Ознаки активності, самоорганізації, саморегуляції відсутні. Це означає, що у вихованців цієї групи соціальні ідеї не набули статусу особистісних спонукальних сил поведінки і діяльності. Тому поведінка ситуативна, залежить від випадкових обставин. Правильна поведінка, діяльність вихованців можуть спонукатися соціально малоцінними мотивами, завдяки чому вони легко потрапляють під негативні впливи. Учні цієї групи – основний об'єкт і суб'єкт виховних дій. Негативна позиція. Вона характеризується негативною спрямованістю змісту позиції особистості; при цьому активність, самоорганізованість і саморегуляція лише ускладнюють негативну оцінку ступеня вихованості. Порушення суспільних норм поведінки для учнів цієї групи є нормою. Мотиви їх поведінки і діяльності асоціальні. Вихованці цієї групи є об'єктом перевиховання. Це передбачає руйнування їх актуальної позиції. Загальна характеристика позиції вихованця є універсальною, тобто такою, яка може бути використана у характеристиці будь-якої окремої його позиції – громадянської, патріотичної, екологічної, естетичної, ділової.

З цього можна зробити висновки, що одержані відомості розширюють і поглиблюють знання педагогів про вихованців, показують можливі причини, які сприяють закріпленню і розвитку позитивних проявів особистості чи, навпаки, живлять негативні прояви. Важливо розпізнавати й аналізувати в єдності ступінь сформованості всього комплексу інтегральних проявів особистості, його спрямованість, структуру компонентів, співвідношення зовнішньої регуляції і саморегуляції. Узагальнення даних вивчення особистості, вияв рівнів вихованості окремого учня і колективу упорядковує діяльність керівника, допомагає зіставити результати роботи і цілі виховання; конкретизувати завдання з урахуванням результатів діагностування; відібрати зміст, форми і методи роботи, які змінюють позицію особистості у системі взаємин, забезпечують збагачення позитивного досвіду діяльності, ставлень і поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Професійне виховання майбутніх кваліфікованих робітників : методичний посібник / С.В. Алексєєва, М.І. Вовковінський, Г.В. Грищенко, В.І. Заєц, Д.О.Закатнов, М.Д. Карп'юк, А.М. Москаленко, О.М. Отич, А.В. Селецький, Н.В. Смоляна, Ю.О. Павлов/ за загал. ред. Д.О. Закатнова. – К. : Вид-во ІПТО НАПН України, 2012. – 583 с.
2. Положення про психологічну службу в системі освіти / Збірник документів і актів з проблем виховання студентської молоді. – Навчально-методичний центр по підготовці молодших спеціалістів, 1998. – С. 174.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Т.В. Яцула

МОНІТОРИНГ ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено особливості проведення моніторингу та оцінювання діяльності персоналу підприємств як складової частини сучасної кадрової політики

Ключові слова: персонал, моніторинг, оцінювання, кадрова політика.

The article deals with the features of monitoring and evaluation of the personnel of enterprises as an integral part of modern personnel policy

Key words: personnel, monitoring, evaluation, personnel policy.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що в сучасних умовах ведення бізнесу головним завданням керівників суб'єктів господарювання всіх форм власності є досягнення максимальної продуктивності праці. Зазначене можливе за рахунок впровадження провідних моделей організаційної поведінки, направлених на згуртування колективу, а також забезпечення співробітникам підприємства максимально комфортних умов праці. Дружній і позитивний настрій в колективі – це гарантія успіху діяльності будь-якого підприємства.

Основною метою управління трудовими ресурсами є забезпечення мінімізації витрат підприємства на формування та утримання трудових ресурсів та максимізація результатів від їх використання. Цьому сприятиме забезпечення постійного моніторингу персоналу, направлено на: формування чисельності і складу працівників підприємства відповідно до специфіці діяльності; визначення найбільш ефективних форм залучення трудових ресурсів; створення необхідних організаційних та економічних умов для поєднання економічних інтересів працівників з інтересами підприємства і його власників; забезпечення високих і сталих темпів зростання продуктивності і ефективності праці; пошук і застосування ефективних форм мотивації і матеріального стимулювання роботи персоналу. Рішення поставлених завдань здійснюється в процесі формування, використання і стимулювання персоналу підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Питання щодо запровадження перманентного контролю та моніторингу персоналу на підприємстві активно обговорюються і висвітлюються в літературі, зокрема, в роботах зарубіжних і вітчизняних учених, таких як М.Х. Мескон, В.І. Гуменник, Ю.С. Копчак, Н.В. Дікань, А. Сміт, В.І. Ленін, А. Дейлі, Б. Штайгмайер, Р. Олдкорн і ін. Незважаючи на вагомий напрацювання, залишаються проблеми, що потребують додаткового наукового аналізу

Мета дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення кадрової політики підприємства шляхом запровадження перманентного моніторингу персоналу.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг як система контролю за діяльністю співробітників і самого підприємства в цілому – досить складна проблема, що припускає деякі коригування в міру накопичення нової інформації в процесі реального управління персоналом. Моніторинг трудової активності працівників підприємства є найкращою можливістю одночасно оцінити якість роботи співробітників і спрогнозувати їх можливу поведінку.

Система контролю за діяльністю співробітників і підприємства здійснюється за допомогою комплексу заходів, який включає в себе:

- розрахунок заробітної плати та заохочень співробітників;
- розробку локальних нормативних актів, що закріплюють і регулюють отримані результати.

Система моніторингу персоналу повинна включати в себе показники та індикатори внутрішнього і зовнішнього середовища. Показники внутрішнього середовища можуть бути розділені на два складових компонента. Один з них включає різноманітні характеристики персоналу, другий – пов'язані з персоналом показники роботи організації та її системи управління. Перша група в характеристиці персоналу включає показники та індикатори облікових даних про стан персоналу (відомості про вік, досвід роботи, освіту, здоров'я, сімейний стан і т.п.) Зазвичай ці дані збираються в кадровій службі організації і разом з показниками другої групи є основою кадрового планування. До другої групи входять результати професійної діяльності та професійної компетентності в рамках посадових інструкцій, а також відомості щодо результатів оцінки і атестації персоналу, підвищення кваліфікації, кар'єрного зростання тощо. У цій групі доцільно відслідковувати процес адаптації нових співробітників або переведених на нову посаду.

Також заслуговують на окрему увагу матеріали щодо психологічних особливостей працівників при виконанні професійних обов'язків, що включають інформацію про саморозвиток, прагнення до навчання, настрої, конфліктність і т.п.

Показники зовнішнього середовища можна умовно поділити на три групи. Перша – це моніторинг правової бази, яка впливає на діяльність організації в цілому і управління персоналом зокрема. Тут відслідковуються в першу чергу зміни, що стосуються трудового законодавства, соціальної політики. Друга група показників зовнішнього середовища має велике значення не тільки для великих організацій. Стан ринку праці регіону впливає на загальний настрій персоналу, що дозволяє йому або дорожити наявним місцем роботи, або шукати більш відповідний для себе варіант з більш прийнятними умовами на ринку праці. На стан ринку праці впливає загальний рівень розвитку економіки, моніторинг якого сприятиме прогнозуванню її розвитку.

У ході моніторингових спостережень проводиться оціночна характеристика досліджуваних явищ. Отримана інформація повинна постійно оброблятися і представлятися керівнику у вигляді інформаційного повідомлення, аналітичної довідки, таблиць або графіків.

Результати моніторингових даних можуть стати основою не тільки для прийняття конкретних управлінських рішень, наприклад, при складанні прогнозів розвитку персоналу, а й служити джерелом формування кадрової політики адекватної сучасним вимогам ринку.

Для забезпечення та проведення постійного моніторингу персоналу повинні бути створені наступні умови: фінансові, що включають в себе визначення обсягу коштів, які необхідно затратити для здійснення моніторингу; кадрові, тобто здійснити підготовку осіб, які проводитимуть моніторинг, і тих, хто повинен використовувати його дані для прийняття управлінських рішень; організаційні, що визначають структуру, складу і функції осіб і підрозділів, що відповідають за збір даних моніторингу; технічні, які включають необхідне обладнання для проведення моніторингу, в тому числі і сучасні комп'ютерні програми; інформаційні, тобто повинна бути сформульована система для збору і обробки внутрішньої і зовнішньої інформації.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що моніторинг персоналу є важливою складовою механізмом реалізації управлінських функцій. Наявність повної і якісної моніторингової інформації дозволить значно поліпшити якість управлінського аналізу, сприятиме вдосконаленню системи управління і досягненню максимальної його ефективності. Результативність моніторингу зростає при системному підході до його організації та проведення. Для формування системи моніторингу необхідно визначити його модель і концепцію, в якій будуть сформульовані основні підходи до його проведення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аксенова Е.А. Управління персоналом / Е. А. Аксенова. К. 2013. – 178 с.
2. Лукаш Ю.А. Контроль персоналу як складова безпеки і розвитку бізнесу / Ю. А. Лукаш. К., 2012. – 460 с.

3. Шарапа І. В. Підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу як головного критерію розвитку сільських територій / І. В. Шарапа, С. М. Макаренко, Н. М. Олійник // Економічний простір: Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. № 47. – С. 146-152.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С. М. Макаренко

УДК 330.14

Татарінова Г.В.

АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються економічна сутність прибутку та рентабельності як ключових показників ефективності виробництва та дослідження шляхів їх зростання.

Ключові слова: прибуток, рентабельність виробництва, рентабельність продажу, рентабельність активів, рентабельність основних засобів, рентабельність власного капіталу.

The article deals with the economic essence of profit and profitability as the key indicators of production efficiency and research of ways of their growth are considered.

Keywords: profit, profitability of production, profitability of sales, profitability of assets, profitability of fixed assets, profitability of own capital.

В умовах ринкової економіки для підприємства важливим питанням є розширення чи скорочення виробництва та реалізації продукції, зростання норми прибутковості, складності податкового, фінансового та бухгалтерського обліку, нарощення рівня рентабельності, що викликають потребу в дослідженні вказаних проблем.

Прибутковість підприємства вимірюється двома показниками – прибутком і рентабельністю. Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів. Тому для аналізу його доповнюють показником рентабельності.

Прибуток є головною метою та мотивом підприємницької діяльності, матеріальним джерелом економічного та соціального розвитку, інвестиційної та інноваційної діяльності.

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства [3, с. 37].

Залежно від формування та розподілу розрізняють загальний прибуток і прибуток після оподаткування. Загальний прибуток – це весь прибуток підприємства, одержаний від усіх видів діяльності, до його оподаткування та розподілу. Прибуток після оподаткування, тобто прибуток, що реально поступає в розпорядження підприємства, має поширену у вітчизняній літературі та практиці назву – чистий прибуток.

Рентабельність – це ступінь дохідності, вигідності, прибутковості бізнесу. Її вимірюють за допомогою цілої системи відносних показників, що характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, прибутковість різних напрямків діяльності (виробничої, комерційної, інвестиційної тощо), вигідність виробництва продукції і послуг окремих видів [1, с. 40].

Показники рентабельності більш повно, ніж прибуток, характеризують результати господарювання, тому що їхня величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами.

Розрізняють наступні показники рентабельності у розрізі наступних груп:

а) показники дохідності діяльності підприємства та її окремих частин:

1. Рентабельність виробництва – відношення суми прибутку до собівартості проданої продукції (робіт, послуг);

2. Рентабельність продажу – відношення величини прибутку до суми виручки від реалізації продукції;
  3. Рентабельність окремого виду продукції – відношення різниці відпускної ціни одиниці продукції і її собівартістю до величини собівартості одиниці продукції;
- б) показники дохідності майна та його складових:
1. Рентабельність активів – відношення суми прибутку до середньорічної вартості активів підприємства;
  2. Рентабельність основних засобів – відношення суми прибутку до середньорічної вартості ОЗ підприємства;
- в) показники дохідності капіталу:
1. Рентабельність власного капіталу – відношення суми прибутку до вартості власного капіталу підприємства;
  2. Рентабельність перманентного (постійного) капіталу – відношення прибутку до суми вартості власного капіталу та величини довгострокових зобов'язань підприємства [2, с. 12].

У процесі аналізу вказані показники визначають за звітний період, порівнюють з планом, з даними попередніх періодів та виявляють вплив факторів, що зумовили зміни.

Для підвищення рівня рентабельності важливе значення має собівартість продукції, робіт і послуг. Собівартість дозволяє з'ясувати тенденції зміни даного показника, виконання плану по його рівню, визначити вплив чинників на його приріст, встановити резерви та дати оцінку роботи підприємства по використанню можливостей зниження собівартості продукції [3, с. 35].

Отже, підприємства повинні активно шукати всі можливі шляхи вдосконалення виробництва, підвищення конкурентоспроможності власної продукції, це і буде сприяти зростанню рентабельності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бець М.П. Планування рентабельності виробництва // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 40-45.
2. Васильєв В.В. Шляхи підвищення результативності українських підприємств // Фондовий ринок. – 2007. – № 12. – С. 11-14.
3. Зінченко Л. В. Фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства // Фінанси України. – 2016. – № 4. – С. 35-45.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент К.В. Мельникова

УДК 330. 34: 334. 722

Колесник А.В.

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІПОВІДАЛЬНОСТІ ТНК FMCG СЕКТОРУ

Рівень становлення та особливості функціонування ТНК FMCG сектору як на локальному так і на міжрегіональному рівнях, виступають важливим аспектом розвитку ринкових відносин.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, FMCG сектор, міжнародна економіка, тенденція.

The level of incipience and features of the functioning of the TNC FMCG sector both at the local and interregional levels that are an important aspect of the development of market relations.

Key words: transnational corporation, FMCG sector, International Economics, tendency.

Актуальність роботи. Фактично у світі не залишилося жодної держави, економічна політика якої більшою чи меншою мірою не зазнавала б різноманітного впливу з боку ТНК. Держави також намагаються з більшою чи меншою результативністю впливати на бізнес-стратегію провідних ТНК, в тому числі – і за рахунок опосередкованих заходів, і через прямий вплив на транснаціональний бізнес.

Ротація марок товарів, розширення асортименту, революційні маркетингові рішення – ось, що означає сфера FMCG продажів в найближчі два роки. Ринок націлений на скорочення терміну використання продукції, що призводить до збільшення товарообігу.

Зростання галузі поступово сповільнюється, а конкуренція посилюється. Виробники борються не на життя, а на смерть за кожен відсоток в частці продажів. Сьогодні не можна зайняти своє місце на ринку FMCG і спочивати на лаврах. Потрібна постійна робота в різних напрямках для утримання і зростання позицій компанії [1].

Почнемо з того, що керівництво компанії «Нестле» розглядає людські ресурси компанії як найбільш цінний зі своїх активів. Провідним навчальним центром Nestlé є Міжнародний центр з проведення тренінгів та конференцій у Рів-Рейні, поблизу м. Веве. Саме тут для працівників Nestlé з різних країн світу щороку проводяться близько 80 семінарів та курсів. Під час таких семінарів учасники не лише знайомляться з місією та стратегією Nestlé, але й отримують актуальну інформацію про розвиток ринків, на яких присутня компанія. Окрім того, такі зустрічі дають можливість обмінюватися ідеями, думками, досвідом та досягненнями [4].

Значні економічні, соціальні та екологічні потрясіння останніх десятиліть змусили переглянути усталені практики ведення бізнесу і принципи організації соціального сервісу. Саме тому в минулому столітті з'явилась концепція корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), яка визначає новий підхід до управління підприємством, з кожним днем залучає в сферу свого впливу все більшу кількість компаній по всьому світу.

Компанія, яка входить у п'ятірку кращих за рівнем прибутку у рейтингу **Top FMCG Companies in World 2017**, а саме P&G також у своїй КСВ приділяє багато уваги екологічній проблемі [5]. Компанія прагне покращувати здоров'я та добробут всіх категорій населення у регіонах присутності – від надання предметів першої необхідності вимушено переселеним родинам до підтримки освіти з питань гігієни.

В умовах сучасності можна спостерігати декілька явних тенденцій на ринку FMCG як у цілому в світі, так і в Україні:

- уповільнення темпів зростання галузі;
- інтенсивна боротьба за частку ринку між виробниками;
- зміна форматів роздрібної торгівлі (збільшення частки мережевої роздрібної торгівлі);
- прискорення темпів зростання, впровадження новинок при скороченні життєвого циклу товарів [2].

Аналіз діяльності ТНК в Україні дає можливість виявити ряд позитивних та негативних чинників, що впливають на економіку країни. До позитивних чинників можна віднести:

1. Покращення виробничої бази України. Виробництво іноземними компаніями на території країни товарів та послуг призводить до побудови нових підприємств, модернізації або розширення існуючих.
2. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу в країні. Імпорт технологій в країну дозволяє покращити якість продукції, підвищити її рівень конкурентоздатності на світових ринках і, як наслідок, сприяє зростанню експорту.
3. Посилення процесів інтернаціоналізації і глобалізації. Функціонування транснаціональних корпорацій в Україні призводить до активізації виходу на нові ринки товарів та послуг.

Недоліки діяльності транснаціональних корпорацій в Україні тісно пов'язані з наявними перевагами для країни. До основних недоліків можна віднести:

1. Ведення бізнесу у видах економічної діяльності, які вигідні міжнародним компаніям, а не економіці України.
2. ТНК демонструють свою соціальну відповідальність в Україні, проте на практиці дуже часто порушуються певні права національної робочої сили, використовуються недоліки українського законодавства.
3. Спроможність ТНК впливати на ціноутворення в країні, що призводить до поглинання або банкрутства вітчизняних виробників, а також робить залежною українську економіку від діяльності міжнародних компаній.

Залучення транснаціональних корпорацій в Україну, а також оптимальний розподіл прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності можливий лише за умови покращення інвестиційного клімату в країні. Комплекс заходів для вирішення представленої завдання повинен включати:

1. Подолання бюрократичних бар'єрів та корупції, що дозволить забезпечити чітке правове поле інвестиційної діяльності.
2. Впровадження податкових та митних пільг, дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик. Зазначені заходи дозволять не тільки залучити додаткові іноземні інвестиції, але й стимулюватимуть іноземні компанії на розвивати пріоритетні для української економіки види економічної діяльності.
3. Підвищення рівня життя населення в Україні, що призведе до зростання попиту на товари і послуги міжнародних компаній та спонукатиме їх розвивати промислові підприємства на території країни.

Аналіз складу найбільш соціально відповідальних корпорацій дозволяє зробити 2 основних висновки. По-перше, серед них переважають корпорації, що отримують особливо високі прибутки. Прикладом є не тільки представники паливноенергетичного комплексу. Тут і найбільші торгові корпорації – виробники спиртних напоїв та телекомунікаційні компанії.

Висновки. Узагальнюючи сучасні світові тенденції розвитку КСВ можна визначити наступні аспекти:

- інвестуючи в соціальні та екологічні ініціативи, бізнес починає прораховувати економічну цінність КСВ;
- у добровільну КСВ звітність вступає все більша кількість компаній, причому як великого бізнесу, так і середнього; – компанії входять в КСВ як з альтруїстичних спонукань, так і з метою досягнення необхідного PR ефекту;
- політика соціальної відповідальності вбудовується в стратегію компаній;
- набуває поширення міжсекторне партнерство – КСВ проекти укріплюються, в їх реалізацію залучається держава, некомерційні організації, місцеву громаду, конкуренти і партнери;
- глибина впровадження КСВ принципів збільшується – найбільші гравці ринку вимагають від постачальників їх дотримання в якості умови для взаємодії;
- з'являються нові форми КСВ – робота з населенням, зменшення споживання ресурсів і зниження кількості відходів;
- збільшується частка екологічної відповідальності в КСВ.

Підсумовуючи, в сучасному світі поряд з залученням іноземних компаній в економіку України існує необхідність у створенні власних транснаціональних структур.

Для захисту вітчизняної економіки національна законодавча база повинна чітко регулювати та контролювати: процедуру виходу ТНК на місцевий ринок, яка б урахувала правила переваги місцевого інвестора; форми присутності ТНК у країні; забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів; розвиток інфраструктури; розподіл продукції; умови збуту; захист конкуренції.

Сьогоднішня економічна ситуація ідеально підходить для переосмислення та розробки нових підходів до КСВ, оскільки активна участь компаній у суспільному розвитку є необхідною умовою сталого бізнесу, й одночасно підвищення соціальної стабільності та рівня життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матвійчук Л.О. Генеза концепцій корпоративної соціальної відповідальності// Гроші, фінанси і кредит. 2016. – № 6. – С. 332–337.
2. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І.О. Пенська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3. – С. 114 – 124.
3. Станіславик О.В. Роль організаційної культури в підвищенні конкурентоспроможності підприємства / О.В. Станіславик, О.М. Коваленко // Економіка, фінанси, право. – 2016. – № 2. – С. 16 – 21.
4. Nestle. Корпоративні принципи діяльності Nestle [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nestle.ua/aboutus/businessprinciples>.
5. The Fortune 2017 Global 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://beta.fortune.com/global500>.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	7
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ	8
<i>Будз К. В.</i> НАРАТОР ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ НАРАТОЛОГІЇ.....	9
<i>Льїна К.І.</i> ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНЕ ВКЛЮЧЕННЯ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІЙ ПЕРСПЕКТИВІ	11
<i>Ісаєнко А. Д.</i> СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА МІЖМОВНОЇ ПЕРЕДАЧІ АВТОРСЬКИХ НОВОТВОРІВ У ТЕКСТАХ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ	13
<i>Максімова А.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ	14
<i>Махаєва Х. О.</i> СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ	16
<i>Чижевма К.Г.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ЖАНРОВУ СВОЄРІДНІСТЬ ФЕНТЕЗИ ТА СПЕЦИФІКУ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ	18
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ	21
<i>Берьозкіна О.І.</i> МАРГІНАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ФЕНОМЕН СУСПІЛЬСТВА.....	22
<i>Бірзул А.М.</i> НОГАЙЦІ НА УКРАЇНСЬКОМУ СТЕПОВОМУ КОРДОНІ	23
<i>Варданян К.Л.</i> ВІРМЕНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	24
<i>Голяк М. В.</i> ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	26
<i>Дем'яненко Т.А.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ ІЗ ЗАЛЕЖНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	29
<i>Діловий В. Б.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	31
<i>Дяченко Б. В.</i> УЧАСТЬ ЗАПОРОЖЦІВ В РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІЙНАХ XVIII СТОЛІТТЯ НА ХЕРСОНЩИНІ.....	33

<i>Задорожня В.В.</i> ЕТАПИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАТРОНАЖУ СІМ'Ї, ЩО ВИХОВУЄ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	35
<i>Зілінська І.А.</i> УКРАЇНСЬКО–РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917– 1921 РОКІВ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ.....	37
<i>Калініна А. В.</i> АНАЛІЗ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН.....	39
<i>Карпенко О.В.</i> ЕТНІЧНІ СЕГМЕНТИ КНЯЗІВСЬКОЇ ДРУЖИНИ В РУСІ КІНЦЯ ІХ- ХІ СТ.....	40
<i>Коваленко М.О.</i> НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ КРИМСЬКИХ ТАТАР У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК ПРИЧИНА ДЕПОРТАЦІЇ 1944 РОКУ	42
<i>Колпак О.М.</i> ІНВЕКТИВНА ЛЕКСИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ.....	45
<i>Коротун Є.К.</i> НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....	46
<i>Кудрявченко Г. В.</i> ПСИХІЧНА КУЛЬТУРА МОРЯКА ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВПРОДОВЖ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	48
<i>Лимаренко Ю.С</i> РОМАН ШУХЕВИЧ – ПРОДОВЖУВАЧ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	50
<i>Малиновська І.Р.</i> ІСТОРІЯ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПІДХОДУ. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.....	51
<i>Марчук В.О.</i> СТРУКТУРА РОБОТИ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ ПО СЛУХУ	53
<i>Мозгова. Г. В.</i> КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СПІЛКУВАННЯ.....	55
<i>Мощенко К.Ю.</i> ПОНЯТТЯ «ВЗАЄМОДІЯ» В ПСИХОЛОГІЇ.....	56
<i>Нущик А.В.</i> СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК СПОСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ЖІНОК	58
<i>Оніщук К. М.</i> СИРІТСТВО В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	60
<i>Панфілова Д.О.</i> МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА ЯК СПРОСІБ САМОВИРАЖЕННЯ ТА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА.....	62
<i>Панченко Ю. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ГРАФІКУ РОБОТИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОЯВИ СТРЕСОВИХ СТАНІВ У СПІВРОБІТКІВ CALL – ЦЕНТРІВ	64

<i>Рулікова Н. О.</i> РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ 1917 РОКУ В ОСВІТЛЕННІ ХЕРСОНСЬКОЇ ПРЕСИ	66
<i>Сірченко А.О.</i> ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	68
<i>Смірнов О.В.</i> СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	70
<i>Стьопіна Я.С</i> АЛКОГОЛІЗАЦІЯ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА	71
<i>Сухенко К. В.</i> ВИХОВНИЙ ВПЛИВ СУЧАСНОЇ НЕПОВНОЇ СІМ'Ї.....	74
<i>Таратута А.Д.</i> СТАВЛЕННЯ ДО ОСОБИСТОЇ СМЕРТІ ТА ПЕРЕЖИВАННЯ СТРАХУ СМЕРТІ	76
<i>Токарчик А.В.</i> РОЛЬ ГРУП САМОДОПОМОГИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ МАТЕРІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	78
<i>Умнова Г.А.</i> ТРИВОЖНІСТЬ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	79
<i>Фітьо І.Г.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ.....	81
<i>Фомін В. В.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ХЕРСОНСЬКОЇ МИТНОЇ ЗАСТАВИ В 20 – 40-Х РР. ХІХ СТ.....	82
<i>Харайм А. О.</i> РЕГУЛЯТОРНИЙ КОМПОНЕНТ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ.....	84
<i>Чумак Ю.В.</i> ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	87
<i>Шпак Б.М.</i> ШТУДИЗМ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ.....	89
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ.....	91
<i>Берега І.Г.</i> ХОРЕОГРАФІЧНА МОВА ВИСТАВ Д.НОЙМАЙЄРА.....	92
<i>Бойко Г. Г.</i> ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗРОБЦІ ФІРМОВОГО СТИЛЮ.....	93
<i>Васюк А.М.</i> МУЗИКА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ.....	95

Вітюк В. О. ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ТВОРЧЕ РІШЕННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ТВОРЧОГО ЗАВДАННЯ	97
Гридіна М.О. УКРАЇНСЬКА ІЛЮСТРАЦІЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ГРАФІКИ.....	99
Гуляєва Н.О. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПОЧЕРК ХОРЕОГРАФА	101
Густей І. В. ІМПРОВІЗАЦІЯ ТА АКТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ НА УРОКАХ ХОРЕОГРАФІЇ	102
Єріна О.А. ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ТЕХНІКИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПИСУ	104
Зайцев О.В. САМООСВІТА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ ЙОГО ОСОБИСТОСТІ.....	106
Іванова М.Е. СТАНОВЛЕННЯ АНІМАЦІЇ ЯК ЖАНРУ КІНОМИСТЕЦТВА	107
Капуста К.В. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З ПАСТЕЛЛЮ	109
Козут А.В. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВОКАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЕСТЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТОРСЬКИХ МЕТОДИК	110
Кононович С.М. ВПЛИВ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТА-ХОРЕОГРАФА ЗАСОБАМИ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ	112
Манжсай О. В. ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ У ЖИВОПИСНОМУ ПОРТРЕТІ.....	114
Масинець Г. М. ХУДОЖНЄ ВАЛЯННЯ ВОВНИ ЯК СУЧАСНИЙ ВИД ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	115
Мерзляков С.С. ФОРМУВАННЯ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ УКРАЇНИ.....	117
Мирошніченко В. О. СИНТЕЗ ОБРАЗОТВОРЧИХ МАТЕРІАЛІВ У СУЧАСНОМУ МАЛЮНКУ	119
Нудьга О.С. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КОЛЬОРУ І ФОРМИ В ТЕХНОЛОГІЇ БРЕНДІНГУ	121

Овченко В.І. НОВАЦІЙНІ ІНІЦІАТИВИ В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ XX СТОЛІТТЯ	123
Павелко Т.О. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	124
Павлова О. С. АРТИСТИЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА	126
Палазнік О.С. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРИГЕНТА-ХОРЕМЕЙСТЕРА У ДИТЯЧІЙ МУЗИЧНІЙ ШКОЛІ.....	128
Пермякова І. А. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА ГРАФІКИ.....	131
Поляк О.О. ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ М. ЛИСЕНКА У СУЧАСНОМУ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ	132
Полякова А. О. ВИРІШЕННЯ ЖИВОПИСНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ПЕЙЗАЖУ-НАСТРОЮ	134
Рижков Р. О. ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ГАЛУЗІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ.....	136
Селезень В.О. ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ.....	138
Сергєєв Є.О. ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО БАЛЕТМЕЙСТЕРСЬКОГО МИСТЕЦТВА XX СТОЛІТТЯ	139
Сердюк Г.В. СУЧАСНА ХОРЕОГРАФІЯ ЯК ЗАСІБ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	141
Сидорова І.О. ШЛЯХИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ	143
Татарова І.Ю. ПРОВІДНІ ВИДИ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ.....	144
Філоненко І.П. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ У ПОЛІГРАФІЇ	146
Черьомухіна М.О. АНАЛІЗ СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ В УКРАЇНСЬКІЙ ХОРЕОГРАФІЇ КІНЦЯ XX СТОЛІТТЯ	148

Якіменко А.І. НАЦІОНАЛЬНА ОПЕРА УКРАЇНИ – ФУНДАТОР ІНОВАЦІЙ МУЗИЧНО-СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ	149
Яковенко М. А. РОЗКРИТТЯ ПРОБЛЕМ СОЦІУМУ В РОБОТАХ ХОРЕОГРАФІВ ПОСТМОДЕРНІСТІВ	151
Яременко А.О. МОЖЛИВОСТІ ТВОРЧОГО РІШЕННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ДИЗАЙН- ПРОЕКТУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	153
РОЗДІЛ ІІ. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	156
ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДОЗНАВСТВА, ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ І ТУРИЗМУ	157
Борович Є.А. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛФК ПІСЛЯ ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА.....	158
Бровчук О.О. ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ.....	160
Гибилінда Г. І. ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ В РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ	161
Гречана А.Б. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ РИС ХАРАКТЕРУ В УЧНІВ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ	164
Демиденко О. М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ.....	165
Долбушенко В.К. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	167
Ель Д.О. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ	169
Завгородня В.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНЯМИ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ.....	171
Ковтун К. В. ФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ У ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	173
Коржова К.К. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ З ПРИРОДОЗНАВСТВА ШКОЛЯРАМИ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ.....	175

<i>Левченко М. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	176
<i>Макуха Г.В.</i> СОЦІАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	178
<i>Питлак Т.О.</i> УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ.....	180
<i>Сафронова Т. А.</i> ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗПР.....	182
<i>Солонар Ю.В.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	184
<i>Ставицька Р.М.</i> ТИПИ ТА СТРУКТУРА ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ГОЛОПРИСТАНСЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	186
<i>Стельникович Н. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	188
<i>Таточенко Н.С.</i> РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖІНОК ПІСЛЯ ГІСТЕРЕКТОМІЇ	190
<i>Трубінова І.Л.</i> ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ПІСЛЯ ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ.....	192
<i>Шачнєва А. О.</i> ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ УЧНІВ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ	193
<i>Шур Є. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ УВАГИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	195
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ	197
<i>Іванець В. В.</i> ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ.....	198
<i>Мала А.В.</i> ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТОВАРІВ РИНКА СЕКОНД-ХЕНД ПРОДУКЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ РИНКІВ М. ХЕРСОНА).....	200

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ.....	202
<i>Кулініч В.О.</i> ДО ПИТАННЯ “РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ” ЯК СКЛАДОВОЇ ПРИНЦИПУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	203
<i>Хатунцова К.Е.</i> ПРОТИДІЯ РОЗКРИТТЮ ТА РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	205
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ	208
<i>Дишловий О.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АВТОСЕРВІСУ	209
<i>Звонарєва О.І.</i> СПЕЦИФІКА ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ЗА 2012-2017 РОКИ	212
<i>Зеленський М.М.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КООПЕРАТИВ»	214
<i>Капліна Є.О.</i> АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВИНОПРОДУКЦІЇ АГРОФІРМИ «БІЛОЗЕРСЬКИЙ».....	216
<i>Марковець А.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	219
<i>Миронюк М.Р.</i> УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	221
<i>Пислар А. Б.</i> СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ВИХОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ В ПТНЗ.....	223
<i>Прокопчук О.Д.</i> МОНІТОРИНГ ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА	226
<i>Татарінова Г.В.</i> АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	228
<i>Колесник А.В.</i> СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІПОВІДАЛЬНОСТІ ТНК FMCG СЕКТОРУ.....	229

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Випуск XVII (3)

АЛЬМАНАХ

2017

Комп'ютерне макетування

Фоменко С. А.

Підписано до друку 07.12.2017.
Умовн. друк. 28,01 арк. Зам. № 185.

Видавець і виготовлювач
Херсонський державний університет.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р.
73000, Україна, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27. Тел. (0552) 32-67-95.